

چاپی دووهم

بەشیک لە پەڕامە کانی نوور

مۆختاری ئێقرا ئۆرمانی

منتدی ئقرا الثقافی

www.iqra.ahlamontada.com

بە دیوێزەمان
سە عیدی نوورسی
دایناو

فاروق پەسوول یەحیا
کردووێه بە کوردی

یۆدابه‌زاندنی جۆرمها کتیب: سەردانی: (مُنْتَدَى إِقْرَأَ الثَّقَافِي)

لتحميل انواع الكتب راجع: (مُنْتَدَى إِقْرَأَ الثَّقَافِي)

پەڕەي دانلود کتایبهای مختلف مراجعه: (منتدى اقرا الثقافى)

www.iqra.ahlamontada.com

www.iqra.ahlamontada.com

للكتيب (کوردی ، عربی ، فارسی)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مُعْجِزَاتِ تَقْوَانِي

ئەم كىتەپ:

- * مامۇستا (بەدىئەوززەمان سەئىدى نوورسى) بە زامانى توركى دايناۋە.
- * مامۇستا (ئىحسان قاسم صالحى) لە زامانى توركى يەۋە كىرەۋىيەنى بە غەرەبى.
- * (ئارۋوق رەسۋول يەحيا) لە غەرەبى يەۋە كىرەۋىيە بە كوردى.
- * مامۇستا (حەمىن حەسەن كەرىم) بەم كوردى يەدا پۇشتوۋەتەۋە و لە گەن دەقى غەرەبى يەكەدا بەراۋردى كىرەۋە.
- * مامۇستا (عەبدولكەرىم عەبدولئەلا رەھمەت) - خوالىنى خۇش بىت - پىايدا پۇشتوۋەتەۋە و لە گەن دەقە توركى يەكەدا بەرامبەرى كىرەۋە.
- * چاپى يەكەم: ھەولنەر ۱۴۲۳ك-۲۰۰۲ز.
- * چاپى (شەرى و بزار كراۋى) دوۋەم: بەيرووت ۱۴۳۷ك-۲۰۱۶ز.
- * لەسەر ئەركى ۋە رەگىر لە چاپ دراۋە.

بہ شک لہ یہ پامہ کافی نور

موجب سرائی قورمانی

بہ دیوزرہ مان
سہ عیدی نورسی

دایناوہ

فاروق رہ سول یہ حیا

کردوویہ بہ کردی

وتهی بیست و پنجتم
له کیتی (وته کان)

په یامی موعجیزاتی قورئانی

مادهم موعجیزه یه کی هه میسه یی وهک قورئانمان به دهسته وهیه، نهوا گهران
به دوا ی بملگه دا کاریک ی زیاد له پنیسته!
ناپا وا ده زانیت له ده مکت کردلی کهسانی مونکیر دا په کم ده کمولت!
له کاتیکدا که قورئانمان بدهسته وهیه که ههر خقیقی بملگی حهقیقه ته ۱۲

بیتار کردنه وهیهک

(له سهره نای دانانی نهم وتهیه دا نیازمان وابوو پتج
"رؤشنایی" (شعله) بنووسین. به لام له کۆتایی رؤشنایی
یه کهمدا - واته دوو مانگ پتج دانانی پته تازه کان^(۱) -
ناچاری پله کردن بووین له نووسیندا، تا کو نهم په یامه به
پته کۆنه کان چاپ بکهین. ته ناهت هه ندی لهو رۆژانه
بیست یان سی لاپه ره مان له ماوه ی دوو سئ سه عالد
ده نووسی! له بهر نهوه، ته نها سئ "رؤشنایی" مان به کورتی و
پوختی نووسی و، وازمان له دوانه که ی تر هینا.
هیوادارم که برا به پیره کانم به چاوی ویزدان و
چاپوؤشی یهوه پروانه لسوور و ناتهوای و گرفت و
همله کانم).

(۱) لهم رسته یه زیاد کردنی دانه خزیته یی له نوسخمیه کی ده ستووسدا و، کاتی دانانی نهم په یامه ده ستیشان
ده کات. چونکه بریاری به کارهینانی پتی لاتینی و قه دهغه کردنی پته ئیسلامی یه کان له تور کبادا له بهرواری
۱۹۲۸/۱۱/۲۳ زدا بووه. (وه رگیر - له چاپه عهره یی یه کهوه).

هممو يه كيك لهو ئايه ته پيروزانه ي قورئان كه لهم په يامي "موعجيزاتي قورئاني" يه دا هينراون، يان ئه وه يه له لايه ن موخيدانه وه په خنه يان ئاراسته كراوه.. يان له لايه ن ئه هلي زانسته نوي يه كانه وه ئيعتيراز يان لى گيراوه.. يا خود ده ستي شوبه و گوماني شه ي تانه كاني جيني و ئينسيان بهر كه وتوه.

جا ئهم وته ييست و پينجه مه هممو ئه و ئايه تانه ي هيناوه و، به جوان ترين شيوه و باش ترين روو، حه قيقه ته كان و سهرنج و لايه نه ورده كاني روون كړدو نه ته وه، به راده يه ك كه ئه و شتانه ي ئه هلي ئيلحد به خالي لاوازي و مايه ي ناته واوي يان داده نا، ئهم په يامه به ده ستوره زانستي يه كاني خوي چه سپاندو ويه تي كه هممو يه كيك له وانه بر يتي له بر يسكانه وه ي ئيعجاز و سهرچاوه ي كه مالى ره وانيي ي قورئان!

هر چي گومانه كان يشه ئه و او وه لامي به هيز و گومان پريان له بهر امبه ره وه دراوه ته وه، بى ئه وه ي به راشكاوي ناوي گومانه كه به نيريت، تاكو به ناو هيناني، زه ينه كان ليل نه بن، وهك ئه وه ي له ئايه تي پيروزي: ﴿وَالشَّمْسُ تَحْرِي﴾ و ﴿وَالْجِبَالُ أَوْتَادًا﴾ دا بهرچاو ده كه وي. مه گهر ئه و گومانه ي كه سه باره ت به چه ند ئايه تيك ده ريان بر يوه و، له مه قامي يه كه مي وته ي بيسته مدا باس مان كړدوون.

پاشان ئهم په يامي "موعجيزاتي قورئاني" يه هر چه ند زور به پوختي و به و په ري خيرايي نوو سراوه، به لام لايه ني ره وانيي و زانسته كاني زماني عه ره يي هينده به تير و پري و به شينوازيكي زانستي يانه ي ره سمن و قوول ده ر خستوه كه زانايان تووشي سهر سوور مان ده كات.

ئجا هر چه ند هممو ئه و كه سانه ي كه بايه خ بهم په يامه ده دن، به تير وته سلى له گشت باسه كاني ناگن و سوودي ته واوه تي لى نابن، به لام هممو يه كيكي ئه و ان بهر چيني به شي گرنگي خوي له و باخچه په نكين و خه ملاړه ده كات.

ئجا سهرباري ئه وه ي كه ئهم په يامه له چه ند بارودو خيكي نا ئارامدا و به په له نوو سراوه و، له سوود گهيان دن و ده بر يني مه به سته كانيدا قسوور و ناته واويي پيوه دياره، كه چي له روانگه ي زانسته وه، راستي و حه قيقه ته كاني گه لى مه سه له و بابه تي گرنگي روون كړدو وه ته وه.

په یامی موعجزاتی قورنانی

بسم الله الرحمن الرحيم

﴿قُلْ لِّیْنَ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلٰی اَنْ یَّآئُوْا بِمِثْلِ هٰذَا الْقُرْآنِ لَا یَأْتُوْنَ بِمِثْلِهٖ وَلَوْ کَانَ
بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِیرًا﴾ (الاسراء: ۸۸)

له نامیلکه عمره بی په کام و، په یامه عمره بی په کانی نور و، ته پسره کمدا که
ناری "نامازه کانی نیعجاز"ه و له بیست و چوار وته کانی پیشووشدا، نامازه مان
بو نریکه ی چل پرووی نیعجازی نیوان پرووه نیعجازی په له سنووربه دهره کانی
قورنانی هه کیم کردووه. له په یامه شدا نامازه بو پیشج دانه له پرووه
نیعجازی یانه ده کهین و هندی به دریژی لیان ده دوتین و، به پوختی و کورتی
پرووه کانی تریشیان له گلتدا تپهلکیش ده کهین.
وا له پیشه کیدا نامازه بو پیناسه و ماهیه تی قورنانی پروژ ده کهین.

پیشه کی

"که له سنی بهش پیکهاتووه"

بهشی په کهم:

"قورنان" چی په و، پیناسه که ی چونه؟

له "وته ی نوزده هم" دا پروون کراوه ته وه و له چهند په یامینکی تریشدا چه سپینراوه
که:

قورنان: سرگوزه شته ی ته زه لیبی کیبی مه زنی گهر دوون و.. ته رجومانی ته به دیی
تهو زمانه جور او جورانه ی بوونه وهرانه که ثایه ته ته کوینی په کان ده خویننه وه و..

موفه سسیری کتیبی همدوو جیهانی په نهان و ئاشکرایه و.. دهر خهر و پیشاندهری گه بچینه معنوی و په نهانه کانی ئهو ناوانه ی خواوهنده که له توپی لاپهړه کانی ئاسمانه کان و زه ویدا شارراونه ته وه و.. کلیلنکه بؤ کردنه وه ی راسته یه کانی ئهو کاروبارانہ ی که له ناوه ند دپړه کانی پرووداوه کانداه شار دراو و... زمانی جیهانی په نهانه له جیهانی بیزاودا و.. گه بچینه ی گفتوگو ئه زه لی په پاک و بینگه رد و، ئاوړدانه وه ئه به دی یه کانی خوا ی میهره بانه که له جیهانی په نهانی پشت په رده ی ئهم جیهانه بیزاوه وه هاتووه و.. خور و بناغه و نه خشه و ئه ندازه ی جیهانی معنوی یی ئیسلامه و.. نه خشه یه کی خاوین و موقه دده سی جیهانه کانی ئه ودنیایه و.. ته فسیری ئاشکرا و به لگه ی مه حکم و ته رجومانی پرووناکی زات و سیفات و کاروبار و ناوه کانی خواوهنده و.. په روره ده کار (مُرتبی) ی ئهم جیهانی مروفا یه تی یه و.. به وینه ی "ناو" و "پرووناکی" ش وایه بؤ مروفا یه تی مه زن که ئیسلامه تی یه و.. دانایی راسته قینه یه بؤ په گه زی مروف و.. پئی پیشاندهری گروزی ئاده میزادیشه بؤ لای ئهو شتانه ی که به ختمه وری یان تیدایه و.. هه روه ک بؤ مروف کتیبی شهر یه ته، کتیبی دانستیشه.. هه روه ک کتیبی دوعا و به ندایه تی یه، کتیبی فرمان و بانگه وازیشه.. هه روه ک کتیبی زیکره، کتیبی فیکریشه و.. تاقانه کتیبی موقه دده سی پیروزه که هه موو ئهو کتیبانه ی تیدا جهم بووینت که پنداویستی یه معنوی یه کانی مروف ده هیمنه دی. ته نانه ت ئهم قورئانه بؤ مه شره بی هه ری که له ئه هلی مه شره به جزراو جزره کان و رپیازی هه موو یه کنی له خاوه ن رپیازه جیا جیا کانی ئه ولیا و صید دیقان و خواناسان و زانا لیکو لره کان، بؤ هه ریه ک له مانه، نامه یه کی پیشان داوه که شیای چیژ و پرووناک کردنه وه ی مه شره به که ی ئهو بیت و له گه ل پروونکردنه وه و رپړه وی ئهو رپیازه دا بگوئجیت. که واته ئهم کتیبه ئاسمانی یه ده لئی کتیبخانه یه کی موقه دده سی پر له کتیبه!

بهشی دووهم و ته واکمری پئناسه که:

له و ته ی دوازه ده همدا پروون کراوه ته وه و چه سپنراوه که:

قورئانی پیروژ: له عهرشی هه ره مه زن و، له (ناوی هه ره مه زن) و، له پله ی هه ره گه وری هه موو یه کینک له ناوه جوانه کانی خوا ی گه وروه نازل بووه..
که واته قورئانی پیروژ بریتی یه له:

"گرفتاری خواهند" بهو سیفته‌ی که "پروهردگاری هممو جیهانه کان" ه و.. "فرمانی خوی گه‌وره" بهو سیفته‌ی که "خوی هممو بوونه‌وران" ه و.. "فرمایشتی" نهو "بهو سیفته‌ی که" به‌دیهنری زهوی و ئاسمانه کان" ه و.. "فرموده‌ی پیروزی" نهو "بهو سیفته‌ی که" پروهردگاری په‌هایه له بوونه‌وردا و.. "فرمایشتی نه‌زه‌لیی" نهو "که به ناوی پادشایه‌تی و ده‌سته‌لانداریی همه‌لایه‌نه و مه‌زنه‌وه فرموویه‌تی و.. "توماری ریژلئانی خواوه‌ندی میهره‌بان" که لهو به‌زه‌یه فراوانه‌وه هه‌لقولاوه که هم‌موو شتیکی گرتوه‌ته‌وه و.. "کۆمه‌له نامه‌یه کی پروهردگاری یانه" ی ئه‌وتویه که مه‌زنیی خواجه‌تی نهو پروون ده‌که‌نه‌وه، چونکه له سه‌ره‌تای هه‌ندئ له‌م نامانه‌دا چهند هیما و په‌رله (شفرة) یه‌ک به‌کاره‌یتراوه که ئه‌مه ده‌گه‌یه‌نن و.. نهو کئیه پیروزه‌یه که دانایی لئ ده‌بارئ و.. قورئانی پیروز له‌ه مقامی ده‌وره‌ده‌ر به‌ ئیسمی ئه‌عه‌زه‌مه‌وه نازل بووه و ده‌روانیه‌ته هممو نهو شتانه‌ی که عهرشی ئه‌عه‌زه‌م ده‌وره‌ی داوون و، له‌م نه‌یه‌نی یه‌وه‌یه که قورئانی پیروز، به‌همیشه و به‌رده‌وامی، ناویکی شایسته و شایانی خوی لئ تراوه و پئی و تراوه: "کلام الله" واته: فرمایشتی خوی گه‌وره.

پله‌ی کئیب و صوحوفه پیروزه‌کانی پیغه‌مبه‌رانی تر - دروودیان له‌سه‌ر بی‌ت - له‌ دوای پله‌ی قورئانی پیروزه‌وه دئت. به‌لام فرموده‌کانی تری خواوه‌ند - که هه‌رگیز ته‌واو نابن - هه‌ندیکیان گفتوگۆیه که له‌ شیوه‌ی ئیله‌امدا و، له‌ پروویه کی تاییه‌تی یه‌وه و به‌ ناوینشانیکی هه‌نده کی و دره‌وشانه‌وه‌یه کی تاییه‌تی ناویکی تاییه‌ت و پروهردگاری و ده‌سته‌لانیکی تاییه‌تی و به‌ میهره‌بانی یه‌کی تاییه‌ت، ئاراسته کراوه.. جا ئیله‌امه‌کانی مه‌لایکه‌ت و، مرؤف و، گیانله‌به‌ران، به‌ پئی "هه‌مه‌کئیتی" و "تاییه‌ت" بوونیان، گه‌لئ زۆر و جۆراو جۆرن.

بەشی سێهەم:

قورئانی پیروز: کئییکی ئاسمانی یه‌وه، به‌ کورتی و پوختی کئیه‌کانی گشت نهو پیغه‌مبه‌رانه‌ی که سه‌رده‌مه‌کانیان له‌ یه‌کتر جیاوازه‌وه، په‌یام و نامیلکه‌کانی هم‌موو ئه‌ولیاکان که مه‌شره‌بیان جۆراو جۆره‌وه، ئاسه‌واری هم‌موو ئه‌صفیاکان که رێبازه‌کانیان له‌ یه‌کتر جیاوه‌وه، هم‌موو ئه‌مانه‌ی به‌ پوختی له‌خۆ گرتوه‌وه و.. هه‌ر شمش لا‌که‌ی پرووناک و دره‌خشانه و له‌ تاریکیی وه‌هم و چلکی گومان خاوینه، چونکه:

خالي پشت پي به ستنى: "وه حى" ئاسمان و گوفتارى ئەزەلىيە، به دنيابىي و..
 مەبەست و ئامانچىشى: بەختە وەرىي ھەمىشەيە، وەك بە چاۋ دەيىرنىت و..
 ناوەرۈكىشى: رېنمايە كى پاك و يىنگەردە، كە ئەمەش بە بەداهەت دەزانرىت و..
 لە لاي سەرەوەشى، بە ئاشكرا: نوورە كانى ئىمانە و..
 لاي خوارەوەشى: بەلگەيە، بە "علم اليقين" و..
 لاي راستى: تەسليم بوونى دل و ھەناوە، وەك بە تاقىكرەنەوە چەسپاۋە و..
 لاي چەپىشى: رامكردن و مل پي كەچ كەردنى ژىرىيە، بە "عين اليقين" و..
 بەروبوومىشى: مېھرەبانىي خواۋەندى رەحمان و، خانەي بەھەشتە، بە "حق اليقين" و..
 پلەوپايەشى: قبول بوونىەتى لە لايەن مەلائيكەت و ئادەمىزاد و جىيىنىيەو، كە
 ئەمەش بە "ھەدس" يكى راست زانراۋە و ھەستى پي كراۋە.

* * *

ھەموو يەككە لەم سېفەتەنەي كە لە ھەر سى بەشە كەي پىناسەي قورئانى پىرۈزدا
 باس كران، لە چەند جىگايە كى تردا بە چەشنىكى بى گومان چەسپىنراۋە، يان لەمەولا
 دەچەسپىنرىت. كەواتە ئەو دەعوايەمان ئىددىيەيە كى بى بەلگە و بى پشت و پەنانىيە،
 بەلكو ھەموو يەككە لەم سېفەتەنە بەلگەي چەسپىنەر و بى گومانى لەسەر ھەيە.

پۆشنایی یەكەم

ئەم پۆشناییە سێ تیشکی لێ بووەتووە

تیشکی یەكەم

پەوانیژی قورئان موعجیزە

ئەم پەوانیژی یەكەم ئیعتیجازی قورئان لە: پاراوی و جوانی و پتەویی ھۆنن و .. ناوازی و نامۆی و باشیی شیوازەکان و .. تەواوی و بەرزە و خاوی و .. پروونکردنەو و .. ھیز و راستیی و اتاكان و .. زمانپاراوی و پەوانیی و شەکانیەو، ھەتقولاو.

وا ھەزار و سێ سەد ساڵە قورئانی پیرۆز، بەم پەوانیژی یەكەم دەراسایە، تەحەددای زیرەكترین پەوانگۆ و کارامەترین و تارخوین و مەزنترین زانای نەوێ ئادەمیزادی کردووە، کەچی تا ئێستا نەچوونەتە مەیدانی و نەیانوانیوە لە ئاستیدا دەم بەکەنەو، ھەرچەندەش قورئان بە توندوتیژی پەیتا پەیتا تەحەددای کردوون. بەلکو تێکڕا بە زەلیلی یەوە ملیان بۆ کەچ کرد و سەریان بۆ دانەواند، لە کاتی کەدا کە پەوانگۆی وەھایان تێدا بە سەری غرووری لە ھەور دەخشینیت!

وا بە دوو "شیوہ" ئامازە بۆ پرووی ئیعتیجاز لە پەوانیژی قورئاندا دەکەین:

شیوہی یەكەم:

زۆربەیی دانیشتوانی دوورگەیی عەرەب نەخویندەوار بوون، بۆیە ئەو شتانەیی کە مایەیی شانازی یان بووە و، پرووداوە میژووییەکان و، پەند و دانایی و، پەوشت جوانیی خۆیان، لە شیعەر و گوشتارە پەوانەکانیاندا دەپاراست کە دەماو دەمیان پێ دەکرا، لە بریی نووسینەو یان. ئەو ھەو گوشتاری پەر و اتا و دانایی لە زەینەکاندا جییی خۆیان دەگرت و لە پیشینانەو بۆ ئەوانەیی دواي خۆیان دەماو دەم دەمایەو. ئەم پێویستی بە سروشتی یەكەم ئەوان وای لێ کردبوون کە باشترین و بە برەوترین کالای بازارپی

رؤزگارە کەیان "رەوانبیزی" و "زمانپاراوی" بێت، بە رادەیهك که رەوانگۆی هەر تیرە و هۆزێك بە رەمزیکێ سەر بەرزێ و پالەوانیکێ شانازی پێوە کراوی هۆز دادەنرا.

بەلێ، ئەو نەتەوێهێ که دواي موسلمان بوونیان، بە زیرەکی و وریایی خۆیان، جەلهوی سیاسەت و حوکمرانی جیهانیان گرتە دەست، لەناو گشت نەتەوێ کانی جیهاندا لە جەلهپێهێ بوازی رەوانبیزیدا بوون و، رەوانبیزی لە لایان گەلێ برەوی پێ دەدرا و پێویستی بە کێ زۆریشیان پێی هەبوو، تەنانەت بە مایهێ شانازی خۆیانیان دەژمارد، بگرە تەنها بە گوشتارێك که لە زاری رەوانگۆیە کێانەوێ دەر بچوايه یان جەنگ لە نیوان دوو تیرەدا هەڵدەگیرسا یان ئاشتی دەکەوتە نیوانیانەوێ! تەنانەت حەوت پارچە شیعری رەوانگۆترین شاعیرانی خۆیان بە ئاوی زێڕ نووسیبوو و، بە دیواری کەعبەدا هەلیانواسیبوو، کە پێیان دەوت: "المعلقات السبعة" و رەمزێ شانازییان بوو.

ئالەم کاتەدا قورئانی پێرۆز نازل بوو که "رەوانبیزی" گەیشتبووێ جەلهپێهێ بایەخ و برەو پێدان. بە وێنەێ موعجیزهێ حەزرتی موسا و عیسا - دروودیان لەسەر بێت - که لە شێوێ و جۆری شتانی بایەخ پێ دراوی زەمانی خۆیان بوون، کە بریتی بوون لە "سیحر" لە زەمانی حەزرتی موسادا و "پزیشکی" ش لە زەمانی حەزرتی عیسا!

بەلێ، قورئان ئالەم کاتەدا هاتەخوار و، بە رەوانبیزی بە کەێ خۆی تەحەددای بۆ سەر جەم رەوانگۆیانی سەر دەمە کەێ خۆی و گشت سەر دەمە کانی دواتریش راگەیاندا و، داواي لە رەوانگۆ عەرەبەکان کرد که بەرەنگاری ببنەوێ و لاسایی بکەنەوێ و بێنە مەیدانی و شتیکی هاو وێنەێ قورئان بەهێن با وەك بچوو کترین سوورەتیشی واینت!

ئەوێ بوو لە پێشدا بەم ئایەتە تەحەددای کردن:

﴿وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّثْلِهِ﴾ (البقرة: ۲۳) ..

پاشان ئەم تەحەددایهێ لەسەر توند کردن و فەرمووی:

﴿فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا وَلَكِنْ تَفْعَلُوا فَأْتُوا الْتَارَ﴾ (البقرة: ۲۴).

واتە: بەرەو دۆزەخ - کە خراپترین ئەنجامە - دەدرێنەبەر.

ئەم شێوازەش غرور و کەش و فشی ئەوانی دەشکاند و گالتهێ بە بیر و ژیری ئەوان دەکرد و حوکمی ئێعدامی هەر لە دنیادا - چ جای قیامەت - بۆ دەرده کرد.

واته یان دهینی شتیک بلین وه کو قورئان وایت، یان مادهم سوورن له سهر کوفر و باوه رنهینان نهوا گیان و سامانتان له مهترسیدایه!

جا نه گهر بهر ههنگار بوونهوهی قورئانیان به هینانی چهند دپړنکی وهك نهو له توانادا بوايه و، نهو رینگایه یان به ئاسانی بۆ بگیرایه ته بهر و بیانتوانیایه به مه دهعوا و ته حهددی به کهی قورئان به تال بکه نهوه، ئایا رینگای جهنگ و کاولکاری یان ههله بژارد که وهك ئاشکرایه مهترسی به کانی هم پئی به گهلی زیاتره و ئهرك و گپ و گرفته کانیشی به کجار زۆرن؟

بهلن، ئایا ده گونجی نهو مروه زیره کانهی که - له دوایدا - به سیاست و زیره کیی خزیان هه موو جیهانیان به پیره برد، ئاسانترین و بئ و بهترین پئی پشتگوئی بخه و نهو رینگه ههلهت و سهخته ههله پیرن که گیان و سامانیان له ناو ده بات؟

خو نه گهر رهوانگۆ کانیان بیانتوانیایه به چهند پیتیک بهر ههنگاری قورئان بینهوه، نهوا قورئان وازی له دهعوا کهی خوی دهینا و، نهوانیش له کاولکاری ماددی و معنهوهی رزگاریان دهبرو، که چی رینگای ترسناک و دوور و دریزی جهنگیان ههله بژارد. بهو واتایه ی که بهر ههنگار بوونهوهی قورئان به پیت و گوشتار و دارشتی هاوینیهی نهو، کارنکی مهحاله و له توانای که سیاندا نییه. بۆیه له ناچاریدا دهستیان دایه شمشیر و پئی جهنگیان گرت بهر!

پاشان دوو هاندهری به کجار به هیز هه بۆ بهر ههنگاری کردنی قورئان و هینانی گوشتاری وهك نهو، که بریتین له:

یه کهم: سووربوونی دوژمنانی له سهر بهر ههنگار بوونهوهی.

دوو ههم: حهزی دۆستان و شوینکه و توانی بۆ چاولیکه ری و لاسایی کردنهوهی. نهو ههتا له ژیر تین و تهوژمی هم دوو ئاره زووه توندهی ههردوو لادا ملیونه ها کتیبی عهره بی دانراون، بئ نهوهی هیچ کام لهو کتیبانه به هیچ جۆرنیک له قورئان بهجیت! چونکه ههر که سیک نهو کتیبانه دهیینت - چ زانا بیت و چ نهزان - ناچاره که بلیت: قورئان له هیچ کامی هم کتیبانه ناچیت و هیچ کامیشیان هه رگیز بهر ههنگاری قورئانی بئ ناکریت.. جاییان نهو به رهوانبیزی قورئان له هی هه موویان نزمه، که نه مهش به یه کدهنگیی دۆست و دوژمنانی مه حال و بهتاله.. یان قورئان له سهرووی هه موویانه وهیه و پلهی لهوان بهرز و بلندتره.

نه گهر ده لټيت:

چون ده زانين تا ئيستا هيچ كه سينك بهرهنگاري قورئاني پي نه كراوه؟ ئايا تا ئيستا كس پستي به خوي و توانا و بههره كاني نه به ستووه تاكو پرواته گزړه پاني ته حه ددي قورئانه وه: ئايا هاو كاري و پشنگيري يان بؤ په كترى هيچ سوو دينكي له م بواره دا پي نه گهياندوون؟

له وه لامدا ده لټين:

نه گهر بهرهنگاري كردني قورئان له توانادا بوايه ئهوا پي هيچ گوماننك ههوليان بؤ ده دا و سستي يان تيدا نه ده كرد، چونكه كيشه ي شهره ف و عيززه ت و له ناوچووني گيان و ساماني پټوه به سترابوو. خو نه گهر له راستيدا هم بهرهنگاري به پروي بديا ئهوا كه ساننكي زور پشتيان ده گرت و ده ياندايه پالي، چونكه كه ساني سه رسهخت و نه ياراني حه ق له هه موو كاتنكدا به زوري هه ن. ئنجا گهر كه سينك بوايه پستي هم بهرهنگاري به ي بگرتايه ئهوا پي ده ناسرا و ناوبانگي پي ده رده كرد. ئهوه بو له پرووداني مشه ت و مړنكي بچووكدا ده چوون شيعريان ده هوني يه وه و به مايه ي شانازي و نازايتي يان له قه لم ده دا، ئه ي نه گهر مملاني يه كي سه رسوور هيني ئاوا پروي بديا چوون ده شاررايه وه و به پنهاني له ميژوودا ده مايه وه؟ خو ئهوان ناشيرينترين تانه و ته شهرين بهرامبه ر به ئيسلام بلاو كرده وه، كه چي له بواري بهرهنگار بوونه وي قورئاندا هيچ شتيك له ميژوودا باس نه كراوه، جگه له چه ند و شهيه كي ده مهه لبه ستي "موسه يله مه ي دروزن" كه بؤ هم مه به سته هه لي به ستيوون.

هم موسه يله مه يمش هه رچهنده خاوه ني ره وانبيژي يه كي گالته پي نه كراو بووه، كه چي كاتي ره وانبيژي يه كي به راورد كراوه له گه ل ره وانبيژي ئه و قورئانه دا كه له سهرووي هه موو جواني يه كه وه يه، به وړينه له قه لم دراوه و له سه ر لاهه ره كاني ميژوودا به و ناوه تو مار كراوه!

به م جوړه، ئيعجاز له ره وانبيژي قورئاندا په قينيكه وهك دلنيا بوون وايه له وه ي كه دوو كه رته دوو ده كاته چوار. هه ر بؤ يه ده پي ئه و ئيعجازه واييت.

شيره ي دوو هم:

وا به پينج خال "حيكمه تي ئيعجاز له ره وانبيژي قورئاندا" روون ده كه ينه وه.

● خالى يەكەم:

پاراوى يەكەم دەراسا لە "ھۆن" قورئاندا ھەيە.

كەينى "نامازەكانى ئىعجاز" ھەر لە سەرەتاوە تا كۆتايى، ئەم پاراوى و مەحكەمى يەى ھۆنىنى قورئانى پوون كەدووەتەو. چونكە ھەرەكەتەكانى چەركە و خولەك و كاتەمىرى سەعات ھەريەكەيان پەساي ئەوى تەواو دەكات، ھۆنىنى شەو و پەخسارى ھەموو يەكەم لە پەستەكانى قورئان و، پەساي نەوان و شەكانى و، پەكەي مەناسەبەتە پەستەكانى لە ئاستى يەكەيدا، بە ھەمان جەزە..

ھەموو ئەمانە، لەو تەفسىرە ناو براو دا بە تەواوى پوون كەراوەتەو. ھەر كەس دەپەوت با سەرى لى بدات و پەخوئەتەو، تاكو بتاوت ئەم پاراوى يە دەراسايەى ھۆنىنى پەستە و شەكانى قورئان لە جوانترين شەویدا پەينەت..

بەلام لێرەدا تەنھا دوو نەوونە بۆ ھۆنىنى و شە دەست لەمەلانەكانى پەستەكانى قورئان، دەھەينەو. (كە دەرى دەخەن جگە لەو و شانەى قورئان، ھەي و شەيەكى تەواو بە پەكى و وردى و تەواوى جەنگەيان ناگەرتەو).

○ نەوونەى يەكەم:

﴿وَلَيْنَ مَسْتَهْمُ نَفْحَةً مِنْ عَذَابِ رَبِّكَ﴾ (الأنبياء: ۴۶).

ئەم پەستەيە بۆ دەرخستنى سام و گەورەيى سزاي دۆزەخ ھەنراو، بەلام بە دەرخستنى كاريگەريى يەكجار سەختى كەمترينى ئەو سزايە! (تاكو دەرى بخت كە ئەگەر كەمترينى ئەو سزايە ھەندە سەخت بێت، دەبێ زۆرەكەى چۆن بێت)؟! لەبەر ئەو، ھەموو يەكەم لە سەيما و پەخسارە پەكەينەرەكانى ئەم پەستەيەى كە بۆ "تەقليل" (كەم پەشانەدان) ھەنراو، بۆ ئەم تەقليلە دەروائەت و بەھيزى دەكات، تاكو سام و گەورەيى ئەو سزايە دەربخت.

ئەو تەو شەي ﴿لَيْن﴾ بۆ گومان دروستكردنە! خو گومانەيش "كەمى" ي ئەو شەي بە گونى مەوفا دەكات.

و شەي ﴿مَس﴾ كە بەر كەوتە پەكى كەمە، ئەو پەش "كەمى" دەگەيەنەت.

ئەنجا ماددەى و شەي ﴿نَفْحَةً﴾ بۆن و بەرامەيەكى كەم دەگەيەنەت، كە ئەو پەش بە ھەمان جۆر واتاي "كەمى" بە دەستەو دەكات. ھەرەكەتە صەيغە و ھەزنى و شەكەش، كە

مەصدەرى "المرّة"یە، بۇ يەك دانەى بچووك بە كار دیت، بەینى "عیلمى صەرف". كە ئەمەش، بە ھەمان جۆر، "كەمى" دە گەپەنیت.

تەنوينى تەنكیریش لە وشەى ﴿نَفَحَ﴾ دا بۇ مەبەستى "كەمى" ى نەفحە كەپە. بەو واتایەى كە شتىكى ھىندە بچووكە وەختە ھەر ھەستى پىن نە كریت، بۇيە ناناسریت و بە "نە كیرە" ناوى دەبریت!

وشەى ﴿مِنْ﴾ یش بۇ "تبعيض" ە. واتە بە شتىكى كەم، كە ئەمەش بە ھەمان جۆر "كەمى" دە گەپەنیت.

وشەى ﴿عَذَابٍ﴾ یش كە لە چاو "نكال" و "عقاب" دا جۆرىكى سووكەلە و تەنكى سزايە، ئاماژە بۇ ئەو "كەمى" يە دە كات.

بە كار ھىنانى وشەى ﴿رَبِّكَ﴾ یش لە برى: "القهار، الجبار، المنتقم" بە ھەمان جۆر "كەمى" ى ئەو سزايە دە گەپەنیت، چونكە واتای سۆز و مېھرەبانى بە گوینى ھەستى مەرفۇدا دەدات!

بەم جۆرە، ئەم پرستەپە ئەو دە گەپەنیت كە:

ئەگەر لە گەل ئەم ھەموو "كەمى" يەدا سزاكە تا ئەم رادەپە سەخت و كارىگەر و توند و تىژ یت، دەپى سام و مەترسى عىقاب و تۆلەى خوا چەندە گەورە یت؟!

سەرنج لەم "پرستە" يە بدە با بە چاوى خۆت بېينیت كە چۆن وشە و سېما و روخسارە پىكەپنەرە كانى، ھاو كارى يە كتر دە كەن و بە دەم خواستى يە كەو دەروڤ و، ھەريە كەيان لە لاينى خۆپەو ە يارمەتې ھاتنەدې مەبەستە كە دەدات.

ئەم نمونەپەى كە ھىنامانەو، "وشە" و "ئامانج" یشى رە چاو كەردووە.

○ نمونەى دوو ھەم:

﴿وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ﴾ (البقرة: ۳).

روخسارە پىكەپنەرە كانى ئەم پرستەپە، ئاماژە بۇ پىنج مەرجى قېوول بوونى "صەدەقە" دە كات:

مەرجى يە كەم: ئەو ەپە كە لە (مِنْ) ى (تبعيض) ى وشەى ﴿مِمَّا﴾ وەر دە گىریت. واتە خېرە و مەند ھەرچى يە كى ھەپە نەپە خشیت، تاكو خۆیشى موحتاجى وەر گرتنى صەدەقە نە یت!

مەرجى دووھەم: ئەوھىيە كە لە وشەي ﴿رَزَقْنَاهُمْ﴾ وەردە گىرىت. واتە لە "ئەحمەد"ى وەرنە گىرىت و بىدات بە "مەحمۇد"! بەلكو دەبىي لە مال و سامانى خۇي بىت. بەو واتايەي كە لەو مال و سامانە بىەخشن كە پۇزىي خۇتانه.

مەرجى سىئەم: ئەوھىيە كە لە راناوى "نا"ى وشەي ﴿رَزَقْنَا﴾ وەردە گىرىت. واتە: بەخشەرە كە مەنت نە كات و ئەو مالەي كە دەبىەخشىت بە لايەو زۇر نەبىت. بەو واتايەي صەدەقە كائان مەنتى تىدا نىيە، چونكە مەن پۇزىتان دەدەم و لە مال و سامانى مەن بە بەندە كام دەبەخشن.

مەرجى چوارەم: ئەوھىيە كە لە وشەي ﴿يَنْفِقُونَ﴾ وەردە گىرىت. واتە: بەو كەسەي بىەخشىت كە لە پىنۇستى و نەفەقەي ناچارە كىي خۇيدا خەرجى بكات. دەنا ئەو صەدەقەيە قبوول نايت گەر بدرىت بە كەسەك لە ھەرزەيىدا خەرجى بكات.

مەرجى پىنجەم: ئەوھىيە كە ئەوئىش لە وشەي ﴿رَزَقْنَاهُمْ﴾ وەردە گىرىت. واتە دەبىي خىر كەردن بە ناوى خواوہ بىت. بەو واتايەي كە ئەو سەرۋەت و سامانەي لە لاتانە ھى مەن، كەواتە دەبىي بە ناوى مەوہ لىي بىەخشن..

سەرەپاى ئەم ھەموو مەرجانەش، ئايەتە كە "گىستاندن"ى تىدايە بۇ ھەموو خىر و چاكەيەك. چونكە ھەرۋەك صەدەقە و خىر بە مال و سامان دە كرىت، بە زانست و گوفتار و كەردار و ئامۇزگارەش دە كرىت..

ھەموو ئەم بەشانەش وشەي "ما"ى ﴿مِمَّا﴾ بە گىشتى بوونە كەي، ئاماژەي بۇ دە كات، بە تاييەتەي لەم رەستەيەدا. چونكە "ما" لىرەدا بە شىۋازى "موتلەق" ھاتوۋە كە گىشتى بوون دە گەيەنەت.

بەم جۇرە، ئەم رەستە كورت و پوخنەي كە لە صەدەقە دەدوئەت، پىنج مەرجى صەدەقە و خىر بە "زىرى"ى مەرۇف "دەبەخشىت" و، مەيدانە فراوانە كەي بۇ دەردەخات و، شىۋەي بەخشىنىشى فىر دە كات.

سىما و پوخسارە پىكەپىنەرە كانى رەستە كانى قورئانى پىرۇز، گەلىي رەئساي ھۇنىي ۋەك ئەمەيان تىدايە. ھەرۋەك ھۇنىي ۋە كانىشى لە بەرامبەر يە كترەوۋە بواريكى فراوانى ۋەك ئەمەيان ھەيە و، سەر جەم گوفتار و رەستە كانىشى داراي بازەي ھۇنىي ۋەك ئەمانەن.

○ بۆ غوونە:

﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ • اللَّهُ الصَّمَدُ • لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ • وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ﴾.

ئەم ئايەتە مەزنانە شەش رەستەيان تېدايە: سيانى موسبەت و سيانى مەنفى، كە شەش پەلەي "تەوھىد" دە چەسپىنن و بەرپەرچى شەش جۆرى "شېرك" یش دەدەنەو. جا ھەموو يە كېك لەم رەستانە، لە لايە كەو "بەلگە" يە بۆ رەستە كەي ترو لە لايە كى تەرشەو دە بېت بە "ئەنجام" ى ئەو. چونكە يەك بە يە كى ئەو رەستانە دوو واتايان تېدايە، رەستە كە بە پىنى يە كىنكىان ئەنجامە و بە پىنى ئەوى تەرشىيان بەلگە يە..

واتە سوورەتى "ئىخلاص" سى دانە سوورەتى رېنكوپىنكى "ئىخلاص" ى تېدايە كە لە چەندىن بەلگە يە كەز چەسپىن پىنكەتوون! ئەویش بەم جۆرەي خوارەو:

قُلْ هُوَ اللَّهُ: لَأَنَّهُ أَحَدٌ، لَأَنَّهُ صَمَدٌ، لَأَنَّهُ لَمْ يَلِدْ، لَأَنَّهُ لَمْ يُولَدْ، لَأَنَّهُ لَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ.

ھەر ھەر ھا: وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ: لَأَنَّهُ لَمْ يُولَدْ، لَأَنَّهُ لَمْ يَلِدْ، لَأَنَّهُ أَحَدٌ، لَأَنَّهُ هُوَ اللَّهُ.
ھەر ھەر ھا: هُوَ اللَّهُ: فَهُوَ أَحَدٌ، فَهُوَ صَمَدٌ، فَإِذَا لَمْ يَلِدْ، فَإِذَا لَمْ يُولَدْ، فَإِذَا لَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ.

ئىتر لە سەر ئەم شىوئە يە بۆ خۆت پرۆ و قىياس بکە!

○ غوونە يە كى تر:

﴿إِلَّا هُوَ • ذَلِكِ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ﴾ (البقرة: ۲-۱).

ھەموو يە كىنكى ئەم چوار رەستە يە دوو واتای تېدايە، چونكە رەستە كە بە پىنى يە كېك لەو دوو واتايە "بەلگە" يە بۆ رەستە كانی ترو، بە پىنى واتا كەي تەرشى "ئەنجام" ى ئەو رەستانە يە. جا بەم پىنى و بە شاز دە ھىلى پەيوەندى، نەخش و نىگارپىنكى ھۆنىنى ئىعجاز دروست دە بېت. ئەمەش كىنپى "ئامازە كانی ئىعجاز" پروونى كەردووەتەو، بە پادە يەك كە دە ئىيت ھەموو يە كىنكى زۆر بەي ئايەتە كانی قورئان چاوپىنكى تېدايە و دەروانىتە زۆر بەي ئايەتە كان و، پروو يە كىشى ھەيە پىنى دەروانىتە ئەوان و، چەندىن ھىلى مەعنەوى و مونا سەبە و پەيوەندى يان لە نىواندا دەنووسىت و، بەم كارەشى نىگارپىنكى "ئىعجاز" دە كىشىت. وەك لە وتەي سىاز دە ھەمدا باس كراو. باشترىن شايت لە سەر ئەمە "ئامازە كانی ئىعجاز" ە چونكە ھەر لە سەرەتاو تا كۆتايى، ئەم "پارووى ھۆنىن" ەي قورئان پروون دە كاتەو.

● خالتی دووهم:

رہوانبیژی دہر اسالہ "واتاکانی" قورئاندا.

تہ گہر حمز دہ کیت تامی رہوانبیژی واتای تہم ثایہ تہ پیروزہ بجیزیت:

﴿سَبِّحْ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ (الحمد: ۱) ..

تہوا سہیری تہم غونہیہ بکہ کہ لہ وتہی سیازدہ ہمداروون کراوہ تہوہ:

خوت وادابنی کہ لہ پیش ہاتنی نووری قورئان و لہ سہردہمی جاہیلیہت و بیابانی

ژیانی دہشتہ کی و نہزانیدا دہژیت ..

دہبنیت لہو کاتہدا کہ ہموو شتیک بہ پەردہی بنی ٹاگانی و، تاریکی نہزانی و،

بہرگی سروشت و، ہری وشک داپوشراوہ .. یہ کسہر زایہلہی دہنگی ثایہتی ﴿سَبِّحْ لِلَّهِ

مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ (الحمد: ۱) یان ﴿تَسْبِيحُ لَهُ السَّمَاوَاتُ السَّبْعُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ

فِيهِنَّ﴾ (الإسراء: ۴۴) دہبیستیت و، دہبنیت کہ تہو بوونہوہرہ بنی ہست و مردووانہ، لہ

زہینی گوئی بیستاندا دہبوژینہوہ و بہ زایہلہی دہنگی ﴿سَبِّحْ﴾ و ﴿تَسْبِيحُ﴾ ژیانیان بہ

بہردا دہجیت و بۆ تہسبیح و یادی خواوہند رادہ پەرن و لئی دہبرین ..

ہہروہا پرووی تاریکی ٹاسمانیش، کہ چہند تہستیرہیہ کی بنی گیانی تیدا بلتیسہ

دہدات و، پرووی زہویش کہ چہند بوونہوہریکی زہبوون و دہستہوسانی لہسہر دہژین،

بہ زایہلہ و نووری: ﴿تَسْبِيحُ﴾ لہ بہرچاوی گوئی بیستاندا دہگوریت بہ "دہم و

زمان" یکی دہمپاراو بہ زیکر و تہسبیحی خواوہند و، ہموو تہستیرہیہ کیش تیشکی

نووری حەقیقەت دہپرژینیت و حیکمہتیکی لہوپہری داناییدا پەخش دہکاتہوہ ..

پرووی زہویش، بہو پرووناکی و زایہلہ ٹاسمانیہی قورئان، لہبہر چاودا دہبیت بہ

"سہر" یکی مەزن بۆ جہستہیہک کہ دہریا و وشکایی لہو سہردا دوو زمانی

دہمپاراو بہ زیکر و تہسبیح و تہقدیس و، سہرجہم پرووہک و گیانلہ بہرانیس بہ وینہی

چہند "وشہ" یہ کی زیکر و تہسبیح لہ بہرچاودا دہنوین، دہلینیت سہرتاسہری زہوی

گیانی بہ بہردا کراوہ و زیندہوہریکی خواوہن ژیانہ!

○ غونہیہ کی تر:

سہیری تہم غونہیہ بکہ کہ لہ وتہی پازدہ ہمدا چہسپنراوہ:

﴿يَا مَعْشَرَ الْجِنَّ وَالْإِنْسِ إِنِ اسْتَطَعْتُمْ أَنْ تَنْفُذُوا مِنْ أَقْطَارِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ فَالْفُذُوا لَا تَنْفُذُونَ إِلَّا بِسُلْطَانٍ ﴿٣٦﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٧﴾ يُرْسِلُ عَلَيْكُمْ شَوَاطِدَ مِنْ نَارٍ وَكِهَاسًا فَلَا تَنْتَصِرَانِ ﴿٣٨﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾ (الرحمن: ۳۳-۳۶).

﴿وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ وَجَعَلْنَاهَا رُجُومًا لِلشَّيَاطِينِ﴾ (الملك: ۵).

گوئی لهم ئایه تانه رابگره و بیریان لئی بکهره وه و بزانه چی ده لئین؟

ئه وه تا ده لئین:

(ئه ی گروژی جیننی و ئاده میزادا! ئه ی له خوبایی و هه لگه پراوه کان!

ئه ی ئه وانه ی له ناو قورپی کۆله واری و لاوازیدا چه قیون!

ئه ی سه ره سه ختانی لاسار که له ناو هه ژاری و لاوازیدا ده تلینه وه!

ئه گهر گوپرایه لئی فه رمانه کاتم نابن، ئه و - گهر له توانا تاندایه - له سنووری مولک و ده سه لاتی من ده ربجن! خو که ناشتوانن ئه و سنووره بشکینن و لئی ده ربجن، ئه دی چون پر کیشی ده که ن فه رمانی پادشایه کی هینده مه زن پشتگوئی ده خه ن که ئه ستیره و مانگ و خۆره کانی له ده سه تدایه و، هه موو ئه وانه - به وینه ی سه ربازی ئاماده و ملکه چ - گوپرایه لئی فه رمانی ئه و ده بن؟ ئیوه به م سنوور شکاندن و یاخی بوونه تان سنگ له فه رمانه وه یه کی ئه وه نده گه وره ده رده په رینن که خاوه نی چه نده ها سه ربازی گوپرایه لئی سامداری و هه هایه که ده توانن چه ندین بۆمبی گه وره گه وره ی به ئه ندازه ی چیا کان بگرنه شه ی تانه کانیشتان، گهر بتوانن خۆیانی له به رده مدا رابگرن!

هه وره ها ئیوه به م کافری و ناشو کری به تان، له ولاتی خاوه ن مولکیکی هینده مه زن و شکۆداردا هه لده گه رینه وه که چه ندان سه ربازی گه وره گه وره ی وای هه به ده توانن به چه نلین بۆمبای گرگرتوو و پارچه ئاگر و پزیسکی به قه ده ر زه وی و چیا کان بۆمه ارانی دوژمنه کافره کان بکه ن، با هه ریه که له و دوژمنانه ش به ئه ندازه ی زه وی و چیا سه خته کان گه وره و زه به لاه بن و، ده توانن له م پڕی به وه له ت و په ت و په رته وازه یان بکه ن، چ جای به دیهاتووایکی لاوازی وه که ئیوه؟

هه وره ها ئیوه سه رینچی له یاسایه کی جینه جی کراوی ئه و تو ده که ن که که سانیک په یوه سستی بوون ده توانن به ئیزن و فه رمانی خوای گه وره بۆمب و راجیمه ی به ئه ندازه ی ئه ستیره کانتان تی بگرن).

له بهر تیشکی پرووناکیی هم نموونه‌دا، به‌هیزی و اتا و .. په‌سه‌نیی په‌وانیژی و .. به‌رزیی سوودگه‌پاندنه‌کانی تر، لیک بد‌ه‌ره‌وه.

● خالتی سی‌هم:

ناوازه‌یی ده‌راسای "شینوازی" قورئان.

به‌لن، شینوازه‌کانی قورئانی پیروز هه‌روه‌ک سهرسوورپه‌ین و قه‌ناعت به‌خشن، ناموز و ناوازه‌شن! قورئانی پیروز هه‌رگیز لاسایی که‌سی نه‌کردووه‌ته‌وه و هیچ که‌سیش ناتوانیت لاسایی بکاته‌وه. ته‌وه‌تا هه‌ر له‌سه‌ره‌تای نازل بوونی‌ه‌وه و تا ئیستاش، وه‌کو به‌که‌م جاری، پاریزگاریی پارایی شینواز و لاوی و ناوازه‌یی خوی کردووه!

○ بۆ نموونه:

پیته‌ پچرپچه‌کانی چه‌شنی: "الم. الر. طه. یس. جم‌عسق" وه‌کو چه‌ند په‌رله‌(شفره‌)یه‌ک وان که‌ له‌سه‌ره‌تای چه‌ند سووره‌تیکدا دانراون.

له‌ "ناماژه‌کانی ئی‌عجاز" دا، شمش بریسکانه‌وه‌ی ئی‌عجازمان له‌ باره‌یان‌ه‌وه‌ نووسیوه.

والی‌ره‌دا هه‌ندیکیان لێ باس ده‌که‌ین:

ته‌و پیته‌ ناوبراوانه‌ی سه‌ره‌تای سووره‌ته‌کان، "نیوه‌"ی هه‌موو "جووت" یکی سیف‌ه‌ت و سروشتی پیته‌ هیجائی‌یه‌کانیان به‌کار هیناوه‌، له‌و پیتانه‌ی که‌ پێیان ده‌وتریت: "المهموسة، الجهوره، الشدیده، الرخوة"^(۱) و به‌شه‌ زۆره‌کانی تری سیف‌ه‌ت و سروشتی پیته‌کان.. سه‌باره‌ت به‌ "ناک"ه‌کانیش – که‌ نا‌کرین به‌ دوو به‌شی وه‌ک یه‌که‌وه – ته‌وا له‌و به‌شه‌یان که‌ له‌سه‌ر زمان قورسن وه‌کو پیته‌کانی "قلقلة" نیوه‌ که‌مه‌که‌یان و، له‌وانه‌شیان که‌ له‌سه‌ر زمان سووکن وه‌کو "ذلاقة" نیوه‌ زۆره‌که‌یانی به‌کار هیناوه‌!

---

(۱) له‌ پیته‌کانی (المهموسة) که‌ له‌مانه‌ن: (ستشحتک خصفه) نیوه‌یانی به‌کارهیناوه‌ که‌ بریتین له‌: (ح، هـ، ص، س، ک). له‌ (الجهوره)ش نیوه‌یان که‌ ته‌م پیتانه‌ن (لن یقطع أمر)، له‌ (الشدیده)ش که‌ ته‌م هه‌شت پیتانه‌ن: (أحدث طبقک) ته‌م چوار پیته‌ی هیناوه‌: (أقطک). له‌ (الرخوة)ش ته‌م ده‌ پیته‌: (حس علی نصره). له‌ (المطبقة)ش نیوه‌یان که‌ ته‌م پیتانه‌ن: (ص، ض، ط، ظ). له‌ (المنفتحة)ش نیوه‌یان. له‌ (القلقلة)ش که‌ ته‌م پیتانه‌ن (قد طبع) نیوه‌ که‌مه‌که‌یان له‌به‌ر که‌می‌یان. له‌ (اللیتین) که‌ (و، ی، ن، ی) هیناوه‌، چونکه‌ که‌مه‌ر قورسه‌ له‌سه‌ر زمان، له‌ (المستعلية)ش که‌ ته‌م حموت پیتانه‌ن: (ق، ص، ط، خ، غ، ض، ظ) نیوه‌ هه‌ره‌ که‌مه‌که‌ی هیناوه‌، له‌ (المنخفضة)ش نیوه‌یان. (وه‌رگیزی ده‌قه‌ عه‌ره‌یه‌یه‌که‌ له‌ "تفسیر البیضاوی" به‌وه‌ هیناویه‌تی ۱/۱۳).

رېيازى قورئان له هه لېژاردنى نيوهى ئه و جزره پتانه و .. گرته بهرى ئه م رېنگا په نهانهى كه ژيرى ناتوانيت له نيوان ئه م رې تېهه لكېشانهى كه خويان له دووسه د گرېمان ده ده ن، په يې پى بيات و .. پاشان هينانى ئه و گرفتاره له ناوه ندى ئه و مهيدانه فراوانهى كه جنى لى ئالوزبونه .. هه رگيز به "رېكهوت" روو نادات و له تواناى مرؤفدانى به!

جا ئه م پته پچر پچرانهى كه له سه ره تاي سووره ته كاندان و چهند په رله و په مزىكى خواين، پىنج شمش نهينى برىسكانه وهى ئيعجازى تريان تېدايه^(۱). ته نانه ت زانايانى زانيارى "نهينى پته كان" و ئه و ليا ليكوله ره كان گه لى نهينى زورىان له م پته پچر پچرانه ده رهيناوه و، هينده حه قيقه تى مه زيان تېدا ديرو كه له لاپان چه سپاوه ئه م پته پچر پچرانه له خوياندا موعجيزه به كى دره خشانى قورئانى پىروژن! به لام ئيمه ليرو دا ئه و ده رگايه ناخه به نه سه رپشت، چونكه شايانى نهينى به كانى ئه و ان نيين، وىراى ئه وهى كه ناشتوانين به جزرىكى و ا بيچه سپينين كه هه مو ان بتوانن بيبين. به لكو خوينه ر په وانهى ئه و پىنج شمش برىسكانه وهى ئيعجازه ده كه ين كه تايبه تن به م پتانه وه و له "ئامازه كانى ئيعجاز" دا باس كراون.

* * *

ئىستاش چه ند ئامازه به ك بؤ شىوازه كانى قورئانى پىروژ ده كه ين له پرووى (سووره ت و، ئامانج و، ئايه ت و، گرفتار و، وشه كانيه وه):

○ بؤ نمونه:

گه ر به وردى سه رنج له سووره تى "النبا": ﴿عَمَّ يَتَسَاءَلُونَ﴾ تا كۆتايى سووره ته كه بدرىت، ئه و ا ده رده كه وىت كه وه سفى ئه حوالى دواړوژ و حه شر و به هه شت و دوزه خ ده كات و، به شىوازيك ده يانچه سپينيت كه دلبايى و قه ناعه ت به دلان به خشيت. چونكه ده رى ده خات كه هه رچى كاروبارى خوايى و ئاسه وارى په روه ردگارى له م دنيا به دا هه ن، پرويان له حاله ت و بارودوخه كانى ئه و دنيا به .

(۱) نووسه ر باسكى گه لى ورد و ناوازهى له م باره به وه نووسيوه. پروانه كينى: "ئامازه كانى ئيعجاز" ل: ۸۵-۹۵. (وه رگيز)

جالەبەر ئەۋەي پروونكر دنەۋەي شىۋازى سەرانسەرى سوورەتە كە درىژە دەكىشىت، ئەۋاتەنھا ئامازە بۇ يەك دوو خالى دەكەين:

ئەم سوورەتە لە سەرەتاۋە بۇ مەبەستى چەسپاندنى رۇژى قىامەت دەفەر مۇئ:
زەۋىمان بۇ كىردوون بە لانىك و، بە ۋىنەي راپەخىكى جوان و پەنگىن بۇمان
راخستوون و.. چىاكانىشمان بە ۋىنەي ستوون و مېخ بۇ داكوتاۋن و پېرمان كىردوون لە
چەندەھا گەنجىنەي پىۋىست بۇ ژيان و خانە و لانە و نىشتەجى كاتتان.. ئىۋەشمان بە نىر و
مى و ھاۋسەرى يەكز بەدى ھىناۋە بە چەشنى كە يەكزتان خۇش دەۋىت و دلتان
بە يەكزى دە كىرئەۋە.. شەۋىشمان ۋەك پەردە بەسەر تاندا داداۋەتەۋە تاكو تىايدا
بەۋىنەۋە و.. رۇژىشمان بۇ كىردوون بە مەيدانى ھەۋلدان بۇ بەدەستەينانى رۇژى و
گوزەرانتان و.. خۇرىشمان بە ۋىنەي چىرايەكى پرووناكى بەخش و ئاگر دانىكى
گەرموگور بۇ داگىر ساندوون و.. لە ھەۋرە كانىشەۋە ۋەك كانياۋ ئاۋىكى ژيان
بەخشمان بۇ باراندوون و.. لە ئاۋىكى سادەش - بەۋىپەرى ئاسانى - چەندىن گول و
بەروبوۋى جۇراۋجۇرتان بۇ دروست دەكەين كە رۇژى ئىۋەيان ھەلگرتوۋە..
كەۋاتە رۇژى "فەصل" - كە قىامەتە - چاۋەپىتانە و، ھىنانى ئەۋ رۇژە بۇ توانستى
ئىمە كە ئەم كارانە دەكەين، كارىكى گەلى ئاسانە.

دوۋى ئەمە، ئامازەيەكى پەنھانىش بۇ چەسپاندنى ئەۋ كارانە دەكات كە لە قىامەتدا
رۋو دەدەن، ۋەك:

رۇشەن و وردوخاش بوۋنى چىاكان و.. درز تىبۋون و لەتبۋنى ئاسمانەكان و.. خۇ
ئامادە كىردنى دۇزەخ و.. بەخشىنى باخچە رەنگىنەكانى بەھەشتىش بە دانىشتۋانى..
ۋەك ئەۋەي بلىت: ئەۋ كەسەي لە بەرچاۋى خۇتاندا ئەم ھەموو كارانە لە چىاكان و
گۇزى زەۋىدا رادەپەرنىت، بە ھەمان جۇر لە دۋارۇژىشدا كارى ئاۋا ئەنجام دەدات.
ئەۋەتا باسكىردنى چىاكان لە سەرەتاي سوورەتە كەدا ئامازە بۇ بارودۇخى چىاكان
دەكات لە دۋارۇژدا و، ئەۋ باخچانەش كە لە پىشەكىي سوورەتە كەدا ھەن ئامازە بۇ
باخچەكانى بەھەشت دەكەن لەۋ دىيادا.

بۇ خۇت خالەكانى تر لەسەر ئەمەي باس كرا قىاس بىكە، تاكو بەرزى و مەۋداي
ناسىك و نىيانى شىۋازى قورئانت بۇ دەربىكەۋىت.

○ نمونہ یہ کی تر:

﴿قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ وَتُعِزُّ مَنْ تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَاءُ بِيدِكَ الْخَيْرُ إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿۲۶﴾ تُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَتُخْرِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَتُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَتُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَتَرْزُقُ مَنْ تَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ﴾ (آل عمران: ۲۶-۲۷).

ہم ٹاہتہ پیروزہ، بہ شیوازیکی بہرز و بلند، کاروبارہ کانی خواوہند لہ گروی
 تادہ میزاددا و.. درہوشانہوہ خواہیہ کان لہ بہدوای یہ کدا ہاتنی شو و پروژدا و..
 دہستکاری یہ پەروردگاری یہ کان لہ وەرزه کانی سالددا و.. کار بہرپرکردنہ کانی
 پەروردگار لہ ژیان و مردن و حشر و نہ شری دنیایی پرووی زہویدا، دہردہ خات.
 ہم شیوازه ہیندہ بہرز و ناوازیہ کہ ژیری کہ سانی ہوشمند و زیرہک بز تپرمان و
 بیر کردنہوہ رابینچ دہکات.

جالہ بہر ٹہوہی ہم شیوازه بہرزہ ہیندہ پروون و درہ خشانہ کہ بہ کہمترین پروانین و
 سہر بجدان دہردہ کہوینت، ٹہوا ٹیستا دہر گای ٹہو گہنجینہ یہ ناکہ پینہوہ.

○ نمونہ یہ کی تر:

﴿إِذَا السَّمَاءُ انشَقَّتْ ﴿۱﴾ وَأَذْنَتْ لِرَبِّهَا وَحَقَّتْ ﴿۲﴾ وَإِذَا الْأَرْضُ مُدَّتْ ﴿۳﴾ وَأَلْقَتْ مَا فِيهَا وَتَخَلَّتْ ﴿۴﴾ وَأَذْنَتْ لِرَبِّهَا وَحَقَّتْ ﴿۵﴾﴾ (الانشقاق: ۱-۵).

ہم ٹاہتہانہ بہ شیوازیکی بہرز و بلند مہودای گوپراہیلی و ملکہ چپی ٹاسمانہ کان و
 زہوی بز فہرمانہ کانی خواوہند دہردہ خہن..

چونکہ ہہروہک سہر کردہیہ کی مہزن بز راپہراندنی داخوازی یہ کانی کاروباری
 "جیہاد" دوو فہرمانگہی سہربازی دادہ مہزرنیت، وہک فہرمانگہ کانی مہشق و
 جیہاد و، فہرمانگہ کانی تہجید و جہم کردنی موحاہیدان.. پاشان ہہر ٹہوہندہی کاتی
 مہشق و جیہاد کوٹایی بن دینت، ٹہو دوو فہرمانگہیہی کہ ٹہر کی سہرشانیان تہواو
 بووہ لہ چہند کاروباریکی تردا دہخاتہ کار..

وہک بٹنی لہم کاتہدا ہہریہک لہم دوو جزوہ فہرمانگانہ، چ بہ زمانی کارمہند و
 خزمہتگوزارہ کانیان و، چ بہ زمانی خویمان - گہر بدوین - بہو سہر کردہیہیان دہلین:
 (ٹہی پشہوای مہزمنان! کہمیک مؤلہنمان بدہ با خویمان ٹامادہ بکہین و بارودوخمان

بسانین و ئەم شوینە لە پاشماوەی کارەکانی پێشوومان خاوەن بکەینەو و ئەم پاشماوانە فری بکەینە دەرەو. . . ئنجا بە فەرمانی خۆت شەرفەندمان بکە. پاشان هەریە کە لەو دوو چەشنە فەرمانگانە دەتێن: (وا ئێستا ئەو پاشماوانەمان فری دایە دەرەو و، ئێستا ئامادە و ملکهچی فەرمانە کانتین، چ کارێکمان پێ دەسپێریت گوێراپەلێن، هەر کارێک تۆ بیکەیت پەوا و خێر و جوانە).

هەر وەك ئەم نموونە ئاوا، ئاسمانەکان و زەویش بە هەمان جۆرن؛ دوو فەرمانگەن بۆ "تە کلێف" و "تاقیکردنەو" دامەزرێنراون. جا هەر کات ماوەی کارە کەیان تەواو دەبێت، بە فەرمانی خوای گەرە خۆیان لە هەموو ئەو شانە خالی و بەتال دەکەنەو کە سەر بە فەرمانگە "تە کلێف" و، دەتێن: ئەو پەروردارمان لە چ کارێکدا دەتەوێت فەرموو بە کارمان بھێنە، چونکە گوێراپەلێ کردنت مافێکی پێویستی تۆیە لە سەرمان و، هەر کارێک کە تۆ دەیکەیت سەرتاپا حەق و پەوا.

دەسا فەرموو بە وردی سەیری ئەم شیواژە دەراسایە ئەم رێستە بکە.

○ نموونە کێ تر:

﴿يَا أَرْضُ ابْلُغِي مَاءَكَ يَا سَمَاءُ أَقْلِعِي وَغِيضَ الْمَاءِ وَقْضِيَ الْأَمْرُ وَاسْتَوَتْ عَلَى الْجُودَى وَقِيلَ بُعْدًا لِلظَّالِمِينَ﴾ (هود: ۴۴).

وا بەم شیوەیە خوارەو و لە ئاوەی نموونە هێنانەو دا ئاماژە بۆ دۆشێک لە دەریای پەوانیژی ئەم ئایەتە پێرۆزە دەکەین، تا کو شیوازیکی پروو بکەینەو:

هەر وەك سەرکردە کێ مەزن لە جەنگێکی گشتی و جیهانیدا و پاش بەدەستەنانی سەرکەوتن، فەرمان بۆ سوپایە کێ دەرە کات و دەتێت: "ئێر تەقە مە کەن". . . بە سوپاکە ی دیکە ی دەتێت: (هێرش رابگرن). جا لەو کاتەدا کە تەقە و هێرش رادەوێستێت، پروویان تی دەکات و پێیان دەتێت: (هەموو شتێک کۆتایی پێ هات و، بەسەر دوژمناندا سەرکەوتن و، ئالای خۆمان بەسەر لووتکە ی قەلاکانیاندا هەلکرد و، ئەو ستمکار و خراپکارانەش بە سزای خۆیان گەشتن و ملیان شکاند)!

بە هەمان جۆر، ئەو پادشایەش کە هەر گیز دژ و نەیار و هاوێنە ی نییە، فەرمانی لەناوبردنی قەومی نووحی بۆ ئاسمانەکان و زەوی دەرکردووە. ئەوانیش کە فەرمانە کەیان جێبەجێ کرد، ئەم پادشایە پرووی تێکردن و فەرمووی: (ئەو زەوی!

ئاۋەكت قووت بدە و، تۆش ئەي ئاسمان! دەست لە باران ھەلگرە و ھینور بەرەو، چونكە ئەرکی سەرشاتان كۆتایی پێ ھات). یەكسەر دوای ئەم فەرمانە ئاۋەكە كشایە دواوە و كەشتیی كارگوزاری "ئیلاھى"ش بە وێنەى خێوئەتى ھەلدراو لەسەر چیاپەك نیشتمووە و ستمكارانیش بە سزای خۆیان گەیشن!

دەسا فەرموو سەیری بلندیی ئەم شیوازە بكە، ئەو تازەوێ و ئاسمان بە وێنەى دوو سەربازی گوێراپەل و ملكەچى فەرمانەكان، دەرەخات!

ئەم ئایەتە پیرۆزە، بەم شیوازەى، ئاماژە بۆ ئەو دەكات كە بوونەوهران و ئاسمانەكان و زەوێ رقیان لە سەرپنجى و ملنەدانى مەژووە. بەم ئاماژەبەشى دەفەرموێ: (ئەو كەسەى كە ئاسمانەكان و زەوێ فەرمانبەردار و گوێراپەلتى فەرمانەكانى بن، نابێ گوێراپەلتى بۆ نەكړئ) دیارە ئەمەش سەرزەنشتىكى توندە بۆ مەژووف و، رېنمایىە بۆى، تالەو ملنەدانە رزگارى بكات.

دەبینیت ئەم ئایەتە پیرۆزە بە باس و لىدوانىكى پوختى جوانى خواوەن ئىعجاز و بە چەند پرستەبەكى كەم، پرووداوى ئەو تۆفانەى كە گشتى و ھەملایەنە بوو، ھاو دەم لە گەل سەرچەم ئەنجام و راستى بە كانیدا، كۆ كر دوو تەوہ.

بۆ خۆت دلتۆپە كانی تری ئەم دەریایە، لەسەر ئەم دلتۆپە قیاس بكە. ئیستاش بۆ ئەو شیوازە برۆانە كە قورئانى پیرۆز لە پەنجەرەى وشە كانیوہ پىشانى دەدات:

○ بۆ ئموونە:

سەیری وشەى ﴿كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ﴾ بكە لە ئایەتى پیرۆزى ﴿وَالْقَمَرَ قَدَرْنَاهُ مَنَازِلَ حَتَّىٰ عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ﴾ دا (یس: ۳۹) با بزائیت كە چۆن شیوازیكى لەوبەرى ناسكیدا پىش چاۋ دەخات، چونكە:

"مانگ" مەنزەلىكى تايەبەتیی خۆى ھەبە كە باز نەى "ئُرْيا"یە. جا كاتىك كە مانگ لەو مەنزەلەدا ۋە كو دەمەداس (ھلالى) دەبیت، ئەو شیوہى لە پەلى وشكى دارخورما دەچیت كە گەلاكانى لى كرايئەتوہ و رەنگى سەبى بنوینیت.

ئەم ئایەتە پیرۆزە، بەم تەشبیھەى باس كرا، وا دەخاتە پىش چاۋى ئەندىشەى بيسەر كە: لە پشت پەردەى ئاسمانى شینەوہ درەختىك ھەبیت یە كىك لە پەلە نوورانى و سەبى و

نووك تېۋەكانى ئەو پەردەيەى درېيىت و سەرى لى ھىنايىتە دەرەو، كۆمەلە ئەستېرەى "سورەيا"ش ۋەك ھىشووۋىەكى ھەلواسراۋى ئەو درەختە وايىت و، ئەستېرەكانى تىرىش ۋەك بەروبوومە نوورانىيەكانى تىرى واپن!

بىن گومان باسكردنى "ھىلال" بەم تەشبيھە بۇ كەسانىك كە سەرچاۋەى گوزەران و زۆربەى بۇيويان لەسەر دارخورمايىت، لەوپەرى جوانى و ناسكى و گونجاۋى و بلنديدايە. گەر خاۋەنى چىۋى ناسك و ھەستيار يىت، پەى بەمە دەبەيت.

○ نمونەيەكى تر:

ۋشەى ﴿تَجْرِي﴾ لە ئايەتى پىرۋزى: ﴿وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا﴾ دا (يس: ۳۸) پەنجەرەى شيۋازىكى بەرز و بلند دەخاتە سەرپشت، ۋەك لە كۆتايى وتەى نۆزدەھەمدا چەسپىنراۋە. چونكە:

ۋشەى: ﴿تَجْرِي﴾ كە واتاي سوورپانەۋەى خۆر دەگەيەنيت، بە يادخستەۋەى ھەلسو كەوتە رىكويىكەكانى توانستى خواۋەند لە سوورپانەۋەى ھاوين و زستان و بەدۋاى يە كدا ھاتنى شەو و رۆژدا، مەزنىي كرد گارى شكۆمەندمان تىدە گەيەنيت و، سەرنجى خەلكىش بۇ لاي ئەو نووسراۋە ۋەمەدانى يانە رادە كىشيت كە قەلەمى توانستى خۋاى گەورە لەسەر لاپەرەى ۋەرزە كاندا نووسىۋى. بەمەش خەلكى لە چىكمەتى بەدېھنەرى شكۆمەند شارەزا دەكات.

ھەرۋەھا كە خۋاى گەورە دەفەرمۋى: ﴿وَجَعَلَ الشَّمْسُ سِرَاجًا﴾ (نوح: ۱۶) واتە (خۆرى ۋەك چرالنى كردۋە)، بە دەستەۋازەى ﴿سِرَاجًا﴾ پەنجەرەيەك لەسەر ئەم چەشنە شيۋازە دەكاتەۋە. چونكە:

ئەم شيۋازە ئەۋە دەخاتەۋە يادى ئادەمىزاد كە ئەم جىھانە ۋەك كۆشكىك واپە و، شەك و خواردەمەنى و ئارايشتەكانى ناويشى بۇ مرۇف و گيانلەبەران ئامادە كراون و، "خۆر"ىش لەم كۆشكەدا ۋەك چرايەكى داگىر ساۋى ملەكە چ و دەستەمۇ واپە..

قورئانى پىرۋز، بەم شيۋازە، مرۇف لە گەورەيى و چاكەكارىي بەدېھنەر تىدە گەيەنيت و، بەلگەيەكى لەسەر "تەۋحيد" پىش چاۋ دەخات. چونكە ئەو خۆرەى كە موشرىكان لەو گومانەدان مەزنىرەن و درەۋشاۋەترىنى پەرسراۋە كانىانە، لە راستىدا جگە لە چرايەكى ملەكە چ و بەدېھاتووۋەكى بىن گيان، ھىچى ترنىيە.

کهواته به کارهینانی وشه ی ﴿سِرَاجًا﴾ لهه ده برینه دا، مرؤف بۆ سۆز و بهزهیی به دیهینه ره له نیوان گه ورهیی پهروه رد گاری به کهیدا یی ندار ده کاتهوه و، چاکه کاری به کانی ئه و خواوهندهش له نیوان فراوانیی میهره بانی به کهیدا له مرؤف ده گه یه نیت و، وایان له ده کات ههست به و سه خواوهتمه ندی بهی خواوهند بکه نه که له ناوه ندی گه ورهیی دهسته لاتی ئه ودا ههیه و، بهم ههست یی کردنهش "وه حدانییهت" یان تیده گه یه نیت. وهك ئه وهی پینان بلیت:

چرايه کي ملکه چ و بی گیان، هه رگیزاوه ره رگیز شایسته ی په رسن نی به!
پاشان باسکردنی جووله ی "خۆر" به دهسته واژه ی: ﴿تَخْرِي﴾ گه لێ هه لسه وکه وتی رینکوپنک و سه رسووپهینی له مه پ سووپان و نوێ بوونه وهی زستان و هاوین و شه و رۆژ یاده خاته وه و، بهم یادخستنه وه یهش گه ورهیی توانستی ئه و کرد گاره مان تیده گه یه نیت که تاك و بی هاوتایه له پهروه رد گاریتی خۆیدا.

به و واتایه ی که ئه م دهسته واژه یه زهینی مرؤف له خۆر و مانگه وه ده گوێزیته وه بۆ لاپه ره کانی شه و و رۆژ و زستان و هاوین، له مه شه وه سه رنجی بۆ لای دیره کانی ئه و پرووداوه راده کیشیت که له سه ره ئه و لاپه رانه دا نوو سراون.

به لێ، قورئان له به ره خودی "خۆر" له خۆر نادویت، به لکو له به ره ئه و که سه ی که پرووناکیی داوته ی و کردوویه تی به چرا، لێی ده دویت.. هه ره ها له ماهیه تی خۆر ناکۆلته وه که مرؤف پینستی پنی نی به، به لکو له باره ی فره مانبه ری به که ی ده کۆلته وه که له وه دایه ئه رکی زه مه له کی خراوته ئه ستۆ بۆ رینکخستنی سنه ته ی پهروه رد گار و، کراوه به مه لبه ندیک بۆ رینسای به دیهاتووانی و، قورمیشیک بۆ له گه ل یه ک سازاندنی سنه ته کانی، له و شتانه دا که وینه کیشی ئه زه لی به تال و ده زووی شه و و رۆژ ده یانچنیت.

ده توانیت بۆ خۆت وشه کانی تری قورئان بۆ سه ره ئه مانه قیاس بکه یهت. چونکه هه رچه ند وشه کانی به پروالته وهك وشه ی له گه ل راهاتووی ئاسایی له به ره چاودا ده نوین، که چی له راستیدا هه ره به که یان ئه رکی چه ند کللیکیان خراوته ئه ستۆ بۆ کردنه وه ی گه بچینه کانی گه لێ واتای ناسک و نیان.

به م جوړه و له به ره بلندیی شیوازی قورئانه - وهك له زۆره ی ئه م پرووانه ی پینشوودا ده ره کهوت - که جاری و بووه عه ره ییکی ده شته کی شهیدا ی گوشتاریکی ئه م قورئانه

دهبوو و، پش نهووی ئیمان بهیئت سوژدهی دهبردا! وهك ده گپر نهووه كه یه كینك لهو دهشته کی یانه ههر كه ئایهتی پیروزی: ﴿فَاعْصِدْ بِمَا تُؤْمَرُ﴾ (الحجر: ۹۴) بهر گونی که وتوووه، یه کسه سهری سوژدهی له زهوی ناوه، که لییان پرسپوه: ئایا موسلمان بوویت؟ وتوویهتی: نهخیر، بهلام سوژدهم بۆ رهوانیژیی ئهم گوفتاره بردا

● خالی چوارهم:

زمانپاراوی (فصاحه)ی دهراسای "وشه کانی" قورئان.

بهلنی، ههروهك قورئانی پیروژ له پرووی شیواز و دهبرینی و اتا کانیهوه دارای "رهوانیژی"یه کی دهراسا و بی وینهیه، له وشه کانیشیدا لهوپهپی رهوانی و "زمانپاراوی"دایه. بهلگهی گومان بریش له سهر زمانپاراوی و شه کانی قورئان نهوویه که ههر چهنده بیانخوینیتهوه و له گهلیاندا مامهله بکهیت هیشتا ههر لییان بیزار ناییت، ههروهك شایهتی زانایانی زانسته کانی "گوزاره کاری و رهوانکاری"یش بهلگهیه کی درهخشان له سهر حیکمهتی زمانپاراوی و شه کانی قورئان.

بهلنی، گهر ههزاران جاریش قورئان دووپات بکریتهوه، هیشتا ههر مروف بیزار ناکات، بهلکو بهو دووپاتبو نهوویه پتر چیژ و شیرینی قورئان دهچیژیت. تهنانهت زهینی منالی بچووکیش ئهم قورئانه پیروژهی بهلاوه گران نییه، ئهوهتا بهوپهپی ئاسانی دهتوانیت له بهری بکات!

خۆ ئهو که سمش که به دهردیکی سهختهوه گیرۆده بووه و له ههموو قسه و گوفتاریکی تهنانهت سووکهله و کهمیش بیزار دهییت، ههر گیز له بیستنی ئهم قورئانه بیزار ناییت، بهلکو لهزهتیکی تایهتی لێ دهچیژیت..

سهبارهت بهو که سمش که له سههرمههر گدایه و له ههموو شتیک بیزاره، ئهوا به وینهی سازگاریی ئاوی زهمزه له دهمدا، ئهم قورئانهی له لا شیرینه و به میشک و گونی ئاشنا و سازگاره.

حیکمهتی بیزار نهبوونی مروف له قورئانی پیروژ، لهوه دایه که:

قورئانی پیروژ خوراک و بژیوی "دلان" و.. هیژ و خواستی "ژیرییه کان" و.. پرووناسکی و ئاوی "گیانه کان" و.. دهزمان و شیفای "دهروونه کان"ه. کهواته ههر گیز نابیزریت و وه کونان وایه که رۆژانه دهبخۆین و لێی بیزار نابین، له کاتی کدا که نه گهر رۆژانه خۆشترین میوه بخۆین، له نهجمادا لێی بیزار دهبین و له بهر چاومان ده کهوێت!

واته له بهر ئه وهی قورئانی پیرۆز: حق و، حهقیقهت و، راستی و، هیدایهت و،
خاوهنی زمانپاراوی ده راسایه، ئه واهه رگیز بیزاری بهرهم ناهینیت، به لکو هه میسه
پاریزگاری جوانی و لایبی خۆی ده کات به ونه ی پاریزگاری کردنی شیرینی و
پاراوی به که ی..

ته نانهت کاتی که به کینک له سه ر کرده و په وانگۆیانی قورهیش بۆ بیستنی قورئان
روشته خزمهتی پهنه مبه ر ﷺ و ویستی بزائیت ئه م قورئانه چی به، دوا ی بیستنی هاته وه و،
وتی: (به خوا تامی ئه م قورئانه شیرینه و، جوانی پنه دپاره و، هه رگیز گوشتاری مرؤف
نی به). پاشان به قه ومه که ی خۆی وت: (به خوا که ستان تیدا نی به وه کو من شاره زای
شیرعی ئاده میزاد و جینی بیئت، به خوا ئه وه ی ئه و ده یلئت هه رگیز له مانه ناچیت)! بۆ به
هیچ رینگا چاره به کیان له به رده مدا نه مایه وه مه گه ر ئه وه ی که به پهنه مبه ر ﷺ بلین:
کا برایه کی ساحیره. تا کو به م فیله شوینکه وتوو انیان له خسته به رن و له پهنه مبه ر ﷺ
دوو ریان بجه نه وه!

به م جوژه سه رسه خه ترینی دوژمنانیش له به رده م زمانپاراوی قورئاندا، حه په سان و
واقیان و پها و ده میان بوو به ته له ی ته قیو!

روو نه کردنه وه ی هۆکاره کانی "زمانپاراوی" له ئایهت و گوشتار و په سه کانی قورئانی
پیرۆزدا، گه له ی درێژه ده کیشیت. جا له بهر ئه وه ی درێژه ی پی نه ده یین، ئه واه بۆ غوونه
بریسکه به کی ئیعه جاز په شان ده ده یین که له بارودۆخ و چۆنیتی پته هیه جائیه کانی ته نها
یه که ئایه ته وه ده بریسکیته وه، که بریتی به له ئایه تی:

﴿ثُمَّ أُنْزِلَ عَلَيْكُمْ مِنْ بَعْدِ الْفَلَمِ أَمَنَةٌ نَاصِيَةٌ تَعْلِيهِ طَائِفَةٌ مِنْكُمْ وَطَائِفَةٌ قَدْ أَهَمَّتْهُمْ
أَلْفُسُهُمْ يَظُنُّونَ بِاللَّهِ غَيْرَ الْحَقِّ ظَنَّ الْجَاهِلِيَّةِ يَقُولُونَ هَلْ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ مِنْ شَيْءٍ قُلْ إِنَّ
الْأَمْرَ كُلَّهُ لِلَّهِ يُخْفُونَ فِي الْأَفْسِهِمْ مَا لَا يُبْدُونَ لَكَ يَقُولُونَ لَوْ كَانَ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ مَّا
قُتِلْنَا ههْنا قُلْ لَوْ كُنْتُمْ فِي بُيُوتِكُمْ لَبَرَزَ الَّذِينَ كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقَتْلُ إِلَى مَضَاجِعِهِمْ وَلِيَبْتَلِيَ اللَّهُ
مَا فِي صُدُورِكُمْ وَلِيُمَحَّصَ مَا فِي قُلُوبِكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ﴾ (آل عمران: ۱۵۴).

ئه م ئایه ته پیرۆزه هه موو پته کانی "هه جاء" و جوژ و په گه زی پته قورسه کانی له
خۆدا کۆ کردوه ته وه، که چی له گه ل ئه مه شدا په وانیی خۆی له ده ست نه داوه! به لکو

سهرباری جوانیی خوی، پتر جوانیی پی به خشویه و ئاوازیکی زمانپارویشی ئاویته کردوه که له چهند ژێیه کی گونجاوی جزرا و جزروه ههلقولاوه..
فهرموو به وردی سهیری ئهو بریسکهی ئیعبازه بکه:

"ئەلف" و "یاء" له بهر ئهوهی سوو کترینی پسته هیجائی به کائن و به وینهی دوو دانه برا جار جار له گهڵ په کتریدا جینی ده گۆرنهوه، ئهوا ههریه کهیان بیست و یهك جار له م ئایه ته دا دووپات بوونه ته وه.. ئنجا له بهر ئهوهی "میم" و "ننون"^(۱) یش برای په کترین و ده کړی له جینی په کتردا دابنیشن، ئهوا ههریه کهیان سسی و سنی جار دووپات بوونه ته وه.. پاشان "صاد" و "سین" و "شین" به پینی مه خره ج و سیفەت و دهنگ، برای په کترین، ده پینی ههریه کهیان سنی جار له م ئایه ته دا به کار هینراون.. "عهین" و "غهین" یش که برای په کترین ده پینی په که میان که پیتی "عهین" ه شمش جار دووپات بوونه ته وه چونکه به کار هینانی له سهر زماندا سوو که، که چی پیتی "غهین" له بهر ئهوهی به کار هینانی قورسه سنی جار واته نیوهی برا کهی به کار هاتوه. "تاء" و "طاء" و "ذال" و "زای" له پرووی مه خره ج و سیفەت و دهنگه وه، برای په کترین، بۆیه هه موو په کینکیان دوو جار به کار هینراون.. "لام" و "ئەلف" یش که له شیوهی "لا" دا یهك ده گرن، به شی "ئەلف" نیوهی به شی "لام" ده ییت، بۆیه له م ئایه ته دا چل و دوو جار "لام" به کار هینراوه، که چی "ئەلف" به نیوهی ئه و: بیست و یهك جار به کار هینراوه.. "همزه" و "هه" یش به پینی مه خره ج برای په کترین، ده پینی "همزه" سیازده جار^(۲) و "هه" یش له بهر ئهوهی به یهك پله له و سوو کتره چوارده جار دووپات بوونه ته وه.. "قاف" و "فاء" و "کاف" یش بران، جال بهر ئهوهی "قاف" نوخته یه کی زیاتره ئه واده جار، که چی "فاء" و "کاف" په کی نو جار به کار هاتوو.. "باء" یش نو جار و "تاء" یش دوا زده جار به کار هاتوه چونکه سنی پله ی هیه.. خو "راء" یش برای "لام" ه که چی به پینی حسابی "ئەبجەدی"، "راء" دوو سه ده و "لام" یش سسی، واته "راء" به شمش پله له سهرووی لامه وهیه، بۆیه لیږه دا به شمش پله له و خوار تره، ههروه ها "راء" گه لتی جار له قسه و گوشتاردا دووپات ده ییته وه و په زای گران ده ییت بۆیه ته نها شمش جار به کار هاتوه.. "خاء" و

(۱) "ئەنۆین" یش ههر نوونه . (دانه)

(۲) ئه و همزه یه کی که ته له ففوز ده کړیت و ئه وش ناکړیت بیست و پینج جاره و، سنی پله له سهرووی برا که مه وه که "ئەلفی ساکینه" به. چونکه "حه ره که" سیان. (دانه)

"حاء" و "ثاء" و "ضاد" له سهر زماندا قورسن و پهيوه نديشيان له نيواندا ههيه، بويه ههر يه كه يان يهك جار به كار هينراوه.. ئنجا له بهر تهوهي "واو" له "هاء" و "همزه" سووكتو له "ياء" و "تلف" يش قورستره، تهوا حهفده جار، واته چوار پله له سهرووي "همزه" ته قيله و چوار پلهش له خوار "تلفي خهفیه" وه به كار هينراوه.

جا هم پيتانه، بهم بارودوخه رينكوپنكي ده راسا و، پهيوه ندي يه ناديارانه و، له گهال تهو رينكوپنكي يه جوان و رپسا ورد و پينكه وه گونجانه ناسكه دا، به دنيا يه كي بن گوماني چه شني دوو كه رت دوو ده كاته چوار، ده بچه سپينيت كه كاري مروف ني يه و ههر گيز ئاده ميزاد ناتوانيت ته نجامي بدات. خو مه حاليشه "رينكهوت" سهر له ورده كاري ئاوا دهر بكات و ياري بن بكات!

جا ههروهك هم رينكوپنكي يه سه رسوور هين و رپسا نامويه بارودوخه هم پيتانه، مايه ي زمان پاراوي و رهواني وشه كاني هم ثايه تن، ده گونجي جگه له مانه، گه لني حيكه تي ترشيان تيدا بيت.

جا سادهم هم رينكوپنكي يه لم وشانه دا ههيه، تهوا بن گومان رينكخستنكي پر له نهيني و گونجاندنكي رووناكي تهوتو له وشه ورسته و واتا كانيدا ره چاو كراوه، كه ته گهر چاو بتوانيت بيپينيت له سه رسوور ماندا ده لتيت:

"ما شاء الله.."

گهر "عهقل" يش بتوانيت په يي بن بيات تهوا له حه په ساندا ده لتيت:

"بارك الله!"

● خالي پينجهم:

تهوايي رهوانكارى (براعة البيان).

واته: تهفه ووق و توندوتولي و سام و ههيهت. چونكه ههروهك پاراوي له هونيني قورئاندا و، فه صاحه تيش له وشه كانيدا و، رهوانيژي له واتا كانيدا و، ناوازي له شينوازي دا ههيه.. به ههمان جوړ تهوايي يه كي له راده به دهر له "رهوانكارى" يشيدا ههيه. به تي، "به يان" قورئان له بهر زرين پله ي چينه كاني ئاخاوتن و به شه كاني گوفتار دايه، چه شني:

تهر غيب و تهر هيب، مه دح و زهم، ئيسبات و ئيرشاد، ئيفهام و ئيفحام.

سووره تی: "الإنسان" نمونه کی نیوان ههزارانی مهقامی "هاندان و تهشویق" ه، چونکه "بهیان" ی قورئان لهم سووره ته دا: پهوان و بهخوره وهك سلهسه بیل و.. بهتامه وهك میوه ی بههشت و.. جوانه وهك پۆشاک ی "حور العین"^(۱).

پیشه کی سووره تی "الغاشیة" ش یه کیکه له نمونه بی سنووره کانی مهقامی "ترساندن و ههپه شه" ا چونکه "بهیان" ی قورئان لهم سووره ته دا به وینه ی کاریگری قورقوشی به کوتلهاتوو له گونی گومرایان و.. بلیسه ی ئاگر له ناو ژیری یاندا و.. زه قووم له گهروویاندا و.. گره ی دۆزه خ له پروویاندا و.. "ضریع" ی درکاویش له سکیاندا، کاریگری هیه!

به لئی، له کاتیکدا دۆزه خ ی کارمه ندی سزادان، نزیك بی له رقدا شق بهریت: ﴿تَكَادُ تَمَيِّزُ مِنَ الْغَيْظِ﴾.. ده بی ههپه شه ی ئه و كه سه چۆن بیت كه فرمانی سزادانی بۆ ده ر کردوو ه؟!

ههروه ها ئه و پینج سووره تمش كه به ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ﴾ ده ست پنده كه ن^(۲)، یهك له ههزارانی نمونه ی مهقامی "مهدح" ن.

چونكه "بهیان" ی قورئان لهم سووره تانه دا: وهك خۆر دره خشان و^(۳).. وهك ئه سته ره كان رازاوه و.. وهك ئاسمانه كان و زهوی به سام و.. وهك مهلائیکه ت خۆشهویست و هاو ده م و.. وهك بهزه بی هاتنه وه ی مرۆف به ساوایان - لهم دنیا یه دا - ناسك و.. به وینه ی بههشتی نهرمونیانی ئه و دنیا ش.. جوان و رازاوه یه!

ئهم ئایه ته ی خواره وهش، یهك له ههزارانی نمونه ی مهقامی "زه م و سه رزه نشت" ه:

﴿أَيَحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ﴾ (الحجرات: ۱۲).

ئهم ئایه ته پیرۆزه، له شمش پله دا، نه می له "غه یبه ت" ده کات و، به سه رزه نشتیکی توندوتیژ مرۆفی لئ دوور ده خاته وه.

جا مادهم پرووی گوفتار لهم ئایه ته دا ئاراسته ی غه یبه تکاران کراوه، ئه و ا و اتاکه ی به م جۆره ده بیئت:

(۱) ئهم شیناوه پۆشاک ی و اتاکانی خودی سووره ته که ی پۆشیوه! (دانه ر)

(۲) که بریتین له سووره ته کانی: "الفاحشة؛ الانعام؛ الکهف؛ سبأ؛ فاطر".

(۳) ئهم دهسته وازانه ئامازهن بۆ باهه ته کانی ئه و سووره تانه. (دانه ر)

ئەو "ھەمزە" يەى كە لە سەرەتەيدايە بۇ "ئىستىفھامى ئىنكارى" يە، چونكە حوكمى ئەم ئىستىفھامە ۋەك لافاۋ دەپزىتە ناو سەرجمە وشە كانى ئەم ئايەتەى كە ھەموو يە كىك لە وشە كانى حوكمىكى لەخۇ گرتوۋە..

ئەو تا ئەم ئايەتە پىرۋزە، لە وشەى يە كەمدا، بە "ھەمزە" پرووى گوفتار دەكاتە ئادەمىزاد و پىيان دەفەرموى:

ئايا ئىۋە خواۋەنى "زىرى" نىن - كە جىنى لىپرسىنەۋىيە - تا لەم كارە چەپەلە تىن بگات؟

لە وشەى دوۋھەمىشدا: ﴿أَيْحِبُّ﴾ بە "ھەمزە" پىيان دەفەرموى:
ئايا ئىۋە "دل" تان - كە جىنى رىق و خۇشەۋىستى يە - سەرى لى شىۋاۋە، كە واى لى ھاتوۋە بىزراۋترىن شتى پىن خۇشە و سلى لى ناكاتەۋە؟

ھەر بە "ھەمزە" لە وشەى سى ھەمىشدا: ﴿أَحَدُكُمْ﴾ پىيان دەفەرموى:
ژىيانى كۆمەلەيتان - كە لە ژىيانى كۆمەلەۋە بەھرەمەندى ژىيان و ھەيەۋىيەت دەيىت - چى لى قەۋماۋە؟ بۇچى شارستانىتى يە كە تان ھىندە لە كارۋان جى ماۋە كە بە شتائىك رازى دەيىت ژىانتان ژەھراۋى و ئاسرودەيىشتان لىل بگات!

لە وشەى چوارەم: ﴿أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ﴾ ىشدا، بە "ھەمزە" پىيان دەفەرموى:
چ تىرىك مەۋفايەتتى ئىۋەى پىكەرە، تا واتان لى ھاتوۋە بە ۋىنەى دىرندە ھارپى خۇشەۋىستە كە تان بە نىچىر دەزانن و كەۋلى دە كەن؟
ئەم ئايەتە لە وشەى پىنچەمىشدا: ﴿أَخِيهِ﴾ بەو "ھەمزە" پرويان تىدە كات و دەفەرموى:

ئايا بەزەيىتان بە ھارپە گەزى خۇتاندا نايەتەۋە؟
ئايا ھىچ پەيۋەندى يەكى سۆز و مېھرەبانى لە نىۋاندا نى يە كە بەيە كەۋە بتانەستىت؟
تا واتان لى ھاتوۋە بەردەبنە گىيانى كە سىك كە لە چەند پروۋىيە كەۋە براتانە و، بە دلرەقى گۆشتى كەسى مەعنەۋى و ستمە لىكراۋى ئەو دەخۇن؟
گەر كە سىك گاز لە ئەندامىكى خۇى بگىرىت ئايا بە مەۋفەئىكى ھۇشمەند و زىر دادەنرىت؟ يان بە شىتەئىكى نەفام؟!

ھەر بەو "ھەمزە" يە لە وشەى شەھەمىشدا: ﴿مَيْتًا﴾ پىيان دەفەرموى:

ویژدانتان له کوئیه؟ ئایا سروشتی ئیوه هینده گه نیوه په لاماری چه لترین شتی نه فرته لئ کراو بدات، که خواردنی گوشتی برا که تانه، له کاتیکدا که شایانی هموو ریزیکه؟

له م ئایه ته پیروزه وه و له مو به لگه جوړاو جوړانه ی وشه کانیشتی که باسمن کردن، دهرده که ویت "غهبهت" له پرووی ژیری و، دل و، مروفایه تی و، ویژدان و، سروشت و، ئایینه وه، کارنکی خرابی نارپه وایه.

ده فهرموو بۆ خۆت بیر له م ئایه ته پیروزه بکهره وه و، بزانه که چۆن به ئیعبجازنکی له راده به دهر و کور تکر دنه ویه کی زۆر پوخت و له شمش پله دا، نه هی له تاوانی "غهبهت" ده کات!

ئهم ئایه ته پیروزه ی خواره وه ش نمونه یه که له نیوان ههزاران نمونه ی مه قامی "چه سپاندن" دا..

﴿فَانْظُرْ إِلَى آثَارِ رَحْمَةِ اللَّهِ كَيْفَ يُغَيِّرُ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ ذَلِكَ لَمُخْصٍ الْمَوْتَى وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ (الروم: ۵۰).

ئهم ئایه ته، به پروونکردنه ویه کی تیر و ته سه لی بنی وینه "حه شر" ده چه سپینیت و، به دوورزانینی له زهیندا لا ده بات. چونکه وهك له "پراستی نۆه می و ته ی ده هم" و "بریسکانه وی پینجه می و ته ی بیست و دوو هم" دا چه سپاندو ومانه:

هر که وهرزی به هار دیت، ده ئینیت گۆی زهوی سه رله نوئ گیانی به به ردا ده کریته وه! به وه ی که سنی سه ده زار جوړی حه شر و نشوور، به ریکو پینکی وردو له یهك جیا کردنه وی ته واته، هه رچه ندهش له وپه ری تیکه لیدان، له پرووی زه ویدا، به رجه سته ده بن. به راده یهك که ئهو زیندوو کردنه ویه هه موو که سیك به چاوی خوی ده یینیت! وهك ئه وه ی پنی بلیت: ئهو که سه ی زه ویی به م جوړه زیندوو کردوه ته وه، هه رگیز به رپا کردنی حه شر و نه شری به لاهه گران نی یه.

پاشان نوو سینی ئهم هه زاران جوړه زینده وه ره به قه له می توانست له سه ر لاپه ره ی زه ویدا، بن هیچ هه له و ناته وای یهك.. مۆریکی ئاشکرای خوا وه ندی تاك و ته نیایه. ئنجا هه ره وهك ئهم ئایه ته پیروزه "ته وحید" ی چه سپاند، "قیامت و حه شر" یش ده چه سپینیت و، دهری ده خات که حه شر و نه شر سه باره ت به و توانسته وه گه لنی ئاسانه و، وهك چه سپاوی و بنی گومانیی ئاوا بوون و هه له تانی خۆر وایه.

پاشان ھەروەك ئەم ئايەتە پىرۈزە بە وشەي: ﴿كَيْفَ﴾ واتە لە گۆشەي "چۆنىتى" يەوہ ئەم راستىيەي دەر خستووہ، گەلىنى سوورەتى تىرىش ھەن كە درىزەيان بەم چۆنىتىيە داوہ..

بۇ ئىمرونە كە سوورەتى "ق" بە لىدوان و باسىكى بەرز و جوان و درەخشان، ھەشرو قىامت دەچەسىنىت، ئەوا دەرى دەخات كە ھەروەك گومان لە ھاتنى بەھاردانىيە، ھاتنى ھەشرىش بە ھەمان جۆر گومانى تىدانىيە..

فەرموو بىر لەو وەلامەي قورئانى پىرۈز بەكرەوہ كە بۇ كافرانى داوہتەوہ، لەوانەي كە ئىنكارىيان نواندووہ و سەريان لەوہ سوورماوہ ئىسكە كان زىندوو بەكرىنەوہ و بىنەوہ بە بەدپەتوويە كى نوئى! ئەوہ تا پىيان دەفەرموئى:

﴿أَلَمْ يَنْظُرُوا إِلَى السَّمَاءِ فَوْقَهُمْ كَيْفَ بَنَيْنَاهَا وَزَيَّنَّاهَا وَمَا لَهَا مِنْ فُرُوجٍ * وَالْأَرْضِ مَدَدْنَاهَا وَأَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَلْبَنَّا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ * تَبْصِرَةً وَذِكْرَى لِكُلِّ عَبْدٍ مُنِيبٍ * وَنَزَّلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً مُبَارَكًا فَأَلْبَنَّا بِهِ حَبَّاتٍ وَحَبَّ الْحَصِيدِ * وَالنَّخْلَ بَاسِقَاتٍ لَهَا طَلْعٌ نَضِيدٌ * رِزْقًا لِلْعِبَادِ وَأَخْنَيْنَا بِهِ بَلْدَةً مِّنَّا كَذَلِكَ الْخُرُوجُ﴾ (ق: ۶-۱۱).

ئەم "بەيان" ھى قورئان، وەك ئاوى بەخوڤ لەبەرى دەروات و.. بە وىنەي ئەستىرە پىرىنگدارە كان درەخشانە و.. خۇراكىكى بەتام و شىرىنى وىنەي "خورما"ش دەرخواردى "دل" دەدات و، ھەروەك چىزە، لە ھەمان كاتدا خۇراكىشە بۇرۇحى مرۇف.

يە كىك لە ئىمرونە ھەرە ناسكە كانى مەقامى "چەسپاندن" ئەم ئىمرونەيەي خوارەوہيە:

﴿يَس * وَالْقُرْآنِ الْحَكِيمِ * إِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ﴾ (يس: ۱-۳).

ئەم سويندە، بە يەقىنىكى بىن گومان و ھەقىكى ئاشكرا، ئاماژە بۇ بەلگە و ھوججىيەتى يىغەمبەرايەتى يىغەمبەر ﷺ دەكات، كە ھىندە راست و پەوايە گەيشتووہتە پەلى تەعزىم و شكۆمەندى، بۇيە سويندى بىن دەخورت!

قورئانى پىرۈز بەم ئاماژەيە دەفەرموئى:

تۇ يىغەمبەرى پەوانە كراوى خواي گەورەيت، چونكە قورئانىكى ھەكىمت لەدەستدايە، خۇ قورئان خۇيشى ھەقە و گوشتارى ھەقە، چونكە ھىكمەتى راستەقىنە و ھەقى تىدايە و مۇرى ئىعجازى لەسەر دراوہ.

ههروه‌ها بۆ نمونه‌کانی مقامی "چه‌سپاندن" که دارای ئیعجاز و ئیجازن، ئهم ئایه‌ته پیرۆزه باس ده‌که‌ین:

﴿قَالَ مَنْ يُحْيِي الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ ۖ قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ﴾ (یس: ۷۸-۷۹).

له "نمونه‌ی سی‌هه‌می راستیی نۆه‌می و ته‌ی ده‌هه‌م" دا وێنه‌یه‌کی ناسک بۆ ئهم مه‌سه‌له‌یه‌ به‌م شیوه‌یه‌ی خواره‌وه‌ کیشراوه:

پیشه‌وایه‌کی مه‌زن ده‌توانی‌ت له به‌رچاوی خۆماندا سوپایه‌کی گه‌وره‌ له ماوه‌ی یه‌ك رۆژدا پێکه‌ینیت. جا ته‌ گه‌ر یه‌ کێك پێت بێت: (ئهم پێشه‌وایه‌ ته‌نها به‌ فووپیا کردنیکی شه‌پووری سه‌ربازی ده‌توانی‌ت یه‌ك به‌ یه‌کی ئهو تابووره‌ سوپایه‌ کۆ بکاته‌وه‌ که بۆ حه‌وانه‌وه‌ بلاو بوونه‌ته‌وه‌ و، یه‌ کسه‌ری و به‌ رێکوپێکی له شوینی خۆیاندا ئاماده‌یان بکات) گه‌ر تۆش له وه‌لامدا پێت وت: (نه‌خێر... باوه‌ر ناکه‌م) ئایا ئینکاری و ملنه‌دانه‌ که‌ت چه‌نده‌ له ژیری یه‌وه‌ دوور ده‌بێت!

به‌ هه‌مان جۆر خوای گه‌وره‌ش - والله‌ المثل‌ الأعلى - که جه‌سته‌ی سه‌رجه‌می "زینده‌وه‌ران" له نه‌بوونه‌وه‌ و، وه‌ك سه‌ربازه‌کانی سوپایه‌کی گه‌وره‌ و، به‌ که‌مالی رێکوپێکی و که‌مالی حیکمه‌ت به‌دی ده‌هینیت و، گه‌ردیله‌ کان و لایه‌نه‌ ناسکه‌کانی جه‌سته‌ی یه‌ك به‌ یه‌کیشیان به‌ فه‌رمانی "کن فیکون" له هه‌موو سه‌ده‌ و به‌هارێک و له‌ پرووی سه‌رانسه‌ری زه‌ویدا کۆ ده‌کاته‌وه‌ و ده‌یانپاریزیت و.. سه‌دان هه‌زار جۆری زینده‌وه‌رانی تری وه‌ك ئه‌مانه‌ به‌دی ده‌هینیت.. ئایا ئهو خاوه‌ن توانسته‌ زانایه‌ی که هه‌موو ئهم کارانه‌ ئه‌نجام ده‌دات، کۆ کردنه‌وه‌ی گه‌ردیله‌ بنه‌رته‌ی و به‌شه‌ ئه‌سلی یه‌ که‌تر ناسه‌کانی له ژێر رێسای جه‌سته‌دا و به‌ وێنه‌ی سه‌ربازه‌کانی سوپایه‌کی رێکوپێک و به‌ لێدانێکی شه‌پووره‌ که‌ی حه‌ز رته‌ی ئیسرافیل، به‌لاوه‌ گران ده‌بێت؟ بێ گومان به‌ دوور زانیی ئهم کاره‌ له‌و زانا خاوه‌ن توانسته‌وه‌، جگه‌ له شیتی هه‌چی تر نی‌یه‌!

سه‌باره‌ت به‌ مقامی "پێنمایی"ش، ئه‌وا "به‌یان" و پروونکردنه‌وه‌کانی قورئان هه‌نده به‌تین و به‌رز و هاو‌پاز و ناسک‌کن که "گیان" له شه‌وق و "ژیری" له تاسه‌ و، "چاو" یش له فرمێسک پڕ ده‌که‌ن!

با له نێوان هه‌زاران نمونه‌یدا ئه‌مه‌ی خواره‌وه‌ به‌یینه‌وه‌:

﴿ثُمَّ قَسَتْ قُلُوبُكُمْ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ فَهِيَ كَالْحِجَارَةِ أَوْ أَشَدُّ قَسْوَةً وَإِنْ مِنَ الْحِجَارَةِ لَمَا يَتَفَجَّرُ مِنْهُ الْأَنْهَارُ وَإِنْ مِنْهَا لَمَا يَشْقُقُ فَيُخْرِجُ مِنْهُ الْمَاءَ وَإِنْ مِنْهَا لَمَا يَهْبِطُ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ﴾ (البقرة: ۷۴).

ههروهك له باسی "ئایه تی سنی هه می مه قامی به که می وتی بیستم" دا پروغمان کردهوه، ئهم ئایه ته له گهل نهوهی ئیسرائیل ده دوت و پێیان ده فەرموئ: ئه ی نهوهی ئیسرائیل! ئیوه به چ ده رنیکه وه گرفتار بوون وا گوئ به وه هه موو موعجیزانه ی موسا - دروودی له سه ربیت - نادهن؟

ئه وه تا چاوه کانتان زهق و وشك بوون و فرمیسکیان لى نایهت، دلانیشان هینده رهق بووه که شهوق و تین و گهرموگویریان لى براهه، له کاتیکدا که بهرده رهق و تهقه کان به ته نه یهك موعجیزه ی موسا - که عه سا که یه تی - له دوازه سه رچاوه ی جیا جیا وه فرمیسکی به خورپان هه لشت!

لیره دا بهم ئه ندازه یه واز ده هین و، پاشماوه ی ئهم باسه بهو وتیه ده سپیرین، که به پئی پیوئست ئهم و اتا ئیرشادی یه ی پروون کردو وه ته وه.

له مه قامی "بۆرپدان و ده مکوتکردن" یشدا، ته نه یه بیر له م دوو غمونه یه ی نیوان هه زاران غمونه ی ئهم مه قامه بکه ره وه:

★ غمونه ی یه که م:

﴿وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِثْلِهِ وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾ (البقرة: ۲۳).

واته: گهر ئیوه دوودلی و گومانان سه بارهت بهم قورئانه له دلدا یه که بۆ بهنده که ی خۆمان نازلمان کردو وه، ئه و - گهر راست ده که ن و پێتان وایه گوفتاری مروقه - به هه مووتان ته نه یهك سووره تی وهك قورئان بهین و، با له مه شدا یار مه تیده ر و لایه نگه رانان پشتان بگرن و یار مه تیتان بدهن.

لیره دا ته نه یه ئاماژه یه کی پوخت بۆ ئه مه ده که ی، چونکه له "ئاماژه کانی ئیعباز" دا پروغمان کردو وه ته وه و چه سپاندو ومانه. پوخته ئاماژه کهش بهم جو ره یه:

قورئانی خاوه ئیعبازی "به یان" ده فەرموئ: ئه ی کۆمه لئى جینئى و ئاده میزادا ئه گهر گومانان وایه که قورئان گوفتاری خوا وه ند نی یه و پێتان وایه هی ئاده میزاده،

ئەوا مەیدانی "تەحەددى" تان لە بەردەمدایە، دەسا ئیوش قورئانیکی وینەى ئەمە لە لایەن کەسێکی نەخویندەوارى وەك ئەو "مەمەد" ەو بەین کە خۆتان ناوی "الأمین" تان لى ناو ە..

گەر ئەمەتان نەتوانی، دەبا لای کەسێکی "رەوانگۆ" یان لای "زانایەك" بەین نەك نەخویندەوارێك..

خۆ ئەگەر لەمەشدا دەستەوسانن، ئەوا نەك تەنھایە كێكتان، بەلكو ھەموو مروڤە رەوانبێژەكانتان و وتارخوینە بەتواناكانتان و ئاسەوارە باشەكانی پیشینانی ئەوان و یارمەتی و ھاوکاریی کەسانی دواى خۆشیان و ھیممەت و لیپرانی ئەوانەش کە، جگە لە خوا، ھاوبەش و یارمەتیدەرتانن، کۆبکەنەو و چیتان لەتوانادا ھەبە بە کاری بەین، ھەتاشتیکی ھاووینەى قورئان بەین..

گەر ئەمەش ناکەن، ئەوا کێبێك بەین کە لە رەوانبێژی و ھۆنیدا وەك قورئان واییت، بە لە پرووی راستی بە مەزنەکان و موعجیزە مەعنەوی بەکانی قورئانیشەو، لە قورئان نەچیت!

تەنانەت قورئان بە ئەندازەى کە لەمەش کەمتر تەحەددای کردن، ئەو ەتا دەفەرموئ:

﴿فَأْتُوا بِعَشْرِ سُوْرٍ مِّثْلِهِ مُفْتَرِيَاتٍ﴾ (ھود: ۱۳).

واتە: پێویست ناکات ئەو ەى دەبەین و اتاکانی راست بیست، دەبا درۆ و دەمەلەبەست بیست، بە مەرجی لە قورئان بچیت..

گەر ئەمەشتان نەتوانی، بە ئەندازەى ھەموو قورئان نەبیست، بەلكو بە ئەندازەى "دە" سوورەتى وەك سوورەتەکانی قورئان بیست..

گەر ئەمەشتان نەتوانی ئەوا تەنھایەك سوورەتى وەك قورئان بەین، خۆ گەر ئەمەشتان بەلاو ە گرانی، دەبا وەك سوورەتیکی کورتی قورئان وایست..

لە کۆتاییدا پێیان دەفەرموئ:

مادەم لەمەشدا دەستەوسانن، ئەوا دیارە پێتان ئەنجام نادریست (کە ھەر ناستوانن ئەنجامی بدەن) ھەرچەندەش گەلى پێویستان بەو ەى شتیکی وەك قورئان بەین، چونکە شەرەف و عیززەت و ئایین و دەمارگیری و سامان و گیان و ئەم دنیا و ئەودنیاشتان تەنھایە بەو پارێزراو دەبیست کە شتیك بەین لە قورئان بچیت، دەنا ھەر لە

دنیا دا شهره ف و ثابیتان ده که ویتنه مه ترسی به ووه و خۆشتان گرفتاری زه لیلی ده بن و مال و سامانیشتان له ده ست دهر ده چیت، له دواړو ژیشدا خۆتان و بته کانتان ده بنه سوو ته مه نیی دۆزه خ و، حوکمی به ندیوونی ته به دیتان له سهر دهر ده کریت:

﴿فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ﴾ (البقرة: ۲۴).

جا مادمه ئیوه به "ههشت" پله ده سته و سانیی خۆتان بۆ دهر کهوت، تهوا ده بی بزانی که قورئان به "ههشت" پله دارای ئیعجازه..

جا یان ده بی ئیمانی پی بهین.. یاخود به به کجاره کی بیده نگ بن و، لهو دنیا ش با جینگه تان ههر دۆزه خ بیت، که خراپترین جی و پی و ته نجامه.

جا توش دوا ی ته وه ی که ته م به یان و ئیلزامه ی قورئانت له مه قامی "ده مکوتکردن" دا زانی، بلن: زور راسته، هیچ "به یان" نیک نی به له سهر ووی به یانی قورئانه وه بیت.

★ نمونه ی دووهم:

﴿لَذِكْرُ مَا أَتَى بِنِعْمَتِ رَبِّكَ بِكَاهِنٍ وَلَا مَجْنُونٍ * أَمْ يَقُولُونَ شَاعِرٌ نَتَرَبَّصُ بِهِ رَبُّهُ رَبِّ الْمُنُونِ * قُلْ تَرَبَّصُوا فَإِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُرَبِّصِينَ * أَمْ تَأْمُرُهُمْ أَخْلَامُهُمْ بِهَذَا أَمْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ * أَمْ يَقُولُونَ تَقَوَّلَهُ بَلْ لَا يُؤْمِنُونَ * فَلْيَأْتُوا بِحَدِيثٍ مِثْلِهِ إِن كَانُوا صَادِقِينَ * أَمْ خَلَقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ * أَمْ خَلَقُوا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بَلْ لَا يُوقِنُونَ * أَمْ عِنْدَهُمْ خَزَائِنُ رَبِّكَ أَمْ هُمُ الْمُصِطْرُونَ * أَمْ لَهُمْ سُلَّمٌ يَسْتَمِعُونَ فِيهِ فَلْيَأْتِ مُسْتَمِعُهُمْ بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ * أَمْ لَهُ الْآبَاتُ وَلَكُمُ الْآبُونَ * أَمْ تَسْأَلُهُمْ أَجْرًا فَهُمْ مِنْ مَغْرَمٍ مُثْقَلُونَ * أَمْ عِنْدَهُمُ الْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُبُونَ * أَمْ يُرِيدُونَ كَيْدًا فَالَّذِينَ كَفَرُوا هُمُ الْمَكِيدُونَ * أَمْ لَهُمْ إِلَهٌ غَيْرُ اللَّهِ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾ (الطور: ۲۹-۴۳).

وا به م جوړه ی خواره وه له نیوان ته وه زاران راستی یانه ی که له م ئایه تانه دا هه ن، ته نها یه که حه قیقه ت به غوونه ده هیینه وه بۆ مه قامی "بۆردان و ده مکوتکردن":

ته م کۆمه له ئایه ته پیروژه، هه موو ده سته و تاقه کانی گو مړایان ده مکوت و بیده نگ ده کات و، گشت گو مانه کانیان له ریشه وه دهر ده هینیت و دهر گایان له سهر داده خات. ته ممش ته نها به وشه ی: "أم" که پازده چینی ئیستیفهامی ئینکاری یه که له دوا ی یه کی له م ئایه تانه دا پیکه یناوه و، ته نانه ت یه که دانش لهو که لین و که له به رانه ی شه یان

ناهیلتیهوه که گومرپایان خویانی تیدا مه لاس دده دن، به لکو هه موویان داده خات و، گشت ئه و پهر دانهش ده درینیت که خویانی له پشتیهوه ده شار نه وه و، سهرجه می ئه و درویانه شیان پوو چهل ده کاته وه که له سهر زاریاندا دووپاتی ده که نه وه ..

که واته هه موو بر گه یه کی ئه م ئایه تانه، پوخته ی ناوهرۆک و چه مکی کوفرێک به تال ده کاته وه که یه کێک له پێر و تاقمه کافره کان بره وی پی دده دن. ئیتر ئه م کاره ی ئایه ته کان چ به ته عبیریکی پوخته ی کورت ییت، یان به لئی یینه نگ بوون و حه واله کردنی ییت بۆ حوکمی "به لگه نه ویستی زیری" له بهر ناشکرای و پرووینی به تالی یه که ی، یان به ئامازه یه کی پوخت ییت بۆ ئه و چه مکه کوفری یانه ی که له شوینی تر دا به دریزی پوو چهل کرانه ته وه. وه کو بر گه ی یه که م که ئامازه بۆ ئایه تی پیروزی ﴿وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ وَمَا يَنْبَغِي لَهُ﴾ ده کات و، بر گه ی پاز ده هه میش که هینامه بۆ ئایه تی پیروزی ﴿لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا﴾. ده توانیت بۆ خۆت بر گه کانی تر به م جۆره ی خواره وه بۆ سهر ئه م بر گه یه قیاس بکه ی:

ئه وه تا ئه م ئایه تانه له پێشه کیدا ده ئین: ئه ی پیغه مبه ر ﷺ! بۆ خۆت ئه حکامه کانی خوا وه ند رابگه یه نه و، بزانه که تۆ هه ر گیز "کاهین" نییت، چونکه گوفتاری کاهین تیکه لو پیکه ل و ده ست هه لبه سه و له وه هم و گومان تی ناپه ریت، به لام گوفتاری تۆ حه قی راسته قینه و یه قینی بی گومانه .. هه روه ها ئه و ئه حکامانه ی خوا وه ندیان یاد بخه روه و، دنیابه که هه ر گیز تۆ گرفتاری "شیئی" نه بوویت، چونکه ته نانه ت دوژمنانیش شایه تی له سهر که مالی عه قلت دده دن!

﴿أَمْ يَقُولُونَ شَاعِرٌ تَتَّبِصُ بِهِ رَبِّبُ الْمُتُونِ﴾؟ گه لئ سیره! ئایا ئه وان به وینه ی ئه و عه وامانه ی که "زیری" یان ناکه ن به ده مر است و تفه نگ به تاریکی یه وه ده ئین، پیت ده ئین: "شاعیر"؟ یان ئایا چاوه پروانی مردن و نه مانی تۆن؟! ده تۆش پینان بلئی: "چاوه پروان بن، وامیش وه ک ئیه چاوه پروانم". چونکه ئه و راستی یه دره خشان و مه زنانه ی که تۆ هیناوتن گه لئ به رز و خاوینه له خه یال و ئه ندیشه ی شاعیر و، هه ر گیز پیوستی به ئارایشی "شعیر" نی یه.

﴿أَمْ تَأْمُرُهُمْ أَخْلَامُهُمْ بِهَذَا﴾ یان ئایا ئه وان پینان عاره شوین تۆ بکه ون و به وینه ی ئه و فه یله سووفانه ن که به "زیری به تال" ی خویانه وه ده نازن و ده ئین: "زیریمان سه روزیاده"؟

له کاتیکدا که خودی ژیری داخوازی ئه‌وه‌یه شوینت بکه‌ون؟ چونکه هەر گوفتاریک که تۆ ده‌یلتیت به لای ژیری‌یه‌وه گوفتاریکی په‌سه‌نده، هەر چه‌نده‌ش به‌ته‌ن‌ها خۆی ناتوانیت په‌یی بێ بیات و بێی بگات.

﴿أَمْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ﴾ یان هۆی ئینکاریان ملنه‌دانه بۆ "حق" به‌وینه‌ی سته‌مکاران؟ له کاتیکدا که پاشه‌پۆژی فیرعه‌ون و نه‌مرووده سه‌رسه‌خت و سته‌مکاره‌کان ئاشکرایه و له کس په‌نه‌ان نی‌یه؟!

﴿أَمْ يَقُولُونَ تَقَوَّلَهُ بَلْ لَا يُؤْمِنُونَ﴾ یان به‌وه تۆمه‌تبارت ده‌که‌ن که قورئان ده‌مه‌له‌ستی تۆیه و له لایه‌ن خۆته‌وه هیناوته، وه‌ک وت‌ه‌ی ئه‌و مونا‌فیکه درۆزانه‌ی که خاوه‌نی وێژدان نین؟ له کاتیکدا که ئه‌وانه هەر خۆیان تا ئیستاش له‌به‌ر راست‌گۆیی گو‌فتاره کانت پێت ده‌لێن: "محمد الأمين؟" که‌واته ئه‌وانه نیازی ئیمان هینانیان له دلدا نی‌یه، ده‌نا با بڕۆن له‌ناو گو‌فتار و ئاسه‌واری مرو‌فدا شتێک بدۆزنه‌وه له قورئان بجیت.

﴿أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ﴾ یان ئایا ئه‌وان خۆیان به سه‌ربه‌ست و به‌رباد داده‌نێن و، پێیان وایه به هه‌ره‌مه‌کی و بێ ئامانج به‌دی هینراون و، هیچ کارمه‌ندی‌یه‌کیان له ته‌ستۆدا نی‌یه و، بێ خاوه‌ن و به‌دییه‌نه‌ر هاتوونه‌ته ئه‌م دنیا‌یه و، به‌وینه‌ی فه‌یله‌سووفه عه‌به‌سی‌یه‌کان له‌و باوه‌ره‌دان که گه‌ردوون سه‌رتاپا هه‌ره‌مه‌کی و بێ مه‌به‌ستی‌یه؟ ئایا چاویان کوێر بروه که نابین گه‌ردوون له‌م سه‌ره‌وه بۆ ئه‌وسه‌ری به چه‌نده‌ها حیکمه‌ت رازاوه‌ته‌وه و به‌ری چه‌ندین مه‌به‌ست و ئامانجی گرتووه و سه‌رانسه‌ری بوونه‌وه رانیش، هەر له گه‌ردیله‌ کانه‌وه تا ده‌گاته گه‌له‌ستیه‌کان، چه‌ندین کارمه‌ندی و ئه‌رکی مه‌زنیان له ته‌ستۆ نراوه و ملکه‌ج و گوێراپه‌لی فه‌رمانه‌کانی خواوه‌ندن؟

﴿أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ﴾ یان به‌وینه‌ی ماددی‌یه فیرعه‌ون ئاساکان له‌و گو‌مانه‌دان که شتان بۆ خۆیان پێک‌دێن و له خۆیا‌نه‌وه گه‌شه ده‌که‌ن و بۆ خۆشیان پێداویستی‌یه‌کانیان به‌دی ده‌هێنن. تا وایان لێ هاتووه سل له ئیمان ده‌که‌نه‌وه و ملی به‌ندایه‌تی بۆ خوا‌ی گه‌وره نه‌وی ناکه‌ن؟ که‌واته ئه‌وان - به‌پێی ئه‌و گو‌مانه - خۆیان به‌خالیق (به‌دییه‌نه‌ر) داده‌نێن! له کاتیکدا که به‌دییه‌نه‌ری هەر شتێک ده‌بێ به‌دییه‌نه‌ری هه‌موو شتان پێت! دیاره له‌خۆبایی‌بوون و سه‌رسه‌ختی و ملنه‌دانیان، گرفتاری ئه‌وپه‌ری نه‌فامی و نه‌زانیی کردوون و له‌و گو‌مانه‌دان که ئه‌و که‌سه‌ی له به‌رده‌م لاوا‌زترین به‌دیها‌تووی وه‌ک می‌ش و می‌کرۆ‌بدا ده‌سته‌وسانه، خاوه‌نی توانستیکی په‌ها پێت!

جا مادهم ئەوان تا ئەم رادەییە دەستیان لە ژیری داشۆردوو و لە مەروفاوەتی دامالراون، ئەو لە ئازەلەیش زیاتر سەریان لێ شیواوە، تەنانت پەلێ ئەوان لە ئاستی بێ گیانەکانیش گەلێ نزمترە. کەواتە گوێ بە ئینکاری و سەر سەختیی ئەوانە مەدە و، لە ریزی ئازەلە زیانبەخش و تەنانت ماددە و کەرەسە گەنیووە کاندایان بنی و، پشتگوێیان بخە و هەر ئاوریشیان لێ مەدەرەو!

﴿أَمْ خَلَقُوا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بَلْ لَا يُوقِنُونَ﴾ یان بە وێنەی تاقمی نەفامی "موعەتیلە" (المعتلة) کە ئینکاری بوونی بەدیهێنەریان دەکرد، ئەمانیش ئینکاری بوونی دەکەن و گوێ بۆ قورئان راناگرن؟! کەواتە یان دەبێ ئینکاری بەدیهاتی ئاسمانەکان و زەوی بکەن.. یان دەبێ بلێن: خۆمان بەدیمان هێناون و، بەم بێ یە خۆیان بە تەواوەتی لە ژیری دایمان و دەست بە وێنەی شیتانەو بەگرن! چونکە بەلگەکانی "تەوحید" لە هەموو شوێنێکی گەردووندا بە پروونی دەخوێنرێنەو و، هێندە زۆرن کە بە ئەندازەی ژمارەیی ئەستێرەکانی ئاسمان و گولانی سەر پرووی زەوی دەبن و، هەر هەموویان بە ئاشکرا بەلگەن لەسەر بوونی بەدیهێنەری مەزن. کەواتە نایانەوێت مل بۆ حق و یەقین کە چ بکەن، دەنا چۆن لەو گومانەدا دەبن کە ئەم کێبە مەزنەیی گەردوون کێبێکی بێ "نوسەر" بێت، کە کێبێکە هەموو پێتێکی هەزاران کێبێ تێدا نووسراوە؟ لە کاتی کدا کە زۆر بە باشی دەزانن هیچ پێتێکی نووسراونی یە "نوسەر"ی نەبێت؟!

﴿أَمْ عِنْدَهُمْ خَزَائِنُ رُحْلٍ﴾ یان ئەوان بە وێنەی هەندێ "فەیلەسووفی گومرا" نەفیی "ئیرادەیی خوا" دەکەن و، وەک "بەرەمی" یەکانیش ئینکاری خودی "پێغمەبرایەتی" دەکەن، وایمانت بێ ناھێن؟!

کەواتە یان دەبێ ئینکاری هەموو ئاسەوارەکانی حیکمەت و، ئامانجە مەزنەکان و، رێکوپێکی یە ناوازە و، سوودە بەرھەم بەخشەکان و، ئاسەوارەکانی میھرەبانیی فراوان و بایەخ و چاودێری لە رادەبەدەر بکەن، کە بە ئاشکرا بەسەر پرووی سەرچەمی بوونەوێرانەو دەبیرن و بەلگەن لەسەر "ویستی خوا"ی گەورە.. هەرۆهە ئینکاری سەرچەم موعجزاتی پێغمەبرانیش بکەن، دروودیان لەسەر بێت..

یان دەبێ بلێن: گەنجینەی ئەو چاکەکاری یانەیی کە بەسەر گشت بوونەوێراندا دەبارێت، لای ئێمە و بە دەست خۆمانە و، ئێتر بەمە پرووی راستەقینەیان دەرخەن و، لای خەلکی ئاشکرا بێت کە شایانی تەنانت گفتوگۆ لەگەڵ کردنیش نین!

کهواته خەم بە ئینکاری ئهوانه مهخۆ، چونکه خواوه‌ند گه‌لنی ئازهلنی سه‌ر لنی شیواوی زۆری ههیه!

﴿أَمْ هُمُ الْمُصْطَفُونَ﴾ یان له‌و وه‌مه‌دان که ئه‌وان چاودێر بن به‌سه‌ر کرداره‌کانی خواوه‌نده‌وه؟ ئایا ده‌یانه‌وێت خوای گه‌وره‌ بکه‌ن به‌ به‌رپرسیاری کاره‌کانی، به‌ وێنه‌ی بۆ چوونی تاقمی موعته‌زیله‌ که "ژیری"ی مرۆڤیان کردبوو به‌ فهرمانپره‌وا و ده‌مراست؟! کهواته‌ بایه‌خیان پێ مه‌ده‌، چونکه ئینکاری ئه‌و له‌خوباییانه‌ و که‌سانی هاوچه‌شنیان هیچ نه‌بجایکی لنی ناوه‌شیته‌وه!

﴿أَمْ لَهُمْ سُلَّمٌ يَسْتَمِعُونَ فِيهِ فَلَيَأْتِيَنَّهُم مِّنْ أَمْرٍ مُّبِينٍ﴾ یان ئه‌وان له‌و گومانه‌دان که پێه‌کی تریان بۆ "جیهانی غه‌یب" دۆزیوه‌ته‌وه، وه‌ك لاف و گه‌زافی ئه‌و کاهینه‌ی که‌ شوێن جینسی و شه‌یتان که‌وتوون و، به‌ وێنه‌ی درۆ و ده‌له‌سه‌ی جادووگه‌رانی "تخضیر الأرواح"؟

یان ئایا له‌و گومانه‌دان پلیکانه‌یه‌کیان لایه‌ بۆ ئه‌و ئاسمانه‌ی که‌ ده‌رگا‌کانی له‌ پرووی شه‌یتانه‌کاندا داخراوه‌، هه‌تا باوه‌ر به‌و هه‌واله‌ی ئاسمان نه‌که‌ن که‌ تۆ وه‌ری ده‌گری و پایدیه‌گه‌یه‌نیت؟

که‌واته ئینکاری ئه‌و له‌ بڕی لاده‌ر و درۆزنانه‌ و هاوچه‌شنیان، له‌ حوکمی "عه‌ده‌م" دایه‌!

﴿أَمْ لَهُ الْآبَاتُ وَلَكُمُ الْبَنُونَ﴾ یان ئه‌وان به‌ ناوی "ده‌ ژیری‌یه‌کان" (العقول العشره) و "خواه‌نی جزره‌کان" هاوبه‌ش بۆ خواوه‌ندی ته‌نیای سه‌مه‌د داده‌نێن، وه‌ك ئه‌وه‌ی که‌ هه‌ندێ فیه‌له‌سووفی موشریک له‌و باوه‌ره‌دان؟ یان جزره‌ خوایه‌تی‌یه‌ك ده‌ده‌نه‌ پال مه‌لایکه‌ت و ته‌ستیره‌کان، به‌ وێنه‌ی "صابیئی‌یه‌کان"؟ یان به‌ وێنه‌ی مولحیدان و گو‌م‌رایان "منال"ی ده‌ده‌نه‌ پال، که‌ ته‌مه‌ش پێچه‌وانه‌ی "پۆیستی بوون"ی خواوه‌ندی گه‌وره‌ و "یه‌کتایی" و "سه‌مه‌دانیه‌ت"ی ئه‌وه‌، که‌ خوایه‌ که‌ له‌و په‌ری مه‌زیدایه‌ و پۆیستی به‌ هیچ شتێک نه‌یه‌؟ یان مه‌لایکه‌تان به‌ مێینه‌ له‌ قه‌لم ده‌ده‌ن که‌ ته‌مه‌ش پێچه‌وانه‌ی به‌نده‌یه‌تی و عیصمه‌ت و سروشتیانه‌؟ ئایا پێیان وایه‌ به‌م گومانه‌یان چه‌ند تکارێکیان بۆ خۆیان په‌یدا کردوه‌ تا شوێنت نه‌که‌ون؟! خۆ مرۆف ته‌نها له‌ به‌ر "فانی بوون"یه‌تی که‌ وایه‌ به‌ دوای میراتگری جیگه‌داردا ده‌گه‌ریت و، تا پاده‌ی شه‌یداوونیش

دنیاى خوش دهوٲت و، دهستوسانه و، ٲٲوٲستى به مانوهى هاوپره گهزه كهى ههيه و، وهچه كهوتنهوه و زۆربوون و دابهشبوونى جيسمانى له باردايه، ئهو وهچه كهوتنهويهى كه هۆكارى مانوهه و پهيوهنديدهرى ژيانى سهرجهمى بوونههرانه..

جا نيسبهتدانى ئهم وهچه كهوتنهويهى كه سيفهتى بوونههره فانى پهكانه، له كهسٲك كه "واجب الوجود" و، باقى و، ههميشهيه و، ئهزهلى و، ئهبهدى و، زاتى و، خاوين له جيسمانيهت و دابهشبوونى ماهيهيهته و، دهستى كۆلهوارى ههرگيز به داوينى توانستى ناگات و، تاك و تهنيا و مەزن و شكۆمەنده..

ههروهها نيسبهتدانى "منال" بۆلاى ئهو، به تايهت لاوازه دهستوسانه كانى وهك "كچان" كه غروورى ئهوانه بۆ خۆيان ٲٲى قايل نايٲت..

دياره ههموو ئهمانه، چهنه بازى و شٲتى و ورٲنهيه كى وههان كه ٲٲوٲست به وهلامدانهوه و ٲووچهلكردنهوه و دهرخستنى بهتالىيان ناكات! دهساتۆش گوٲيان لى رame گره و بايهخيان ٲٲى مهده، چونكه گوى بۆ چهنه بازى ههموو مهسٲك و ورٲنهى ههموو شٲٲك راناگيرٲ!

﴿أَمْ تَسْأَلُهُمْ أَجْرًا فَهُمْ مِنْ مَّغْرَمٍ مُنْقَلَبُونَ﴾ يان ئهر كه كانى ئهو "بهندايهتى" يهيان بهلاوه قورسه كه تۆ داوايان لى ده كهيت؟ به وينهى ئهو ستهمكارانهى كه به ههٲهوه دهستيان له دنيا گير كردوه و، له سهر نزمايهتى راهاتوون و له ههلگرتنى ئهر كه كان ههلدٲن؟!

ئايا نازان كه تۆ نه لهوان و نه له هيچ كهسٲك - جگه له خواى گهوره - داواى پاداشت ناكهيت؟

ئايا ٲٲيان گرانه سهدهقه و خٲر لهو مال و سامانه بدن كه خواى گهوره ٲٲى بهخشيون بۆ ئهوهى بهره كهت بكهوتنه ئهو مالهوه و پهره بسٲٲت و له سهسوودى ههزاران ٲارٲزٲٲ و دوعاى خراٲش له خاوهنه كهى نه كٲٲت؟ خو ئه اندازهى زهكات "يهك له ده" يان له "يهك له چل" ه و به ههزاره كانى خۆيان دهدرٲت، ئايا ئهم كارهيان هٲنده بهلاوه قورس و گرانه تاله ئايٲنى ئيسلام ههٲٲٲن؟

كهواته ئهوان شايانى تهنانهت ئهوهش نٲن وهلامى بهدرۆخستنهوه كهيان بدرٲتهوه، چونكه ئهو وهلامه تابٲٲى ٲوونه و تابٲشٲٲى ئاسانه، بهلكو ئهوان شايانى تهمن كردن نهك وهلامدانهوه!

﴿أَمْ عِنْدَهُمُ الْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُبُونَ﴾ یان ئەوان حەزریان لەو ھەوالە غەیبی یانە نی یە کە بە دەستی تۆ دەگەن و، دەچن بە وینە "بووزی یەکان" لافی غەبیزانی لێ دەدەن و، وەك "عەقلانی یەکان" یش گومانەکانیان بە "یەقین" دەزانن؟!

یان کتیبکی کراوەی غەیبیان لە لایە و لەبەری دەنوو سنەوێ تاکو بەرپەرچی کتیبە غەیبی یە کە تۆی پێ بدەنەو؟! خۆ پەردە ی ئەو جیھانە تەنھا لە پرۆی پێغەمبەرائی وەحی بۆ ھاتوودا لا دەدریت و، کەس ناتوانیت بۆ خۆی سەری پێدا بکات!

کەواتە ھەر گیزاو ھەر گیز بە درۆ خستەوێ ئەم لەخۆبایی و خۆبە گەورە زانانە ی کە سنووری خۆیان شکاندوو، لە بانگەوازی کەت ساردت نە کاتەو و پشتیانت پێ شل نە کات، چونکە بەم نزیکانە ئەو راستی یانە ی کە تۆ ھیناوتن ھەموو خەیاڵەکانی ئەوان وردوخاش دەکات و ئەندیشەیان بە بە دەدات و ئاسەواری ناھێلێت!

﴿أَمْ يُرِيدُونَ كَيْدًا فَالَّذِينَ كَفَرُوا هُمُ الْمَكِيدُونَ﴾ یان دەیانەوێت وەك ئەو مونا فیکانە واین کە سروشتیان تیکچوو و ویزدانیشیان گەنیو... یان پێی راستی ھیدایەت لە خەلکی بگرن بە وینە ی ئەو زەندیقە فیلبازانە ی کە بە فروفیل بەر بەستی ئەو ھیدایەتە دەکەن کە خۆیان لێی پێ بەشن؟ بە رادەبەك کە ناوی "کاھین" و "شیت" و "ساحیر" یان لە تۆ ناو، لە کاتیکدا کە نەك خەلکی بەلکو خۆشیان باوێ بە دەعواکەیان ناکەن؟ دەسا تۆش بایەخ بەو درۆزن و فیلبازانە مەدە و، لە ریزی مرۆفدا دایان مەنی! بەلکو ھەر بۆ خۆت لە بانگەوازی خەلکیدا بۆ لای خوا ی گەورە بەردەوام بە و، ھیچ شتێک لەم کارەت ساردت نە کاتەو. خۆ ئەوانە فیل لە تۆ ناکەن، بەلکو لە خۆیان ی دەکەن و زیانە کە ی بە خۆیان دەگەین. سەرکەوتنیشیان لە کاروباری فیل و فەساددا شتێکی کاتی و کەم خایەنە، تەنانت تەلە و داوێکە خوا بۆی ناو نەتەو!

﴿أَمْ لَهُمْ إِلَهٌ غَيْرُ اللَّهِ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾ یان ئەوان لەبەر ئەو لە دژت رادەوێستن و پێوستیان پێت نی یە چونکە گومانیان وایە کە جگە لە خوا ی گەورە خوا بێکی تریان ھەیە و پشتی پێ دەبەستن؟ وەکو "مەجووسەکان" کە گومانیان وابوو دوو خوا ھەیە؛ یەکیکیان بە ناوی بەدھینەری خیر و ئەوی تریشیان بە ناوی بەدھینەری شەر؟ یان بە وینە ی "ھۆکار پەرست" و "بت پەرستان" کە جۆرە خوا بێت یەك بە ھۆکارەکان دەبەخشن و بە مایە ی پشت پێ بەستنی دادەنێن؟

کەواتە ئەوانە چاویان بە تەواوی کوێر بوو، چونکە ئایا ئەم رېڤکۆپینکی یە هەرە کەمڵ و لە گەڵ بەک گونجانه هەرە جوانە ی ئەم گەردوونە مەزنە نابین کە وەك رۆژ نمایانە؟

خۆ بە پێی داخوای ئایەتی: ﴿لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا﴾ گەر دوو کوێخا لە گوندیکدا و، دوو پارێزگار لە پارێز گایە کدا و، دوو پادشا لە ولایتیکدا هەبێت، ئەوا بە حەمى رېسا و رېڤکۆپینکی ئەو شوێنە تیکدەچێت و پێکەمە گونجانش بە تەواوی لە گۆرپیدا نامینێت. کەچی رېڤکۆپینکی تابلێی ورد لەم گەردوونەدا هەر لە باڵی مېشوولەو تەستێرە کانی ئاسمان ئاشکرا و لە بەرچاوە.

کەواتە تەنانەت بە ئەندازە ی باڵی مېشوولە یە کیش جێی هاوبەش لەم گەردوونەدا نابێتەو.

جا مادەم ئەوانە لە چوار چێوێ "زیری" دەر دەچن و لە دانایی و مەنتیق هەلدێن و بە تەواوی پێچەوانە ی هەست و شعور رەفتار دە کەن، ئەوا بە درۆ خستەوێ ئەوانە رینگای رینمایی و یادخستەوێ خەلکیت لێ نە گرت!

***

بەم جۆرە و بە کورتی، تەنهایەك گەوهری نێوان سەدانى ئەم ئایەتەمان پوون کردەوێ کە زنجیرە ی راستی یە کەن و، گەوهرینکی تاییەت بوو بە مەقامی "بۆرپدان و دەمکووتکردن" هەو. خۆ ئە گەر عەتوانی یایە چەند گەوهرینکی تەرم لێ دەر بھێنانایە، ئەوا بۆ خۆت دەت وت: هەر ئەم ئایەتە بە تەنھا خۆیان موعجیزە یە کى سەر بەخۆ و سەروزیادن!

"بەیان" ی قورئان لە مەقامی "تێگەیانندن و فێرکردن" یشدا هێندە دەر اسە و ناسک و پەوانە کە تەنانەت عەوامترین کەسى ئاسایش بەو پەری سووک و ئاسانی لە مەزنترین و قوولترین راستی یە کەن تێدە گە یە نیت.

بەلێ، قورئانی پیرۆز بە شیوازیکی ئاسانی پوون و "بەیان" یکی تیز و تەسەل، کە چاودێریی بیری عەوام دە کات و هەست و بیران ئازار نادات و بێزار و ماندوو یان ناکات، خەلکی لە گەلێ راستی ئەوتۆ تێدە گە یە نیت کە بە پڕواتەت قورس و تەماوی دیارن..

چونکه هر وه كه سينك كه له گهـل منالینكدا بدوینت، گوftar و دهـستهـواژهـی تایهـتیی بۆ به کار دهـهینیت، شیوازه کانی قورئانیش که پێیان دهـوتری: "دابـهـزانـدنی گوftarه خوایه کان بۆ ئاستی تیگهـیشتنی مرؤف" به ههـمان جوړن، چونکه گوftarینکن دادهـبهـزنه ئاستی پهـیـردن و تیگهـیشتنی ئهـوانهـی له گهـلیاندا دهـدوینت، به رادهـیهـك كه عهـوامـیزین نهـخویندهـواریش بهـهـزی "تهـشیهـهـ و غهـونه هینانهـوه" له چهـندهـها پراستی تهـماوی و پاز و نهـینیی پهـروهـردگاریی ئهـوتۆ تیـده گهـیهـنیت كه چهـندین دانای بلیمهـت و ههـلكهـوتو ئهـتوان به "بیر"ی خوێان لێی تیگهـن و پهـیی پێ بهـن!

بۆ غهـونه تایهـتی پهـروزی: ﴿الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى﴾ پهـروهـردگاریتی خواهـهـند و چۆنیتی سازاندنی کاروباره کانی جیهان له لایهـن ئهـو پهـروهـردگاریتیـهـوه، به شیوهـی نمونهـهینانه و شهـبهانـدنی به پادشایهـك روون دهـکاتهـوه كه لهـسهـر عهـرشه کیهـوه کاروباری پادشایهـتیی خۆی بهـپـروه بیات.

بهـلن، مادهـم قورئان گوftarی پهـروهـردگاری سهـرجهـمی جیهانه کانه، ئهـوا:

له پلهـی ههـره مهـزنی پهـروهـردگاریتیـهـه شکۆمهـنده کیهـوه نازل بووه و.. بهـسهـر پله کانی تر دا زاته و.. که سانی بالغی پینگهـیشتو بهـرهـو ئهـو پلانه پێنمایی دهـکات و.. ههـفتا ههـزار پهـردهـی بـپـروه و ئاوـری له ههـموویان داوهـتهـوه و پرووناکی کردووهـتهـوه و.. نووری خۆی بهـسهـر ههـزاران چین گوێ ییستی جیاواـز له توانای پهـیـردن و تیگهـیشتندا بلاو کردووهـتهـوه و.. پێژنه کانی خویشی بهـ درێژایی چهـندین چهـرخ و سهـدهـی ئهـوتۆ پهـخشاندووه که توانا و لیهاتنی خهـلكی ههـریهـك لهـو چهـرخ و سهـدانه له هی ئهـوانی تر گهـلێ جیاواـز بووه..

ئـنـجا ههـر چهـندهـش و اتا کانی خۆی بهـوپهـری ئاسانی به ههـموو شهـوین و کاتیـنـکـدا بلاو کردووهـتهـوه، که چی هیشتا ههـر حهـیهـویهـت و تهـری و گهـشی خۆی لهـدهـست نهـداوه و لهـوپهـری ناسکی و تازهبی و پاراویدا و به شیوهـی "سهـهلی مومتهـنع" ماوهـتهـوه! چونکه ههـروهـك بهـوپهـری ئاسانی وانه کانی خۆی به ههـر عهـوامیـك دهـلێتهـوه، به ههـمان ئاسانی به گهـلێ چینی زۆر و زهـبهـندی زیـهـکی و تیگهـیشتنه جیا جیا و جوړاو جوړه کانیـشی دهـلێتهـوه و بۆ راستهـپێی ئیمان پێنماییان دهـکات و قهـناعهـت و دلنایان پێ دهـبهـخشیت. خو گهـر به ههـر لایه کی ئهـم کتێبه پهـروژهـدا چاو بگێـریت، دهـتوانیت بریـسـکانه وهـیه کی "ئیعجاز" ببینیت.

پوختهی ئەم قسانە:

هەر وەك زایەتەى خویندنى هەر "وشە"یەكى قورئان - بۆ ئومومە - خویندنى وشەى ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ﴾ ئەو ئەشكەوتانە لە دەنگ پەردەكات كە دەتێى گوێى چیاكانن و، لە هەمان كاتدا گوێى هەرە بچووکی مێشوو لەبە كیش پەردەكات و هەمان وشەى تێدا جینگەر دەیت.. "واتاكان"ی قورئانی پەرۆزیش بە هەمان جۆرن، چونكە هەر وەك ژیری بە گەورە كان تێر دەكەن، هەر بەو جۆرە ژیری بە بچووكم و ئەواو سادە كانیش تێر دەكەن و، بە هەمان وشە دنیایان پێ دەبەخشن!

چونكە قورئانی پەرۆز هەموو چینه كانى جینى و ئادەمیزاد بۆ باوەرپێشان بانگ دەكات و زانستە كانى ئیمانیشیان بە فێر كردن و تێگەپاندنەوه بۆ دەچەسپێت. لەبەر ئەوە، تەمبەلتێن كەسى عوامى نێوان خەلكى لە گەل تاییەتێن كەسانى خواصدا پێكەوه و شان بە شانى یەكتر گوێ بۆ دەرس و پێنمایە كانى قورئانی پەرۆز پادەگرن!

واتە قورئانی پەرۆز سفرەیه كى ئاسمانى یە و، لە بەردەم هەزاران چینی بیر و ژیری و دل و گیاندا پراخراوه و، هەر یەكەیان حەز و خواستە كانى خوراكى خۆیانى تێدا بەدى دەكەن. تەنانت گەلێ دەرگای قورئان هێشتا هەر بە داخراوى ماونەتەوه بۆ ئەوەى لە داها تودا بکړینهوه!

گەر ئومومەشت لە سەر ئەم مەقامە دەوێ، ئەوا قورئانی پەرۆز هەر لە سەرەتاوه تا كۆتایی، ئومومەى ئەم مەقامە یە.

بەتێ، سەر جەم قوتاییانى قورئان و گشت ئەوانەى گوێیان بۆ پێنمایە كانى پراگرتووه، لە موخه هیدان و، صیددیقان و، دانایانى ئیسلام و، زانا لێكۆلەرە كان و، زانایانى ئوصوولى فیه و زانستى كەلام و، ئەولیاىانى خواناس و، قوتبانى شەیدا و عاشق و، زانایانى وردەكار و، گشت مومسلمانان.. هەموویان بە یەك دەنگى دەتێن:

(ئیمە پێنمایى خۆمان، بە جوانترین شیوه، لە قورئانی پەرۆز وەر دەگرین)!

بە پوختى:

بە وێنەى مەقامە كانى پێشو، ئیجازى قورئان لەم مەقامى "تێگەپاندن و فێر كردن"ەشدا دەبریسكێتەوه.

تیشکی دووهم

جامعییه‌تی دهراسای قورئان^(۱)

نهم تیشکه پتتج بریسکانه‌وی په‌خش کردوه

□ بریسکانه‌وی په‌کم:

جامعییه‌تی دهراسا له "وشه‌کان"ی قورئاندا.

نهم جامعییه‌ته له‌و ئایه‌تانه‌ی که له‌و ته‌کانی پتتوودا و له‌م ته‌یه‌شدا هینراون، گهلنی پروون و ئاشکرایه.

به‌لنی، وشه‌کانی قورئان به‌جۆرنیکی وه‌هان که هه‌موو گوفتارنیک، به‌لکو هه‌موو وشه‌یه‌کی، بگره‌هه‌موو پیتنیک، ته‌نانه‌ت هه‌ندئ جار "سکون"ه‌کانیشی، گهلنی پرووی زۆر و زه‌به‌نده‌یان هه‌یه‌و، له‌چه‌ندین باب‌ه‌تی جیا‌جیادا و له‌گه‌نجینه‌ی نه‌براه‌وی خۆی به‌شی هه‌موو ته‌و که‌سانه‌ ده‌دات که گوفتاریان ئاراسته‌ ده‌کات، وه‌ک فهرمووده‌ی پی‌رۆز ئاماژه‌ی بۆ کردوه: "لِکُلِّ آيَةٍ ظَهَرَ وَبَطْنٌ وَحَدٌّ وَمَطْلَعٌ"^(۲) و "لِکُلِّ شُجُونٍ وَغُصُونٍ وَفَنُونٍ"^(۳).

○ بۆ ئه‌وه‌:

﴿وَالْجِبَالُ أَوْتِدًا﴾؟ (النبا: ۷).

واته: ئایا جیا‌کامان وه‌ک مینخ به‌زه‌ویدا بۆ دانه‌کو‌تاون؟

(۱) مه‌به‌ست له‌ (جامعییه‌ت): کۆ‌کردنه‌وی گهلنی شتی زۆر و جیا‌جیا‌یه‌ له‌ به‌ک وشه‌یان به‌ک و اتا‌یان به‌ک باس‌یان به‌ک شیوا‌زدا . (وه‌رگێڕ)

(۲) (انزل القرآن علی سبعة‌ أحرف) رواه احمد والترمذي عن أبي رضى الله عنه واحمد عن حذيفة، وهو عند الطبراني من حديث ابن مسعود بزيادة.. وفي رواية اخرى عنده: لكل حرف منها ظهر وبطن ولكل حرف حدٌ ولكل حدٌ مطلع (باختصار عن كشف الخفاء ۲۰۹/۱) واته: هه‌موو "حه‌د"نکی پلی‌کانه‌یه‌کی هه‌یه‌ له‌ بئێ زانینه‌وه‌ مرۆف ده‌توانیت بۆی سه‌رکه‌مونت، وه‌ک له‌ "لسان العرب"دا هاتووه‌ . (وه‌رگێڕ)

(۳) وفي المثل "الحديث ذو شجون" اي فنون واغراض، وقيل اي يدخل بعضه في بعض، أي: ذو شعب وامتساک بعضه ببعض.. واصل الشجنة بالکسر والضم شعبة من غصن من غصون الشجرة (لسان العرب باختصار). (وه‌رگێڕ - له‌ چاپه‌ عه‌ره‌یی‌یه‌که‌وه‌)

بهشی مرؤفی عوام لهم گرفتاره‌دا ئه‌وه‌یه که:

ده‌بینیت چیاکان - وه‌ک له به‌رچاويدايه - به‌وینه‌ی میخ به‌زه‌ویدا داکوتراون. ئیتر
بیر له نعيمته و سووده زۆره‌کانی چیاکان ده‌کاته‌وه و، سوپاسی به‌دییه‌نهری ده‌کات.
بهشی شاعیرنکیش لهم گرفتاره‌دا ئه‌وه‌یه که:

له ئه‌ندیشه‌ی خۆیدا زه‌وی وه‌ک ده‌شتایه‌کی ته‌خت و، گومەزی ئاسمانیش به‌وینه‌ی
خیه‌وتینکی مەزنی شین ده‌بینیت که له‌وه‌ده‌شتایه‌دا هه‌لدراییت و، ناو خیه‌وته‌کەش به
چراخان رازایته‌وه و ئارایشت دراییت و، چیاکانیشی به‌وینه‌ی ستوون و میخی ئه‌و
خیه‌وته‌مەزنه‌لێ ده‌رده‌که‌وێت که بازنه‌ی ئاسۆیان له‌باوه‌شدایه و لوتکه‌کانیشیان له
داوینی ئاسمان گیر کردووه‌! ئه‌و شاعیره‌ که ئهم دهمنه‌له‌م گرفتاره‌دا ده‌بینیت نوقمی
سەرسامی و سەرسوورمان ده‌ییت و، ته‌قدیسی کردگاری مەزنی ده‌کات.
مرؤفی ره‌وانگۆی ده‌شته‌کیش به‌شی لهم گرفتاره‌دا ئه‌وه‌نده‌یه که:

پرووی زه‌وی به‌ده‌شتایه‌کی فراوان ده‌بینیت و، زنجیره‌ی چیاکانیش له‌به‌رچاويدا
وه‌ک زنجیره‌ خیه‌وتینکی دوور و درێژ ده‌نۆینیت که هی گه‌لێ به‌دیها‌تووی جۆراوجۆر
بن. ته‌نانه‌ت چینی گل به‌لایه‌وه‌ بریتی‌یه‌ له‌ چادریک که به‌سەر ئه‌و میخ و ستوونه
بلندانه‌دا هه‌لدراره‌وه و، ئه‌وانیش به‌نووکه‌ تیزه‌کانیان هه‌لیان پرپوه و به‌رزیان
کردووه‌ته‌وه و، کردوویانه‌ به‌ نیشه‌جینی جیاجیای گه‌لێ بوونه‌وه‌ری زۆری
جۆراوجۆر.. به‌لێ، ئه‌و به‌م جۆره‌ لینی تیده‌گات و، له‌تاوا سوژده‌ی سەرسامی و
حه‌په‌سان بۆ ئه‌و به‌دییه‌نهره‌مەزنه‌ده‌بات که ئه‌و به‌دیها‌تووه‌ گه‌وران‌ه‌ی به‌وینه‌ی خیه‌وته‌ی
داکوتاو له‌سەر زه‌ویدا به‌دی هی‌ناوه‌!

به‌شی جوگرافیا‌زانی ئه‌دییش لهم گرفتاره‌دا ئه‌وه‌یه که:

گۆی زه‌وی به‌لایه‌وه‌ بریتی‌یه‌ له‌ که‌شتی‌یه‌ک به‌ناو زه‌ریای هه‌وادا ده‌روات و،
چیاکانیش چه‌ند میخ‌یکن بۆ مه‌به‌ستی مه‌حکەم کردن و راگرتنی هاوسه‌نگی به‌و
که‌شتی‌یه‌دا داکوتراون.

به‌لێ، بابای جوگرافیا‌زان ئاوا بیر ده‌کاته‌وه و، ئیتر له‌به‌رده‌م گه‌وره‌یی ئه‌و به‌توانا
خواه‌ن که‌ماله‌ی که‌ گۆی زه‌به‌لاحی زه‌ویی کردووه‌ به‌ که‌شتی‌یه‌کی رینکۆینک و ئیمه‌ی
تیدا سوار کردووه‌ تا‌کو به‌ ئاسۆکانی جیهاندا بمانگێریت، ده‌لێت:

"سبحانک ما أعظم شأنک!"

بهشی ئه و كه سهش كه له كاروباری كۆمهلدا پسهپۆره و شارهزای داخواری به كانی شارستانی نیتی نوێ به، ئه وه به كه:

زهوی به "خانه و لانه" يه كه ده زانیته و، ستوونی ژبانی ئهم خانه بهش ژبانی گیاندارانی ناو بهتی و، مایه ی ئه و ژبان بهش: ئاو و گل و هه وایه، كه مه رجه كانی ژبانن. خو ستوونی ئهم سیانهش چیا كانی، چونكه چیا كان: عه مبارای "ئاو" ه كان و.. پالیوگی "هه و" ان، ئه وه تا گازه زیانه خشه كان ده نیشین و.. پارێزه ری "گل" ی زه ویشن، چونكه له زالبوونی ده ربا و قور و لیته كانی ده پاریزن و.. گه بئینه ی گشت داخواری به كانی ژبانی ئاده میزادن. ئهم مرۆفه بهم جۆره لیی تیده گات و، ئیتر سوپاس و تهقدیسی ئه و كرد گاره شكۆمهند و به خشنده به ده كات كه ئهم چیا كه ته و زه به لاهانه ی كردووه به مینخ و گه بئینه ی رۆزی و گوزه رانی ئیحه، له سه ر پروی ئهم زهوی بهی كه "خانه" ی ژیا ئمانه.

بهشی "فه یله سووفنیکی سروشتی" ش له م گو فته ره دا ئه وه به كه:

ده زانیته ئه و تیکه لبوون و ئالو گۆر و بوومه له رزانه ی له ناخی زه ویدا پروو ده ده ن، له رپی قوتبوونه وه ی شاخه كانه وه هیور ده بنه وه. كه واته چیا كان هۆ کارینکن بۆ هیمینی زهوی و ئارامبوون و له نگر گرتنی له ده وری ته وه ری خو ی و لانه دانی له خولگه سالانه کی. وهك بلیی زهوی له كلاورپۆژنه ی چیا كانی وه هه ناسه ده دات و توو به یی و توندو تیژیی ناو ناخی كه م ده بیته وه..

ئهم فه یله سووفه سروشتی به، بهم چه شنه له م ئایه ته تیده گات و دلیا ده بیته، ئیتر دیته ناو باز نه ی ئیمان وه و ده لیته: "الحیكمة لله".

○ نمونه به کی تر:

﴿... أَنْ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ كَائِنًا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا﴾ (الأنبياء: ۳۰).

وشه ی: "رتقا" ی ئهم ئایه ته، بۆ كه سیك له كه ی فه لسه فه ی به رنه كه و تیت، ئه وه ده گه به نیت كه:

ئاسمان له پێشدا سامال و بێ هه ور و، زه ویش وشك و برنگ و بێ گیان بووه. جا ئه و كه سه ی كه ده رگا كانی ئاسمانی به باران خسته سه ر پشت و رایه خی سه وزه لانیشی به پروی زه ویدا راخست، هه ر ئه وه كه سه رجه م زینده وه رانی له و ئاوه به دی هیئاوه، ته نانه ت ده لیی جۆره جوو تبوون و پیتاندنیک له نیوانیاندا پروی داوه!

خۆ ئەم کارەش تەنھا هی ئەو خاوەن توانستە شکۆمەندەبە کە پرووی زەوی بەلایەو وەك بیستانیکێ بچووک وایە و، ئەو ھەورانەش کە پرووی ئاسمان دادەپۆشن ئاودێری ئەو بیستانەین.. ئەو کەسە، ئاوا لەم وشەبە تێدەگات و، ئیتر لە بەردەم گەورەیی توانستی خوادا سەری سوژدە دەخاتە سەر زەوی.

ھەر ھەمان وشە "رتقا" بۆ زانای گەردووناس ئەو دەگەیبەنیت کە:
لە سەرەتای دروستبوونی گەردووندا، ئاسمان و زەوی دوو بارسەتایی بێ شەکل و شێوە و دوو ھەویری تازە و تەری بێ سوود بوون. جالەو کاتەدا کە ئەم دوو مادەبە ھێچ بەدیھاتووێکیان تێدا نەبوو و کەسێش لە سەریاندا ھاتوچۆی نەکردوو، بەدیھێنەری دانا بە شێوەبەکی جوان ڕایخست و، گەلێ شێوەی بەسوود و ئارایشتی ڕەنگین و بەدیھاتووێ زەبەندەیی بێ بەخشین. ئەو زانایە بەم جۆرە لەم وشەبە دەگات و، ئیتر لە بەردەم فراوانیی دانستی خۆی گەورەدا تووشی سەرسوڕمان دەبێت.

ھەر ئەم وشەبە سەبارەت بە فەیلەسووفە ھاوچەرخی کەنەو ئەو دەگەیبەنیت کە:
گۆی زەویمان و ھەسارەکانی تریش، کە کۆمەلەی خۆر پێکدەھێنن، لە پێشدا بە وێنەی ھەویر لە گەل خۆردا تێکەڵ بوون و ھێشتا ڕانەخرا بوون. بەلام پاش ئەو، خۆی گەورەیی خاوەن توانست و ڕاگیر کەری گەردوون ئەو ھەویرەیی لە یەك جیا کردەو و، ھەر یەك لەو ئەستێرە و ھەسارە گەڕۆکانەیی لە شوێنی خۆیدا دانا، "خۆر" لەوێ و "زەوی" لێرە... ھتد.. ئنجا ڕایەخی گەلێ بەسەر زەویدا ڕاخست و، لە ئاسمانەو بەرانی بۆ باراند و، ڕووناکیشی لە خۆرەو بەسەردا پەخشاند و، مەزەقە تێدا نیشستەجێ کرد.. ئەو فەیلەسووفە بەم جۆرە لەم وشەبە تێدەگات و، ئیتر سەری لە زۆنگاوی سروشت دەردەھێنێت و، دەبێت: "آمنت بالله الواحد الأحد!"

○ نمونەبەکی تر:

﴿وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا﴾ (یس: ۳۸).

"لام" ی ﴿لِمُسْتَقَرٍّ﴾ واتای خۆدی "لام" و واتای "ی" و واتای "لی" ش دەگەیبەنیت..

کەسانی عەوام بە واتای "لی" لەم "لام"ە تێدەگەن. واتە: ئەو خۆرەیی کە گەرمی و ڕووناکیان بێ دەبەخشێت، بەرەو شوێنی گیرسانەوێ خۆی دەپوات و ڕۆژێک دێت کە دەبێگاتێ و، ئەو کاتەش چ سوودێکمان بێ ناگەیبەنیت..

ئەو كەسە، بەم تىڭەشتەى خۇى، يادى ئەو نىعمەتە مەزنانە دە كاتەو كە خۇاى گەورە بەستوونى بە خۆرەو. ئىتر سوپاس و تەقدىسى پەرورەدگارى خۇى دە كات و دەلىت: "سبحان الله، الحمد لله".

ھەر ئەم ئايەتە "لام"ە كەى بە واتاى "إلى" پىشانى مرؤفى زاناش دەدات، بەلام نەك بەو واتايەى كە خۆر تەنھا سەرچاوى پروناكىيە، بەلكو بەو واتايەى كە خۆر وەك "مەكوك"ى ئەو چىراو پەرورەدگارىيانە واپە كە لە كارگەى بەھار و ھاویندا دە چىرىن و، مەرە كەيىكى "نور"ە بۆ نووسراو ھەمەدانىيە كانى خواوەند كە لەسەر لاپەرەى شەو و پۆژدا دەنوسرىن.. مرؤفى زانا بەم جۆرە تەسەوورى دە كات و، بە وردى سەرنج لە پىسای ناوازەى ئەو جىھانە دەدات كە جوجوولى پۈالەتیی خۆر ئامازەى بۆ دە كات. ئىتر لە بەردەم حىكمەتى كردگارى دانادا سەرى دەخاتە سوژدە و دەلىت: "ماشاء الله.. تبارك الله".

سەبارەت بە گەردووناسىش، ئەوا بە واتاى "في" لەم "لام"ە تىدەگات. واتە: خۆر بە وینەى زەمبەلە كى كاتزمىز و بە خولانەوہە كى تەوہرەى بە دەورى خۇیدا، جوجوولى كۆمەلە كەى پىكدەخات..

ئىتر لە بەردەم ئەم كردگارە شكۆمەندەى كە ئەم چەشنە سەعاتە مەزنەى بەدى ھىناوە دووچارى سەرسوورمان و ھەپەسان دەبىت و، لەتاوا دەلىت: "العظمة لله والقدرة لله" و، دەست لە فەلسەفە ھەلدە گریت و، دىتە ناو مەيدانى حىكمەتى قورئانەوہ!

ھەر ئەم "لام"ە، زانای وردكار واتاى "عيللة" و واتاى "ظرفية"ى لى دەداتەوہ.. واتە: كردگارى دانا ھۆكارە پۈالەتییە كانى كردووە بە پەردە لە پۈوى كاروبارە كانى خۇیدا. ئەو تا ھەسارە كانى بە ياساكەى خۇى كە پىنى دەوترىت: "جازىبىيەت" بە خۆرەو پەيوەست كردووە و، ھەر بەو ياسايش ھەسارە زۆر و زەبەندە كانى بە چەندىن جوجوولى جۆراو جۆرى پىكوپىك بە گەپ خستووە و، خولانەوہى خۆرىشى بە دەورى تەوہرە كەيدا كردووە بە ھۆكارىكى پۈالەتیی بەرھەمەننى ئەو جازىبىيەتە. واتە: ماناى ﴿لِمُسْتَقَرٍّ﴾ ئەوہە كە خۆر: "تجري في مستقر لها لاستقرار منظومتها"! چونكە "جوولە" گەرمى بەرھەم دەھىنىت و، "گەرمى"ش ھىز و، "ھىز"ىش جازىبىيەتى پۈالەتیی بەرھەم دەھىنىت. ئەمەش قانۇنىكى پەرورەدگارى و ياساىە كى خوايە..

ئىتر ئەم دانا وردە كارە، ئەم چەشنە حىكمەتە لە تەنھا يەك پىتى قورئانى حەكىم وەردە گریت و، دەئیت: (الحمد لله، حىكمەتى راستەقىنە ھەر تەنھا ئەو یەكە لە قورئاندا یە و، لەمەولا چىی تر بايەخ بە فەلسەفە نادەم!) ئەو كەسەش كە خواوەنى دڵ و بىرى شاعیرانە یە، لەم "لام" و "ئىستىقرار" ئەو ئەم واتايە تێدە گات كە:

"خۆر" درەختىكى نوورانى یە و ھەسارە كانى دەورووبەرىشى بەروبوومە گەشتیارە كانى ئەون. كەواتە خۆر - بە پنچەوانەى درەختە كانى تر - رادەپەرىت و دەجووڵیت تاكو بەروبوومە كانى ھەلنەوەرین! گەر وانە كات، بەروبوومە كانى ھەلنەوەرەن و پەرتەوازە دەبن!

دەشتوانیت بە ئەندىشە "خۆر" وەك سەرھەلقەى زىكرىك ببینیت كە بە وینەى عاشقیكى شەیدا لە ناوھەراستى ئەو حەلقەیدا زىكرى خوا بكات، تەنانەت دەبىنیت حال و جەزبەشى لەوانەى دەورى خۆى ھىناو! ھەر بەم واتايە لە پەيامىكى ترمدا وتوومە:

بەلێ، خۆر درەختىكى بەردارە، بۆ ئەو رادەپەرىت كە بەرى خۆش و بەتام و لەزەتى ھەسارە كانى دانە كەون و ھەلنەوەرین. خۆ ئەگەر لە شونى خۆیدا بە بى دەنگى رابوو ھەستايە و نەجووڵايە، ئەوا كىشى نىوان خۆى و ھەسارە كان نەدەما و، ئەو ھەسارە شەیدا و رىك و پىكانەش بە ناو بۆشایى فراوانى ئاسماندا پەرتەوازە دەبوون و لە تاو ھەلنەوەرین و زایەبوونىان ھاوارىان لى ھەلنەسا!

○ غونە یە كى تر:

﴿وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾ (البقرة: ۵).

ئەم ئايەتە "سكووت" و "ئىطلاق" ی تێدا یە، چونكە دەستىشانى نە كردوو كە ئەوانە بە چ پاداشتىك دەبن بە "موفلیح". تاكو ھەموو كەسىك لەم سكووتەدا بگات بە ئامانج و ئاواتى خۆى! واتە ئەم ئايەتە گوفتارە كەى كورت دەكاتەو تاكو واتای فراوان بە دەستەو بەدات! چونكە:

ئامانجى ھەندىك لەوانەى كە ئەم گوفتارەیان ئاراستە كراو پزگار بوونە لە دۆزەخ و.. ھەندىكى تر تەنھا بىر لە بەھەشت دەكەنوو و.. كۆمەلێكى تر ئاواتەخوازى بەختەو ھەرى ھەمیشەیین و.. بەشىكى تر تەنھا ئومیدەوارى بەدەستھێنانى پەزەمەندى

خوان .. ئەوپەرى ئاۋاتى ھەندىكى تىش يىنىنى خۋاى گەورەيە. قورئانى پىرۋىش ئەم گۇفتارەى ئاۋا بە "رەھايى" ھىشتەۋە تاكو واتاگەى گىشتى يىت و، "حەزف"ى تىدا كىرۋە تاكو واتاى زۇر بە دەستەۋە بدات و، بە كورتى و پوختىش ھىناۋىەتى بۇ ئەۋەى ھەموو كەسىك بەشى خۇى تىدا بىيىت!

بەم جۇرە وشەى ﴿الْمُفْلِحُونَ﴾ لىرەدا ئەۋە دەستىشان ناكات كە بە چى دەبن بە "موفلىح" (ۋاتە: ئەۋانە چ پاداشتىكىيان دراۋەتەۋە ۋا بە "موفلىح" ناۋ براۋن)؟ ۋەك بلىى ئەم ئايەتە بەم بىدەنگىيەى پىيان بلىت:

موسلمانان مۇدە يىت!.. ئەى كاكى مۇتەقى! لە دۇزەخ پىرگارت دەيىت.. ئەى خۋاپەرسى پىاۋچاك! لە بەھەشتدا پىرگارى و سەرفرازى بەدەست دەھىيىت.. ئەى كاكى خواناس! رەزامەندىى خۋات دەستگىر دەيىت.. ئەى شەيداي جوانىى خۋاۋەند! تۇ بە دىتىنى خۋاۋەند بەھرەمەند دەيىت... ھتە.

لە نىۋان ھەزاران غۇۋنەدا تەنھا يەك غۇۋنەمان لە قورئانى پىرۋىش ھىناۋەۋە بۇ ھەرىكە لە جامىيەى تى لەفر و، گۇفتار و، وشە و، پىت و، سكووت. دەسا تۇش بۇ خۇت قىياسى "ئايەت" و "چىرۇك" ىش لەسەر ئەمانە بگە.

○ غۇۋنەى كى تر:

﴿فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ﴾ (مەد: ۱۹).

ئەم ئايەتە گەلىن پەلە و پروى زۇر و زەبەندەى تىدايە، تەنانەت گىشت چىنە كانى ئەۋلىيا، لە ھەموو ھۇكارە جىاجىا كانى سلووك و پەلە جۇراۋ جۇرە كانىاندا، داين بوۋنى پىداۋىستى يە كانى خۇيان تەنھا لەم ئايەتەدا دىۋەتەۋە و، ھەرىكەيان خۇراكىكى مەعنەۋى لى ۋەرگرتۋە كە شايانى ئەۋ پەلەيەى ئەۋ يىت. چۈنكە لەفرى: "اللہ" ناۋىكى جامىيە بۇ ھەموو ناۋە جوانە كانى خۋاى گەورە و، بە ئەندازەى ژمارەى ھەموو "ناۋە كان" جۇرە كانى "تەۋحىد" ىشى تىدايە، ۋاتە:

"لا رَزَاقَ الاَّ هُوَ.. لا خالِقَ الاَّ هُوَ.. لا رَحْمَنَ الاَّ هُوَ.... ھتە.

○ غۇۋنەى كى تر:

چىرۇك و بەسەرھاتى ھەزەرەتى موسا - درۋودى لەسەر يىت - كە يەكىنكە لە چىرۇكە كانى قورئان، بە ئەندازەى ئەۋ سوۋدانەى لە عەساكەى ھەزەرەتى موسادا ھەن، دەرس و پەندى تىدايە..

چونکه ئهم چيرۆكه دلدانمويه و دلتيا كردنى پىغمبهر ﷺ و.. ههريشه كردن له كافران و.. دهرخستنى چهپهلى مونايفقان و.. سهرزه نشتى جووله كه و.. چه نلين مه به ستى ترى وهك ئهمانهى تىدايه. كهواته گهلى پرووى زورى هميه، بۆيه له چه مند سووره تىكدا دووپات بووه توه..

جا ههريشه له ههموو شونينكى باسكردنى ئهم چيرۆكه دا گشت ئامانج و مه به سته كان په چاو كراون و ههمويان به ده ستموه ددهن، له گه له ئهوه شدا ته نها په كيك لهو ئامانجانه لهو شوينه دا جى مه به سته و، ئامانجه كانى تر له ويدا شونكه متهى ئهو ئامانجه سه ره كى يه ن.

نه گهر ده لى ت:

چۆن بزائين قورئانى پيرۆز گشت ئه و و اتايانهى مه به سته كه له ئه و نه كانى پىشوردا باس كران و، به چيدا ده زائين ئاماژه يان بۆ ده كات؟

له وه لامدا ده لى ت:

ماده م قورئانى پيرۆز پىنمايى و گوشتارىكى ئه زه لى يه و، خواى گه موره ئاراستهى چينه جورا و جوره كانى گرۆى مرۆفى ده كات كه له پشتى چه رخ و سه رده مه كانه وه پىزيان به ستوه، ئه و ده يى گه لى و اتاي زورى تىدا دا بنى ت، تاكو له گه له ئاسته جيا جيا كانى تىگىشتندا بگو نجى ت و، گه لى نى شان ه لى سه ر ئه وه داده نى ت كه ئه و و اتايانه ههمويان مه به ستن.

له كتيبى "ئاماژه كانى ئىعجاز" دا ئه و و اتايانهى كه لى ره دا باس كران و اتا زۆره كانى ترى وشه كانى قورئانمان هينا وه و، به پى ده ستوره كانى زانستى (سه رف و نه حو و بى مان و مه عانى) و ياسا كانى ره و انبى زى، چه سپاندو و مانن.

و پى راي ئه ممش، ههموو ئه و و اتا و پروانهى كه به پى زانسته كانى زمانى عه ره بى پاستن و، به پى وانهى زانستى ئه و صوولى دى ن ته واون و، له هونه رى "مه عانى" شدا و مرده گى رى ن و، له زانستى "بى مان" دا شياون و، ره و انبى زى به لاي مه وه په سندن، ههموو ئه وانه، به په كه نه گى موجه ميدان و ته فسى ر نو وسان و زانايانى ئه و صوولى دى ن و ئه و صوولى فى قه و، به شا به تى جيا وازى ئى جهاد و بۆ چو نه كانى ان.. به شى كن له و اتا كانى قورئانى پيرۆز. ئه و نه قورئان بۆ ههموو په كيك له و و اتايانه و هه ريه كه شيا ن به پى پلهى خۆى نى شان هيه كى دانا وه. ئه م نى شان هيه ش يان "له فزى" يه يان "مه عنه وى".

نیشانه مه‌عنه‌وی به‌کەش یان "سیاق"ی رسته‌کەیه، یان "سیاق"ی گوڤتاره‌کەیه، یان نیشانه‌یه‌کی تره‌که‌که‌ئامازه‌بو‌ئەو واتایه‌ده‌کات.

ئەو سەدان هەزار کتییی تەفسیرە‌ی کە هەندیکیان گە‌یشترو‌نه‌ته‌هەشتا‌بەرگ^(۱) و، چە‌ندین زانای لیکۆلەر دایانسان، بە‌لگە‌یه‌کی گومان‌بری دره‌خشانن له‌سەر جامیعیه‌ت و ده‌راسایی وشه‌کانی قورئان!

به‌هەر حال.. گەر ئێمه‌ له‌م وتیه‌دا به‌ درێژی له‌ نیشانه‌کانی هەموو یه‌کێک له‌و واتایانه‌ی قورئان - به‌ ده‌ستوور و یاسا‌کانیه‌وه - بکۆلینه‌وه، ئەو ئهم وتیه‌ درێژه‌ ده‌کێشێت. بۆیه‌ لێره‌دا به‌ پوختی لێی دوا‌ین و، درێژه‌ی ئهم باسه‌ به‌ "ئامازه‌کانی ئیعجاز" ده‌سپێرین.

بریس‌کانه‌وه‌ی دووهم:

جامیعیه‌تی ده‌راسا له‌ "واتاکان"ی قورئاندا.

به‌ئێ، قورئانی پێرۆز له‌ گە‌نجینه‌ی "واتا" مه‌زنه‌کانیه‌وه: سه‌رچاوه‌ی گشت مو‌جته‌هیدان و.. چێژی هەموو خواناسان و.. مه‌شره‌بی هەموو به‌خوا‌گە‌یشتووان و.. رێبازی گشت کاملان و.. پێره‌وی سه‌رجه‌م لیکۆلەرانی به‌خشیه‌وه! جگه‌ له‌وه‌ش هەموو کاتێک هەر قورئان رێنما و رابه‌ری به‌رزبو‌ونه‌وه‌ و پینگە‌یشتیان بو‌وه‌ و، له‌ گە‌نجینه‌ نه‌پراوه‌ که‌شیه‌وه‌ نووره‌ دره‌خشانه‌کانی خۆی ئاراسته‌ کردوون. هەروه‌ک هەموویان له‌سەر ئه‌مه‌ یه‌کیان گرتووه‌ و دانیان پێدا ناوه‌ و تیکرا ته‌صدیق‌یان کردووه‌!

□ بریس‌کانه‌وه‌ی سێههم:

جامیعیه‌تی ده‌راسا له‌ "زانیا‌ری"ی قورئاندا.

به‌ئێ، هەروه‌ک زانیاری به‌ زۆر و زه‌به‌نده‌کانی "شه‌ریعه‌ت" و، زانسته‌ جو‌را و جو‌ر و زۆره‌کانی "حه‌قیقه‌ت" و، زانیاری به‌ جیا‌جیا و بێ سنووره‌کانی "ته‌ریقه‌ت" به‌ خو‌ری و لێشاو له‌ ده‌ریای زانسته‌کانی قورئانه‌وه‌ جو‌گه‌له‌یان به‌ستووه‌.. به‌ هه‌مان جو‌ر حیکمه‌تی راسته‌قینه‌ی بازنه‌ی "مو‌مکینات" و، زانسته‌ حه‌قیقه‌یه‌کانی بازنه‌ی "وجووب" و،

(۱) ته‌نانه‌ت "تەفسیری ئەدفعوی" که‌ ناوی "الاستغناء فی علم القرآن" ه‌ و، له‌ لایه‌ن محمه‌دی کو‌ری عه‌لیی کو‌ری ئەحمه‌دی مو‌قریفی نه‌حوی که‌ له‌ سا‌لی (۳۸۸ک) دا کۆچی دوا‌ی کردووه‌، دانراوه‌، له‌ سه‌د و بیست به‌رگدا‌یه‌ و به‌ سا‌وه‌ی دوا‌ژه‌ سا‌ل داینا‌وه‌! پروانه: "کشف الظنون"ی حاجی خه‌لیفه ۳۰۹ ط ۱ - استانبول. (وه‌رگێڕ)

زانباری به تماوی به کانی باز نهی "ئاخیرت" یش، بهوپه‌ری سه‌خاوت و رینکوپنکی و خوری، له هه‌مان ده‌ریاوه سه‌رچاوه‌یان گرتووه.

خۆ ئه‌گەر بمانه‌ویت غومونه‌یه‌ك بۆ ئهم بریسكانه‌وه‌یه به‌یینه‌وه ئه‌وا پێویستمان به نووسینی به‌رگینکی ته‌واو ده‌ییت! بۆیه ته‌نها "بیست و پینج و ته‌کانی پینشو" له‌سه‌ر ئه‌مه به‌ غومونه ده‌هینینه‌وه. به‌ئێ، حه‌قیقه‌ته‌ راسته‌کانی هه‌ر بیست و پینج و ته‌کان، ته‌نها بیست و پینج دلتۆبی ده‌ریای زانیاری قورئانن. خۆ ئه‌گەر هه‌ر ناته‌واوی به‌ك له‌و وتانه‌دا بییت، ئه‌وا دلتیابه‌ که ته‌نها هی تیگه‌یشتنی که‌م و کۆتا و ناته‌واوی خۆمه.

□ بریسكانه‌وه‌ی چواره‌م:

جامعییه‌تی ده‌راسا له "باسه‌کان" ی قورئاندا.

به‌ئێ، قورئانی پیرۆز گشت ئه‌و باس و بابته‌ هه‌مه‌کی یانه‌ی له‌خۆدا کۆ کردووه‌ته‌وه که تایبه‌تن به‌ مرۆف و ئه‌رکی سه‌رشانی و، گه‌ردوون و به‌دیهینه‌ری و، زه‌وی و، ئاسمان و، دنیا و، قیامه‌ت و، رابوردو و، داهاتوو و، ئه‌زهل و، ئه‌به‌ده‌وه..

جگه‌ له‌مانه‌ش، گه‌لێ باسی بنه‌په‌تی و گرنگی تری له‌خۆ گرتووه، هه‌ر له‌ باسی سه‌ره‌تای دروستبوونی مرۆف و قزناغی "نوتفه" وه‌ تا ده‌پواته‌ ناو گۆر و.. له‌ ئادابی خه‌و و خواره‌نییه‌وه تا ده‌گاته‌ باسه‌کانی قه‌زا و قه‌ده‌ر و.. له‌ به‌دیهینه‌ی جیهانه‌وه به‌ ماوه‌ی شه‌ش رۆژ تا ده‌گاته‌ کارمه‌ندی به‌کانی هه‌لکردنی (با) که سوینده‌کانی "والمرسلات" و "والذاریات" ئاماژه‌یان بۆ ده‌که‌ن و.. هه‌ر له‌ ده‌ست تیوه‌ردانی خواوه‌نده‌وه له‌ دل و ویست و ئیراده‌ی مرۆف، که ئه‌مه‌ش ئایه‌ته‌ پیرۆزه‌کانی: ﴿وَمَا تَشَاؤُنَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ﴾ (التکویر: ۲۹) و ﴿يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ﴾ (الأنفال: ۲۴) ئاماژه‌ی بۆ ده‌که‌ن، تا ده‌گاته‌: ﴿وَالسَّمَوَاتِ مَطْوِيَّاتٍ بِيَمِينِهِ﴾ (الزمر: ۶۷) و.. هه‌ر له‌ ﴿وَجَعَلْنَا فِيهَا جَنَّاتٍ مِنْ نَحِيلٍ وَأَعْنَابٍ﴾ (یس: ۳۴) وه‌و تا ئه‌و حه‌قیقه‌ته‌ سه‌ر سوور هینه‌ی که ئه‌م ئایه‌ته‌ ده‌ری ده‌پریت: ﴿إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا﴾ (الزلزله: ۱) و.. له‌و حاله‌ته‌ی ئاسمانه‌وه که: ﴿ثُمَّ اسْتَوَى إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ﴾ (فصلت: ۱۱) تا ده‌گاته‌ له‌توپه‌ت بوونی ئاسمان و که‌وتن و په‌رته‌وازه‌ بوونی ئه‌ستیره‌کانی له‌ بۆشایی بی سنووردا و.. هه‌ر له‌ کردنه‌وه‌ی ده‌رگای دنیا بۆ تاقیکردنه‌وه تا ته‌واو بوونی ماوه‌ی ئیمتیحان و.. هه‌ر له‌ گۆرپه‌وه که به‌که‌م مه‌نزلی ئاخیره‌ت و به‌رزه‌خ و حه‌شر و سیراته، تا ده‌گاته‌ به‌هه‌شت و به‌خته‌وه‌ری

ھەمىشەيى و.. لە پرووداۋە دېرىنە كانى سەردەمى بەدىھاتنى ھەزرەتى ئادەم - دروودى لەسەر بىت - و مەلەئىنى نىۋان دوو كۆرە كانىيەۋە، تا دەگاتە تۇفان و، لەناوچوونى قەۋمى فەرعەون و، بەسەرھات و پرووداۋە مەزنە كانى زۆرەي پىغەمبەرەن، دروودىيان لەسەر بىت و.. ھەر لەو بەسەرھاتە ئەزەلىيەي ﴿أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ﴾ ھە (الأعراف: ١٧٢) تا دەگاتە ئەو پرووداۋە ئەبەدىيەي ﴿وَجُودٌ يَوْمَئِذٍ نَاضِرَةٌ ﴿٢٢﴾ إِلَىٰ رَبِّهَا نَاطِرَةٌ﴾ (القيامة: ٢٢-٢٣)!

قورئانى پىرۋز ھەموو ئەم بابەت و باسە گرنگانە بە شىۋەيەك پروون دەكاتەۋە شايسەتى زاتى مەزنى ئەو پەرۋەردگارە شەكۈمەندە بىت كە ئەم گەردوونە ھىندە بە ئاسانى بەرپۆە دەبات ۋەك بلىي كۆشكىك بىت و.. دىنا و ئاخىرەتەيشى بەلاۋە ۋەك دوو ژوور وان بە ئاسانى دەرگاي يەككىيان دەكاتەۋە ۋە ھى ئەۋى ترىشيان دادەخات و.. بە وینەي دەستكاري كردنى يىستانىكى بچووك دەستكاري گۆي زەۋى دەكات و.. بە وینەي بىمىچىكى چراخانىش دەست لە ئاسمانە كان ۋەردەدات و.. ۋەك دوو لاپەرەي ئامادە و پىش چاۋ بەسەر "پاۋوردو" و "داھاتو" دا دەروانىت ۋە كوشە و پۇژ وان لە بەردەمىدا و.. "ئەزەل" و "ئەبەد" يىش بە وینەي ئەمپۇ و دوینى دەيىنەت و، ۋەك كاتى "ئىستا" وان بەلايەۋە كە كاتىكە پەيۋەستەي ھەردوو سەرى زىنجىرەي كاروبارە خوايىە كانە..

ھەرۋەك ئەندازيارىك، كە دوو كۆشكى بىيات نايىت، لە بارەي ئەو دوو كۆشكە و بەرپۆە بىردىيانەۋە دەدوینت و، لاپەرەيەكى كارنامە و پىرستىك بۆ سىستەمە كەيان دادەنەت.. بە ھەمان جۇر، قورئانى پىرۋزىش گوشتارىكى پروونى ۋەھايە كە شايسەتى كەسىكە ئەم گەردوونەي بەدى ھىناۋە و بەرپۆەي دەبات و لاپەرەي كارنامە و پىرستى پىرۋگرامە كانى نووسىۋە دەرى خستوۋە، گەر ئەم تەعبىرە دروست بىت..

ئەۋەتالە ھىچ لايەكەۋە ھىچ شىۋەنەۋار و جىدەستىكى تەسەننوع و تەكەللوفى تىدا نايىزىت، ھەرۋەك ھىچ نىشانەيەكى ئەوتۇشى تىدا نىيە كە دەرى بىخات لاسايى گوشتارى كەسىكى تىرى كرديتەۋە، يان خۆي لە غەبرى شىۋىنى خۆيدا دەربىخات ۋە ھىچ فېلىكى تىرى ۋەك ئەمانەي ھەرگىز تىدا نىيە.

كەۋاتە قورئانى پىرۋز لەۋپەرى جىددى و بىگەردىدايە و ساف و بىرسكاۋە و پروون و درەخشانە..

چونكه هر وهك پرووناكيي خور به زماني حال ده ليت: "من لهو خوره وه پهيدا بووم". قورئانيش به ههمان جور ده فهرموي: "من گرفتار و بهياني به ديهننري جيهانم". به لني، جگه لهو كرد گاره شكومه ند و نيعمه ت به خشه چا كه كاره ي كه هم دنيا به ي به سنعته به نرخه كاني رازاندو وه ته وه و، له نيعمه ته خوش و به له زه ته كاني خوي پري كرده وه و، به و په پري ناوازه يي و چا كه كاري و رېنكوپنكي، به ديهاتو وه ناوازه كاني و نيعمه ته به نرخه كاني خوي به سهر پرووي زه ويدا بلاو كرده وه ..

كني هه به - جگه لهو - خاوه ني "به يان" ي هم قورئانه پيروزه بيت كه دنيا ي له ته قدير و ته عزيز و ئيستيجسان و سهر سوورمان و سوپاس و ستايش پر كرده وه، ته نانه ت گزي زه ويشي كرده وه به ته كيه ي زيكرو و مزگه وتيك كه ناوي خواي تيدا به رز ده كړي ته وه و پيشانگايه كيش بو پيش چاو خستني سنعته ناوازه كاني ناوه كاني خواي گه وړه ؟!

ده به ي كني بيت جگه لهو خاوه ني هم گرفتاره بيت ؟! يان كني ده توانيت لافي خاوه نيتي هم گرفتاره لني بدات ؟! ثايا ده گونجيت هم "پرووناكي" يه ي كه دنيا ي له نوور پر كرده وه هي شتيكي تري غه يري "خور" بيت ؟! يان ثايا ده به ي نووري "به يان" ي قورئان، كه مه ته لي جيهاني شته ل كرد و پرووناكيشي به گه ر دوون به خشي، گرفتاري كني بيت جگه له به ديهننري ئاسمانه كان و زه وي ؟! يان كني پر كيشي ده كات لاسايي بكاته وه و ده توانيت شتيكي هاووينه ي قورئان به ينيت ؟

به لني، همو كرد گاره ي كه هم دنيا به ي به داهيناني ناوازه ي سنعته ي خوي ئارايشت داوه، مه حاله له گه ل هم مرؤفه دا نه دويت كه له به رده م سنعته و داهينانه كه ي همودا گرفتاري سهر سامي بووه !

جا ماده م همو كرد گاره خاوه ني: "كار" و "زانين" ه، هموا يي گومان خاوه ني "دوان و قسه كردن" يشه. خو ماده م ده دويت، هموا جگه له قورئان هېچ شتيكي تر شا ياني هموه ني به كه گرفتاري همو بيت ! ثايا همو خاوه ن مولكه ي كه بايه خ به رېنكخستني گوليكي بچووك له مولكي خزي دا ده دات، چون بايه خ به گرفتاريك نادات كه سهرانسري مولكي هموي كرده وه به كزي ته هليل و جه ز به ي زيكرو و ده مپاراو به ياد و ستايشي همو ؟! يان ثايا ده گونجيت له شان و شكزي هم گرفتاره بلند به ينيت خوار و به هي به كيني تري غه يري خوي دابنيت ؟!

□ بریسکانهوی پینجهم:

جامعییهتی دهراسا له "شیواز و کورتکردنهوه کانی" قورئاندا.

"ئهم بریسکابه پینج پرووناکیی لئی بووه تهوه":

پرووناکیی یه کهم:

شیوازی قورئان جامعییهتیکی سهر سوور هینی تیدا، ته نانهت ته نهها یه ک سووره تی، دهریای مه زنی هه موو قورئانی له خو گرتوه، که نهویش جینی ئهم گهردوونهی تیدا بووه تهوه .. ته نهها یه ک ئایه تیش گه بنینهی ئهو سووره تهی له ئامیز گرتوه .. زۆربهی ئایه ته کانیس ههریه که یان وه ک سووره تیکی بچووک و .. زۆربهی سووره ته کانیس ههریه که یان وه ک قورئانیکی بچووک وان ..

جا له م "ئیحجاز" ه خاوه ن ئیعجازه وه نه رمونیانی یه کی یه کجار مه زن و ئاسانی یه کی جوان و فراوان بۆ "پنمای و ئیرشاد" سهر هه لده دات، چونکه ههر چه ند هه موو مرؤفیک له هه موو کاتیکدا پنیوستی به خویندنی قورئانه، که چی هه موو کاتیک چ له بهر که وده نی، یان که م تیگه یشتن، یان له بهر ههر هز کارینکی تر، ئهمه ی بۆ نا ره خسیت. جا له بهر ئه وه ی که هیچ که سینک له گشت قورئان مه حرووم نه ییت، ئه واهه موو سووره تیکی قورئان له حوکمی قورئانیکی بچووکدا یه، بگره هه موو ئایه تیکی درێژی قورئان له شوینی سووره تیکی بچووکدا یه. ته نانهت هه موو ئه هلی که شف له وه دا یه کیان گرتوه که "قورئان" له سووره ی "فاتحه" دا و فاتحه ش له ﴿بسم الله الرحمن الرحيم﴾ دا جهم بووه! به لگه ش له سهر ئهمه یه کده نگیی زانا یانی ئه هلی ته حقیقه.

پرووناکیی دووهه م:

ئایه ته کانی قورئان به "ده لاله ت و ئاماژه" کانیان، گه لئی جووری گوشتار و، زانستی راسته قینه و، پنداویستی مرؤفیان تیدا جهم بووه، وه ک ئهمرو نه هی .. وه عد و وه عید .. ته رغیب و ته ره یب .. سه رزه نشت و پنمای .. چیرۆک و غمونه هینانه وه .. ئه حکام و زانسته خوا ییه کان .. زانسته گهردوونی یه کان و یاسا و مه رجه کانی ژیا نی که سی و کۆمه لایه تی و قه لبی و مه عنه وی و قیامه تی. به راده یه ک که ئهو په نده باوه ی نیوان ئه هلی حه قیقه تی تیدا دیته دی که ده لیت: "حُذْ مَا شِئْتَ لِمَا شِئْتَ". به و واتایه ی ئایه ته کانی قورئانی پیرو ز هینه ده جامعییه تیان تیدا یه که ده کریت دهرمانی هه موو دهر دیک و خواست و خۆراکی هه موو پنیوستی یه کیان تیدا ییت ..

به‌لی، ده‌بی وایت، چونکه ئەو قورئانه مەزنە ی که پیش‌پەرەوینکی کامل و مۆتلەقی گشت چینه‌کانی ئەهلی کەماله، لەوانە ی که هەمیشە پلە‌کانی بەرزبوونەوه و کەمال دەپرن، دە‌بی خاوەنی ئەم تاییە‌تکارییە دەراسا و ناوازیە بیت!

پرووناکیی سنی‌هەم:

که بریتی‌یه له "ئێجاز"ی خاوەن ئێعجازی قورئان..

ئەو‌ه‌تا قورئان هەندێ جار سەر‌ه‌تا و کۆتایی زنجیرە‌یه‌ک هینده به ناسک و نیانی باس دە‌کات که هەموو زنجیرە‌کی تێدا پیشان دە‌دات. هەندێ جاری تریش لە‌ناویە‌ک وشە‌دا بە‌لگە زۆرە‌کانی دە‌عوایە‌ک، چ به‌راشکاوی و چ به‌ئامازە و چ به‌پە‌مز و هینما، ریز دە‌کات.

○ بۆ نمونە:

﴿وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَخِلَافُ أَلْسِنَتِكُمْ وَأَلْوَانِكُمْ﴾ (الروم: ۲۲).

ئەم ئایە‌ته پێ‌رۆزە‌ باسی سەر‌ه‌تا و کۆتایی بە‌دیھاتی گە‌ردوون دە‌کات، که زنجیرە‌ی نیشانه و بە‌لگە‌کانی تە‌وحیدە، ئنجا دوا ی ئە‌وه زنجیرە‌ی دوو‌هەم پروون دە‌کاتە‌وه. بە‌مەش وا له‌ خوێنەر دە‌کات که هەر بۆ‌ خۆی و بە‌م جۆرە‌ی خوارە‌وه زنجیرە‌ی یە‌کە‌م بخوێنێ‌ته‌وه:

یە‌کە‌م لاپەرە‌کانی جیهان که شایە‌تن لە‌سەر کرد‌گاری دانا بریتین له‌ بە‌دیھتانی ئاسمانە‌کان و زە‌وی و، پاشان رازاندنە‌وه‌ی ئاسمانە‌کان به‌ ئە‌ستێ‌ره‌کان و ئاوه‌دان کردنە‌وه‌ی زە‌ویش به‌ زیندە‌وه‌ران و، ئنجا گۆ‌رینی وەر‌زە‌کان له‌ پێ‌ی به‌کارهێنان و پامکردنی خۆر و مانگ و، پاشان زنجیرە‌ی کاروبارە‌ خواییه‌کانی لە‌مەر جیاوازی و بە‌دوا ی یە‌کدا هاتی شوو و پۆ‌ژ و.. هەروا بە‌م جۆرە‌ تا دە‌گاتە‌ تاییە‌تمە‌ندی و جیاوازی هە‌ریە‌ک له‌ زمان و دە‌نگ و روخسارە‌کان، که زۆ‌ربە‌ی شوێ‌نه‌کانی بلا‌وبوونە‌وه‌ی "زۆ‌ری" (کثرة)ن..

جا ئە‌گەر لە‌م شوێ‌نانه‌ی که له‌ چاو هە‌موو شوێ‌نه‌کانی تردا پتر له‌ پێ‌کوپینکی‌یه‌وه دوورن و به‌ پ‌وا‌ت زیاتر دە‌ستی پێ‌که‌وتیان لێ‌ گیر دە‌ییت، که رە‌نگ و روخساری م‌ر‌و‌فه، پێ‌کوپینکی‌یه‌کی ناوازه و دانایانه‌ی ئە‌وتۆ هە‌ییت که م‌ر‌و‌فی ژیر سەر‌سام بکات و، کار و جێ‌ده‌ستی وە‌ستایه‌کی خاوەن حیکمە‌ت به‌و جۆرە‌ دە‌ربکە‌ویت.. ئە‌وا

قورئان له بواری بهرپرچدانهوهی ئه‌و مرۆفه‌ ملنه‌ده‌ره‌ سه‌سه‌خته‌ی که‌ سنگی له‌ به‌دیهنه‌ر ده‌رپراندوه‌ و، وتوویه‌تی: ﴿مَنْ يُحْيِ الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ﴾ (یس: ٧٨) وه‌لام ده‌داته‌وه‌ و ده‌فرموی: ﴿قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ﴾ (یس: ٧٩) هه‌روه‌ها ده‌شفه‌رموی: ئه‌و که‌سه‌ی که‌ له‌ دره‌ختی سه‌وز ئاگر تان بۆ به‌رهم ده‌هینیت، ده‌توانیت ئیسانی پرتوو کاویش زیندوو بکاته‌وه‌.

ئهم گوفتاره‌ له‌ چه‌ند لایه‌ که‌وه‌ پرووی له‌ ده‌عوای زیندوو کردنه‌ویه‌ و به‌ چه‌ند پروویه‌ک ده‌یچه‌سپینیت. چونکه‌ له‌ زنجیره‌ی ئه‌و چاکه‌ کاری یانه‌وه‌ ده‌ست یێ ده‌کات که‌ خواوه‌ند به‌ میهره‌بانی و چاکه‌ی خۆی به‌ مرۆفی به‌خشییون، ئه‌وه‌ تا هه‌موو ئه‌مانه‌ی یاد ده‌خاته‌وه‌ و هه‌ستی ده‌هزوییت، پاشان گوفتاره‌ که‌ی لی‌ره‌دا کورت ده‌کاته‌وه‌، چونکه‌ هه‌روه‌ک له‌ چه‌ند ئایه‌تیکی تردا درێژه‌ی یێ داوه‌، له‌ گه‌ل ئه‌وه‌ شدا درێژه‌ی ئهم گوفتاره‌ هه‌واله‌ی "زیری" ده‌کات و به‌وی ده‌سپیریت، واته‌:

ئه‌و که‌سه‌ی له‌ دره‌خت به‌روبووم و ئاگر و، له‌ گزوغیاش رۆزی و دانه‌ویله‌ و، له‌ گلیش ده‌غل و دان و پرووه‌کی یێ به‌خشییون، هه‌ر ئه‌و زه‌ویشی وه‌ک لانی لێ کردوه‌ بۆتان و رۆزی به‌کانی ئیوه‌ی تیدا جهم کردوه‌ و جیهانیشی بۆ کردوون به‌ کۆشکیکی ئه‌وتۆ که‌ گشت پنداویستی به‌کانی زیانتانی تیدا ئاماده‌ کراوه‌..

جا ئایا ده‌گنجیت ئه‌و که‌سه‌ پشستگۆیتان بخت و وازتان لێ به‌هینیت تا له‌ ده‌ستی ده‌ربچن و له‌ "عه‌ده‌م" دا خۆتانی لێ بشارنه‌وه‌؟ نه‌خیر، هه‌ر گیز ناکریت ئیوه‌ ئاوا هه‌ر مه‌سه‌کی و به‌رباد بن و، له‌ ناو گۆره‌ کانتاندا بجه‌ون و بجه‌وینه‌وه‌، بێ ئه‌وه‌ی زیندوو بکرینه‌وه‌ و پرسیری کرده‌وه‌ کانتان لێ بکریت!

پاشان "ئامازه‌" بۆ ته‌نها یه‌ک به‌لگه‌ی ئه‌و ده‌عوایه‌ ده‌کات و، به‌ هیامی وشه‌ی (الشجر الأخضر) ده‌فرموی:

ئهی ئه‌و که‌سه‌ی ئینکاری به‌ حشر ده‌کات! سه‌یری دره‌خته‌کان بکه‌! ئه‌و که‌سه‌ی که‌ له‌ وه‌رزی به‌هاردا چه‌نده‌ها دره‌ختی له‌ ژماره‌به‌ده‌ر زیندوو ده‌کاته‌وه‌، پاش ئه‌وه‌ی که‌ له‌ زستاندا مرده‌بون و وه‌ک ئیسکیان لێ هاتبوو.. ئه‌و که‌سه‌ی که‌ ئه‌و دره‌ختانه‌ سه‌وز ده‌کاته‌وه‌، ته‌نانه‌ت له‌ هه‌موو دره‌ختیکدا سنی نموونه‌ی حشر له‌: گه‌لا و گول و به‌ره‌کانیدا پیشان ده‌دات.. هه‌ر گیز نابێ سنگی ئینکاری له‌م خواوه‌ن توانایه‌ ده‌رپه‌رتی و به‌دیهنانی حشری لی‌وه‌ به‌ دوور بزانیت.

پاشان "ئاماژە" بۆ بەلگەپەکی تر دەکات و دەفەرموی:

ئەو کەسەي کە ماددەپەکی سووکەتە و نوورانی وەك ئاگری لە درەختینکی چەر و قورس و تاریک بۆ دەرھیناون، چۆن بەلاتانەووە دوورە ژیاينکی ناسکی وەك ئاگر و ھەستیکی وەك نوور بەو ئێسکانە بێخەشیت کە وەك تەختەدار وان؟

پاشان بە "راشکاوی" بەلگەپەکی تر دەھینیت و دەفەرموی:

ئەو کەسەي کە بە "لێکخشانندی دوولق"ی دارێك ئاگر لەو چەشنە درەختە بەرەدات کە لای دەشتەکی پەکان ناسراوە و، دوو دژە سیفەتی وەك شێ و گەرمی لەو دارەدا کۆ دەکاتەووە و پەکیکیان دەکات بە مایەي سەرھەلدانی ئەوی تر... ئەم کارەي، بەلگەپە لەسەر ئەوێ کە ھەموو شتێك، تەنانت توخە ئەسلی و شوێنکەوتە کانیشیان، تەنھا بە ھیزی خواوەند دەجووڵێنەووە و فەرمانەکانی ئەو جیبەجێ دەکەن و، ھێچ کامیان بە سەر بێخۆیی و ھەرمەھەکی کار ناکەن..

جا بەدیھینەری مەزنی ئاوا، ھەرگیز نابێ ئەوێ لێو بە دوور بزانرێت کە ئەم مەزفە لە گلەو زیندوو بکاتەووە، لە کاتێکدا کە ھەر خەزی لە گل بەدیھیناوە و کردوو پەتەو بە گل.. بەدیھینەری ئاوا مەزن نابێ بە "مەل بۆنەدان" و "سەر سەختی" تەحەددا بکەیت!

پاشان بە وشەي (الشجر الأخضر) درەختە بەناوبانگە کەي حەزەرەتي موسایاد دەخاتەووە و، ھینماپەکی ناسک بۆ پەکگرتنی گشت پێغەمبەران - دروودیان لەسەر بێت - دەکات. وەك بێتی دەعوای ئەم پێغەمبەرە ﷺ ھەمان دەعوای کەي حەزەرەتي موسایە - دروودی لەسەر بێت - کە ئەمەش جوانی و نیانی پەکی تر دەھاوێتە سەر جوانی ئیجازی ئەم وشەپە.

پرووناکی چوارەم:

"ئیجاز"ی قورئان جامعیپەت و ئیجازی تێداپە، خۆ ئەگەر بە وردی سەر بکەیت ئەوا بە پروونی دەرە کەوێت کە قورئانی پێرۆز لە ناوەندی نمونەپەکی جوزئی و پرووداویکی تاپەتیدا، گەلێ دەستووری فراوانی کوللی و یاسای دوور و درێزی گشتی دەرەدەخات، وەك بێت لە پەك لەوێچ ئاودا دەریاپەکی فراوان پشان بدات!

لە نیوان ھەزاران نمونەي ئەمەدا ئاماژە بۆ تەنھا دوو نمونە دەکەین:

○ غونەى يەكەم:

ئەم غونەى يەكەم سى ئايەتەى كە لە مەقامى يەكەمى وتەى بىستەمدا بە درىزى
لېيان دواىن و، بە كورتى بەم جۆرەى:

بە فېر كەردنى حەزەرتى ئادەم و شارەزا كەردنى لە ھەموو ناوھەكان، ئايەتەكە فېر بوونى
سەر جەم ھونەر و زانستەكانىش دەگەيەنېت كە ئېلھامى ئادەمىزاد كراون..

ھەروھە بە پروداوى سوژدە بىردنى مەلائىكەتەن و سوژدەنە بىردنى شەيتەن بۆ
حەزەرتى ئادەم - دروودى لەسەر بېت - ئايەتەكە دەرى دەخات كە زۆر بەى
بوونەو ھەران ھەر لە ماسىي دەرياكانەو تا دەگاتە مەلائىكەتەن، ھەمويان ئامادە و پام
كراون بۆ سوودگەياندن بە نەوھى ئادەم، ھەروھە بەدېھاتو ھەزەرتەى شەيتەن، ھەر لە
"مار" ھەو تا دەگاتە "شەيتەن" مىلى بۆ نادەن، تەنەنەت دوزمنايەتەى دەكەن..

ھەروھە بە پروداوى سەر بىردنى مانگا كە لە لايەن قەومى حەزەرتى موسا،
ئايەتەكە دەرى دەپرېت كە چەمكى "گاپەرستى" بە چەقۇكەى حەزەرتى موسا
- دروودى لەسەر بېت - سەر بىرد، كە بىر و بۆچوونىك بوو لەو پۇزگارەنى مىسردا
بەرەى پى دەدرا، بە رادەيەك كە پۇلى راستەو خۇشى لە پروداوى بەناوبانگى
"گۆرەكە" كەدا ھەبوو.

ھەروھە بە ھەلقولانى ئاو لە نېوان بەردەكان و لەتبوونى ئەو بەردانە و تەقەنەوھى ئاو
لە نېوانيانەو، ئايەتەكە دەرى دەخات كە ئەو چىنە بەردىنەى لە ژېر "گىل" دان، چەند
گەنجىنە و ھەمباراوينكى ئاوى مايەى ژيان بە "گىل"ى پرووى زەوى دەبەخشن.

○ غونەى دوو ھەم:

گەلى جار چىرۇكى حەزەرتى موسا - دروودى لەسەر بېت - لە قورئانى پىرۇزدا
دووپات بوو تەو، چۈنكە ھەموو رەستەيەكى ئەم چىرۇكە تەنەنەت ھەموو يەكەك لە
بەشەكانى، چەمكى دەستورنىكى كولى دەردەخات و ئەو دەستورە دەردەپرېت..
يەكەك لەوانە ئەم ئايەتە پىرۇزەيە كە دەفەر موى:

﴿يَا هَامَانَ ابْنِي لِي صَرْحًا﴾ (غافر: ۳۶).

فەرەمەن فەرمان بە ھەزەرتەى دەدات كە: بورجىكى بلىندم بۆ بىيات بىنى تاكو
سەيرى بارو دۇخى ئاسمانەكان بەكەم و بە چاوى خۇم بىنىم كە ئايا خوايەكى تىندا ھەيە
كاروبارىان بەرپوھە بىات، ھەك ئەوھى موسا ئىددىيەى دەكات؟!

ئەم ئایەتە پیرۆزە بە وشە **﴿صَرَحا﴾** و بە ڕووداویکی جوژئی دەستوورینکی سەیر و نەرتینکی نامۆ پێش چاودەخات کە لە ناو بنەمالەیی فیرەمۆنە کانی میسر دا باو بوو. ئەو بوو فیرەمۆنە کانی میسر لەبەر ئینکاری کردنی بوونی بەدیهینەر و باوەڕبوونیان بە سڕوشت، لافی پەرۆردگاریتیان لێ دەدا و، بە ستم و زەبروزەنگیش ناوی خۆیان بە تۆمار کراوی هیشتەو، ئەو "هەرەم" بە ناویانگانەیان بنیات نا کە دەلێی چیان لە ناوەندی دەشتایەکی بێ شاخ و چیا دا! تا کو بەم کارەیانەو ناوبانگ دەربەکن و ناویان بێنێتەو. جگە لەمەش لەبەر باوەڕبوونیان بە "تناسخ الارواح" و سحر بازی، تەرمە کانی خۆیان لە شێوەی مۆمیادا پاراستوو، لەو گۆرستانە بلندانەدا دایان ناو! یە کینکی تر لەوانە ئەم ئایەتە: **﴿فَالْيَوْمَ نَجْعَلُكَ بَدَنًا﴾** (یونس: ۹۲).

ڕووی گوشتار لێرەدا لەو فیرەمۆنە کە لە ناو دەریادا خنکا. لە هەمان کاتدا ئەو دەستوورە پر لە پەند و ئامۆژگارییە ژیانی فیرەمۆنە کانی دەردەخات کە مردن یادی مرۆف دەخاتەو، بریتی بوو لەوێ کە لەبەر باوەڕبوونیان بە "تناسخ الارواح" جەستەیی مردوو کانیان بە "مۆمیا کراوی" لە پێشینانەو بۆ نەو کانی داهاتوویان گواستوو تەو، تا کو تەرمی فیرەمۆنە کانیان پێشانی ئەوانیش بدرێن. هەر وە ئەم ئایەتە پیرۆزە، بە شێوازیکی ئیعجاز بەخش، ئاماژەیی کە غەیبیش دەکات بۆ ئەوێ کە ئەو تەرمەیی لەم چەرخی دوایدا دۆزرایەو، تەرمی خودی ئەو فیرەمۆنە کە لە دەریادا خنکا. جا هەر وە ئەو تەرمە لەو شوێنە تیایدا خنکا فری درایە کەناری دەریا، بە هەمان جوژ لە دەریای "زەمان" و بە سەر شەپۆلی سەردەمە کاندای فری درایە سەر کەناری ئەم سەردەمەیی خوشمان!

یە کینکی تر لەوانە ئەم ئایەتە:

﴿يَذَّبْحُونَ أَبْنَاءَهُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَهُمْ﴾ (البقرة: ۴۹).

ئەم ئایەتە بە ڕووداوی سەربرینی نێرینەیی نەوێ ئیسرائیل و هیشتەوێ ئافرەتان و کەچانیان لە سەردەمی فیرەمۆندا، ئەو قەلاچۆکردنە بە کۆمەڵە دەردەخات کە لە زۆربەیی ولاتان و لە هەموو سەردەمیکدا جوولە کە کان گرفتاری دەبن، هەر وە ئەو ڕۆلە گرنگش دەخات ڕوو کە ئافرەتانیان لە ژیانی هەرزەیی گرویی ئادەمیزاد و تیکچوونی خوورپوشتی مۆفدا، دەبینن!

هەر لەو ئایەتە:

﴿وَلَتَجِدَنَّهُمْ أَحْرَصَ النَّاسِ عَلَى حَيَاتِهِ﴾ (البقرة: ٩٦).

﴿وَوَرَى كَثِيراً مِنْهُمْ يُسَارِعُونَ فِي الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَأَكْلِهِمُ السُّخْتِ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ﴾ (المائدة: ٦٢).

﴿وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَاداً وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ﴾ (المائدة: ٦٤).

﴿وَلَقَدْ بَعَدْنَا إِلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ فِي الْكِتَابِ لَتُفْسِدُنَّ فِي الْأَرْضِ مَرَّةً ثَانِيَةً﴾ (الإسراء: ٤).

﴿وَلَا تَغْنَوُا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ﴾ (البقرة: ٦٠).

ئەم دوو حوکمە ی کە ئەم ئایەتە دەرخەق بە جوولە کە دەریانکردووە، واتە هەلپەکاری و خراپکاری، لە راستیدا دوو دەستووری گشتی و گەرنگیان لەخۆ گرتووە کە ئەو جوولە کە بە فەوقی و ساخە کاری لە ژبانی کۆمەڵگای ئادەمیزاددا گەرتوویانەتە ئەستۆ. چونکە ئەم ئایەتە دەری دەخەن کە:

هەر جوولە کە کان بوون لەرزەیان بە ژبانی کۆمەڵەبەندی مرۆف خست و، بە هاندانی کرێکارە کان لە دژی سەرماوەداران، جەنگیان لە نێوان دەولەتەمەندان و هەزاراندا نایەو و.. هەر ئەوانیش هۆکاری دامەزراندنی بانکە کان بوون و پێژەیی سوود و پێبایان چەند بارە بەرز کردووە و، بە هەموو هۆکاریکی نەزم و بە گشت فەوقیەت سەرۆت و سامانی زۆریان بەیە کەوێ نا.. هەر خۆدی ئەوان بوون کە پوشتە ناو هەموو جۆرە پێکخراوە خراپکارە کان و.. دەستیشان لە نەوێ هەموو جۆرە ئاشووب و شۆرشیکدا هەبوو، تاکو تۆلەیی خۆیان لەو گەل و حکومەتە زال و دەست پوشتووانە بێنەو، کە پێشتر مەحروومی و سزایان لەسەر دەست چەشتبوون!

یە کێکی تر لەوانە ئەم ئایەتە:

﴿فَتَمَتَّوُا الْمَوْتَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ۝ وَلَنْ يَتَمَنَّوْهُ أَبَدًا﴾ (البقرة: ٩٤-٩٥).

ئەم ئایەتە لە ژێر ناوێشانی پەروەرداویکی جووژی کە لە کۆرپەکی بچووکی خەمەت پێغەمبەر دا ﷺ پەرووی دا، دەری دەخات کە جوولە کە لە هەموو کەس زیاتر دەست لە داوینی ژیان - هەر ژیانیک بێت - گیر دەکەن و، لە هەموو خەڵکیش زیاتر لە مردن دەترسن و، هەر گێز ئاواتی مردن ناخوازن و، تا پوژی قیامەتیش دەست لە هەلپەکردن هەلناگرن بۆ ژیان!

یە کێکی تر لەوانە ئەم ئایەتە:

﴿وَضَرَبْتَ عَلَيْهِمُ الدَّلَّةَ وَالْمَسْكَنَةَ﴾ (البقرة: ۶۱).

ئەم ئایەتە لە ژێر ئەم ناوێشانەدا و بە شێوەیەکی گشتی چارەنووسی پۇرئانی ئایندە ی
جوولە کە کان پوون دە کاتەو.

جا لە بەر ئەوێ "هەلپە کردن بۆ دنیا" و "خراپکاری" بە قوولێ لە ناخی پەوشتیاندا
پۇچوو و تیکەلتی سروشتیان بوو، ئەوا قورئانی پیرۆز لەم گۆفتارەدا زبیری و
توندوتیژیان لە پوودا دەنوێنێت و، بۆ مەبەستی تەمینی کردنیان زللە ی سەرزەنشت لە
سەر و گۆیلاکیان دەسەرەوینێت!

دەتوانیت بۆ خۆت لە بەر پۇشنایی ئەم غوونانەدا چیرۆکی حەزەرتی موسا،
دروودی لە سەر بێت و، بە سەرھات و پووداوە کانی تری ئەوێ ئیسرائیل، لێک
بدەیتەو.

پاشان:

گەلێ بڕیسکە ی "ئیعجاز" ی وەك ئەم غوونانە ی پووناکیی چوارەم، بە وینە ی
"بڕیسکە ی ئیعجازێکی ئیعجاز بەخش" لە پشت پەردە ی وشە ساکار و باس و بابەتە
جووژنی یە کانی قورئانەو هەن. خۆ مرۆفی وریا و تینگەیشتووش "ئامازە" یەکی
سەروز یادە!

پووناکیی پێنجەم:

جامعییەتی دەراسای: "ئامانج و بابەت و واتا و شیواز و ناسکی و لایەنە جوانە کانی
قورئان".

بەلێ، گەر بە وردی سەیری سوورەت و ئایەت و بڕگە کانی، دەردە کەوێت کە:
تایبەت سەرەتای سوورەت و ئایەت و بڕگە کانی، دەردە کەوێت کە:

قورئانی خاوەن ئیعجازی "بەیان" هەموو جووژە کانی پەوانییزی و.. گشت
بەشە کانی گۆفتاری بەنرخ و.. هەموو چەشنە کانی شیوازی بەرز و.. یەك بە یەکی
پەوشتە جوانە کان و.. پوختە ی گشت زانستە گەردوونی یە کان و.. پێرستی سەرچەم
خووناسی یە کان و.. گشت دەستوورە سوود بەخشە کانی ژبانی خوێی و کۆمەلایەتی
مرۆف و.. سەرچەم یاسا بەرز و نوورانی یە کانی حیکمەتی گەردوونی، لە خۆدا جەم
کردوو. وێرای کۆکردنەوێ هەموو ئەمانەش لە خۆیدا، کەچی هیچ ئاسەوارێکی لێ
تیکەل بوون و ناپێکی نە بە دارشتن و نە بە واتا کانیەو دەرناکەوێت!

به‌ئنی راسته، کۆ کردنه‌وه‌ی ئهم هه‌موو به‌گه‌زه زۆر و جۆراو جۆرانه له‌یه‌ك شونڤندا، بئ‌ئوه‌ی هه‌یج تێكه‌لی و لئ‌ئ تێكه‌چوونێکی لئ‌ئ دروست بئ‌ئت، یان شیرازه‌ی هه‌یج رێسایه‌ك بێچرئ‌ت و تێكه‌چئ‌ت، بئ‌ئ هه‌یج گومانێك ئهم كاره‌ ته‌نها هه‌ی رێسای ئه‌عجازێکی زائ‌ی به‌توانا و خاوه‌ن ده‌سته‌لاته‌.

هه‌روه‌ها درېنی په‌رده‌ی شتانی له‌گه‌ل ڕاهاتووی ئاسایی - که سه‌رچاوه‌ی نه‌زانایی ئالۆزن - به‌چه‌ند ڕوونکردنه‌وه‌یه‌کی ئه‌وتۆ که ئه‌و په‌ردانه‌ کوناو‌ده‌ر ده‌که‌ن، پاشان ده‌رخستن و پێشاندانی کاره‌ ده‌راسا و هه‌شاردراوه‌کانی پش‌تی ئه‌و په‌رده‌یه‌ به‌ ڕوونی و.. شکاندنی ب‌تی س‌روشت - که سه‌رچاوه‌ی گو‌م‌راییه‌ - به‌ شمشیری ئه‌لماسی به‌لگه‌کان و.. په‌واندنه‌وه‌ی په‌رده‌ چ‌ر‌وپ‌ره‌کانی خ‌ه‌وی "ب‌ئ‌ئ ئاگایی" به‌چه‌ند ده‌نگ و هاوارێکی وه‌ك نه‌عه‌ته‌ی هه‌ور و.. کردنه‌وه‌ی نه‌ه‌ینی داخ‌راوی گه‌ردوون و هه‌ل‌کردنی مه‌ته‌لی سه‌رس‌و‌ر‌ه‌ینی جیهان، که فه‌لسه‌فه‌ و حیکمه‌تی گ‌ر‌ز‌ی م‌ر‌ؤ‌ف‌یان تیدا ده‌سته‌وسان ماوه‌.. ئهم کاره‌ ته‌نها هه‌ی ئهم قورئانه‌ خاوه‌ن ئه‌عجازی به‌یان و، هه‌قیقه‌ت‌بین و، شاره‌زای غه‌یب و، هه‌دايه‌ته‌بخش و، پێشاند‌ه‌ری حه‌قیقه‌ته‌یه‌!

به‌ئنی، گه‌ر به‌ وردی و به‌ چاوی وێژدان سه‌یری ئایه‌ته‌کانی قورئانی پ‌ی‌ر‌ۆز ب‌ک‌ر‌ئ‌ت، ده‌ب‌ی‌ر‌ئ‌ت که وه‌ك کتێبه‌کانی تر له‌ زنجیره‌ ب‌ی‌ر‌ئ‌کی ته‌دریجی ناچ‌ئ‌ت که شون ئامانجێك یان دوو ئامانج که‌وت‌ب‌ئ‌ت، به‌ل‌کو ده‌ب‌ی‌ر‌ئ‌ت ئهم ئایه‌تانه‌ به‌ شیوه‌ی ئاراسته‌ کردن و به‌سه‌ردا خوێندنه‌وه‌ و به‌ ج‌ۆ‌ر‌ئ‌کی ک‌ت‌و‌پ‌ری و په‌یتا‌په‌یتا، د‌ئ‌ت و ئاراسته‌ ده‌ک‌ر‌ئ‌ت و، نیشانه‌ی ئه‌وه‌ی پ‌ئ‌وه‌یه‌ که هه‌ر کۆمه‌له‌ ئایه‌تێکی پ‌ن‌که‌وه‌ ها‌ت‌و‌و به‌ سه‌ره‌خ‌و‌یی و پ‌و‌ختی ها‌ت‌و‌ون و، گ‌شت ئایه‌ته‌کانی قورئان به‌ ج‌ۆ‌ر‌ئ‌کی پ‌چ‌ر‌پ‌چ‌ر و که‌م که‌م و، له‌ شون‌ئ‌کی دووره‌وه‌ و، له‌ ناوه‌ندی ب‌ر‌وس‌که‌ و ته‌ل‌گ‌راف‌ئ‌کی له‌وپه‌ری ج‌ی‌د‌دی و گ‌ر‌نگ‌یدا، نازل ب‌و‌ن.

به‌ئنی، جگه‌ له‌ به‌دیه‌نه‌ری ب‌و‌نه‌وه‌ران ک‌ئ‌ ده‌توان‌ئ‌ت ئهم گو‌فتاره‌ به‌م شیوه‌ ج‌ی‌د‌دی‌یه‌ دا‌ب‌ر‌ئ‌ئ‌ت، که گو‌فتارێکه‌ په‌یوه‌ندی‌یه‌کی به‌تینی به‌ گه‌ردوون و به‌دیه‌نه‌ری گه‌ردوونه‌وه‌ هه‌یه‌؟ یان ک‌ئ‌ هه‌یه‌ جگه‌ له‌و ب‌ت‌وان‌ئ‌ت له‌را‌ده‌به‌ده‌ر سنووری خ‌ۆی بش‌ک‌ئ‌ئ‌ت و به‌ ئاره‌زووی خ‌ۆی ب‌چ‌ئ‌ت به‌ ناوی به‌دیه‌نه‌ری شکۆمه‌ند و به‌ ناوی گه‌ردوونه‌وه‌ گو‌فتارێکی ئاوا راست و په‌وا‌ی له‌ زار ده‌رب‌چ‌ئ‌ت؟!

به‌لئی، قورئان به ئاشکرا پئوهی دیاره که:

فهرمایشتی به‌دیپهنه‌ری بوونه‌وه‌رانه و، گوشتاریکی حه‌ق و جیددی و به‌رز و
 بینگه‌ردی راسته‌قینه‌یه و، هیچ نیشانه‌یه‌کی لاسایی کردنه‌وه‌ی پئوه دیار نی‌یه.
 خۆ ته‌گه‌ر به‌گریمانی مه‌حالی‌ش که‌سینکی وه‌ک موسه‌یله‌مه‌ی درۆزن هه‌ییت
 له‌پاده‌به‌ده‌ر سنووری خۆی شکاندیییت و، لاسایی گوشتاری به‌دیپهنه‌ری خاوه‌ن
 عیززه‌ت و جه‌به‌رووتی خۆی بکاته‌وه و، له‌زاده‌ی بیر خۆیه‌وه به‌ناوی گه‌ردوونه‌وه
 بدوینت، ئەوا بئ‌گومان هه‌زاران نیشانه‌ی لاسایی و ته‌سه‌ننوع و غه‌ش و ساخته و فیل و
 ته‌که‌للوفی پئوه‌ده‌رده‌که‌وینت، چونکه‌هه‌رک‌ه‌س خۆی له‌پله و بارودۆخینکی گه‌لنی
 به‌رزتردا له‌چاو حالی په‌ست و نزمی خۆی ده‌ربخات، ئەوا بئ‌گومان هه‌موو په‌شتاریکی
 ته‌سه‌ننوع و لاسایی کردنه‌وه‌ی پئوه‌ده‌رده‌که‌وینت!

به‌وردی سه‌یری ئەم راستیه‌یه بکه‌ که ئەم سوینده‌ی خواوه‌وه رایده‌گه‌یه‌نییت:

﴿وَالْتَجَمِ إِذَا هُوَ * مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوَى * وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَى * إِنْ هُوَ
 إِلَّا وَحْيٌ يُوحَى﴾ (النجم: ۱-۴).

* * *

تیشکی سی هم

نیعجازی قورئانی پروز لههم:

هوالدانی له شتانی غهیی و، بهرهوامیی لاوییه کهی و، ئاراسته کردنی

گوفتاری بۆ ههموو چینه کانی مرووف

ئهم تیشکه سی "جیلوه"ی پهخشاندوه

جیلوهی یه کم

هوالدانی قورئان له شتانی غهیی

ئهم جیلوهیهش سی "شوق"ی داوهتهوه

□ شوقی یه کم:

هوالدانی قورئان له "غهیی رابوردوو".

ئهم قورئانه چه کیمه له سهر زمانی پئغه مبه رێک، که به یه کده نگیی ههموان نه خوینده وار و ئهمین بووه، گه لێ رووداو ده گیریتیهوه، ههر له رووداو کانی سهردهمی ئاده مهوه - دروودی له سهر بیت - تا سهردهمی نازلبوونی، که باشترین سه ده و سهردهم بووه. ههروه ها به و په پری هیژ و جیددی یه ته وه گرنگترینی حالت و به سهرهاته کانی پئغه مبه ران - دروودیان له سهر بیت - باس ده کات و، له مه شدا کتیبه پئشووه کانی وه ک تهورات و ئینجیل پستی ده گرن و ته سدیقی ده کهن و، قورئان لهو شتانه دا که وه ک کتیبه کانی پئشو وایه پشیمان ده گریت و، لهو باس و بابتهانه شدا که لهوان ناچیت و مایه ی ئیختیلافی نیوانیانه، حهقیقه تی رووداو کانیان بۆ راست ده کاته وه!

به و واتایه ی که "روانیی غهیب بینی قورئان" رووداو کانی رابوردوو باشتر ده بینیت له چاو ئهو کتیبه، به چه شنیک که لهو بابتهانه ی قسه ی ههموویانی تیدا یه کانگیر

بووه، تەسلیق و تەزکیە ئىمان دە کات و، لەو باس و بابەتەشدا کە ئیختیلائیان لە نۆواندا، قورئان پووداوه کانیان بۆ راست دە کاتەوه!

دەینی بیشزانین کە حالت و پووداوه کانی پابوردوو چەند کارئیکی "عەقلى" نین هەتا بە "زیری" بزانین و هەوالتیان لە بارەوه بدریت! بەلکو شتائیکی "نەقلى" ن و پشت بە بیستن و گێڕانەوهی دەماو دەم دەبەستن، یان بە گواستنەوه و گێڕانەوهیان لە پێی تۆمارکردن و نووسینیانەوه، کە دیارە ئەمەش کارئیکە تاییەتە بە کەسانی خوێندەوارەوه.. بەلام خۆ دۆستان و دۆزمنان قسەیان لەسەر ئەو یەکی گرتووه کە:

قورئان بۆ کەسێک نازل بووه کە هیچ شارەزاییەکی لە نووسین و خوێندنەوهدا نەبووه و بە "دەستپاکی" و سیفەتی "نەخوێندەواری" ناسراو بووه. ئنجا بە شیوەیەک لەو حالەتەنە پابوردووش دەدوێت و هەوالتیان پادەگەیه نیت کە دەلێی هەموویان بە چاو دەبینیت! چونکە گیان و دەماری بزواوی پووداویکی درێژ دەگرت و لە بارەیهوه دەدوێت و دەیکات بە پیشەکی مەبەست و ئامانجەکی! واتە ئەو کورتە و پوخته هەوالانە لە قورئاندا باس کراون، بەلگەن لەسەر ئەو یەکی کە ئەو کەسە ئێمە هەوالانە دەرخستووه، هەموو حالەتەکانی پابوردوو دەبینیت..

ئەو هەتا بە وێنە کەسێک کە لە "هونەر" یان "سەنەت" یەکلدا پەسپۆر بیت و، پوخته یەکی ئەو هونەرە، یان نمونە یەکی ئەو سەنەتە دروست بکات و پیش چاوی بخات و، ئەم کارە بکات بە بەلگە لەسەر سەلیقە و کارامەیی خۆی لەو یارەدا.. بە هەمان جۆر، ئەو پوخته و گیانی پووداوانەش کە لە قورئانی پیرۆزدا باس کراون، دەریدەخەن کە:

ئەو هەوالدەرە دەیانگێڕیتەوه، گشت لایەنەکانی ئەو پووداوه ئاگادارە و چاوی لێیت، بۆیە وا بە کارامەییەکی ئااسایی و لەپادەبەدەر (گەر ئەم تەعبیرە دروست بیت) لێیان دەدوێت و هەوالتیان پادەگەیه نیت.

□ شەوقی دووهم:

هەوالدانێ قورئان لە "غەیبی داهاوو".

ئەم بەشە گەلێ جۆری زۆری هەیە.

یە کەم بەش تاییەتە بە ئەهلی کەشف و ویلایهتەوه.

○ بۆ غمونه:

"عَیْدِی كُورِی عەرەبی" گەلئى ھەوالدانى غەیبىي لە سوورەتى "روم": ﴿الْم غَلَبَتِ الرُّومُ﴾ دا دۆزیوەتەوھ..

ئىمامى رەببانیش (ئەحمەدى فاروقى سەرھەندى) - خوالئى رازى بىت - گەلئى ئاماژەى مامەلە غەیبىيە كانی لە پىتە پچرپچرە كانی سەرەتای سوورەتە كاندا دیوەتەوھ. خو سەبارەت بە زاناپانی "باطن"یش، ئەوا قورئانى حەكیم ھەر لە سەرەتاوھ تا كۆتایی، جزئىكى ھەوالدانە لە غەیب!

بەلام ئىمە ئاماژە تەنھا بۆ بەشێك لەوانە دەكەین كە تاییەتە بە عامەى خەلكەوھ و پرووى لە ھەموانە. ئەم بەشەش گەلئى چىنى زۆرى تىدايە و، تەنھا لە یەك چىنیان دەدوین.

قورئانى پىرۆز بە پىغمەبەرى خو شەو یست ﷺ دەفەرموى^(۱):

﴿فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ﴾ (الروم: ۶۰).

﴿لَتَدْخُلَنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ آمِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُءُوسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ لَا تَخَافُونَ﴾ (الفتح: ۲۷).

﴿هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ...﴾ (الفتح: ۲۸).

﴿وَهُمْ مِنْ بَعْدِ عَلَيْهِمْ سَيِّغُلُونَ * فِي بَضْعِ سِنِينَ اللَّهُ الْأَمْرُ...﴾ (الروم: ۳-۴).

﴿فَتَصْبِرُ وَيَصْبِرُونَ * بِأَيْكُمُ الْمُفْتُونَ﴾ (القلم: ۵-۶).

﴿أَمْ يَقُولُونَ شَاعِرٌ لَتَرَبُّصُ بِهِ رَبِّبِ الْمُتُون * قُلْ لَتَرَبُّصُوا فَلِإِيَّيَّي مَعَكُمْ مِنْ الْمُتَرَبِّصِينَ﴾ (الطور: ۳۰-۳۱).

﴿وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ﴾ (المائدة: ۶۷).

﴿فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا...﴾ (البقرة: ۲۴).

﴿وَلَنْ يَتَمَنَّوْهُ أَبَدًا﴾ (البقرة: ۹۵).

(۱) گەلئى كئىبى تەفسىر ھەن ئەم ئايەتەنەیان پروون كەردووەتەوھ كە ھەوالیان لە غەیب داوھ. بۆيە لىزەشدا پروون نەكرانەوھ، چونكە نىازى چاپكردنى ئەم كئىبە بە پىتە كۆنەكان (واتە پىتى عەرەبى) دانەرى تووشى ھەلەى پەلە كردن كەرد. بەو ھۆيەوھ، ئەو گەنجىنە بەنرخانە لىزەدا بە داخراوى مانەوھ! (دانەر)

﴿سُتْرِيبُهُمْ آيَاتِنَا فِي الْآفَاقِ وَلِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَلَّهُ الْحَقُّ﴾ (نمل: ۵۳).
 ﴿قُلْ لِّئِنْ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ
 كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا﴾ (الإسراء: ۸۸).
 ﴿يَأْتِي اللَّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي
 سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ﴾ (المائدة: ۵۴).
 ﴿وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ سَيُرِيكُمْ آيَاتِهِ فَتَعْرِفُونَهَا﴾ (النمل: ۹۳).
 ﴿قُلْ هُوَ الرَّحْمَنُ أَمَنَّا بِهِ وَعَلَيْهِ تَوَكَّلْنَا فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ﴾ (الملك: ۲۹).
 ﴿وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا
 اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ
 خَوْفِهِمْ أَمْنًا﴾ (النور: ۵۵).

ئەمانە و ئایەتەکانی تری وەک ئەمانە، گەلی زۆرن کە هەوالبان لە غەیب داووە و،
 پاشان بەو جۆرە ی کە هەوالبان دا هەموو ئەو رووداوانە هاتەدی!
 جا هەوالبان لە غەیب، بنی هیچ دوودلی یەک و.. بە کەماتی جیددی یەت و
 دلتیایی و.. بە جۆریک کە دەری بخت ئەوپەری باوهری بە خۆی هیە و.. لەسەر زمانی
 کەسێک کە گیرۆدە ی پەرخنە و ئیعتیرازی پەرخنە گران دەبێت و، لەوانە یە تەنھا لەبەر
 هەلە یەکی بچووک سەرچەمی دەعواکە ی بدۆرینیت..
 ئەم هەوالبانە بەم جۆرە، بەلگە یەکی گومان پەرە لەسەر ئەو ی کە ئەو هەوالبانە
 دەرسەکانی لە لای مامۆستای ئەزەلی دەخوینیت، ئنجا بە خەلکیان ڕادە گە یە نیت!
 □ شەوقی سێ هەم:

هەوالبانی قورئان لە "غەیبی حەقیقەتە خوایی و گەردوونی و قیامەتی یەکان".
 بەلێ، ئەو روونکردنەوانە ی قورئان کە تاییەتن بە حەقیقەتە خواییەکان و..
 ئەوانەشیان کە لە بارە ی بوونەوەرانیوە و گری کۆیرە ی گەردوونیان کردووەتەو و
 مەتەلی بەدیھاتی جیھانیان حەل کردووە، گەنگترین و گەورەترین روونکردنەوکانی
 قورئان. چونکە ئەم کارە هەرگیز لە کێشی "عەقل" دانی یە و "ژییری" ی مرؤف
 ناتوانیت لە نیوان چەندین ڕینگای چەوتی گومرایدا ڕینگایەکی ڕاست بگریتەبەر و ئەو
 راستی یە غەیبی یانە بدۆزیتەو!

خۆ ئاشکرایشه که گه‌وره بلیمه‌تانی دانایانی گرژی مرؤف نه‌یانتوانیوه له رڤی ژیری‌یه‌وه به بچوو کترین و ساده‌ترینی ئهو راستی‌یانه بگه‌نا!

پاشان بڤ هیچ گومانیک خودی ژیری‌یه‌کانی مرؤف له به‌رده‌م ئهو راستی‌یه‌ئیلای و گه‌ردوونی‌یانه‌ی که قورئان ئاشکرای کردوون، به‌چۆ کدا دڤن و پڤی ده‌ئڤن:

"صدقت" .. خۆ پاش ئه‌وه‌ی که به‌ دلڤکی ساف و ده‌روونیککی خاویڤ گوی‌یانه له "به‌یان"ی قورئان راگرت و دوا‌ی به‌رزبوونه‌وه‌ی پۆح و کامل بوونی "ژیری‌یانه"، سه‌رحه‌م ئهو راستی‌یانه‌ی قورئان وه‌رده‌گرن و، به‌ وتڤی: "بارک الله" پیروزی‌یانه له قورئانی پیروزی ده‌که‌نا!

جا له‌ به‌ر ئه‌وه‌ی "وته‌ی یازده‌هه‌م" چه‌رده‌یه‌کی له‌م به‌شه‌ چه‌سپاندوو و پروونی کردوو و ته‌وه، ئه‌وا لی‌ره‌دا دوو پات کردنه‌وه‌مان به‌ پڤویست نه‌زانی.

سه‌باره‌ت به‌ هه‌موالده‌ی قورئانی له‌ غه‌یبی "ئاخیره‌ت"، ئه‌وا له‌ کاته‌دا که "ژیری‌یانه‌ی مرؤف - به‌ ته‌نها خۆی - په‌ی به‌ هیچ کام له‌ حاله‌ته‌کانی ئاخیره‌ت و به‌رزخ نابات و نایان بڤڤیت، ده‌بڤڤیت قورئان تا ئه‌ندازه‌ی پله‌ی "شه‌هود" ئهو راستی‌یانه ده‌بڤڤیت و به‌ بڤ گومانی ده‌یانچه‌سپڤڤیت!

فه‌رموو سه‌ر له‌ وته‌ی ده‌هه‌م (په‌یامی حه‌شر) بده، با بۆ خۆت راستی‌یانه‌ی ئه‌وه‌هه‌واله‌ غه‌یبیانه‌ت بۆ ده‌ربکه‌ویت که قورئان له‌ باره‌ی ئاخیره‌ته‌وه‌ رایانده‌گه‌یه‌ڤیت. چونکه‌ ئه‌وه‌ په‌یامه‌ له‌ راده‌به‌ده‌ر ئه‌وه‌هه‌والانه‌ی قورئانیان پروون کردوو و ته‌وه.

جیلوه‌ی دوو هه‌م

لاویتی قورئان

قورئانی پیروزی هڤنده‌ پارێزگاری گه‌نجی و لاویتی خۆی کردوو که له‌ هه‌موو سه‌رده‌می‌کدا ده‌ئڤی به‌ تازه‌یی و لاوی و پاراوی نازل بووه!

به‌ئڤ، له‌ به‌ر ئه‌وه‌ی قورئانی پیروزی گوڤتاریکی ته‌زله‌یه‌ و راسته‌وخۆ ئاراسته‌ی مرؤفی هه‌موو چینه‌کانی گشت سه‌رده‌می‌ک کراوه، ئه‌وا ده‌بڤ خاوه‌نی "لاوی"‌یه‌کی ئاوا به‌رده‌وام ڤیت، ئه‌وه‌تا به‌ "لاوی" په‌یدا بووه و هه‌ر وه‌هاش ماوه‌ته‌وه. ته‌نانه‌ت به‌

روانینکی وهك بلیتی تاییهت ده پوانیته ههموو یه کیك لهو سهرده مانهی كه سروشت و بیر و را و بۆچورنیاں جیاوازه و، به پیتی داخوازی یه کانی یهك به یه کیان ده دویت و، وانه کانی ده لینه مه و، سهرنجی خه لکی لهو پۆژگار و سهرده مانه شیان بۆ لا راده کیشیت.

گهر سهیری ئاسهوار و یاسا کانی گروزی مروّف بکهین، ده بینین لهو انیش وهك مروّفه کان "پیر" ده بن و ئالوگۆریان به سهردا دیت، کهچی ئه حکام و یاسا کانی قورئان راگیر و توندوتۆل و په گدا کوتاون، به راده یهك که پۆژ له دواي پۆژ قایمی و توکمه بیان پتر ده رده که ویت.

به لئی، ئهم چهرخ و سهرده مهی ئیمه که زۆر له خۆی بایی بووه و زیاتر له چهرخه کانی پشین گوئی له بیستنی قورئان ئاخنیوه، به تاییهت ئه هلی کیتابی سهردهم که له ههموو چهرخه کانی راوردوو پتر پیوستیان به پینمایی لهو قورئانه ههیه که به: ﴿يَا أَهْلَ الْكِتَابِ﴾ .. ﴿يَا أَهْلَ الْكِتَابِ﴾ برووی گوفتاریان تیده کات، ته نانهت ده لئی ئهم گوفتاره به تاییهتی و راسته وخۆ ئاراسته ی ئهم چهرخه ی ئیمه کراوه، چونکه وشه ی: ﴿يَا أَهْلَ الْكِتَابِ﴾، "یا اهل المکتب" واته "ئه ی ئه هلی رۆشنیری نوی" ش ده گرته وه! ئه وه تا قورئان به هیز و توندوتۆلی خۆی و، به ههموو تازهیی و پاراوی یه کی و، به ده نگینکی زوالاتی هینده بهرز که زهوی و ئاسمانه کان پر ده کات و له ئاسۆدا ده زرنگیته وه، بانگیان لی ده کات و پینان ده فهرموی:

﴿يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ...﴾ (آل عمران: ۶۴).

بۆ نمونه:

له کاتی کدا که دانه دانه و کۆمه له کانی گروزی مروّف له بهر ههنگاربوونه وهی قورئاندا ده ستهوسان مان، کهچی واهم سهرده مه دا ئهم شارستانیته یه نوی یه ی ئیستا، که به ره می بیروپا و بۆچورنی "ئاده میزاد" به لکو گروزی "جینی" شه، شیوه ی نه یارینکی قورئانی له خو گرتوه و، به شیوازه ساحیرانه و سهرنج را کیشه کانی ده به ویت بهر ههنگاری قورئان بکات..

جا بۆ ئه وهی ئیعه جازی قورئان به پیتی ده عوا ی ئایه تی پیرۆزی: ﴿قُلْ لِّسْنِ اجْتِمَاعِ الْإِنْسِ وَالْجِنِّ﴾ بۆ ئهم بهر ههنگاربووه سامناک و نویشم بچه سپین، ئه واه و بناغه و

ده ستورانه‌ی که شارستانی نیی نوئ هیناونی، له بهرامبر بناغه کانی قورئانی پیروژدا راده‌گیرن..

له پله‌ی یه کهمدا: گشت ئەو بهراوردکاری و تەرازووانه پێش چاودەخەین که له وتەکانی پێشودا هیناومانن، هەر له وتە‌ی یه کهمهوه تا وتە‌ی بیست و پینجهم.. هەر وه‌ها ئەو ئایه‌ته‌ پیرۆزانه‌ش ده‌خه‌ینه‌ روو که له سه‌ره‌تای ئەو وتانه‌دان و حه‌قیقه‌ته‌کانیان ده‌رده‌خه‌ن.. چونکه هه‌موو ئەمانه، به‌یه‌قین و دڵنیا‌یه‌کی ئەوتۆ که هەر گیز گومان و دوو دلی توخنیان ناکه‌وێت، ئیعبجاز و سه‌رکه‌وتنی قورئانیان به‌سه‌ر شارستانی سهرده‌مدا، چه‌سپاندووه‌!

له پله‌ی دووهمه‌شدا: به‌پوختی به‌شێک له‌و ده‌ستورانه‌ی "شارستانی" و "قورئان" ده‌هینن که وتە‌ی دوازه‌همم چه‌سپاندوونی و روونی کردوونه‌ته‌وه‌:

ئەو ته‌افه‌لسه‌فه‌ی شارستانی نیی نوئ باوه‌ری وایه که ستوونی ژبانی کۆمه‌لایه‌تی مرؤف بریتی یه له "هیز" و.. له هه‌موو شتێکدا "به‌رژه‌وه‌ندی و سوود" ی مه‌به‌سته و.. "مشتومر" ده‌کات به‌ ده‌ستووری ژبان و.. "ره‌گه‌ز په‌رستی" و "قه‌ومییه‌تی سه‌لبی" ده‌کات به‌ په‌یوه‌ندیده‌ری نیوان کۆمه‌لانی مرؤف و.. ئامانجی "گالته‌وگه‌پنکی به‌ربادی بێ مه‌به‌ست و بێ ئامانج" بۆ تێرکردنی ئەو مه‌یل و خواست و هه‌وا و ئاره‌زووانه‌ی که پتر ئاره‌زووی ده‌روون ده‌رووژنن و په‌تی پێ ده‌بچرن و به‌ره‌لای ده‌که‌ن!

خۆ ئاشکرایشه که "هیز" ئەنجامه‌که‌ی "له‌سنوور ده‌رچوون" ده‌ییت و.. "سوود" یش سروشتی وایه "پالپالین" ی لێ په‌یدا ده‌ییت، چونکه به‌شی دابین کردنی پێداویستی و ئاره‌زووه‌کانی هه‌موان ناکات و.. "مشتومر" یش "ململانی" و "زۆرانکاری" ی لێ ده‌ییته‌وه و.. "ره‌گه‌ز په‌رستی" یش "له‌سنوور ده‌رچوون" ی لێ په‌یدا ده‌ییت، چونکه ره‌گه‌زایه‌تی یه که گه‌شه ده‌کات و به‌هه‌للووشینی ره‌گه‌زه‌کانی دی، فراوان ده‌ییت.

شارستانی نیی نوئ، هەر چه‌ند لایه‌نی چاکه‌شی تێدا یه، به‌لام له‌به‌ر ئەوه‌ی له‌سه‌ر ئەم بناغانه بنیات نراوه و پالی به‌م ده‌ستورانه‌وه داوه، ئەوا نه‌یتوانی به‌خته‌وه‌ری یه‌کی ته‌نانه‌ت پ‌واله‌تیش به‌ زیاتر له‌سه‌دا بیستی خه‌لکی بدات و، هه‌موو ئەوانی تری گیرۆده‌ی نیگه‌رانی و به‌دبه‌ختی کرد و به‌ ده‌ردیسه‌ریی زۆره‌وه تێلاندیه‌وه.

به لام حیکمه تی قورئانی پیروز له بریی هیژ، "حق" داده نیت به ستون و خالی پشت پی به سن له ژبانی کۆمه لایه تیدا و.. له بریی سوودیش "په زامه ندیی خوی گه وره" و "به ده ستهینانی په فشار و خوی بهرز" ده کات به ئامانج و.. له جیاتی مشتمریش "یارمه تی و هاو کاری" ده کات به ده ستور و بناغه له ژباندا و.. له بریی په گه زپهرستی و قومیه تی سه لپی، ده ست به "ئاین" و پیشه و نیشتمانوه ده گریت، تا کو بیانکات به په یوه ندیده ری کۆمه لانی مرؤف و.. ئنجا سنووردانان بۆ ده ستریزی له سنوور ده رچوونه کانی "ده روون" و، هاندانی "گیان" بۆ رۆشن و بهرز بوونه وه به ره و کار و ئافار و ئامانجه بلنده کان و.. دلتیا کردنی ههسته بهرزه کانی گیان، ده کات به ئامانجی خوی تا کو مرؤف به ره و که مال و په وشته بهرزه کان سه ربخات و بیکات به مرؤفی راسته قینه..

خۆ ئاشکرایه که نه بنجانی "حق"، په کگرتنه و، هی "په وش بهرز" ش پشتگیری به کتره و، "هاو کاری" ش نه بنجانه که ی فریا که وتی په کتری ده ییت و، "ئاین" یش بریه تی و پشتگیری په کتری لێ پهیدا ده ییت و، ئنجا "له غاو کردنی نه فس و هه لپه کاری په کانی" هاو ده م له گه ل "سه ربه ست کردنی گیان و هاندانی بۆ رۆشن به ره و که مال" ده بن به هوی به ختمه و بریی هه ردو و دنیای مرؤف!

به م جوړه، شارستانی نی نوئ سه رباری ئه و لایه نی جوانی و چاکه کاری یانه ی که له ئایینه کانی پشوو به تایبه ت له قورئانی پیروز وه ری گرتوون، که چی له به رده م قورئانی حه کیمدا پروو خا و شکستی هینا!

له پله ی سی هه میشدا: ته نها سی چوار دانه بناغه - له نیوان هه زاران مه سه له دا - بۆ نمونه ده هینه وه:

* مه سه له ی په کم:

له بهر ئه وه ی یاسا و ده ستوره کانی قورئانی پیروز له "ئه زه ل" وه هاتوون، ئه واهه ر ده شیننه وه و به ره و "ئه به د" ده رۆن و، هه رگیز چه شنی یاسا شارستانی په کان تووشی "پری" و گرفتاری "مردن" نابن، به لکو هه میشه له هه موو کاتی کدا هه ر به هیزن و به "لاویتی" ده میننه وه!

بۆ نمونه: شارستانی نی نوئ، به هه موو کۆمه له خیرخوازی و پیکه خراوه چوست و چالا که کانی و گشت پزیمه به زه بروه نگ و ده زگا په روه ده یی و په وشتی په کانی

خۆپهوه، نەیتوانی بەره‌نگاریی دوو مەسەلەى قورئانی پیرۆز بکات، بەلکو له بەرده‌م ئەو دوو مەسەلەى قورئاندا پەکی کهوت و شکستی هینا. ئەو دوانەش بریتین له ئایەتى: ﴿وَاتُوا الزَّكَاةَ﴾ (البقرة: ۴۳) و، ﴿وَأَحْلِلْ اللَّهُ أَلْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا﴾ (البقرة: ۲۷۵).
وا به "پێشه‌کى" يەك ئەم سەرکەوتنە ئیعجاز بەخشەى قورئان ڕوون دەکەینەوه:
وهك له "ئاماژەکانى ئیعجاز" دا چەسپێتراوه:

بناغەى هەموو پشێوى و شۆرش و ئاشووبێك له كۆمەلگای مەزھەبى ئەنھەى یەك و شەبە، هەروەك سەرچاوەى سەرچەم ڕەوشتە نزمەكانیش ئەنھەى یەك و شەى ترە..
وشەى یەكەم: (گەر من بۆ خۆم تیرم چیم له خەلكى داوه؟ با له برساندا، بمرن!)
وشەى دووھەم: (تۆ كار بكە با من بەرى ڕەنجت بخۆم و، ماندوو بێه با من بچەویمەوه!)
بچەویمەوه!

بەلێ، بە پارێزگاری کردنى ھاوسەنگیى نێوان چینی خەواص و عەوام، واتە "دەولەتمەندان" و "هەزاران" نەبێ، هەرگیز ناشتی و ژيانى ئاسوودە و تەبابى له هیچ كۆمەلەى نایەتە دى. بناغەى ئەم ھاوسەنگیەش سۆز و بەزەبى ھاتنەوهى خەواصە بە چینی عەوامدا و، گوێزایەلى و ڕێزواندنى عەوامیشە بۆ چینی خەواص.
وا ئیستا وشەى یەكەم چینی خەواصى بەرەو خراپكاری و ستم داوێتە بەر و، وشەى دووھەمیش چینی عەوامى گرفتاری ڕق و قین و حەسوودى و مشتومڕ کردووه. بەم جۆرە و ھەر لە ماوێ چەندین چەرخى پێشترەوه تا دەگاتە ئەم چەرخ و سەردەمەى خۆمان، حەوانەو و ئاسایش لە گروى مەزھەبى سەندراوێتەوه و لێى بێ بەش كراوه، ئەو ھەو بەكەم جار، وەك لای ھەموان ئاشكەرایە، ڕووداوە گەورەكانى مشتومڕى نێوان كریكاران و سەرمایەداران لە ئەوروپادا سەرى ھەلدا.

خۆ شارستانیى نوێش، بە ھەموو كۆمەلە خێرخوازی و دەزگا ڕەوشتەى یەكەم و گشت ھۆكارە توند و تیزەكانى سەپاندنى ڕێسا، نەیتوانی ئەو دوو چینی گروى مەزھەبى پێكھێنێت و تەبابى و ناشتیان بختە نێوانەوه، ھەروەك لە تیمار و سارێژ کردنى دوو برینە قوولەكەى ژيانى مەزھەبى تێشدا دەستەوسان ما.

بەلام قورئانى پیرۆز، بە "واجب کردنى زەكات" وشەى یەكەم لە پێشەدا دەردەھێنێت و برینەكەى سارێژ دەكات.. ھەروەك بە "حەرام کردنى ڕیبا" وشەى دووھەمیش لە بناغەدا ھەلەتە كینێت و شیفا و سارێژیش بە زامەكەى دەبەخشێت.

به‌ئى، ئايەتە كانى قورئان لە دەرگای "جیهان" دا پراوەستان و بە "پىسا" (سوو) دەئىن: "هاتنە ژووڕەووە قەدەغەیه" ! هەر وەها فەرمان بۆ گەزى مرۆفیش دەردە کەن کە: "دەرگاكانى پىسا لە خۆتان دا بجنەن، با گشت دەرگاكانى جەنگ و ئاشووبتان لە بەردەمدا دا بخریت" ! هەر وەك قورئان مەترسىيە كانى چوونە ژووڕەووە لەو دەرگایەووە بۆ قوتابىيە ئىماندارە كانیش پوون دە کاتەووە، تاكو خۆيانى لى پيارىزن.

* بناغەى دووهم:

شارستانىيى نوئى "فرەژنى" قبول ناکات و، پىسى وایە ئەو حوكمەى قورئان پىچەوانەى "دانست" و "بەرژەوەندى" ی مرۆفە!

به‌ئى، گەر "حیکمەت" لە هاوسەر گيریدا "هینانەدیی خواستى ئارەزوو" بىت، ئەوا دەبوو حوكمە کەى قورئان پىچەوانە بوایە. بەلام خۆ بە شایەتیی سەرجم گیانلەبەرەن و تەسلىقى گشت پووە کە نیر و منى هاوسەرە کان چەسپاوە کە:

حیکمەت و ئامانجى هاوسەر گيرى "وە چەخستەووە" و "زیادبوونى پەرگەز". چىژ و لەزەتەى بەرهمەى ئەنجامدانى خواستى ئارەزووش کرى و پاداشتیکی جوژىيە، کە مېهرەبانىيى خوای گەورە بەرامبەر بە ئەنجامدانى ئەو ئەر کە دەبیەخشیئت!

جا مادەم هاوسەر گيرى لە پرووى "دانست" و "حەقیقەتەووە" بۆ زیادبوونى پەرگەز و وە چەخستەووەیە، ئەوا ئەو ئافەرەتەى کە لە ماوەى سالىکی تەواودا تەنها يەك جار دەتوانیئت منالى بىيئت و، ماوەى پیتاندىشى لە يەك مانگدا تەنها نیوہى پۆژە كانى مانگە و، لە تەمەنى پەنج سالىشدا لە سەك و زەدە کەوئیت، هەرگیز سەروزیادی "پساو" نییە کە لە زۆربەى کاتە کاندە تەنانەت لە تەمەنى سەد سالىشدا توانای پیتاندى هەيە. لەبەر ئەووە، شارستانىيى نوئى ناچار دەبیئت مەلەندە كانى داوینپىسى بکاتەووە و شوینە كانى بەدەرەوشتى دامەزرینیئت!

* بناغەى سىيەم:

ئەو شارستانىيىيەى کە پرس و پا بە مەنتىقى "ژىرى" ناکات، پەخنە لەم ئايەتە پىروژە دە گرىت:

﴿لَلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثَىٰ﴾ (النساء: ۱۱) ..

کە سىيە کى میرات (واتە نیوہى ئەو ئەندازەيەى نیرینە وەرى دە گرىت) بۆ ئافەرەت دادەنێت.

شتینکی بەلگەنەوېستە کە زۆربەى ئەحکامەکانى لەمەڕ ژيانى کۆمەلايەتى بەپيى چاودەئىرى کردنى زۆرىنەى خەلک دادەپۆزىت و دەگرين بە ياسا. خۆ زۆربەى ئافەرەتانيش مێرديان دەپيت و ئەم مێردانەش بەخيو کردن و پاراستنى ئەو ئافەرەتانهيان لە ئەستۆدا دەپيت، بەلام زۆربەى پياوان ناچارن هاوسەرەکانيان بەخيو بکەن و ئەركى نەفەقە و خەرجىيان هەلبگرن.

جا ئەگەر ئافەرەت سەنىيە کى ميراتى باوکى وەرەگرت (واتە نىوەى ئەوەى کە مێرد لە ميراتى باوکى دەپکەوېت) ئەوا بى گومان هەر مێردە کەى نەفەقەى دەکيشيت و خەرجى و پىداويستى يەکانيشى دەگرينە ئەستۆ. بەلام گەر پياو دوو بەشى لە ميراتى باوکى وەرگرت ئەوا هەندىکى لە نەفەقەى هاوسەرە کەيدا خەرج دەکات، بەمەش يە کسانى ديتە دى. واتە پياو لە گەل خوشکە کەيدا (کە خيزانى پياويکە و مێردە کەى نەفەقەى دەکيشيت) يە کسان دەپيت.

بەلن، دادگەرى قورئان وا دەخوازيت^(۱)!

* بناغەى چوارەم:

قورئانى پيروز هەروەک بە توندوتیژى پى لە "بەهرستى" دەگرين، بەهەمان شيوەش ئەو ويناى قەدەغە دەکات کە وەک جۆرە بت ڕاگرينک وان! کەچى شارستانيتي ئىستا ئەو ويناى بە هەندىک لە تايبەتمەندى و چاکەکارى يەکانى خۆى دادەنيت و دەپوييت لەمەدا بەرهەنگارى قورئان بپيئەو. لە کاتىکدا کە ويناى کان، چ سيبەردار بن و چ بى سيبەر، يان: سەمىکى "بەردبوو" .. يان ڕيايە کى "بەرجهستە" .. يان هەوا و

(۱) ئەمە ڕەگەبە کە لەو "لائيحه" يە پيشکەش بە دادگای "تەمیز" کراو، لە بەردەمى دادگادا خوێندرايەو و دادگای يێدەنگ کردو، بوو بە پەرەويزى ئەم مقامە:

(منيش بە دادگای بەريزى وەزارەتى دادگەرى دەلنم:

تاوانبارکردنى کەسێک کە بەرز و پيروزترين دەستورى خويى تەفسىر دەکات، ئەو دەستورەى کە حەقى راستەقینەى و لە هەموو سەردەمێکدا و لە ماوەى هەزار و سەن سەد و پەنج سالتدا سى سەد و پەنج ملیۆن مۆسلمان لە کاروبارى ژيانى کۆمەلايەتىياندا پرس و ڕايان پيئەتى و ڕەفتارى پى دەکەن.. ئەو کەسەى کە لە تەفسىرە کەيدا پشت بەو شانە دەبەستيت کە سى سەد و پەنج هەزار تەفسىر نووس تياياندا يە کيان گرتووە و سەلماندوويانە و، شوين ئەو بېروباوەرە کەوتووە کە باپيرانى پيشوومان لە ماوەى هەزار و سەن سەد و پەنج سالتدا باوەريان پيى بوو.. تاوانبارکردنى ئەم تەفسىر نووسە، ڕەپارێکى سەمکارانەى و، بى هيچ گومانێک دادگەرى - ئەگەر لە ڕوى زەويدا هەپيت - ڕەفزی دەکات و دەست بە ڕوى ئەو ڕيارەو دەنيت و هەلى دەوەشينيئەو. (دانهر)

ئارەزوویەکی "پەیکەربوون"! چونکە ھەوا و ئارەزووەکان دەرووژین و مرۆف بەرەو ستم و ڕیا و ھەوەسبازی پال پتو دەنن.

پاشان "قورئان" بەزەیی بە ئافرەتاندایەتووە، فەرمانی پۆشتەبیان بە پۆشاکێ شەرم و ھەیا بۆ دەردەکات، بۆ مەبەستی پاراستنی ڕیز و حورمەتیان و، بۆ ئەوەش ئەو کائزای بەنرخانە شەفەقەت و میھرەبانی و سەرچاوەی نیانی سۆز و بەزەیی، لە ژێر پێی زەلیلی و ڕسوایدا سووکایەتیان پێ نەکریت و، بە وێنەی ئامرازێک بۆ ھەوەسبازی و ئارەزووە نزم و پێ نرخیەکان، بە کار نەھێنن^(۱).

کەچی "شارستانی ئوئ" ئافرەتانی لە ھیلانە و خانەکانی خۆیان ھیناوەتەدەر و، پۆشاکێ پۆشتەیی لەبەر دراندوون و، وای لە مرۆفایەتیش کردووە گرفتاری شیتی بییت! لە کاتێکدا کە ھەموان دەزانن ژبانی خیزان بە خۆشەویستی و ڕیز لەیە کترنانی نیوان ژن و میرد، بەردەوام دەبییت. بەلام پرووت بوونی ئافرەت ئەو "خۆشەویستی" یە ییگەرد و "ڕیز" ە گەرموگۆرەیی نیوانیان ناھیلێت و ژبانی خیزانیش ژەھراوی دەکات، بە تاییەت بایەخدان بە "وێنەکان" کە پزەرەوشت تێکدەدەن و بە تەواوەتی دەپرووخینن و، گیانی مرۆف پاشەوپاش بەرەو دواوە دەبەنەو.

مرۆف دەتوانیێت بەمەیی خوارەو ە لەم مەبەستە تیگات:

ھەرۆک ڕوانینی پیاو، بە ھاندەری ئارەزوو، بۆ تەرمی ئافرەتێکی جوانی مردوو – کە چاوەڕوان و موحتاجی بەزەییە – پەرەشت و خووی مرۆف بە تەواوەتی دەپرووخینیت، سەیرکردنیش بە نەزەری ئارەزوو بۆ وێنەی ئافرەتانی مردوو، یان وێنەی ئافرەتانی زیندوو کە لە حوکمی تەرمی بچووکی ئەواندان، بە ھەمان جۆر، ھەست و شعورە بەرزەکانی مرۆف لەق دەکات و لەرزەیان پێ دەخات، تەنانەت دەشیان پرووخینیت! بەم جۆرە و بە وێنەی ئەم چوار مەسەلانە، ھەموو یەکیک لە ھەزارانی مەسەلە و بابەتەکانی قورئان، بەختەوێری ژبانی دنیایان بۆ مرۆف لەخۆ گرتووە، ھەرۆک بەختەوێری ھەمیشەیی دواڕۆژیشتی بۆ دەھیننەدی. دەتوانیت ھەر بۆ خۆت مەسەلە و بابەتەکانی تر قیاس بکەیت بۆ سەر ئەمانەیی کە باس کران.

(۱) بڕیسکەییست و چوارەم بۆیەری بێگومانی چەسپاندی کە "پۆشتەیی" خواستیکی تەواو سروشتیە بۆ ئافرەت، بەلام ھەلگرتنی پۆشتەیی پێچەوانەی فێزەت و سروشتیانە. (دانەر)

ههروهه ها وهك شارستانیتی نوئی له بهردهم ئهوه دهستورانهی قورئاندا كه په یوه ندى یان به ژبانی كۆمه لایه تی مرؤفه وه ههیه، ټیكده شكیت و له گۆشه ی حهقیقه ته وه بهرامهر به ئیعجازی مهعنه ویی قورئان نابوتی و ئیفلاسی ده رده كه ویت.. به هه مان جزر، گهر فله سه فه ی ئه وروپا و حیکمه تی مرؤفیش - كه شارستانیتی نویه - به ته رازووی بیست و پینج وته کانی پینشو له گه ل حیکمه تی قورئاندا به راورد بکړین، ئه واکۆله واریی فله سه فه و ئیعجازی حیکمه تی قورئان ده رده كه ویت.

گهر حه ز ده كه یت ئه مه ت بژ پروون بیته وه، فهرموو سهر له وته ی دوازه هه م و سیازده هه م بده، با کۆله واری و ئیفلاسی حیکمه تی فله سه فه و، ئیعجاز و دهوله مه ندیی قورئان به چاوی خۆت ببینیت.

ههروهه ها وهك شارستانیتی سهردهم له بهردهم حیکمه تی عیلمی و عه مه لیی قورئاندا شکستی هینا.. به هه مان جزر، ئه ده ب و ره وانیژی یه كه شی له بهردهم ئه ده ب و ره وانیژی قورئاندا شکستی هیناوه و، نیسه تی نیوانیان وهك هی شینی هه تیونك وایه كه به گریانیکى تالی پر له خه م و ناو میدی بگری، له چاو گۆرانى و سروودى عاشقینكى داوین پاکدا كه بژ لیکدا برانیکى كه م خایه ن په ژاره دایگر تیت و به و په برى شوق و ئاواته وه گۆرانى بلیت و په ژاره كه ی پى ده ربهریت! یان وهك هی هاواری مه ستینك وایه كه له بارینكى نزمدا بگه وزیت، له چاو خویندنه وه ی چه ند پارچه شیعرینكى حه ماسی كه غیره تی مرؤف ببزوینن و خه لکی بژ به خشینى گیان و سامان و شتی به نرخ و به ده ستهینانى سهر كه وتن، هان بدهن!

چونكه ئه ده ب و ره وانیژی، له پرووی کاریگه ریی شیوازه وه، یان "خه م" و په ژاره به ره م دینن، یان "شادمانی" و خو شی.. خو دیاره خه میش له خۆیدا دوو به شه:

یان خه م و په ژاره یه كه له "نه مان" ی خو شه ویست، واته له "نه بوون" ی خو شه ویستان و هاوړپیان ه وه په یدا بووه و په ژاره یه كى په ست و تاریكى وه هیه كه شارستانیتی چه په لبووی چلكى "گو مړایى" و ئاوتیه ی "غه فله ت" و باوه ردار به "سروشت" به ره م می هیناوه.. یان په ژاره یه كه له ئه بجمی "جودایى" و لیکدا برانى خو شه ویستان ه وه سهرى هه لداوه! واته له و پروانگه یه وه كه خو شه ویستان نه فه وتاون.. ماون! به لام جودایى و لیکدا برانیا ن په ژاره یه كى وه های ده ر خواردی مرؤف داوه كه تاسه مه ندی و شه وقى به یهك شادبوونى له دوو تویدا یه!

ئەمە ئەو چەشەنە خەم و پەژارەيەيە كە قورئانی پئی پشاندهر و پرووناكى بەخش، لە دلى مرؤفدا بەجینی دەهیلئیت!

شادی و خوشحالیش، بە هەمان جۆر، دوو بەشە:

یەكەم: خوشحالییەكە مرؤف بەرەو "ئارەزوو"ەكانی پال پئو دەئیت، كە ئەمەش ئەدەبە شارستانییەكانی وەك ئەدەبی شانۆگەری و سینەمایی و پۆمان بۆ مرؤفی فەراھەم دینن.

بەلام دووھەم: خوشحالییەكى ناسكى خاویئە.. "دەروون" لەغاو دەكات و "رۆح" و "دل" و "ژیری" و "نەینی"ش بەرەو خوو و پەفتاری بەرز و گەپانەوہ بۆ نیشتمانی ئەسلى و نیشتەجیئەتاهەتایی خۆیان و بۆ لای خوشەویستەكانی دواپۆزیان، ھان دەدات. ھەر ئەم شادی و خوشحالییەيەكە قورئانی پیرۆزی خاوەن ئیعبازی "بەیان" دەيەخشیت و مرؤفی بۆ لا دەبات و، تاسەمەندیی بەھەشت و بەختەوہریی ھەمیشەیی و بینینی جوانیی خاوی گەورەشی تیدا دەووروژئیت.

ھەندئ كەسانی كەمقام لەوانەى كە خۆیان لە تێرمان و سەرنجدانی شتاندا ماندوو ناکەن، لەو گومانەدا بوون كە واتای مەزن و حەقیقەتى ھەرە گەورەى ئایەتى پیرۆزى: ﴿قُلْ لِّىنْ اجْتَمَعَتِ الْاِئْمُسُ وَالْجِنُّ عَلٰى اَنْ يَّاتُوْا بِمِثْلِ هٰذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُوْنَ بِمِثْلِهٖ وَلَوْ كَلَّ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهْرًا﴾ وینەيەكى مەحالە و، بە موبالغەى رەوانیئیزیان لە قەلەم داوہ.. نەخیر وانى یە و، ئەوانە گەلنى بە ھەلەدا چوون. چونكە رەوانیئیزی ئەم ئایەتە عەینی حەقیقەتە و، شیوہ و پروویەكى مومكین و واقع و گونجاوہ و، ھەرگیز كارێكى مەحال نییە.

یەكێك لە پرووہكانى ئەو شیوہیە، بریتىیە لەوہى كە:

ئەگەر جوانترینى گوشتارەكانى جیننى و ئادەمیزاد، كە لە قورئانەوہ وەرئەگیرابن و كەرەسەى ئەو نەبن، ھەموو پێكەوہ كۆبەنەوہ، ئەوا ھەرگیز لە قورئان ناچن. بۆیە تا ئیستا شتێك لە وینەى قورئان نەوتراوہ و سەرى ھەلئەداوہ.

پرووہكەى تریش بریتىیە لەوہى كە:

شارستانیتى و حیکمەتى فەلسەفە و ئەدەبە بیانییەكان، كە بەرھەم و زادەى كار و ھەول و كۆشش و بیری جیننى و ئادەمیزاد و تەنانەت شەیتانەكانیشن، لە نزمترینى

پله کانی دهسته و سانیدان له بهردهم ئه حکام و دانایی و پهوانبیزی قورئاندا! وهك پښتو چهند نمونه په کمان له سهر هینا په وه.

جیلوهی سی هم

ناراسته کردنی گولتاری قورئان بۆ همموو چینه کانی خه لک

"قورئانی حه کیم" له گه ل همموو چینیکی مرؤفی گشت سهرده مینکدا ده دوت، به راده په که ده لپی به تایبه تی و راسته وخو رووی له و چینه په!
چونکه مادهم قورئان سهرجه می چینه کانی نه وهی ئادهم بانگ ده کات بۆ "ئیمان" که بهرترین و وردترین زانسته کانه و.. بۆ "ناسینی خوا" که فراوانترین و پروونا کترین زانیاری په کانه و.. بۆ لای "ئه حکامه کانی ئیسلام" که گرنگترین زانسته کانه و له همموو شیان جؤراو جؤرتیه.. ئه و ده بی ئه و دهر سه ی که به همموو چینه کانی خه لکی ده لپته وه له گه ل تیگه یشتنی همموو په کیکیاندا بگوئیت، له کاتیکدا که ته نها په که دهر سه و چهند دهر سینکی جیا جیا و جؤراو جؤرنی په!
له بهر ئه وه، ده بی له ناو خودی ئه و دهر سه ی قورئاندا چهند چینیکی تیگه یشتن هه ییت. بۆیه همموو چینیکی خه لکی و ههریه کمش به پپی پله ی تیگه یشتنی، به شی خۆی له دهر سی همموو په کی که له دمه نه کانی قورئان وهرده گریت!
گه لپی نمونه ی زؤرمان بۆ ئه م راستی په هینا په وه، ده کریت سهریان لپی بدریت. به لام لیږه دا ته نها ئامازه بۆ چهند لایه نیککی ئه و نمونانه و به شی تیگه یشتنی په که دوو چینی خه لکی، ده که یین.

○ بۆ نمونه:

﴿لَمْ يَلِدْ • وَلَمْ يُولَدْ • وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ﴾.

چینی "عهوام" که زؤربه ی په های خه لکی ینکده هینن، به شیان له تیگه یشتنی ئه م ئایه تانه دا ئه وه په که:

(خوا ی گه و ره بئی باوک و منال و ژن و هاوتایه).

به شی چینیکی تری تیگه یشتنی مامناوه ندی، بریتی په له:

(نهفی کردنی خوایه تی له حه زه تی عیسا - دروودی له سه ریئت - و له مه لایکه ت و، له هه ر شتیك كه منال لیكه وتنه وه و له دایكه بوونی له باردا بیئت)!

چونكه به بیی رواله ت نه فی کردنی شتی "مه حال" کاریکی بی سووده. كه واته ده بی وهك له زانسته کانی "رهوانیژی" دا پروون کراوه ته وه، مه به ست "لازمی حوكم" ه كه بیئت. بهم بییه مه به ست له نه فی کردنی منال و باو کایه تی، كه له تایه تکاری به کانی شتانی جیسمانین، نه فی کردنی خوایه تی به له هه ر شتیك منال و باوك و هاوتای بیئت و، بۆ ئه وه یه ده ری بخات كه ئه وانه شایسته ی خوایه تی نین!

له م نه بیی به وه ده رده كه ویت كه ده گونجیئت سووره تی "ئیخلاص" له هه موو کاتیكدا سوود به هه موو مروفتیك بگه یه نیئت.

به شی چینیکی له وان پشكه وتووتر، ئه وه یه كه:

(خوای گه وره خاوینه له هه موو هاوبهش و هاووینه و یاریده ده ریك و، له هه ر په یوه ندی به كه به بوونه وهرانه وه كه بۆنی منال بوون و له دایكه بوونیان لسی بیئت. په یوه ندیشی به بوونه وهرانه وه ته نها په یوه ندیی "خه للاقیه ت" ه، چونكه خواوه ند به ویستی ئه زه لی و ئیختیاری خۆی و، به فهرمانی "كن فیکون" بوونه وهران به دی ده هیئیت و، هه ر گیز په یوه ندیی به هیچ شتیكه وه نی به كه پیچه وانه ی سیفه تی "كه مال" بیئت، وهك ناچار بوون و په یدابوونی بی ویست و ئیختیار).

به شی چینیکی له مانهش به رزتر، ئه وه یه كه:

(خوای گه وره ئه زه لی و، ئه به دی و، ئه ووه ل و، ئاخو و، بی وینه و، بی هاوتایه و، له هیچ لایه كدا میسل و هاووینه و نموونه ی نی به، نه له زاتیدا و نه له سیفه ت و نه له کرداره کانیدا. به لكو له به رده م مروفتدا ته نها بواری "مَثَل" هیئانه وه هیه بۆ خوای گه وره:

﴿وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَىٰ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ (الروم: ۲۷).

كه ئه ممش له کردار و کاروباره کانی خوادا ته نها ری به "ته شبیه" و نموونه هیئانه وه ده دات).

ده توانیت خاوه ن به شه جیا جیا کانی تری تیگه یشتن و په یبردنی وهك چینی عارفان و چینی عاشقان و چینی صیددیقان و غیری ئه وانیش، بۆ سه ر ئه م چینه ناوبرا وانه قیاس بکه یه ت.

○ نمونوی دووهم:

﴿مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ﴾ (الأحزاب: ۴۰).

بهشی چینی یه کهمی خه لک لهم ئایه ته، ئه وه یه که:

حه زه رته ی زه ید - خوای لئی رازی بیست - که خزمه تگوزاری ینگه مبه ر ﷺ و شه ر هغه ندی ئه وه بوو ینگه مبه ر ﷺ به "کورم!" بانگی کردوو. ئهم زه یده، که ههستی کرد هاو کووفی هاوسره ئازیزه که ی نی یه، ناچار ته لاقی دا. ئنجا ینگه مبه ریش ﷺ به فرمانی خوای گه وره ماره ی کرد.

جا ئهم ئایه ته ی که بهم هۆ و بۆ نه یه وه نازل بووه، ده فهرموی:

ئه گهر ینگه مبه ر ﷺ وه ک بانگ کردنی باوک له کوپری خۆی، ئیوه ی بانگ کرد، ئه واه ته نها له پرووی ئه رکی ینگه مبه ریتی سرشانیه وه یه که به و جزره بانگان ده کات و، له راستیدا له روانگی که سیتی و خزمایه تی یه وه باوکی هیچ کامتان نی یه، تا خیزانه کانی پنی نه شین!

بهشی تیگه یشتنی چینی دووهمه میش، ئه وه یه که:

میر و فرمانه ر ه وای مه زن به چه شنی باوکی به سۆز و میهره بان ده پروانیته ره عیه ت و میلله ته که ی خۆی. جا ئه گهر ئه و فرمانه ر ه وایه له ئاشکرا و په نه انیشدا خاوه نی ده سته لاتنی رۆحی بیست، ئه واه میهره بانی یه که ی له هی باوکان گه لئی زیاتر ده بیست، ته نانه ت خه لکیش، وه ک بلیی منالی راسته قینه ی ئه و بن، به وینه ی باوکی خۆیان بۆی ده پروانن.

جا له بهر ئه وه ی که ئه و پروانینه ی بۆ باوک ده پروانریت ناگۆریت بۆ هی میرد و، هی که چیش به ئاسانی ناگۆرریت به هی ژن و هاوسه ری پیاو، ئه واه له بهر ئهم نه ئینی یه، بیرى گشتینه ی خه لکی پنیان دژوار و نه شیواو بووه که ینگه مبه ر ﷺ کچی ئیمانداران ماره بکات!

له بهر ئه وه، قورئانی پیروز ئهم تیگه یشتنه هه له یه بیان بۆ راست ده کاته وه و، پنیان ده فهرموی:

ینگه مبه ر ﷺ له گۆشه ی میهره بانیی خواوه ند و به چاوی شه فقه ت و سۆز و به زیه وه بۆتان ده پروانیت و، له پرووی ینگه مبه رایه تی یه که یه وه وه کو کوپری خۆی مامه له تان له گه لدا ده کات. به لام له پرووی که سیتی مرفۆثانه ی خۆیه وه، ئه واه ئاشکرایه

که باو کی ئیوه نی،ه، تا کو ماره کردنی کچانی ئیوهی بۆ نه شیت و له سهری حه رام بیٔ!

به شنی سنی هم، به م جوړه له م ئایه ته تیده گات:

نابی پشت به ستان به سوز و به زهیی پیغمبر ﷺ و په یوه ندیتان پی یه وه، بکه ن به بیانوو یه ک بۆ نه بچامدانی گونا ه و کرده وهی خراپ. چونکه زور کس هه ن پشت به رابه ر و گه و ره کانیا ن ده به سن و له "کار" و "به ندایه تی" دا ته به تی ده کهن. ته نانه ت هه ندی جاریش ده ئین: "ئیمه نو یژ ناکه ین، چونکه نو یژ مان بۆ کراوه" (وه ک هه ندی غولاتی شیع ه ده یلین).

سه ربجی چواره م:

به شیک ی تر، ئامازه یه کی غه بیی له م ئایه ته تیده گات که بریتی یه له وهی:

کورانی پیغمبر ﷺ ناگه نه ته مه نی پیاوان. به لکو پینش ئه و ته مه نه خوا ی گه و ره له دینادا کۆ چیا ن پین ده کات. که واته له به ر حیکمه تیکی خوا بی، نه وه ی پیغمبر ﷺ له پرووی نه وه ی که راسته وخۆ نه وه ی ئه و بن، له "کورانی" دا به رده وام ناییت. به لام وشه ی "رجال" ئامازه ده کات بۆ نه وه ی که له ئافره تانی - نه ک پیاوانی - ئه و لادی ئه و دا، نه وه ی موباره کی هه ر به رده وام ده بن.

سو پاس بۆ خوا ی گه و ره، هه زه رته ی "حه سه ن" و "حه سین" که وه چه ی پیروزی هه زه رته ی "فاطمه الزهراء" - خوا یا ن لینی رازی بیٔ - دوو مانگی دره خشانن بۆ دوو زنجیره ی نوورانی که هه می شه وه چه و نه وه ی پیروزی "ماددی و مه عنه وی" ی خۆری "نبوه ت" به به رده وامي ده هیلنه وه!

اللهم صلّ علیه وعلی آله.

"رۆشنایی یه که م" به هه ر سنی "تیشک" ه کانیه وه کۆتایی پین هات.

***

رۆشنایی دووهەم

ئەم رۆشناییە سێ نووری ھەبە

نووری یەكەم

"قورئانی پیرۆز" پەوانیی بە خوڕ و .. ساغیی ناوازه و .. پشتگیری مەحکەم و .. پەبوەندی توندوتۆڵ و .. ھاوکاری بەھیزی چ لە نیوان رستەکانی و چ لە نیوان سیما و روخسارە پیکھینەرەکانی ئەو رستانەدا کۆ کردوووەتەوێ. ھەرۆک ھاوئاھەنگی یەکی بەرزێ لە نیوان ئایەت و ئامانجەکانیدا ساز داوێ. ئەمەش بە شایەتیی زانستی "پەوانکاری" و "گوزارەکاری" و بە شایەتیدانی ھزاران پێشەوای ئەم زانستانە، وەك: زەمەخشەری و سەککاکێ و عەبدولقاهیری جورجانی..

خۆ ھەرچەندەش نزیکەی ھەشت نۆ ھۆکاری گەنگ ھەن کە ئەو ھاوئاھەنگی و ھاوکاری و پشتگیری و ساغی و پەوانی یە دەشیوینن، کەچی ئەو ھۆکارانە ھیچ کاریگەری یەکیان لە شیواندنی ئەو سیفەتە ناوبراوانە ی قورئاندا نەبوو، تەنانت پتر پشتی پەوانی و ساغی و پشتگیری رستە و ئایەت و ئامانجەکانی قورئانیان گرتووێ! ھێندە نەبێت کە حوکمی خۆیان پایی کردووێ و لە پشت پەردە ی پێسا و پەوانی یەوێ سەریان دەرھیناوێ، تاکو پەوانیی ھۆنینی قورئان گەلێ واتای گەورە و بەنرخ بەدەستەوێ بدات، بە وێنە ی "چرۆ" ی درەخت کە لە قەدی خشت و پێکی درەختەکاندا دەرئین و ھەندێ گۆپکە و چوکلە ی بەرز و نرمی تیدا پێکدەھینن، کەچی ئەم وردە چوکلانە پێکی لە شولاری درەختەکان نا ئالۆزینن، بەلکو لە پێیانەوێ ئەو بەروبوومانە بە درەختەکان دەرئین کە پتر جوانی و کەمالی ئارایشتی درەختەکیان پێ تەواو دەیێت..

چونکە قورئانی پیرۆز بەش بەش و پچرپچر لە ماوێ بیست و سێ سال و لە کاتی پێوستدا نازل بوو، کەچی لە گەل ئەوێ شدا ھێندە پێکەوێ گونجانی تەواوی دەرخیستووێ کە دەلێ سەرانسەری قورئان بە یەك جار نازل بوو..

ھەرۈھا ئەم قورئانە پىرۈزە لە ماوھى يىست و سى سائ و لەبەر چەند ھۆكارىنكى جىاجىاى نازل بون ھاتوۋە، كەچى ئەۋەندە پشتگىرى تەۋاۋەتتى تىدا دەرەدە كەۋىت كە دەلىتى تەنھا لەبەر يەك ھۆكار نازل بوۋە..

ھەرۈھا قورئان بۇ ۋەلامدانەۋەى چەند پىرسىارىنكى دوۋپات بوۋى جىاجىا ھاتوۋە، كەچى لەگەل ئەۋەشدا ھىندە تىكەلى و يەكگرتى تەۋاۋى پىۋە ديارە كە دەلىتى ۋەلامى تەنھا يەك پىرسارە..

ھەرۈھا قورئان بۇ روۋونكرەنەۋەى ھۆكەمە كانى گەلى پىرووداۋى جۇراۋجۇر نازل بوۋە، كەچى ھىندە پىكۋىنكى كەملى و تەۋاۋ پىش چاۋ دەخات كە دەلىتى روۋونكرەنەۋەى ھۆكى تەنھا يەك پىرووداۋە..

ھەرۈھا ئەم قورئانە پىرۈزە بە چەشنىك نازل بوۋە كە گوشتارە بەرزە خۋايىە كانى ھىناۋەتە ئاستى چەند شىۋازىك كە لەگەل رادەى تىگەيشتنى چەندەھا قسە بۇكرەۋى لەژمارەبەدەر و گەلى ھالەتى ۋەرگرتن و تىگەيشتنى جۇراۋجۇردا بگۈنچى، كەچى لەگەل ئەۋەشدا ھىندە رەۋانىي ناسك و لەيەكچۈنى جوانى لەخۇدا دەرخستوۋە كە دەلىتى تەنھا بۇ يەك ھالەت و يەك ئاستى تىگەيشتن نازل بوۋە! تەنانەت سىفەتى "رەۋانى"، بەۋىنەى ئاۋى سەلسەبىل، بەناۋ ھەموو قورئاندا گۈزەر دەكات..

ھەرۈھا ئەم قورئانە پىرۈزە روۋى گوشتارى ئاراستەى گەلى جۇر و چىنى لە يەك دوۋرى خەلكى كىردوۋە، كەچى ھىندە ئاسانىي "بەيان" و، پاراۋىي پىسا، روۋىيى تىگەياندى تىدا ديارە كە دەلىتى گىشت ئەۋانەى لەگەلىان دەۋىت تەنھا يەك چىن و تۈيۈن، بەرادەيەك كە ھەموو كۆمەل و تۈيۈنك پىي واپە روۋى گوشتارى قورئان راستەۋخۇ ئاراستەى ئەم كراۋە..

ھەرۈھا قورئان بۇ ئەۋە نازل بوۋە كە خەلكى بەرەو چەند ئامانچىكى ئىرشادىي پەلەپلە و جىاجىا پىنمايى بىكات، كەچى لەگەل ئەۋەشدا ھىندە ئىستىقامەتى تەۋاۋەتى و.. ھاۋسەنگىي ورد و.. پىكۋىنكى جوان و رەنگىنى پىۋە ديارە كە دەلىتى تەنھا بۇ يەك ئامانچ نازل بوۋە.

جا ھەرچەند ئەم ھۆكارانە مايەى ھەلبىر كان و شىۋاندنى واتا و پوخسارن، كەچى ھەموۋىان لە دەرخستن و پىشاندىنى ئىعجازى بەيان و، رەۋانى و، لەگەل يەك گۈنچانى قورئاندا، بەكار ھىنراۋ!

به لئی، هەر که سینک خاوه نى دلتیكى ساغ و عه قلیكى کامل و ویزدانىكى ههستیار و چیژىكى تهواو ینت، هەر بۆ خۆى رهوانى به کی جوان و .. رینکوپىكى به کی ناسک و .. ئاوازیكى به تام و .. زمانپارایى به کی ین وینه، له پروونکردنه وه کانی قورئانی پیرۆزدا ده ینیت!

خۆ هەر که سینک ینایى دلتى کویر نه بو ینت، بنی هیچ گومانیک "چاو" یک له قورئاندا ده ینیت که قورئانی پیرۆز به هۆى تهو چاوه و بهو به پرى پروونى سه رجه مى بوونه وه رانی رواله تی و نادیار ده ینیت و به وینه ی لاپه رهی کتیبیک ده بن له به رده ستیدا که به ویستی خۆى هه لیانده گێرێته وه و، به هەر شیوازیك بیه ویت و اتا کانی لیک ده داته وه و به خه لکیان ده ناسینیت!

گهر بمانه ویت راستیى ته م "نوورى به که م" ه به غوونه کانیه وه پروون بکهینه وه، تهوا پیوستمان به نووسینی چهند بهر گیک ده یت! بۆیه بهو پروونکردنه وان ه واز ده هینین که تایبه تن به م راستی به و له گشت "په یامه عهره بى به کان"^(۱) و "ئامازه کانی ئیعجاز" و بیست و پینج وته کانی پینشوودا باس کراون. بگه ره هەر قورئان بۆ خۆى سه رتا پا غوونه ی ته م حه قیقه ته به، بۆیه وا به یه ک جار هه موو قورئان پینش چاو ده خه م و به غوونه ده به ینمه وه!

نوورى دووهه م

ته م نووره، له "تایه تکارى ئیعجاز" ی تهو پوخته باس و ناوه جوانانه ی خواى گه موره ده کۆلتیموه که شیوازی ناوازه ی قورئان له کۆتایى تایه ته کاندا دایناون

بیتدار کردنه وه یک:

له م نوورى دووهه مه دا گه لى تایه ت ده هینمه وه که ته نه ها تایه ت نین به م نووره وه، به لکو ده شبن به غوونه بۆ با به ت و تیشکه کانی پینشووتریش. خۆ ته گهر بمانه ویت مافی

(۱) سیازده په یامان له ناوه ندى کتیبى (مه منه وى نوورى) دا، که بهر گیکى سه ره خۆى "سه رجه مى په یامه کانی نوور" ه و، به پشنيوانى خواى گه موره به کوردی بلاوى ده کهینه وه. (وه رگیز)

پروونکردنه‌وی ته‌واوه‌تی به‌م غوونانه‌ بده‌ین، باسه‌ که‌مان در یژه ده‌ کیشیت. به‌لام من له‌م کاته‌ی ئیستادا ناچارم به‌ پوختی لییان بدویم، بویه‌ لیژه‌دا زۆر به‌ کورتی ئاماژه‌مان بۆ ئه‌و ئایه‌تانه‌ کردووه‌ که‌ بۆ پروونکردنه‌وی ئه‌م نه‌ینی به‌ مه‌زنه‌ی ئیعبجازی قورئان، به‌ غوونه‌ هیناوماننه‌ته‌وه‌. به‌و هیوایه‌ی در یژه‌پیدانی باسه‌ که‌ بۆ کاتیکی تر هه‌لبگرین.

ئه‌وه‌تا قورئانی پیرۆز زۆربه‌ی جار هه‌ندێ چه‌مکی پوخت و کورت له‌ کۆتایی ئایه‌ته‌کاندا داده‌نیئت..

جا ئه‌و پوختانه‌، یان چه‌ند ناویکی جوانی خوای گه‌وره‌.. یان واتای ئه‌و ناوانه‌ی خوایان له‌خۆ گرتووه‌.. یاخود کیشه‌ و باسه‌ کانیاں حه‌واله‌ی "ژی‌ری" ده‌که‌ن و مرۆف بۆ بیر کردنه‌وه‌ و تیرامانیان هان ده‌ده‌ن.. یان ده‌ستووریکی کوللیی نیوان ئامانجه‌کانی قورئانیان تیدایه‌ که‌ پشتی ناوه‌رۆکی ئایه‌ته‌که‌ ده‌گریت.

به‌لێ، ئه‌و پوخته‌ کۆتاییانه‌ی ئایه‌ته‌کان، هه‌ندێ ئاماژه‌ی حیکمه‌تی به‌رز و بلندێ قورئان و.. چه‌ند پڕیشکیکی ئاوی ژیا‌نه‌خشی هیدایه‌تی ئیلاهی و.. هه‌ندێ پزێسکی برووسکه‌ی ئیعبجازی قورئانیان له‌ ئامیز گرتووه‌.

والیژه‌دا ته‌نها "ده‌" دانه‌ له‌و ئاماژه‌ زۆر و زه‌به‌ندانه‌ به‌ کورتی باس ده‌که‌ین. هه‌روه‌ک به‌ ئاماژه‌ بۆ کردن ته‌نها یه‌ک غوونه‌ی نیوان غوونه‌ زۆره‌کانی و، یه‌ک واتای پوختی ته‌نها یه‌ک راستیی نیوان راستی به‌ زه‌به‌نده‌کانی هه‌ریه‌ک له‌و غوونانه‌ش، ده‌خه‌ینه‌ پروو.

زۆربه‌ی ئه‌م "ده‌" ئاماژانه‌ش له‌ زۆربه‌ی ئایه‌ته‌کاندا کۆ ده‌بنه‌وه‌ و، نه‌خش و نیگارنکی ئیعبجازی راسته‌قینه‌ پێکده‌هێنن، هه‌روه‌ک زۆربه‌ی ئه‌و ئایه‌تانه‌ی که‌ به‌ غوونه‌ی ئاماژه‌یه‌ک ده‌یانیه‌ینه‌وه‌، غوونه‌ن بۆ زۆربه‌ی ئاماژه‌کانی تریش.

واله‌ هه‌موو ئایه‌تی‌که‌دا ته‌نها یه‌ک ئاماژه‌ پروو ده‌که‌ینه‌وه‌ و، سووکه‌له‌ ئاماژه‌یه‌ کیش بۆ واتاکانی ئه‌و ئایه‌تانه‌ ده‌که‌ین که‌ له‌ چه‌ند "وته‌" یه‌کی پێشووتردا لییان دواوین.

◆ یه‌که‌م ئایه‌تکارایی پاراوی:

قورئانی پیرۆز، به‌ پروونکردنه‌وه‌ ئیعبجاز به‌خشه‌کانی خۆی، کار و ئاسه‌واره‌کانی کردگاری مه‌زن له‌ پێش چاودا را‌ده‌خات، پاشان ناوه‌ جوانه‌کانی خواوه‌ند له‌و کار و ئاسه‌وارانه‌یدا ده‌رده‌هینیئت، یاخود یه‌کێک له‌ ئامانجه‌ بنه‌رته‌ی یه‌کانی قورئان، وه‌ک: "حه‌شر" و "ته‌وحید" ده‌چه‌سپینیئت.

ئەم ئايەتەي خوارەوہ يە کيئکە لە غوونە کانی واتای يە کەم:
﴿هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعاً ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ فَسَوَّاهُنَّ سَبْعَ
سَمَوَاتٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾ (البقرة: ۲۹).

ئەم ئايەتەنەي خوارەوہش يە کيئکن لە غوونە کانی واتای دووھەم:
﴿أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ مِهَاداً * وَالْجِبَالَ أَوْتَاداً * وَخَلَقْنَاكُمْ أَزْوَاجاً * وَجَعَلْنَا نَوْمَكُمْ
سُبَاتاً * وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ لِبَاساً * وَجَعَلْنَا النَّهَارَ مَعَاشاً * وَبَنَيْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعاً شِدَاداً *
وَجَعَلْنَا سِرَاجاً وَهَّاجاً * وَأَنْزَلْنَا مِنَ الْمُعْصِرَاتِ مَاءً ثَجَّاجاً * لِنُخْرِجَ بِهِ حَبّاً وَنَبَاتاً *
وَجَنَّاتٍ أَلْفَافاً * إِنَّ يَوْمَ الْفُصْلِ كَانَ مِيقَاتاً﴾ (النبا: ۶-۱۷).

لە ئايەتەي يە کەمدا قورئانی پیرۆز ئەو ئاسەوارە مەزنانەي خواي گەورە پێش چاو
دەخات کە بە ئامانج و پێسا کانیان بەلگەن لەسەر "زانست" و "توانست" ی خواوەند،
ئەمەش دەکات بە پێشە کيئ ئەنجامی کي گرنگ و مەبەستی کي مەزن. پاشان ناوی جوانی
"العلیم" ی خواي گەورەي لێ دەردەھینیت.

لە دووھەمیشدا کار و ئاسەوارە گەورە کانی خواوەند باس دەکات و، پاشان لە
دەرەنجامدا باسی "حەشر" دەردەھینیت کە پرۆژێ "فەصل"ە. ھەرۆک لە خالی سێھەمی
تیشکی يە کەمی روشنایی يە کەمدا ڕوون کرایەوہ.

◆ دووھەم سەرئنجی ڕەوانبێژی:

قورئانی پیرۆز، چنراوانی سەنەتەي خواوەند لە پێش چاوی مەزفەدا ڕادەخات، پاشان
لە ناوەندی ناوہ جوانە کانی خوا و لە پوختە کۆتایی ئايەتە کاندای کۆیان دەکاتەوہ و
دەیانپێچیتەوہ.. یاخود حەوالەي "ژیری" یان دەکات..
يە کيئک لە غوونە کانی بەشی يە کەم، ئەم ئايەتەيە:

﴿قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أَمَّنْ يَمْلِكُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَمَنْ يُخْرِجُ الْحَيَّ
مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَمَنْ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ فَسَيَقُولُونَ اللَّهُ فَقُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ *
فَذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمُ الْحَقُّ﴾ (يونس: ۳۱-۳۲).

ئەوہ تا لە پێشدا دەفەرموئ: (کي زەوی و ئاسمانی وە ک چەند گەنجینەيە کي پرۆژي بۆ
ئامادە کردوون و، لەوی بارانی ھیناوتە خوار و لیڕەش دەغل و دانێ دەرھیناوتە؟ یان

ئايا كنى ھمىە جگە لە "خو" بتوانىت ئەو ئاسمانە مەزن و زەوىيە گەورەيە وەك دوو خەزەندار و گەنجىنەوانى گوپرايەل لى بىكات بۆ فەرمانە كانى خۆي؟ كەواتە شوكر و سوپاس و ستايش تەنھا ھەر بۆ ئەو كەسەيە)..

لە بېرگەي دوو ھەميشدا دەفەرموئ:

(كنى خواوھنى ھەستى "بىستىن" و "بىنين"ى ئۆيە، كە بەنرخترىن شتانى ناو ئەندامە كانتانن؟ ئايا لە چ كارگە و دوكان و بازارىنكدا كېرپوتانن؟ باش بزانن تەنھا ئەو كەسە خواوھن و "پەروەردگار" تانە كە ئەم ھەستە ناسكانەي وەك چاو و گۆنى پى بەخشىون و، ھەر ئەويش بەدىي ھىناون و پەروەردەي كردوون. كەواتە ھەر تەنھا ئەو - نەك كەسى تر - شايانى پەرستش و بەندايەتى بۆ كردنە)..

لە بېرگەي سنى ھەميشدا دەفەرموئ:

(يان كنىيە ئەو كەسەي كە ھەروەك زەوى زىندوو دەكاتەو، سەدان ھەزار دەستە و تاقمى مردووانىش زىندوو دەكاتەو و ژيانيان پى دەبەخشىتەو؟ كنى ھمىە جگە لە خواوھندى "حق" و بەدبەختەري گەردوون تواناي ئەم كارەي بىيت؟ بى گومان ھەر ئەو كە ئەم كارە ئەنجام دەدات و زەوىي وشك ھەلھاتووى مردوو، زىندوو دەكاتەو. خۆ مادەم خواوھند خوايە كى "حق"ە، ئەوا ھىچ حەقىكى لەلا نافەوتنى و، وەك زەوىي زىندوو كەردەو ئۆمەش زىندوو دەكاتەو و بۆ دادگاى مەزتان دەنيرت)..

لە بېرگەي چوارەميشدا دەفەرموئ:

(كنى ھمىە جگە لە "خو" بە جۆرىكى رىنكوپىنك و بە ئەندازەي ئاسانىي بەرپۆە بردنى كۆشكىك يان شارىك، كاروبارى ئەم گەردوونە مەزنە بەرپۆە بىات؟ خۆ مادەم جگە لە "خو" كەسى تر نىيە، ئەوا ھىچ ناتەواوىيە كىش لەو توانستەدانىيە كە دەتوانىت بەوپەرى ئاسانى ئەم گەردوونە مەزنە و گشت تەن و قەبارە كانى ناوى بەرپۆە بىات و، ھىچ پىوستىيە كى بە "ھاوبەش" و "يارىدەدەر" نىيە، بەلكو توانستىكى ھىندە رەھايە كە "سنور" ناتوانىت سنوورى بۆ دەستىشان بىكات! ھەروەھا ئەو كەسەي كە كاروبارى ئەم گەردوونە مەزنە دەسازىنىت، ھەرگىز بەرپۆە بردنى بەدبەختووە بچوو كە كانىش بە كەسى تر ناسپىزىت.. كەواتە ئۆە ناچارن لە وەلامى ئەم پىرسىارەدا بلىن: جگە لە "خو" كەسى تر نىيە!)

ئەو تادەیینیت بېرگەى یەكەم و چوارەم دەلّین: "خو" (الله) و .. بېرگەى دوو هەمیش دەلّیت: "پەرورەدگار" (الرب) .. هەر وەك سى هەمیش دەلّیت: "حەق" (الحق)!

دەسا ئیتر فەرموو مەودای ئیعیجاز تیگە لە شوینی رستەى: ﴿فَذَلِّكُمْ اللَّهُ رَبُّكُمْ الْحَقُّ﴾!

بەم جۆرە قورئانی پیرۆز، کارە گەورەکانى خواوەند و چنراوە مەزنەکانى سەنەتى ئەو باس دەکات، پاشان ناوی ئەو دەستە کاریگەرە دەهینیت کە بەرپۆرەبەر و کارسازى ئەو چنراوە مەزن و ئاسەوارە گەورانەى: ﴿فَذَلِّكُمْ اللَّهُ رَبُّكُمْ الْحَقُّ﴾!

واتە بە هینانى ناوەکانى "الله، الرب، الحق" ی خواى گەورە، سەرچاوەى ئەو کارە مەزنانە پێش چاوە دەخات!

یە کێک لە نمونەکانى بەشى دوو هەمیش، ئەم ئایەتەى:

﴿إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَالْفُلْكِ الَّتِي تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِمَا يَنْفَع النَّاسَ وَمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ مَاءٍ فَأَخْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ وَتَصْرِيفِ الرِّيَّاحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ﴾ (البقرة: ۱۶۴).

قورئانی پیرۆز لەم ئایەتەدا درەوشانەوێ ئەو "دەستە لاتندارى" یەى خواوەند باس دەکات کە لە بەدیھینانى ئاسمانەکان و زەویدایە و، درەوشانەوێ کەمالى "توانست" و گەورەى "پەرورەدگارىتى" ی خوا دەردەخات و، شایەتى لەسەر "یەکتایى" ئەو دەدات ..

هەر وەها درەوشانەوێ "پەرورەدگارىتى" لە جیاوازیی شەو و رۆژدا و .. دەرکەوتنى "میهربانى" لە رامکردن و بەکارهینانى کەشتى و گێرانی بەناو دەربادا، کە ئەمەش یەکیکە لە هۆکارە گەورەکان لە پەرەتى ژيانى کۆمەلایەتیدا و .. درەوشانەوێ "گەورەى توانست" لە باراندنى ناوی مایەى ژيان لە ئاسمانەوێ بۆ زەوىی مردووی وشک و برنگ و، زیندوو کردنەوێ زەوى خۆی و زیندەوهرانى ناوی کە لە سەدان هەزار زیاتر دەبن و، پێشاندانى زەوى بە شێوێ پێشانگایەك بۆ شتانی نامۆ و سەر سووڕهینى بەدیھاتووی خواوەندى پەرورەدگار ..

ههروه‌ها دره‌وشانه‌وهی "میهره‌بانی و توانست" باس ده‌کات له به‌دیه‌نیانی چه‌نده‌ها گیانله‌به‌ری جۆراوجۆر له "گل" یکی ئاسایی..

ههروه‌ها دره‌وشانه‌وهی "میهره‌بانی و دانایی" ده‌خاته‌پوو له‌و کارمه‌ندی‌یه مه‌زانه‌دا که به "باکان"ی ده‌سپێرت، وه‌ک پیتاندن و هه‌ناسه‌ پێدانی پروه‌که‌کان و، یارمه‌تی هه‌ناسه‌دانی زینده‌وه‌ران به‌جولاندن و به‌پروه‌بردنی هه‌ناسه‌دانیان.

ههروه‌ها دره‌وشانه‌وهی "په‌روه‌ر‌دگاری"ش ده‌رده‌خات له‌ملکه‌چ کردن و کۆکردنه‌وه و بلاوه‌پنکردنی هه‌روه‌هه‌لواسراوه‌کانی نیوان ئاسمان و زه‌ویدا، که وه‌ک سه‌ربازی گوێزپايله‌ بۆ مه‌به‌ستی چه‌وانه‌وه‌ بلاوه‌ی لێ ده‌که‌ن. به‌لام پاش ئه‌وه، له‌ نمایشیکی گه‌وره‌دا، بۆ وه‌رگرتنی فه‌رمانه‌کان سه‌رله‌نوێ کۆ ده‌بنه‌وه!

به‌م جۆره و دوا‌ی پێش‌چاو خستنی چه‌راوانی سنعته‌ی خوا‌ی، "زیری" ده‌خاته‌گه‌ر بۆ لیکۆلینه‌وه و دۆزینه‌وه‌ی راستی‌یه‌کانیان و، ده‌فه‌رموی: ﴿لَا يَأْتِ لِقَوْمٍ يَغْفُلُونَ﴾! که به‌مه‌ش جله‌وی "زیری" به‌ره‌و بیرکردنه‌وه‌را ده‌کێشیت و بۆ تیفکری‌نیش بێداری ده‌کاته‌وه.

◆ سی‌هه‌م تاییه‌تکاری پاراوی:

قورئانی پیرۆز، هه‌ندێ جار به‌دوور و درێژی کاره‌کانی خوا‌ی گه‌وره‌باس ده‌کات، پاشان له‌پوخته‌یه‌کی که‌مدا کورتیان ده‌کاته‌وه. جا قورئان به‌درێژه‌پێدانی ئه‌و کارانه، قه‌ناعه‌ت و دلنایایی به‌مرۆف ده‌به‌خشیت و، به‌پوخت هێنان و کورت کردنه‌وه‌شیان کاریک ده‌کات که به‌ئاسانی له‌به‌ر بکری و له‌یاد بگێرت، بۆ نمونه:

﴿وَكَذَلِكَ يَجْتَبِيكَ رَبُّكَ وَيُعَلِّمُكَ مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ وَيُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَعَلَىٰ آلِ يٰغُفُوبَ كَمَا أَتَمَّهَا عَلَىٰ أَبْنَائِكَ مِنْ قَبْلُ ۖ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ ۚ إِنَّ رَبَّكَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾
(یوسف: ۶).

قورئانی پیرۆز، به‌م تاییه‌ته‌ئاماژه‌بۆ ئه‌و نيعمه‌تانه‌ ده‌کات که خوا‌ی گه‌وره‌به‌حه‌زهرته‌ی یوسف و باپیرانی پێشینی ئه‌وی به‌خشیبون. ئه‌وه‌تا ده‌فه‌رموی:

هه‌ر ته‌نها خوا‌ی گه‌وره‌ئیه‌ی له‌نیوان نه‌وه‌ی ئاده‌مدا بۆ پله‌ی "پنجه‌مه‌ریتی" هه‌لبژارد و، زنجیره‌ی گشت پنجه‌مه‌رانی له‌گه‌ل زنجیره‌که‌ی ئیه‌ودا گری دا و، کردنی به‌سه‌رگه‌وره‌ی زنجیره‌کانی تری نه‌وه‌ی ئاده‌م. هه‌روه‌ک به‌مه‌اله‌ی ئیه‌وه‌شی کرد به‌مايه‌ی

فیر کردن و رینمایی، نهوه تا زانسته خوایی و دانسته پهروه ردگاری به کان فیری خه لکی ده کهن و.. بهو پئی به ده سته لاتی به خته وه رانه ی دنیا و به خته وه ربی هه میشه یی دوا پوژی شی بز کۆ کردو و نه ته وه و.. به "علیم" و "حیکمه ت" تۆیشی کرد به عه زیزی میسر و پیغه مبه ریکی مه زن و رابه ریکی دانا..

دوای نهوه ی که قورئان نهو نیعمه تانه باس ده کات و ده یانز میریت و، نییده گه به نیت که چۆن خوای گه وه خۆی (واته حه زره تی یوسف) و باوک و باپیرانی به "علیم" و "حیکمه ت" تابه تمه ند کردو وه .. دوای نهوه، ده فهرموی: ﴿إِنَّ رَبَّكَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾! واته پهروه ردگاری و حیکمه تی نهو خواستیان و ابووه که خۆت و باپیرانت به هره مه ندی ناوی جوانی "العلیم الحکیم" بین!

به م جزره، نهو نیعمه ته دریزه پیدراوانه ی له م پوخته یه دا کورت کرده وه!
ههروه ها وه که تم تابه تانه:

﴿قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ وَتُعِزُّ مَنْ تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَاءُ بِيَدِكَ الْخَيْرُ إِنَّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۖ تُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَتُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَتُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَتُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَتَرْزُقُ مَنْ تَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ﴾ (آل عمران: ۲۶-۲۷).

تم تابه ته پیرۆزانه کاره کانی خواوه ندمان له کۆمه لگای ئاده میز اددا پئش چاو ده خه ن، ئنجا نهوه ش ده گه به نن که:

عیززه ت و زه لیلی.. دهوله مه ندی و هه ژاری، راسته وخۆ په یوه ستن به ویست و ئیراده ی خواوه ند خۆیه وه. واته:

(دهست وه ردان له کاروباری چینه هه ره په رته وازه کانی بوونه وه ره زۆر و زه به ندانه کان، ته نها به "ویست" و "نه خشه" و "ته قدیر" ی خوای گه وه ره وه، هه رگیز "رپکه موت" ناتوانیت توخنی نهو کارانه بکه ویت)!

دوای نهوه ی که تابه ته که تم حوکه می گه یاند، ئنجا ده فهرموی: گه وه ره ترین شت له ژبانی مرۆفدا پۆزی به که یه تی..

پاشان به چهنه د پئشه کی به که ده یچه سپینیت که:

"رؤزی" راسته و خو له گه بخینه ی رۆزیده ری راسته قینه وه دیت و ده نیریت. چونکه ده فهرموی:

رۆزیتان به ژبانی زهوی یه وه به ستراره و، ژبانی زهویش پابه ندی به هاره. خو به هاریش ته نها به ده ست ئه و که سه یه که خۆر و مانگ ملکه چ و فهرمان به ردار ده کات و شه و رۆژ به دوا ی یه کتر دا ده هیئت.

که واته به خشی نی سیۆک به ههر مرۆفیک - که رۆزیی راسته قینه ی خۆی ییت - کاری ته نها ئه و که سه یه که زهوی له میوه و به رو بو مه جۆرا و جۆره کان پر ده کات، که "رۆزیده ری راسته قینه" یه!

دوا ی ئه وه، قورئانی پیرو ز ئه و کاره درێژه پیدرا وانه، له م پوخته یه دا کورت ده کاته وه و ده یانچه سپینیت که ده فهرموی: ﴿وَتَرْزُقُ مِنْ شَاءُ بَغِيرِ حِسَابٍ﴾! ◆ چواره م سهرنجی ره وانبیژی:

هه ندی جار قورئانی پیرو ز به ریز کردن و ته ربییکی دیاریکرا و باسی به دیهاتو وه کانی خوا وه ند ده کات. پاشان به م کاره ی ده ریده خات که بو نو وه ران به "رېسا" و "کاری به ته رازوو" به دی دین، که ئه م دوانهش به ری ده رختی به دیهاتو وان پیشان ده دن. وهك بلیی جۆره روونی و ده رخسانی یهك به و به دیهاتو وانه ده به خشیئت که نا وه جوانه کانی خویان تیدا ده دره وشیته وه .. ده لینی ئه و به دیهاتو وانه بریتین له "وشه" و ئه و نا وانهش "واتا" کانیان.. یان به دیهاتو وه کان چه ند "به ر" یکن و ئه و نا وانهش ناوک و کا کله کانیان! بو ئمو نه:

﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ طِينٍ • ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي قَرَارٍ مَكِينٍ • ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ أُنشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ فَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ﴾ (المومنون: ۱۲-۱۴).

قورئانی پیرو ز له م ئایه تانه دا به دیهاتی مرۆف و قوناغه سهر سوو رهین و نامۆ و ناوازه و هاو سه نگ و رېکوپینکه کانی هینده به ریز کردنیکی رېک باس ده کات که وهك ئاوینه ﴿فَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ﴾ ی تیدا ده رده که ویت! ته نانه ت ده لینی هه مو به کیك له و قوناغانه خۆی ده رده خات و له بهر خۆیه وه ئه م ئایه ته وه حی ده کات و ده یلیته وه!

ته نانهت يه كيڭ له "نووسه رانی وه حی" له کاتی نازل بوونی ئەم ئایه ته و له ده می نووسینه ویدا و پش ئه وه ی بگاته سه ر ئەم کۆتاییه، له سه رسو و پرماندا له بهر خۆیه وه وتی: ﴿فَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ﴾! بئى ئه وه ی بزانیته که ئەو ئایه تانه به م پرگه یه کۆتایى بئى دیت! به راده به ك كه وته گو مانه وه كه بلیت: "ئایا وه حی بۆ منیش هاتووه؟" له راستیدا که مالی "رېسا" و "پروونی" ی له راده به ده ر و "له گه ل په ك گو نجان" ی ته وا وه تی گو فتاری یه که م، پش هاتی ئەم رسته یه، خۆی ده ر ده خات! ههروه ها وه ك ئایه تی:

﴿إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَثِيثًا وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ مُسَخَّرَاتٌ بِأَمْرِهُ أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ﴾ (الأعراف: ۵۴).

قورئانی پیرۆز به م ئایه ته گه وره یی توانستی خوا و دهسته لاتی پهروه رد گاریتی یه که ی، به جوړیك ده ر ده خات که ده بی به به لگه له سه ر به توانایه کی شکۆمه ندی ئه وتۆ که له عه رشی پهروه رد گاریتی خۆیه وه نیشانه کانی "پهروه رد گاریتی" یه که ی له سه ر لاپه ره کانی گه ردو وندا ده نوو سینت و، شه و و پۆز به وینه ی دوو شریت لئ ده کات که یه ك له دوا ی یه ك پیشان ده درین و، خۆر و مانگ و ئەستیره کانیش به وینه ی سه ربازی گوێرا یه ل بۆ وه ر گرتنی فه رمان ئاماده ده کات..

له بهر ئه وه، هه ر "رۆح" یك که ئەم ئایه ته ده بیستیت یه که سه ر ده لیت: "بارك الله، ماشاء الله، فتبارك الله رب العالمين". واته رسته ی ﴿تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ﴾ وه ك پوخته یه کی رسته کانی پشوو وایه و، له حوکمی بهر و ناوک و ئاوی ژیا نیاندا یه!

◆ پینجه م ئایه تکار یی پاراوی:

هه ندی جار قورئانی پیرۆز لایه نه جوړئی یه کانی ئەو ماددانه باس ده کات که دوو چاری ئالو گوێر دین و گه لئ چۆنیتی و بارو دۆخی جوړاو جوړیشیان تیدا پروو ده دات. ئنجا بۆ ئه وه ی ئەو لایه نه جوړئی یانه بکات به چه ند راستی یه کی چه سپاو، ده چی تۆماریان ده کات و به ناوه جوانه کانی خوا وه ند - که نوورانی و هه مه کی و چه سپاون - کورتیان ده کاته وه..

یان پوخته یه ک ده هیئت که "زیری" ی مرؤف بؤ بیر کردنه وه و پهنده وهر گرتن راپنج ده کات ..

یه کیك له نمونه کانی واتای به کهم، ثم ئایه تهیه:

﴿وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلَائِكَةِ فَقَالَ أَلْبِئْنِي بِأَسْمَاءِ هَؤُلَاءِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ۝ قَالُوا سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ۝﴾ (البقرة: ۳۱-۳۲).

ثم ئایه ته له پیشدا پرووداویکی جوزئی باس ده کات که بریتی به له وهی هزی پیشخستن و فزلدانی حه زه تهی ئادهم به سهر مه لایکه ک له مه سه لهی "جینشینی" دا بریتی به له "عیلم" .. پاش ئه وه باسی پروودانی شکستی مه لایکه ک له بهردهم حه زه تهی ئادهم دا ده کات له کی شهی "عیلم" دا .. پاشان ثم دوو پرووداوه به هیئانی دوو ناوی کوللی له نیوان ناوه جوانه کانی خوا دا کورت ده کاته وه: ﴿أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ﴾ .. بهو واتایه ی که مه لایکه تان ده لئین:

ئه ی پهر وه ردگارا ههر خۆت "زانا"یت، ئه وه تا ئادهم ت فیری "زانیاری" کرد و بهو زانیاری به سهر کهوت به سهرماندا .. ههر خۆیشت "دانا"یت، چونکه ئه و شتانه مان پنی ده به خشیت که له گه ل توانا و لیها تهماندا گونجاو بیست و، فه زلی ئادهمیش به "خۆی و توانا و لیها تهنه کانی" به وه به سهرماندا ده ده یت.

یه کیك له نمونه کانی واتای دوو هه میش، ثم ئایه تانه یه:

﴿وَإِنْ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةٌ لِّتُفَكَّرُوا مِنْهَا فَرُبَّمَا بَيْنَ يَدَيْكُمْ خَالِصٌ سَائِعًا لِلشَّارِبِينَ ۝ وَمِنْ ثَمَرَاتِ النَّخِيلِ وَالْأَعْنَابِ تَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَكَرًا وَرِزْقًا حَسَنًا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ۝ وَأَوْحَىٰ رَبُّكَ إِلَى النَّخْلِ أَنْ اتَّخِذِي مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ ۝ ثُمَّ كُلِي مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ فَاسْلُكِي سَبْلَ رَبِّكِ ذَلَّلًا يَخْرُجُ مِنْ بُطُونِهَا شَرَابٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ﴾ (النحل: ۶۶-۶۹).

ثم ئایه ته پیرۆزانه، ئه وه پیش چاو ده خهن که خوا وه ند:

(مه ر و بز و مانگا و حوشت) و به دیها ت ووانی ها وچه شنی ئه وانی کرد و وه به چه ند کانی به کی خا وین و به له زه ت که شیریان لنی هه لده قو لیت و ..

"ترئ و خورما" و هاوچه شنی ئەوانیشی وهك چهند سینی و دهفرئك لئى كردوووه بۆ نىعمهته ناسك و بهلهزهته كانى و..

له شتىكى وهك "ههنگ" يش - كه به كىكه له موعجیزاتی توانست - ههنگوینىك دروست ده كات كه وئپراى تامى خووش و شیرینی به كهى، شیفای دهردى خهلكیشى تئدايه..

ئنجا له كۆتاییدا، به ئایه تی: ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ﴾ مروف بۆ تئفكرين و په ند وهرگرتن هان ده دهن و، فئیرى ده كه ن كه قیاسى نىعمهته كانى تر له سه ر ئەوانه بكات كه باس کران.

◆ شه شهم سه رنجى ره وانپئزى:

هه ندئ جار قورئانی پئروز ئەحکامه كانى "پهروهردگاريتى" به سه ر بوونه وه ره زۆر و زه به نده و فراوانه كاندا بلاو ده كاته وه، پاشان نيشانه كانى "يه كه بون" يان له سه ر داده نئيت و له خالى به كگرتياندا - وهك پرويه كى به كيتيى نئوانيان - كۆيان ده كاته وه.. يان له ده ستوورينكى كولليدا جيايان ده كاته وه.

بۆ نموونه ئایه تی:

﴿وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَا يَئُودُهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ﴾

(البقرة: ۲۵۵).

ئهم "ئایه ته لكورسى" په "ده" رسته ده هئيت كه له چهند شكل و شيوه به كى جياوازا "ده" چينى "ته وحيد" ده نوئن و ده يانچه سپئن..

دواى ئەمانه، به ﴿مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ﴾ ده ماری "شيرك" و ده ست

تئوهردانى غهبرى خواى گهوره، به تهواوتهى و به وپه پرى هئز و توانايى، ده بچرئيت!

جا ئهم ئایه ته له و پرووه وه كه "ئيسى ئەعزم" ی تئدا دره وشاوه ته وه، و اتاكانى له باره ى راستى به خوايه كانه وه له پله و پايه به كى به كجار گهوره و تهواو به رزدان، چونكه كاروباره پهروهردگارى به كان له پله هه ره مه زنه كانياندا پيشان ده دات..

ئنجا دواى باسكردنى كارسازيى خوايى، كه له گهوره ترين پله و به رزترين مه قامدا ئاراستهى ئاسمانه كان و زهوى ده كرئت، ئایه ته كه باسى پاريزگاربي ره ها و هه مه لايه ن ده كات به هه موو و اتاكانيه وه.. ئنجا له په يوه نديده رينكى به كخه رى به كگرتوو و له

پرویه کی "یه کیبون" دا سهرچاوهی هه موو ئه و دره و شانموه مه زانانهش به ﴿وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ﴾ کورت ده کاتهوه!

غوونهیه کی تر:

﴿اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ وَسَخَّرَ لَكُمُ الْفُلْكَ لِتَجْرِيَ فِي الْبَحْرِ بِأَمْرِهِ وَسَخَّرَ لَكُمُ الْأَنْهَارَ * وَسَخَّرَ لَكُمُ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ دَائِبَيْنِ وَسَخَّرَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ * وَآتَاكُم مِّنْ كُلِّ مَا سَأَلْتُمُوهُ وَإِنْ تَعُدُّوا نِعْمَتَ اللَّهِ لَا تَحْصُوهَا إِنَّ الْإِنْسَانَ لَظَلُومٌ كَفَّارٌ﴾ (إبراهيم: ۳۲-۳۴).

ئهم ئایه تانه ده ریده خه نه که چۆن خوای گه و ره ئهم گه ردوونهی له حوکمی کۆشکی کدا بۆ مرۆف به دی هیناوه و.. "ئاوی" ژبانی له ئاسمانه وه بۆ زهوی ناردوه و.. "زهوی" و "ئاسمان" ی به وینهی دوو خزمه تگوزاری کارمه ند ملکه چ و گوێرایه ل کردوه بۆ مه بهستی گه یاندنی پۆزی به هه موو خه لکی.. ههروهک "که شتی" شی بۆ رام و گوێرایه ل کردوه تا کو ده رفعت به هه موو که سیلک بدات سوود له سه رجهم به رو بو مه کانی زهوی وه ربگریت و، بهم کارهش ژبانی بۆ مسۆگه ر بکات و، هه موو خه لکی به ری رهنج و کۆششیان له گه ل یه کدا ئالو گۆر پێ بکه ن..

واته خوای گه و ره چه ند شیوه و بارو دۆخیکی به هه موو یه کینکی "ده ریا" و "که شتی" و "با" به خشیوه که ده لیبی با وهک قامچی و، که شتیش وهک ئه سپ و، ده ریاش به وینهی ده شتاییه کی فراوان وایه له ژیر پینی ئه و ئه سپه دا!

ههروهک خوای گه و ره په یوه ندیی بۆ مرۆف دروست کردوه له گه ل ئه و شتانهی ناو دنیا دا که به که شتی و هۆکاره سروشتی یه کانی تری گواسته نه وهی ناو جو گه و رووباره کان ده گوێز رینه وه و.. "خۆر" و "مانگ" ی بۆ به گه ر خستوه و کردوونی به دوو شۆفیری کارگوزار له به رپوه بردنی چه رخی گه و ره ی بوونه وهرانی گه ردوون و، ئاماده کردنی وه رزه جیاوازه کان و، نیعمه ته خوا ییه کانی ناویاندا..

ههروهک "شه و" و "پۆژ" ی بۆ ژیر بار خستوه و، شهوی وهک پۆشاکینک بۆ لێ کردوه تا کو تیایدا بجه ویتمه وه و، پۆژی بۆ کردوه به کاتی که سابهت و ده ستخستنی مایه ی ژبان و گوزه رانی..

ئىجا دواى ژماردنى ئەم ھەموو نىعمەتە خايبانە، ئايەتە كە ئەم پوختەبە دەھىنىت كە ﴿وَأَتَاكُمْ مِنْ كُلِّ مَا سَأَلْتُمُوهُ وَإِنْ تَعْلُوا نِعْمَتَ اللَّهِ لَا تَحْصُوهَا﴾ تاكو مەوداى فراوانىسى بازى نىعمەت بەخشىنەكانى خوا بەسەر مەودا دەربىخات و، پىشانی بدات كە چۇن سەرانسەرى ئەو بازى نەپە لە نىعمەت پەر كراوە. واتە ھەر خواستىكى مەودا كە چ لە پەنى پىوستى سەروشتى خۆى و چ بە زمانى توانا و لىھانەكانى لە خوا داواى كەردووە، خواى گەورە ھەموو ئەوانەى پەن بەخشىووە. خۆ ئەو نىعمەتانەش گەر بۆمىرەن، ئەوا ھەر ئەواو نابەن و كۆتايان پەن نايەت!

بەلەن، گەر "ئاسمانەكان" و "زەوى" يەكە بن لە سفرە پاخراوەكانى نىعمەتە مەزنەكانى خواوەندو، "مانگ" و "خۆر" و "شەو" و "پۆژ" یش ھەندىكە بن لە نىعمەتەكانى سەر ئەو سفرەبە، ئەوا بى ھىچ گومانىك دەردە كەوتە كە ئەو نىعمەتانەى پرويان لە مەودا ھەر گىزاو ھەر گىزاو ئەواو نابەن و لە ژماردن نايەن.

◆ ھەتەم نەپەنى رەوانبەزى:

ھەندى جار قورئان ئامانج و بەروبوومەكانى "بەھۆكراوەكان" (المسببات) باس دەكات، تاكو "ھۆكار" رەوالەتى يەكان دابەزىت و تواناى دروستكردن و بەدەپەنەيان لى دابەزىت و، بزانەت كە ھۆكارەكان تەنھا پەردەبەكى رەوالەتىن. چونكە "ويستەن" ئامانجە پەر لە دانست و بەروبوومە مەزنەكان، دەپەن ھى كەسەكە بىت كە خواھەنى زانست و دانستى رەھابىت، كەچى ھۆكارە رەوالەتى يەكان بى گيان و ھەست و شەوورن! كەواتە ئەو ئايەتە بە باسكردنى بەر و ئامانجەكانى بەدەپەتوان، رابەدە گەپەنىت كە ھەرچەند لە رەوالەتدا وا ديار بىت كە "ھۆكارەكان" وابەستەى "بەھۆكراوەكان" بن، بەلام لە راستى و واقعەدا مەودا بەكى يە كجار فراوانيان لە نىواندایە..

بەلەن، ماوەى نىوان "ھۆكار" و "بەدەپەنەنى بەھۆكراوەكان" ھىندە فراوانە كە مەزنەزەن "ھۆكار" دەستى ناگاتە داوینى بەدەپەنەنى نەزەزەن "بەھۆكراو". جالە ئاسۆى ئەم دوورى يە فراوانەى نىوان ھۆكار و بە ھۆكراوەكاندا ناوہ جوانەكانى خوا بە وینەى ئەستەبرە درەخشانەكان ھەلدەن!

کمواته هه لاتگه ی ئمو ناوانه له و ماوه معنه وی به ی نیوان ئمو دوانه دایه!
چونکه هه رچه ند له راستیدا ماوه به کی دوور له نیوان "ئاسمان" و "بازنه ی ئاسو" دا
همیه، که چی له پیش چاودا و ده نوینیت که داوینسی "ئاسمان" به سهر چیاکانی
ده و رانده وری ئاسووه بیت و پیانه وه لکابیت! به هه مان جوور، ماوه ی معنه وی نیوان
"هۆکار" و "به هۆکار وه کان" یش هینده گه و ره و فراوانه که مه گه ر به دوور بینسی
"ئیمان" و نووری "قورئان" بیهریت! بۆ غموونه:

﴿فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ إِلَى طَعَامِهِ • أَلَا صَبَّبْنَا الْمَاءَ صَبًّا • ثُمَّ شَقَقْنَا الْأَرْضَ شَقًّا •
فَأَلْبَتْنَا فِيهَا حَبًّا • وَعَبًّا وَقُضْبًا • وَزَيْتُونًا وَنَحْلًا • وَحَدَائِقَ غُلْبًا • وَفَاكِهَةً وَأَبًّا •
مَتَاعًا لَّكُمْ وَلِأَعْمَامِكُمْ﴾ (عبس: ۲۴-۳۲).

ئهم ئایه ته پیرۆزانه، به شیوه به کی ریز کرای دانایانه، موعجیزاتی توانستی خوایی
باس ده کهن. پاشان له کۆتاییدا به وشه ی: ﴿مَتَاعًا لَّكُمْ وَلِأَعْمَامِكُمْ﴾ ئامانجه که یان
به ده سته وه ده دن. لهم ئامانجه شدا ئمو وه ده چه سپینیت که له پشت په رده ی سه رجه م
"هۆکار" و "به هۆکار وه" که نه وه به کیک همیه ئمو ئامانجه ده بینیت و، ده ستکاری یان
ده کات.. هه روه که جه خت له سه ر ئمو هه ده کات که ئمو هۆکارانه له په رده ی پرووی
توانستی ئمو که سه زیاتر هیچی تر نین.

به ئنی، ده سته وازه ی: ﴿مَتَاعًا لَّكُمْ وَلِأَعْمَامِكُمْ﴾ توانای دروستکردن و به دیهینان له
سه رجه م هۆکاره کان داده مالیت. چونکه له واتادا ده لیت:

ئمو "ئاو" ه ی که له ئاسمانه وه بۆ ئاماده کردنی پۆزیی خۆتان و ئازه له کانتان ده باریت،
هه رگیز له خۆرا و به ویستی خۆی ناباریت، چونکه توانای سۆز و به زه یی هاتنه وه ی
به ئیوه و ئازه له کانتاندا نی به تا به زه یی پیتاندا بیته وه. کمواته ئمو ئاوه به ناردن له لایه ن
یه کیکه وه ده نیرریت..

هه روه ها "گل" ی بێ هه ست و شعوریش له بهر ئموه ی ناتوانیت به زه یی به حالتاندا
بیته وه و پۆزیتان بۆ ئاماده بکات، ئمو له خۆیه وه پرووه که ناروینیت. به لکو که سینک
همیه درزی بێ ده بات و ده رگاکانی ده کاته وه و نیعمه ته کانی خۆیتان له و ئیوه به ده ست
ده گه یه نیت.

واته "باران" له خۆرا ناباریت، به لکو ده نیریت و له لایه نی به کیکه وه په وانه ده کریت و، هه رگیز ناگو نجی ئه و پارچه هه وره گه ورا نه ی که به ئه ندازه ی چیا کان ده بن هه ر له خۆیا نه وه کۆ بینه وه له کاتی کدا که پرووی ئاسمان سامال و شین و ورشه داره و هیچ په له هه ورینکی تندا نی په! به لکو که سینک ده یان نیریت که زینده وه ران ده ناسیت و ئاگای له حالیا نه.

ئاله م ماوه مه عنه وی به شدا، هه لاتگه ی ناوه جوانه کانی وهك: "القدر، العليم، المتصرف، المدبر، المربي، المغيث، المحيي" ده رده كه ویت.

◆ هه شتم تاییه تکاری پراوی:

قورئانی پیرو ز هه ندئ له کاره ده راسا و ناوازه کانی خوای گه وره له دنیا دا، باس ده کات، تا کو زهینه کان بۆ ته سدیق و دلانی ش بۆ باوه پر کردن ئاماده بین سه باره ت به کاره ده راسا کانی خۆی که سه ر به دواړو ژن.. یا خود ئه و کار و فرمانه خوا ییه سه رسو وره یانه ی که له دواړو ژ و قیامه تدا پروو ده ده ن به جزو ریک باس ده کات که قه ناعه ت و دلنیا ییمان بداتی، به هۆی ئه و هاو وینه زۆرانه ی که له دنیا دا ده یان بین.. بۆ نمونه:

﴿أَوَلَمْ يَرِ الْإِنْسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ نُطْفَةٍ إِذَا هُوَ خَصِيمٌ مَبِينٌ﴾ هه تا کۆتایی (سووره تی یاسین). لیره دا قورئانی پیرو ز کیشه ی حه شر به حه وت هه شت شیوه ی جیا جیا و جزوا و جوړ ده چه سینیت و به لگه ی له سه ر ده هیئت هه ..

له سه ره تا دا "دروستبوونی په کم جار" پش چاو ده خات و، ده فه رموی:

ئه وه تا به چاوی خۆتان ده بینن که له ئاوی مه نی دروست ده بن و پاشان ده بن به زه روو، پاشان به پارچه یه ک گوشت و ئنجا به مرؤف.. ئیتر چۆن "دروست بوونه وه ی دوو هه م جار" به دوور ده زانن که کتومت وهك دروستبوونی په کم وایه ته نانه ت له چاو په که مدا ئاسانه تر شه ۴..

پاشان به ﴿الَّذِي جَعَلَ لَكُم مِّنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ نَارًا﴾ (یس: ۸۰) ئامازه بۆ ئه و چاکه و نیعمه ت و به خه ششانه ده کات که خوا وه ندی حه ق به م مرؤفه ی به خشیون. که واته ئه و که سه ی ئه م چه شنه نیعمه تانه ی پین به خشیون، هه رگیز ده سه ته ر دارتان ناییت تا هه ر وا بئ لیه ر سینه وه برۆنه ناو گۆره کانتان و تیایدا بخه ون و هه لته سنه وه ..

پاشان به هېما ده فەرموئ:

ئېوه زىندوو كردهوه و سهوزبونووهى درهخته مردووه كان به چاوى خۇتان ده بېنن،
ئەدى بۇچى بەلاتانەوه دووره كە ئەو ئىسكانەى وەك تەختە و دارى بى گيانيان لى
هاتوو ژيانيان تېدا پەيدا بېتەوه و بۇچى قىاسى ئەو ئىسكانە ناكەنە سەر درهخته
مردووه كان؟..

پاشان ئايا دە گونجى ئەو كەسەى ئاسمانە كان و زەوىى بەدى هېناوه، لە
زىندوو كردهوه و مراندنى مژۇفدا كە بەرى درهختى زەوى و ئاسمانە كانە
دەستەوسان بېت؟.. يان ئايا دە گونجى ئەو كەسەى كە هەموو كارىكى درهخت بەرپو
ببات و چاودېرى بكات، بەلام بەرى ئەو درهخته پشتگوئى بخات و فەرموشى بكات بۇ
كەسانى تر؟ ئايا لەو گومانەدان "درهختى بەدیهاتوو" كە هەموو بەشىكى بە هەوىرى
"دانایى" شىلراوه، بۇ بى مەبەستى و بېهوودەى وازى لى بھىنریت و دەستى لى
هەلگىریت و بەر و ئەنجامە كانى پشتگوئى بخریت؟!

كەواتە ئەو كەسەى دواىى لە حەشردا زىندووتان دە كاتەوه، هەر ئەو كەسەى كە
كاروبارى ئاسمانە كان و زەوىى بەدەستە و، سەرجمەى بوونەوهرانىش چەشنى سەربازى
گوپرايەل ملەكەچى فەرمانى ئەون و، هەموو ئەوانەى بە تەواوتى و لە رېنى فەرمانى:
﴿كُنْ فَيَكُونُ﴾ وە بۇ كار و فرمانە كانى خۇزى ژىربار خستووہ.. ئەو كەسەى كە
بەدیهىنانى بەهاری بەلاوه بە ئەندازەى بەدیهىنانى يەك تاقە گول و دروستكردى
سەرجمەى زىندەوهرانىش بۇ توانستى ئەو هېندەى دروستكردى يەك دانە مېش ئاسانە..

جا كەسى كە خاوەنى توانستىكى وەهابىت، هەرگىز پى ناوتریت:

﴿مَنْ يُحْيِ الْعِظَامَ؟﴾

پاشان بە دەستەواژەى:

﴿فَسُبْحَانَ الَّذِي بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ﴾ (يس: ۸۳)..

دەرىدەخات كە هەر تەنھا خواى گەورەى كاروبار و كلىلى هەموو شتىكى
بەدەستە و بەوپەرى ئاسانى چەشنى هەلگىرانەوهى لاپەرەى كىتب، شەو و پۇژ و
زستان و هاوین ئالوگۆر دەكات و، دنیا و قىامەتیش لای ئەو وەك دوو مەنزل و ان كە
دەرگای يەكێكیان داخات و ئەوى تریشیان بكاتەوه..

جا مادەم وایە، ئەوا ئەنجامى گشت ئەو بەلگانەى پىشوو بریتى يە لە:

﴿وَالِيهِ تُرْجَعُونَ﴾ ..

واته هەر ئه‌ویشه که له گۆره کانتاندا زیندووتان ده کاتهوه و، به‌ره و حه‌شر ده‌تاندا ته‌به‌ر و له دیوانی خاوینی خۆشیدا حسایی خۆتان ده‌داتی. به‌م جۆره، ده‌بینیت ئه‌م ئایه‌تانه (به‌وه‌ی که هاوونیه‌ی حه‌شریان له دنیا دا، خسته‌ی روو) زه‌ین و دلایان بۆ وه‌رگرتنی کیشه‌ی حه‌شر ئاماده کرد. هه‌ندئێ جاری تریش قورئانی پیرۆز کاره قیامه‌تی‌یه‌کان به‌ شیوه‌یه‌ک باس ده‌کات که چاوی هه‌ستی مروف بکاتهوه و ئاماژه‌ی بۆ هاوچه‌شنه‌کانی ئه‌و کاره‌ سه‌ر به‌ قیامه‌تی‌یا نه‌ بۆ بکات که له دنیا دا هه‌ن، تا کو پنی ئینکاری کردن له مروف بگرنیت و به‌دوورزانین له زه‌ینیدا لاهدات. بۆ نمونه:

بسم الله الرحمن الرحيم

﴿إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ • وَإِذَا النُّجُومُ انْكَدَرَتْ • وَإِذَا الْجِبَالُ سُيِّرَتْ • وَإِذَا الْعِشَارُ عُطِّلَتْ • وَإِذَا الْوُحُوشُ حُشِرَتْ • وَإِذَا الْبِحَارُ سُجِّرَتْ • وَإِذَا النُّفُوسُ زُوِّجَتْ • وَإِذَا الْمَوْءُدَةُ سُئِلَتْ • بِأَيِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ • وَإِذَا الصُّحُفُ نُشِرَتْ • وَإِذَا السَّمَاءُ كُشِطَتْ • وَإِذَا الْجَحِيمُ سُعِّرَتْ • وَإِذَا الْجَنَّةُ أُزْلِفَتْ • عَلِمَتْ نَفْسٌ مَّا أَحْضَرَتْ﴾ تا کۆتایی سووره‌ته‌که.

بسم الله الرحمن الرحيم

﴿إِذَا السَّمَاءُ انْفَطَرَتْ • وَإِذَا الْكَوَاكِبُ انشَطَرَتْ • وَإِذَا الْبِحَارُ فُجِّرَتْ • وَإِذَا الْقُبُورُ بُعْثِرَتْ • عَلِمَتْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ وَأَخَّرَتْ﴾ تا کۆتایی سووره‌ته‌که.

بسم الله الرحمن الرحيم

﴿إِذَا السَّمَاءُ انشَقَّتْ • وَأَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ • وَإِذَا الْأَرْضُ مُدَّتْ • وَأَلْقَتْ مَا فِيهَا وَتَخَلَّتْ • وَأَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ﴾ تا کۆتایی سووره‌ته‌که.

ده‌بینیت ئه‌م سووره‌تانه به‌ ته‌رز و شیوازی که له ئالوگۆره مه‌زن و کاروباره‌گه‌وره په‌روه‌دگاری‌یه‌کانی سه‌ر به‌ حه‌شر ده‌دوین که دلی مروف پابه‌ندی سه‌ر سوورپمانیکی گه‌وره و عه‌قلیشی گرفتاری سه‌ر سامی‌یه‌کی مه‌زن ده‌که‌ن.. به‌لام هه‌ر ئه‌وه‌نده‌ی مروف له پایز و به‌هاردا هاوونیه‌ی ئه‌و پرووداوانه به‌ چاوی خۆی ده‌بینیت، ئه‌وا به‌وه‌په‌ری ئاسانی وه‌ری ده‌گریت و باوه‌ری پنی ده‌کات.

جاله بهر ئه‌وه‌ی تفسیر کردنی ئهم سنی سوورته درێژه ده‌کیشیت، ئه‌وا بۆ نمونه
ته‌نها وشه‌ی: ﴿وَإِذَا الصُّحُفُ نُشِرَتْ﴾ وهرده‌گرین و له‌باره‌یه‌وه‌ ده‌دوین:
ئهم ئایه‌ته‌ ئه‌وه‌ ده‌گه‌یه‌نی که له‌ پۆزی چه‌شردا هه‌موو کرده‌وه‌کانی مرؤف له‌سه‌ر
لاپه‌ریه‌ کدا تۆمار کراون و ده‌خرینه‌ روو. جاله‌ بهر ئه‌وه‌ی ئهم مه‌سه‌له‌یه‌ شتیکی سه‌یر و
سه‌ر سوور هینه‌ره، عه‌قل په‌یی پێ نابات. به‌لام سوورته‌ که هه‌روه‌ک ئاماژه‌ بۆ چه‌شری
به‌هارانه‌ ده‌کات و، هه‌روه‌ک خال و لایه‌نه‌کانی تریش له‌ دنیا‌دا هاوینه‌یان هه‌یه، به
هه‌مان جۆر "خسته‌پرووی لاپه‌ری کرده‌وه‌کانی مرؤفیش" هاوینه‌یان له‌م دنیا‌یه‌دا
ئاشکرایه، ئه‌وه‌تا هه‌موو به‌ر و، گه‌یا و، دره‌ختیک خاوه‌نی کرده‌وه‌ و، فه‌رمانبه‌ری و،
به‌ندایه‌تی و، ته‌سبیحاتی تایه‌تی خۆیان، به‌ شیوه‌یه‌ک که ناوه‌ جوانه‌کانی خوا‌ی
گه‌وره‌یان پێ ده‌ربکه‌وێت.

ئع‌جا سه‌رجه‌می ئهم هه‌موو کارانه‌ش له‌ گه‌ل می‌زووی ژیا‌نی ئهم به‌ر و گه‌یا و دره‌خته‌دا
له‌ یه‌ک به‌ یه‌کی ناوک و تۆوه‌کانیدا تۆمار کراون و هه‌ر هه‌موویشیان جارێکی تر له
به‌هارێکی تر و جێیه‌کی تردا ده‌رده‌که‌ونه‌وه. واته‌ هه‌روه‌ک یه‌ک به‌ یه‌کی ئه‌وانه‌ به‌وپه‌ری
پروونی و په‌وانی و به‌ شیوه‌ و شکه‌له‌ ب‌واله‌تی‌یه‌که‌ی، کاره‌کانی باب و باپیرانی پێشووی
ده‌رده‌خات، به‌ هه‌مان جۆر و له‌ پێی بلاو کردنه‌وه‌ی په‌له‌کان و ده‌مکردنه‌وه‌ی گه‌لا و
به‌ره‌کانی، لاپه‌ری کرداره‌کانی خۆیشی بلاو ده‌کاته‌وه‌ و ده‌یانخاته‌ روو.

به‌لێ، ئه‌و که‌سه‌ی که هه‌ر له‌ به‌رچاوی خۆماندا به‌وپه‌ری دانایی و، پارێزگاری و،
په‌روه‌رده‌کاری و، نه‌رمونیانی، ئهم کاره‌ ئه‌نجام ده‌دات، هه‌ر ئه‌ویشه‌ که ده‌فه‌رمو‌ی:
﴿وَإِذَا الصُّحُفُ نُشِرَتْ﴾.

بۆ خۆت به‌م چه‌شنه‌ خاله‌کانی تریش قیاس بکه‌ بۆ سه‌ر ئه‌مه‌ و، گه‌ر توانا و هه‌زی
هه‌لێنجان (استنباط) یشت هه‌یه، ئه‌وا فه‌رموو بۆ خۆت هه‌لێگۆزه‌.

وا بۆ یارمه‌تیدان **﴿إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ﴾** یش باس ده‌که‌ین:
وشه‌ی: "كُوِّرَتْ" که له‌م پرسته‌یه‌دا هه‌یه، واتای: "پێچانه‌وه" و "کۆکردنه‌وه"
ده‌گه‌یه‌نێت و، نمونه‌یه‌کی گه‌لێ روون و ئاشکرایه. سه‌ره‌رای ئه‌وه‌ی که ئاماژه‌ بۆ
هاوینه‌شی له‌ دنیا‌دا، ده‌کات:

یه‌که‌م: خوا‌ی گه‌وره‌ په‌رده‌کانی نه‌بوون و، "أُثِرَ" و، ئاسمانی له‌سه‌ر گه‌وه‌ری ئه‌و
"خۆر"ه‌ لاداوه‌ که چه‌شنی چ‌را دنیا‌ی رووناک کردووه‌ته‌وه‌ و له‌ گه‌نجینه‌ی میه‌ره‌بانیی

خۆپەو ھىناوېتە ئەم دىنبايە. جاھەركات ئەم دىنبايە تەواو بوو و دەرگاكانى داخرا، ئەوا خواوەند ئەو گەوھەرە بە بەرگە كانى خۆى دەپىچىتەو و كۆى دەكاتەو.

دووھەم: "خۆر" كارى ئەو ەى پى سىرراو ە بەيانىان تىشكى پروناكى بلاو بىكاتەو و، ئىوارانىش بىانپىچىتەو و سەرلەنوئى كۆيان بىكاتەو. بەم چەشنە، شەو و پۆز كارە كانىان بە نۆرە لەسەر زەوى رادەپەرىن، ئىجا كە لە كارە كانىان بوونەو شەك و كەرەسە كانىان كۆ دەكەنەو. يان لەوانەيە "مانگ" تا رادەيەك پەردەيەك يىت بۆ (وەرگرتن و بەخشىنە كانى ئەو خۆرە).

واتە ھەروەك ئەم كارمەندە ئەرك پى سىرراو ە لە پى ئەم ھۆيانەو شەكە كانى خۆى كۆ دەكاتەو و دەفتەرى تۆمارى كارە كانى دەپىچىتەو، دەپى بە ھەمان جۇرىش پۆزىك يىتە پىشەو ە كە بە تەواوتى ئەرك و كارمەندىيە كانى ئەستۆى تەواو بىن، با ھىچ ھۆيە كىش بۆ لە كارخستنى لە ئارادا نەيىت.

لەوانەيە ئەو دوو پەلە بچو كەى كە گەردووناسان بە پرووى خۆرەو دەپىنن و ھەردەم لە فراوانبوندان، ئەو دەرىجەن كە خۆر بە فەرمانى خواى گەورە و لە پى فراوانبوونى ئەو دوو پەلەيەو و ردە ئەو پروناكىيەى خۆى كۆ بىكاتەو و بىپىچىتەو ە كە بە فەرمانى خواى گەورە بەسەر زەويدا بلاوى كەردبوو ە، ئىجا پەرورەدگارى خواو ەن عىززەتىش پى بفرموى:

(ئالېرەدا كارى تۆ لە گەل زەويدا كۆتايى پى ھات.. ھەر ئىستا راپەرە و پۆز بۆ دۆزەخ ئەوانە بسووتىنە كە تۆيان دەپەرست و، كارمەندىكى گۆرپايەل و ملكەچى وەك تۆيان بە سووكى سەر دەكردو، تۆمەتى خىانەت و بى ۋەفايان دەدايە پال)

بەم شىو ە "خۆر" فەرمانى پەرورەدگارى: ﴿إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ﴾ لەسەر پروو ە پەلاوىيە كەى خۆى دەخوئىتەو ە!

◆ نۆھەم سەرنجى رەوانبىزى:

ھەندى جار قورئانى پۆز چەند مەبەستىكى "جوزئى" باس دەكات. ئىجا بۆ ئەو ەى ئەو مەبەستە جوزئىيانە بىكات بە دەستوورىكى "كوللى" و سەرنجى زەينە كانى تىدا بگىرپىت، ئەو مەبەستە جوزئىيە دەچەسپىت و بە ناو ە جوانە كانى خواو ەند، كە قاعىدەيە كى كوللىن، راگىر و قايمىان دەكات..

بۆ نمونه:

﴿قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا وَتَشْتَكِي إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ يَسْمَعُ تَحَاوُرَكُمَا إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ﴾ (المجادلة: ۱).

قورئان ده فەرموئە: خۆای گەوره خاوەنی بیستی پەهایە، هەموو شتێک دەبیستێت، تەنانەت بە ناوی: "الحق" ی خۆی بە سەرھات و پروداوی جوزئی ئێو ئافەرەش دەبیستێت کە بە ناسکترین درەوشانەوێ کانی میهرەبانی خواوەند - کە مەزنترین گەنجینی سۆز و میهرەبانی - بەهرەمەند بوو! ئێو دەعوایە کە ئافەرەتێک تیا دا لە سەر حق بوو و لە سەر میردە کە بە وینە سکاڵا پیشکەشی خۆای کردووە، خۆای گەوره بە ناوی "الرحیم" ی خۆی و بەوپەری گرنگی و بایەخدان بە هەر کارێکی گەوره، دەبیستێت و، بە ناوی "الحق" یشی، بەوپەری جیددی و گەرموگۆری یەوێ بۆ دەروانی و بایەخی پێ دەدات.

جا بۆ ئێوەی ئێمە مەبەستە "جوزئی" یە بکڕیت بە دەستوورێکی "کوللی"، ئێوا ئایەتە کە دەری دەخات کە:

ئێوەی گۆنی لە بجوو کترین پروداوی نیوان بەدیھاتوانە و چاوی لێیەتی، دەبێ ئێو کەسە بێت کە هەموو شتێک دەبیستێت و دەبینێت و هەر گێز لە "مومکینات" ناچێت.. هەروەھا ئێو کەسە کە پەرورەدگاری گەردوون بێت، دەبێ سەرچەم ستەمکاری بە کانی ناو گەردوون ببینێت و سکاڵای ستەم لێکراوان ببیستێت. چونکە ئێو کەسە کە گێر و گرفتیان نەبینێت و گۆنی لە داد و فریاد و هاواریان نەبێت، هەر گێز نا کڕێ پەرورەدگاریان بێت!

لەبەر ئێوە، پرستی: ﴿إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ﴾ دوو راستی مەزن دەردەخات. هەروەک مەبەستە "جوزئی" یە کەشی کرد بە دەستوورێکی "کوللی".

نمونه کی تر:

﴿سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَا الَّذِي بَارَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ آيَاتِنَا إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ (الإسراء: ۱).

قورئانی پێرۆز دواي ئێوەی باسی ئیسرای پێغەمبەری خوشەویستی ﷺ کرد لە سەرەتای میعراجەو - واتە لە "مسجد الحرام" وە بۆ "مسجد الاقصی" - تا

کۆتایه که ی که سووره تی "النجم" ئاماژه ی بۆ ده کات، دوای ئه وه، ئهم ئایه ته ی سه ره وه ی به ﴿إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ کۆتای ی پێ هینا..

جا ئه و راناوه ی که له ﴿إِنَّهُ﴾ دایه یان بۆ خوای گه وه ده گه رپته وه، یان بۆ پێغه مبه ری ئازیز ﷺ..

ئه گه ر بۆ پێغه مبه ر ﷺ بگه رپته وه، ئه و یاسا کانی ره وانپێژی و مونا سه به تی ها تی گو فتار ئه وه ده گه یه نن که ئهم گه شته جو زئی یه ی میعراج هینده گه شتو گو زار و پۆ شتی گشتی و به رز بو نه وه ی کوللیی تێ دایه که پێغه مبه ر ﷺ له کاتی به رز بو نه وه و ده می برینی پله همه کی یه کانی نا وه جو انه کانی خوای گه وه دا، که تا "سدره المنتهی" و "قاب قوسین أو أدنی" ده گر نه وه، همه و نیشانه و به لگه په ره و رد گاری یه کان و گشت ئه و کاره نا وازانی سنعه تی خوا وه ندی بیستوو و بینوو که له و گه شته دا به ر چاو و گو ئی که و تون. ئهمه ش به لگه یه له سه ر ئه وه ی که ئهم گه شته جو زئی یه له حوکمی کللی نکدایه بۆ گه شتیکی کوللی و گشتی به نا و کاره سه ر سو ره پێنه کانی سنعه تی خوای گه وه دا^(۱).

به لام ئه گه ر راناوه که بۆ خوای گه وه بگه رپته وه، ئه و ئه و کاته و اتاکه ی به م جو ره ده بیست:

خوای گه وه به نده خۆ شه ویسته که ی بۆ حوزو وری خۆ ی بانگ کردوو، تا کو ئه ر کینکی پێ بسپێریت و کارینکی بخاته ئه ستۆ. بۆیه له "مسجد الحرام" وه شه و په ویی پێ کرد به ره و مز گه وتی ئه قصا که کۆ گای پێغه مبه رانه. جا دوای چاو پێکه و تنی پێغه مبه ران و ئاشکرا کردنی ئه وه ی که ئهم پێغه مبه ره ئازیزه ﷺ میرا تگری په ها و

(۱) له تفسیری "روح المعانی" ی "فالووسی" (ج ۵/ ۱ ص ۱۴) دا ها توه که:
(ئه گه ر وا دا برئ راناوه که بۆ پێغه مبه ر ﷺ بگه رپته وه، وهك "أبو البقاء" له هه ندیکه وه نه قلی کردوو و وتوو یه تی:

واته: یسه ری گو فتار مان و یسه ری زامانه. چه له بییش له مه دا پشی گرتوو و، وتوو یه تی: ئهم بۆ جو نه دوور نی یه.. ئه و به و پێ یه، و اتاکه ی به م جو ره ده بیست: ئه و به نده یه م که به م پێزلێنه شه ره فه مند کردوو شایسته ی ئهم پێزه یه، چونکه هه ر ئه وه که گو ئی بیستی فه رمان و نه می یه کا نه و په فتاریان پێ ده کات و، یسه رینکی وه ها یه که به چاوی په ند و عیبه ت ده وانیته بو نه وه ران و ده رس وه رده گرت، یان یسه ری ئه و نیشانه یه که پێشمان داوه). هه ره ها به وانه تفسیری "إسماعیل القنوی" به سه ر "بیضاوی" به وه ج ۴/ ۲۲۴. (وه ر گێڕ، له چاپه عه ره بی یه که وه)

راسته قینه‌ی بناغهی ثابینه کانی هموو پیغه مبه‌رانه - دروودیان له‌سەر بێت - گه‌شتیکی به‌و پیغه مبه‌ره خۆشه‌ویسته کرد بۆ ناو مولک و مه‌له‌کووتی خۆی تا گه‌یاندی به "سدره‌المنتهی" و به‌ئەندازە‌ی نزیکیی هه‌ردوو سه‌ری که‌وانه‌یه‌ک یان که‌متر، له‌خۆی نزیکیی خسته‌وه.

به‌م جوژه‌ ئهم گه‌شت و سه‌فه‌ره هه‌رچه‌ند می‌عراجیکی جوژنی بووه‌ و، ئهو که‌سه‌ش که‌ بۆ ئه‌وئ به‌رز کراوه‌ته‌وه به‌نده‌یه‌ک بووه‌ له‌ به‌نده‌کان، به‌لام ئهم به‌نده‌یه "ئهمانه‌ت" یکی هینده‌ مه‌زنی بێ سپهراره که‌ په‌یوه‌ندی به‌ هموو گه‌ردوونه‌وه هه‌یه‌ و، "نور" یکی پروناکی به‌خشی وای له‌ گه‌لدایه که‌ هموو بوونه‌وه‌ران پروناک ده‌کاته‌وه و سه‌روسیمای واتا و ناوه‌روکیان ده‌گۆڕیت و به‌و نووره‌ ده‌یانته‌خشینیت، جگه‌ له‌وه‌ی که‌ ئهم به‌نده‌یه "کلیل" یکی ئه‌وتۆی بێ‌یه که‌ ده‌توانیت ده‌رگای به‌خته‌وه‌ری هه‌میشه‌یی و نیعمه‌تی به‌هه‌شتی هه‌تاهه‌تایی بێ بکاته‌وه.

له‌به‌ر هموو ئهمانه، خوای گه‌وره‌ خۆی به ﴿إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ وه‌سف ده‌کات، تا کو ده‌ری بخت که‌ هینده‌ حیکمه‌تی به‌رز و بلند له‌و "ئهمانه‌ت" و "نور" و "کلیل" هه‌دا هه‌ن که‌ سه‌رجه‌می بوونه‌وه‌ران و به‌دیها‌تووان و سه‌رانسه‌ری گه‌ردوون له‌ ئامیز ده‌گرن.

نمونه‌یه‌کی تر:

﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ فَاطِرِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ جَاعِلِ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا أُولِي أَجْنَحَةٍ مِّنْهُ وَثَلَاثَ رُبَاعٍ يَزِيدُ فِي الْخَلْقِ مَا يَشَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ (فاطر: ۱).

خوای گه‌وره‌ له‌م سووره‌ته‌دا ده‌فه‌رموئ:

(به‌ده‌یه‌نه‌ری مه‌زنی ئاسمانه‌کان و زه‌وی، ئهم زه‌وی و ئاسمانانه‌ی ئارایشت داوه‌ و، ئاسه‌واری که‌مالی خۆی پێش چاوی بینه‌رانی له‌ژماره‌به‌ده‌ر خسته‌وه‌ و، وای لێ کردوون که‌ هه‌موویان سوپاس و ستایشی له‌ژماره‌به‌ده‌ری پێشکه‌ش بکه‌ن.. هه‌روه‌ها ئهو به‌ده‌یه‌نه‌ره شکۆمهنده به‌ چهنده‌ها نیعمه‌تی نه‌پراوه‌ و بێ سنوور زه‌وی و ئاسمانه‌کانی پازاندووه‌ته‌وه، ئه‌وه‌تا ئاسمانه‌کان و زه‌وی چ به‌ زمانی نیعمه‌ته‌کانیان و چ به‌ زمانی هه‌موو نیعمه‌ت پێدراوانیش، سوپاس و ستایش پێشکه‌شی به‌ده‌یه‌نه‌ری "میه‌ره‌بان" ده‌که‌ن)..

دوای ئهوه، دههه رموی: (ئهو خوایهی که گهلسی کۆته ندام و بالی به مرؤف و زینده وهران و بالنده کانی سههزهوی بهخشیه، تاکو بتوانن فرین و گهشتوگوزار له نیوان ولات و شاره کانی گۆی زهویدا بکهن و.. بالیشی به مهلائیکه تانی نیشته جینی ئهستیره کان و کۆشکی ئاسمانه کان بهخشیه، تاکو فرین و هاتوچو بهناو بورجه کانی ئاسمان و مهمله که تانی بهرز و بلندی ئهویدا ئه نجام بهدن.. بئی هیچ گومانیک ئهو خواوهنده، توانای به سههه موو شتی کدا هیه. کهواته ئهو کهسهی بالی به میس بهخشیه تاکو له بهرنکهوه بۆ بهرنکی تر و، به چۆله کهشی داوه تاکو له درهختیکهوه بۆ درهختیکی تر بفرن، ههه ئهویشه که مهلائیکه تانی به بالدار دروست کردووه تاکو له ههسارهی زوهرهوه بۆ موشتهری و لهویشهوه بۆ ههسارهی کهیوان بفرن و گهشت و گوزاریان له نیواندا بکهن).

پاشان به دهستهواژهی: ﴿مَنْسَى وَثَلَاثَ وَرُبَاعَ﴾ ئاماژه دهکات بۆ ئهوهی که مهلائیکه تان به وینهی سههه نشینانی زهوی له دۆخیکی جوزئیدا نه به سترانه تهوه و، پابهندی شوینی تایهتی و دیاری کراو نین. به لکو دهتوانن له یهک کاتدا ئامادهی چوار ئهستیره یان زیاتریش بین.

ئهوه تا ئهم پرووداوه جوزئی به (واته بالدار کردنی مهلائیکهت) ئاماژه بۆ گهورهیی توانستی گشتی و پههای خواوهنده دهکات و به پوختهی: ﴿إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ جهخت له سههه ئهم دهستوره کوللی به دهکات.

◆ دهههم سهههه نچی پهوانیژی:

ههندی جار ئایهتی قورئانی پیروژ له تاوان و گوناوه کانی مرؤف دهوینت و، به توندوتیژی هههه شه و سههزه نشتی ئاراسته دهکات. پاشان ئایهته که به ههندی لهو ناوه جوانانهی خواوهنده کۆتایی پین دههینیت که ئاماژه بۆ میهههه بانیی خوای گهوره دهکهن، تاکو ئهو سههزه نشته توندوتیژه گرفتاری "نائومییدی" ی نهکات!

بۆ نمونه: ﴿قُلْ لَوْ كَانَ مَعَهُ آلِهَةٌ كَمَا يَقُولُونَ إِذَا لَابَتَّوْا إِلَىٰ ذِي الْعَرْشِ سَبِيلًا ۖ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ عَمَّا يَقُولُونَ عُلُوًّا كَبِيرًا ۖ تُسَبِّحُ لَهُ السَّمَوَاتُ السَّبْعُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا﴾

ده فەرموئ: (پیشان بلی: گەر وەك ئیو دەتین، لەناو مولکی خوادا هەر کەسیك هەبوا یە هاو بەشی ئەو بێت، ئەوا ئەو هاو بەشە دەستیان دەگەشتە عەرشی پەرورەدگار بیتی خواوەند و ئەو کاتەش بەهۆی تیکچوونی پێسای گەردوونەو نیشانەکانی دەست تێوەردانی ئەو هاو بەشە دەردە کەوت. کەچی هەموو بوونەوانی هەندەکی و هەمەکی و بچووک و گەورە، هەر لە حەوت ئاسمانەکانەو تا دەگاتە زیندەوەرە میکرو سکۆبی یەکان، بە زمانی دەر کەوتنی درەو شانەو و نەخش و نیگاری ناوە جوانەکانی خواوەند بە سەریانەو، تەسبیح و تەقدیسی ئەو خواوەندە شکۆمەند و بەخشنەو دەکەن کە خواوەنی ئەو ناوانەو، تیکرا خاوەنی و بێ هاو بەشی ئەو رادەگەینەن)!

بەلێ، "ئاسمان" تەقدیسی ئەو خواوەندە دەکات و بە وشەی پرووناکی خۆر و ئەستێرەکانی و، بە زمانی پێکۆپینکی و حیکمەتەکانی شایەتی لەسەر "یەکتایی" ی ئەو دەدات و.. "بۆشایی" یە هەوا کەشی بە دەنگی هەور و، وشەی نەعرەت و بروسکەکانی و دلۆپەکانی بارانی، تەسبیح و تەقدیسی ئەو خواوەندە دەکات و شایەتی لەسەر "تەنیا یی" یە کە دەدات.. هەر وەك "زەوی" بە وشە زیندووەکانی زیندەوهران و پرووەك و بوونەوانی ناوی، تەسبیحاتی خۆی و "یەکتایی" بەدیهێنەرە کە رادەگەینێت.. هەموو "درەخت" یکی زەویش - بە هەمان جۆر - تەسبیحاتی دەکات و بە وشەی گەلا و گۆل و بەروبوومەکانی شایەتی لەسەر "تەنیا یی" ئەو دەدەن.. هەر وەها گشت "بەدیھاتوو" یەکی جۆزئی و بچووک، وێرای جۆزئی و بچووکیی خۆی، بە ئامازەکانی ئەو جۆزئی و نەخش و نیگارانی پێوەی دیارن و ئەو ناوە جوانە زۆرانەش کە دەریان دەخات، تەسبیح و تەقدیسی خواوەنی ئەو ناوانە دەکات و شایەتی لەسەر "وەحدانییەت" ی دەدات..

بە هەمان جۆر، سەرانی سەری "گەردوون" یش پێکەو و بە یەك زمان، تەسبیحاتی بەدیهێنەری شکۆمەندی دەکات و شایەتی لەسەر "یەکتایی" ئەو دەدات، مرۆف نەبێ کە پوختە و ئاکام و بەری پێگەشتوو و جێنشینی رێز لیگراوی ئەو گەردوونەو، دەچێ بە پێچەوانەی سەر جەم شتانی ناو گەردوونەو پەفتار دەکات و کافر دەبێت و هاو بەش بۆ خوا دادەنێت! دەسا بزانی ئەم کارە ی مرۆف چەندە چەپەل و ناشیرینە و، دەبێ شایستە ی چ سزایەك بێت لەسەر ئەم تاوانە مەزنەو؟

به لّام بۆ ئه وهی ئهم مرقفه گوناھباره نه که ویتسه نزمایی و هه لّدیری "نائومیدی" به وه،
 ئایه ته که ئهو حیکمه تهی خوا وهندی قه ههاری شکومه ندی بۆ باس ده کات که خواستی
 وایه ئهم گهردوونه به سهر مرقفدا نه پروو خینیت له سهر ئهم تاوانه به کجار گه وهیه و،
 ده فهرموی: ﴿إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا﴾ تا کو بهم پوخته کۆتاییه حیکمه تی مۆله تدانی بۆ
 پروو بکاته وه و ده رگای هیوا و ئومیدی لّی بخته سهر پشت!

* * *

ده سا فهرموو بهم "ده" ئاماژه ئیعجازی یانه، لهو بریسکانه وه زۆرانهی ئیعجاز تیگه
 که له کورته و پوختهی کۆتایی ئایه ته کاندایه، جگه لهو هیدایهت و پرینماییه زۆر و
 زه به ندانهش که نم نم لییانه وه ده ر که وتوون. ته نانهت کاریگه ری وه هایان له ههستی
 ره وانگۆیانی وریا و زیره کدا به جی هیشتووه که له تاو سهر سوورمانیان له بهردهم ئهم
 شیوازه ناوازاندها، وتوویانه: "ئمه هه رگیز گوفتاری ئاده میزاد نی" "ا ههروهک به" حق
 الیقین" ئیمانیا بهم فهرمایشتهی خوا ی گه وه هینا که ده فهرموی:

﴿إِنَّ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَى﴾!

هه ندی ئایهت هه، جگه لهم ئاماژانهی باس کران، گه لّی تاییه تکاریی تریان تّیدایه
 که ئیمه لهم باسه دا لییان نه دواين..

جا له کۆبوونه وهی سهرجه می ئهو تاییه تکاری یانه وه، نه خشیکی ناوازه ی ئیعجاز
 ده رده که ویت، که هینده پروونه ته نانهت نایینایانیش ده یینن!

نووری سّی هم

که بریتی به له وهی ئهم قورنانه پرۆزه له گه لّ ههچ گوفتاریکی تر دا بهراورد نا کریت

چونکه سهرچاوه و هیز و جوانی "گوftar" چوار دانه:

یه کهم: قسه کهر. دوو ههم: قسه بۆ کراو. سّی هم: ئامانج. چواره م: مه قام.

که واته ته نها "مه قام" نی، وهک ئهو بۆ چوونه هه له میه ی که ئه دیان تیّ که وتوون و

تیایدا وێل پروو!

له بهر ئهوه، ده بێ له ههه گوفتاریکدا سهیر بکړئ که:

تایا کئی وتوویه تی؟ .. به کئی وتووه؟ .. بۆچی وتوویه تی؟ له باره ی چی یه وه دواوه؟
که واته نه چیت ته نها بۆ "گوفتار" ه که پروانیت و لئی ورد بیته وه!
جا مادهم "گوفتار" لهم چوار سه رچاوه یه وه هیژ و جوانی به ده ست ده هیئت، ئه وا
کاتی به وردی سهیری سه رچاوه کانی هیژی گوفتاری "قورئان" ده کړیت، په ی به پله ی
ره وانپیزی و، به رزی و، جوانی به که ی، ده بریت!

به لئی، گوفتار هیژ و تین له "قسه کهر" ه که یه وه به ده ست ده هیئت..
بۆ نمونه: گه ره ئه و گوفتاره "ئه مر" یان "نه هی" بیت، ئه وا "ویست" و "توانست" ی
قسه کهر - به پپی پله ی هیژ و توانسته که ی - له خۆ ده گریت و، به وینه ی ته زووی
کاره با به ناویدا ده روات و هیچ شتیک رپی لئی نا گریت و، کاریگه رپی خۆی له دلدا
به جیده هیئت. خۆ هه تا ئه و په یوه ندی یمش زیاد بکات، هیژ و به رزیی گوفتاره کهش پتر
په ره ده سینیت و له زیاد بووندا ده بیت.

بۆ نمونه:

﴿وَقِيلَ يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكَ وَيَا سَمَاءُ أَفْلَعِي﴾ (هود: ۴۴).

هه ره ها:

﴿فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ ائْتِيَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا قَالَتَا أَتَيْنَا طَائِعِينَ﴾ (فصلت: ۱۱).

ده سا فه رمو و سهیری به رزی و هیژی ئه م فه رمانه حه قیقی به جیبه جی کراوانه بکه که
"هیژ" و "ویست" یان له خۆ گرتووه .. پاشان سهیری فه رمانی مرؤفیک بکه، که به وینه ی
ورپنه ی نه خۆش، بۆ بێ گیانه کانی ده ربکات و بلیت:

"أسكني يا أرضُ وانشقي يا سماءُ وقومي أيتها القيامة!"

تایا هه رگیز ئه م گوفتاره له گه ل ئه و دوو فه رمانه جیبه جی کراوانی پئشوودا به راورد
ده کړیت؟!

پاشان فه رمانی خۆ تیهه لقورتنی مرؤف له کوئ، که له هه وا و ئاوات و
ئاره زووه کانیه وه سه رچاوه ی گرتووه .. ئه و فه رمانانه ش له کوئ که له که سیکه وه
ده رچوون خاوه نی سیفه تی "فه رمانده ی راسته قینه" یه و، به سه ر کاره کانیدا زال و
به توانایه؟

به‌لنی، فرمانی سر کرده‌یه کی قسه‌رؤشتوو له کوئی که به سهربازه کانی بلیت:
 "پیشکمون.. هه‌لمه‌ت به‌رن". ئه‌وه‌ش له کوئی که ئه‌گه‌ر ئهم فرمانه له سهربازیکی
 ئاسایی پشتگوئی خراوه‌وه ده‌رجه‌یت؟!
 خو هه‌رچهند ئهم دوو فرمانه له یه‌ک شیوه‌دان، که چی له ناوه‌رؤ کدا مه‌ودایه کی
 فراوانی به‌قه‌ده‌ر جیاوازی نیوان "سر کرده‌ی گشتی" و "سهرباز" یان له نیواندایه!
 نمونه‌یه کی تر:

﴿إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ﴾ (یس: ۸۲).

هه‌روه‌ها:

﴿وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ﴾ (البقرة: ۳۴).

سه‌یری هی‌ز و بلندیی ئه‌و دوو فرمانه بکه که له‌م دوو ئایه‌ته‌دان و.. ئنجا بؤ ئه‌و
 گو‌فتاران‌ه‌ی ئاده‌میزادیش پروانه که له‌ ده‌ر کردنی فرمان ده‌چن!
 ئایا نابینیت جیاوازی نیوان هه‌ر دوو لا وه‌ک هی پرووناکیی "گو‌له‌ستیره" وایه له‌چاو
 پرووناکیی "خۆر"ی دره‌خشاندا؟

به‌لنی، له کوئی گو‌فتاری مرو‌ف به‌راورد ده‌کریت له‌گه‌ل نیگار کیشانی که‌سینک له
 ده‌می کاره که‌یدا و، پروونکردنه‌وه‌ی سنعه‌تیش له‌ لایه‌ن سنعه‌تکاره‌وه له‌ گه‌رماو گه‌رمی
 سنعه‌ته که‌یدا و، گو‌فتاری چاکه‌کارینک له‌ کاتی چاکه‌کاریدا، که هه‌ر یه‌که‌یان شیوه‌ی
 کاره‌که‌ی ده‌کیشیت و گو‌فتاری له‌گه‌ل کرداریدا یه‌کاویه‌ک ده‌ره‌جه‌یت؟
 واته‌ ده‌لیت: پروانن، ئهم کاره‌م له‌به‌ر فلان شت کرد و، ئه‌مه‌ش له‌به‌ر فیسار ده‌که‌م و،
 ئه‌وه‌ش ئاوه‌ها و ئاوه‌ها ده‌ییت و.. هتد..

به‌م جو‌ره کاره‌که‌ی له‌به‌ر گوئی و چاواندا به‌رجه‌سته ده‌کات؟!

بؤ نمونه:

﴿أَلَمْ يَنْظُرُوا إِلَى السَّمَاءِ فَوْقَهُمْ كَيْفَ بَنَيْنَاهَا وَزَيَّنَّاهَا وَمَا لَهَا مِنْ فُرُوجٍ * وَالْأَرْضِ
 مَدَدْنَاهَا وَأَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَلْبَنَّا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ * تَبْصِرَةً وَذِكْرَى لِكُلِّ عَبْدٍ
 مُنِيبٍ * وَنَزَّلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً مُبَارَكًا فَأَلْبَنَّا بِهِ حَبَّاتٍ وَحَبَّ الْحَصِيدِ * وَالشَّجَلِ
 بَاسِقَاتٍ لَهَا طَلْعٌ نَضِيدٌ * رِزْقًا لِلْعِبَادِ وَأَحْيَيْنَا بِهِ بَلْدَةً مَيِّتًا كَذَلِكَ الْخُرُوجُ﴾ (۱۱-۶:۵).

ئەم نىگار كىشەنى كە بە وىنەى ئەستىرە لە بورجى ئەم سوورەتە و ئاسمانى قورئاندا پرشنگ دەدات و، دەلىلى مېوەى بەهەشتە و، لە ناوەندى ئەم كارانەدا گەلى بەلگەى هېناوەتەو و، رېڭوپىڭكى "رەوانبىژى"ى خۆشى پاراستوو و، ئىنجا بە تەعبىرى: ﴿كَذَلِكَ الْخُرُوجُ﴾ بەش "حەشر"ى چەسپاندوو كە ئەنجامى ئەو كارانەىە تاكو ئەو كەسانەى پى دەمكوت و بىدەنگ بكات كە لە سەرەتای سوورەتە كەدا ئىنكارىى حەشرىان دە كرد..

بەلى، ئەم نىگار كىشەنى لە كوئى و.. ئەو گوڤتارەش لە كوئى كە خەلكى خۇيانى پى هەلدەقورتىن لەو كارانەدا كە مەگەر بە دەگمەن دەنا چ پەمپەندى بەكى ئەوانى پىو نەى؟

دىارە جىاوازیى نىوان ئەم دوانە وەك هى وىنەى گول وایە لەچاو گولتى زىندوى راستەقىنەى خواىدا!

گەر بمانەوئەت بە تىر و تەسەلى واتای ئەم ئایەتەنە هەر لە ﴿أَفَلَمْ يَنْظُرُوا﴾ هەتا ﴿كَذَلِكَ الْخُرُوجُ﴾ لىك بەدەینەو، ئەوا پىوئىستمان بە كاتىكى درىزخاىەن دەبىت. بۆیە تەنھا ئاماژەىە كىان بۆ دەكەین و بە پى خۆماندا دەپۆین:

لەبەر ئەوەى لە سەرەتای سوورەتە كەدا دەرى خست كە كافران ئىنكارىى حەشرىان كردوو، ئەوا قورئانى پىروژ چەند پىشەكى بەك دەخاتە پروو تاكو بۆ قبوول كردنى "حەشر" ناچارىان بكات. ئەو تا دەفەر موى:

ئایا سەبرى ئاسمان ناكەن بەسەرتانەو كە چۆن بە سام و شكۆ و رېڭوپىڭكى بنىائمان ناو؟..

ئایا نابىن كە چۆن بە ئەستىرە و خۆر و مانگ رازاندوو مانەتەو بى ئەوەى هېچ كەمى و ناتەواوى بەكى تىدا بىت؟..

يان ئایا نابىن كە چۆن زەويمان بۆ تەخت كردوون و بە راپەخى حىكمەت بۆمان راختوون و، چىاكانمان تىدا قايم كردوون تاكو لە بەرزبوانەو و زالبوونى ئاوى دەرىاكان بىپارىزن؟..

ئایا نابىن كە لە هەموو رەگەزىكى سەوزە و پروو كە كان گەلى نىر و مینى جوان و جۆراو جۆرمان تىدا بەدى هېناو و سەرانسەرى زەويمان پى رازاندوو نەتەو؟..

يان ئايا نابېنن كه چۆن له ئاسمانه وه ئاوينكى پيرۆز ده نيرم و، باخ و بيستان و بهر و بوومى به تامى وهك خورما و هاوچه شنى نهوى پى ده روينم و ده يانكهم به رۆزى بهنده كام؟..

ئايا نابېنن كه زه ويى وشك و برنگ و مردوو، بهو ئاوه زيندوو ده كه مه وه، ههزاران هه شرى دنيايى پى ده هينمه كايه وه؟

جا ههروهك به توانستى خۆم و له بهر چاوى خۆتاندا ئهم روهه كانه لهو زهوى به مردوو و وشك و برنگه دا ده ده هينم، به هه مان جوړ له رۆزى هه شردا ئيوه شى لى ده ده هينم، چونكه له قيامه تدا زهوى ده مرىت و ئيوه شى تيدا زيندوو ده كرينه وه!

جا فەرموو بۆ خۆت لىكى بدهروهه و بزانه كه:

ئهو "پاراويى بهيان"ه له كوئى كه ئهم ئايه تانه له بوارى چه سپاندى هه شردا ده ريانخست، كه ئيمه ئاماژه مان تهنه بۆ يهك له ههزارى كرد و.. ئهو وشانهش له كوئى كه خهلكى له كيشه كانى خۆياندا ده يانهينن و له سهريه كتر ريزيان ده كه ن؟!

* * *

ههه له سه ره تاي ئهم په يامه وه تا ئيره، بۆ مه به ستى لىكۆلينه وه له كيشه ي ئيعجازدا رىيازى "بى لايه نى مه زوو عى" مان گرته بهر و، له م پىناوه دا گه لى مافى قورئانمان به په نهانى هيشته وه، له بهر اورده كاندا ئهو خۆره تيشك به خشه مان ده هينايه ئاستى مۆمه كان، تاكو نه يارىكى سه ره سخت بۆ قبوول كردنى ئيعجازى قورئان ناچار بكهين!

ئىستاش كه "لىكۆلينه وهى زانستى" ئهركى سه رشانى خۆى ئه نجام دا و به چه شنىكى ده رخشان ئيعجازى قورئان چه سپا، وا به ناوى "هه قيقه ت" وه، نهك به ناوى "لىكۆلينه وهى زانستى" هه ندئى ئاماژه بۆ مه قامى قورئان ده كهين كه هينده گه وه به له هيج بهر اورده وه ته سه نگاندى كدا جيئى نايته وه.

به لى، پىژه ي گوftarه كانى تر له چاو ئايه ته كانى قورئاندا وهك پىژه ي ئهو ئه ستيره يه كجار ورد و به جوو كانه وايه كه له ناو ئاوينه كاندا ده يى نرين، له چاو قه باره ي راسته قينه ي خودى ئهو ئه ستيره نه دا!

به لى، وشه كانى قورئان، كه ههريه كه يان راستى به چه سپاوه كان روون ده كه نه وه، له كوئى و.. ئهو واتايانهش له كوئى كه مرووف به وشه ي خۆى له سه ر ئاوينه به جوو كه كانى ههست و بىريدا ده يانه خشينيت؟

ئەو وشە زىندووە خاوين و مەلائىكەت ئاسايانەى قورئان، كە گوڤتارى بەدپەينەرى خۆر و مانگن و نوورە كانى "هيدايت" پەخش دەكەن، لە كۆئى .. ئەو وشە گەزندانەى مەرفىش لە كۆئى كە بە وردە كارى يە كانى خۆيان خەلكى دەخەلەتەين و، بە فو پىندا كەردنى جادوو گەرانە شيان هەوا و ئارەزوو كانيان تىدا دەورووژين؟

بەئى، پەيزەى نىوان مەروو ۋە ھەراوى يە كان و مەلائىكەتەى خاوين و پەرخانىيانى پروناك، چەندەيە .. مەوداى نىوان وشە كانى مەروڤ و وشە كانى قورئانى پەروژيش بە ھەمان پەيزەى! ئەم پەستى يەش ھەر بىست و چوار و تە كانى پەشوو لە گەل ئەم و تەى بىست و پەنجە مەدا چە سەپاندوو يانن. كەواتە ئەم دەعوایە مان ئىددىعايە كى پروت نى يە، بەلكو ئەنجامى بەلگەيە كە كە پەشتەر ھىتراو و سەلمىتراو!

بەئى، وشە كانى قورئان كە ھەريە كەيان سەدەفى گەلنى مروارىيەى هيدايت و سەرچاوى پەستى يە كانى ئيمان و كانگەى بناغە كانى ئىسلامن و، لە ھەرشى پەحمانەو نازل بوون و، لە سەروو و دەرەو ھى گەردوونەو ھە ئاراستەى ئادەمىزاد دەكرين .. ئەم گوڤتارە ئەزەلىيەى كە "عيلم" و "قودرەت" و "ئىرادە" ى لەخۆ گرتووە، لە كۆئى .. وشە لاوازە پەلە ھەوا و ئارەزوو كانى مەرفىش لە كۆئى!

بەئى، قورئانى پەروژ درەختىكى جوانى "توبا" دەنوينايت كە لەقە كانى بە ھەموو لايەكى جىھانى ئىسلامدا بلاو كەردىنەو و، "گەلا" ى سەرچەم مەعنىيات و، شەعائىر و، كەمالەت و، ھوكم و، دەستورە كانى گرتييت و، ئەوليا و ئەصفيا كانيشى بە وینەى چەند "گول" يەكى جوان و پەنگين پەش چاوخستىيت كە جوانى و پاراوىيان لە ئاوى ژيانى درەختە كەو بەدەست ھىنايت و، "بەر" ى سەرچەم كەمالەت و پەستى يە گەردوونى و خوايە كانى گرتييت، تەنانت ھەموو يە كىكى "ناوك" ى بەرە كانى بووييت بە دەستورى كار و پەيزاى ژيان ..

ئايا ئەم زنجىرە پەستى يانەى كە قورئانمان لە شىو ھى درەختىكى بەردارى خاوەن سەبەرى ئاودا پەشان دەدەن، لە كۆئى .. قەسە ئاسايى مەرفىش لە كۆئى! ..

أين الثرى من الثرىا؟!

وا زياتر لە ھەزار و سەد سەلە قورئانى ھەكیم لە بازارى گەردوون و پەش چاوى سەرچەم دانىشتووانىدا، پەستى يە كانى خۆى بلاو دەكاتەو و، ھەموو كەس و

هه موو نه ته وه و هه موو ولاتیک به شی خویان له گه وه هر و راستی به کانی و هر گرتووه و، تا ئیستاش هر وه ری ده گرن..

و ئبرای هه موو ئه مانه ش، که چی نه راهاتن له گه لیدا و نه ئه و زوری به و نه تپه رېوونی کات و نه ئالو گزړه گه وړه کان، هېچیان زیانیان له راستی به به نرخه کانی و له شیوازه جوانه که ی نه داوه و، پیریان نه کردووه و، ته پری و پاراوی ئه ویان له ده ست نه داوه و، نه یان توئیوه له نرخی داهگرن یا خود تریغه ی جوانی به که ی خاموش بکن!

ئهم حاله ته هر خوی له خویدا ئی عجازینکی سهر به خویه!

خو ئه گهر ئیستا که سیک، به پنی خواستی هه و و ئاره زووه کانی و به هه ئسو که و تیکي منالانه، بچیت هه ندی له و راستی یانه ی که قورئانی پیرۆز هیناونی، به و ئیته وه و، بیه ویت بۆ مه به سستی ئیعتیراز گرتن له هه ندی ئایه تی قورئان، به راورد له نیوان گو فتاره که ی خوی و گو فتاری قورئاندا ساز بکات و، بلیت: "ئوه تا گو فتارینکی وه ک قورئانم و تووه" ئه و! بئ گومان ئهم قسه یه ی هینده نه فامی و گه لخوی پنه دیاره که کومت له م ئمو و نه یه ی خواره وه ده چیت:

به نایه ک کۆشکینکی گه وړه بنیات بنیت که به رده کانی بریتی بن له چه ند گه وه رینکی جۆراو جۆر و، هه ریه ک له و گه وه رانه ش له چه ند بارو دۆخینکی تاییه تیدا دابنیت و به چه ند نه خوشو نیگارینکی هاوسه نگی وه ها ناوازه ش بیانرا زینته وه که په یوه ندی یان به هه موو نه خوشو نیگاره به رز و ناوازه کانی کۆشکه که وه بییت..

پاشان که سیک نه اشاره ی واپرواته ناو ئه و کۆشکه وه که هېچ شتیک له و نه خوشو نیگاره ناوازه تینه گات و نرخ و به های گه وه هر و ئارایسته کانیشی نه زانیت و، بچیت نه خوشو نیگار و بارو دۆخی به رده کانی کۆشک بگۆریت و به پنی ئاره زووی خوی رېسایه کی تریان بۆ دابنیت، تا وه ک مالیک ئاسایی لئ بکات و، پاشان به چه ند ده نکه مو روویه کی ئه و تو بپرا زینته وه که ته نها منال به جوانیان دابنیت و ئنجا بلیت:

خه لکینه! پروان ئه و تا منیش کارامه یه کی وام له هونه ری بینا کاریدا هیه که له کارامه یی بنیاتنه ری ئه و کۆشکه زیاتره و، سامانه کانیشم له هی ئه و زۆرتن! وهرن بۆ گه وه ره به نرخه کام پروان!

بئ هېچ گومانیک ئهم گو فتاره به "وړنه" داده ریت، ته نانه ت له وړنه ی شیتان زیاتر هېچی تری بئ ناوتریت!

پښتانه سینه

نوم پښتانه سینه پښتانه په خپل کړدود

پښتانه په کم

له وټه سیازده همدا، پښتانه کی مېرني تبعجاری قورټان پوون کړاوه توه. و
هېر ایه نېره و له گهل پښتانه تبعجاری په کانی تر د پش چا و خرا:
نه گهر ده توهی بڅوټ بینیت و تامی توه بڅوټیت که چوټ هم مو ټایه ټیکي
قورټانی پښتانه تبعجاری و هیدایه تی خوی بلاو ده کاته و، به وینه ته ستیره ی
دره خشان تاریکستانی کوفر د پښتانه، توه خوټ و دابنی که له سهرده می
جاهلییه و بیابانی ژبانی ده شته کی و نه زانی په د ده ژیت که په کم جار قورټانی
پښتانه تیدا هاته خواره و..

ده بینیت پښتانه بی ټاگایی و، تاریکي نه زانی و، بهرگی سروشت و، بیری و شک،
همو شتیکی د پښتانه. ټا له م کاته د که هم مو شتان له پښتانه بهم پښتانه
د پښتانه، په کسر بهوی ټایه ته کانی قورټانی پښتانه توه پوون و به بی هست و
بی گیان و مردو و نه له زهینی گوی بیستاندا د پښتانه و ژبانیان به بهر د ده چیت و،
به زایه ته ټایه تی: ﴿يَسْبُحُ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ الْمَلِكِ الْقُدُّوسِ الْعَزِيزِ
الْحَكِيمِ﴾ (الجمعة: ۱) و ټایه ته مېرني کانی تری هاو وینه، پښتانه و ته سبیح و یادی
خواوند له پښتانه پوون و پښتانه پښتانه.

هروها پښتانه تاریکي ټاسمان، که چنده ته ستیره په کی بی گیانی تیدا بلنیه دده ن،
به زایه ته ټایه تی: ﴿يَسْبُحُ لَهُ السَّمَوَاتُ السَّبْعُ وَالْأَرْضُ﴾ (الإسراء: ۴۴) له بهر چاوی
گوی بیستاندا ده بیت به ده میکی زیکر خوین بڅوټ خوی گه و، هم مو ته ستیره په کی
تیشکی "پښتانه" د پښتانه و "دانست" ټیکي پښتانه په خپل ده کات.

هروها پښتانه زهوی، که پوون و بهر لاواز و ده ستو سانه کانی له سهر نیشته چي
پوون، بهو زایه ته ټاسمانی په قورټان، له بهر چاودا ده بیت به "سهر" ی جهسته ی

بوونده وریکی مەزن و، دەریا و وشکاییه کانیش دەبن به دوو "زمان"ی دەمپاراو به زیکر و تەسبیح و ستایشی خواوەند و، سەرجهم ڕووەک و زیندەوهرانیشت وەك چەند "وشە"یەکی زیکر و تەسبیح دەردەكەون، دەلنی سەرجهمی زهوی گیانی به بەردا کراوه و زیندەوهرینکی خواوەن ژیانه!

ئەگەر بێت و بەم چەشنە، بە هەست و شعوری خۆت، ڕۆیت بۆ ئەو سەردەمی کە قورئانی پیرۆزی تێدا هاتە خوارەو، ئەوا وردەکاری ئیعبجاز لەو ئایەتە پیرۆزەدا دەچێژێت. دەنا لە چەشتی ئەو وردەکارییە نەرمونیانانەی ئایەتە کە بێ بەش دەیت و پەیی بێ ناییت!

بەلێ، گەر لە ناوەندی باری ئیستای خۆتەو سەیری ئایەتە پیرۆزەکان بکەیت کە بوونەوهران لەو سەردەمەو تەواکۆ ئیستا بە نووری قورئان ڕووناک بوونەتەو و سەرجهم زانستە ئیسلامیەکان ڕۆشناییان بێ بەخشێون، بە ڕادەیهک کە راستیەکان بۆ هەموو کەسێک ئاشکرا بوون و پەردەیان لە ڕوودا هەڵماتراوه..

واتە ئەگەر لە ڕینی پەردەیی ئولفەتەو سەیری ئایەتە پیرۆزەکان بکەیت، ئەوا بێ گومان مەودای راستەقینەی جوانیی ئیعبجاز بەخششی هەموو ئایەتێک بە تەواوی نایینیت و، نازانیت کە هەموو یەکێک لەو ئایەتانە بە ڕووناکییە درەخشانە کە خۆی چۆن تاریکاییە چڕەکان دەڕەوێتەو. دواي هەموو ئەمانەش لە نێوان ڕووە زۆر و زەبەندەکانی ئیعبجازی قورئاندا لە چێژی هەموویان بێ بەش دەیت.

ئەگەر دەتەوێت مەزنی پلەیی ئیعبجازە زۆرەکانی قورئان ببینیت، ئەوا گوێ بۆ ئەم نمونەیه ڕابگرە و سەرنجی لێ بدە:

گرممان درەختێکی تابلی سەیر و بەرز و سەرسوور ھینەر و فراوان و بەربلاو ھەیت، پەردەیی غەیبی بەسەردا درا بێت..

وەك ئاشکرایە پەل و بەر و گەلا و گۆلی ئەو درەختە - چەشنی ئەندامەکانی جەستەیی مەرووف - ھاوسەنگی و گونجای و پەيوەندییان لە نێواندا ھەبە و، ھەر بەشێک لە بەشەکانی ئەو درەختە بە پێی ماھییەتی درەختە کە شێکل و شێوھەکی دیاری کراوی گرتووەتە خۆ..

جا ئەگەر بێت و کەسێک لە لایەنی ئەو درەختە نەبێت ھاوھە - کە نایینیت - ھات و لەسەر تابلۆیەك وێنە و سنووری بۆ هەموو یەکێک لە ئەندامەکانی ئەو درەختە کێشا،

به‌وهی که چند هیلینکی له‌سەر تابلۆ که نووسی که په‌یوه‌ندی نیوان گه‌لاکانی ئه‌و دره‌خته‌یان ده‌نواند و، به‌چهند وینه و هیلینک که وینه‌ی ته‌واوی ئه‌ندامه‌کانی دره‌خته‌که‌یان به‌رجه‌سته ده‌کرد و وینه‌که‌یان به‌ته‌واوی ده‌خسته پوو، ماوه‌ی نیوان سه‌ره‌تا و کۆتایی - به‌کجار له‌یه‌که‌ژ دووری - دره‌خته‌که‌ی پر کرده‌وه.. هیچ گومانیک له‌وه‌دا نامینیت که ئه‌و وینه‌کیشه به‌روانینی غه‌یب بینی خۆی ئه‌و دره‌خته ده‌بینیت و به‌ته‌واوی ئاگای لینه‌تی ئنجا وینه‌که‌ی ده‌کیشیت.

وه‌ک ئه‌م نمونه‌یه، قورئانی پرۆزیش به‌پروونکردنه‌وه ئیعباز به‌خشه‌کانی خۆی که تایه‌تن به‌راستی بوونه‌وه‌رانه‌وه (ئه‌و راستی‌یه‌ی که سه‌ر به‌دره‌ختی بوونه‌وه‌رانه‌وه، له‌سه‌ره‌تای دنیاوه تا کۆتایی ئه‌و دنیا لق و په‌لی هاویشتووه و، له‌زه‌وی‌یه‌وه تا عه‌رش و له‌گه‌ردیله‌که‌نه‌وه تا ئه‌ستیره‌کان بلاق بووه‌ته‌وه) پارێزگاریی هاوسه‌نگی و پێکه‌وه‌گۆنجانی بوونه‌وه‌رانی کردووه و، وینه‌یه‌کیشی به‌هه‌موو‌یه‌کی له‌ئه‌ندام و به‌روبوومه‌کانی به‌خشیه‌وه که شایسته‌ی ییت، به‌پاده‌یه‌ک که زانا لیکۆله‌ره‌کان له‌ده‌می ئه‌نجامدانی لیکۆلینه‌وه و باسه‌کانیاندا تووشی سه‌رسامی و سه‌رسوورمان ده‌بن و ده‌لین:

(ما شاء الله.. بارک الله.. ئه‌وه‌ی که گرئ کۆیره‌ی گه‌ردوون و مه‌ته‌لی به‌دییه‌تان

شی ده‌کاته‌وه، هه‌ر ته‌نها تۆی ئه‌ی قورئانی پرۆز)!

با ناوه‌کانی خوای گه‌وره و سیفه‌ته‌مه‌زنه‌کانی و ئیشه‌په‌روه‌ردگاری و کاره‌پر له‌دانسته‌کانی، وه‌ک دره‌ختیکێ تووبای نوورانی به‌نمونه‌به‌یینه‌وه که - والله المثل الأعلى - بازنه‌ی مه‌زنی‌یه‌که‌ی له‌ئه‌زه‌له‌وه تا ئه‌به‌د و، سنووری گه‌وره‌یه‌که‌شی فه‌زای په‌های بنی سنوور ده‌گرێته‌ خۆی و ده‌وره‌ی ده‌دات و، مه‌ودای کاره‌کانیشی له‌سنووری ﴿فَالِقُ الْحَبِّ وَالنَّوَى﴾ (الأنعام: ۹۵) و ﴿يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ﴾ (الأنفال: ۲۴) و ﴿هُوَ الَّذِي يُصَوِّرُكُمْ فِي الْأَرْحَامِ كَيْفَ يَشَاءُ﴾ (آل عمران: ۶) تا ده‌گاته ﴿خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ﴾ (مرد: ۷) و ﴿وَالسَّمَوَاتِ مَطْوِيَّاتٍ بِيَمِينِهِ﴾ (الزمر: ۶۷) و ﴿وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ﴾ (لقمان: ۲۹) ده‌گرێته‌وه.

ده‌بینین قورئانی پرۆز، به‌په‌ری گۆنجاوی و شیاوی، ئه‌و راستی‌یه‌ نوورانی‌یه‌ به‌هه‌موو لق و په‌له‌کانی و گشت ئامانج و به‌روبوومه‌کانیه‌وه پوون ده‌کاته‌وه، به‌پاده‌یه‌ک که هیچ کام له‌و راستی‌یانه‌ پێ له‌پروونکردنه‌وه‌ی راستی‌یه‌کی تر ناگریت و حوکمی

هیچ راستی به کیان هی ئەوانی تر تێك نادات و هیچ کام لەو راستی یانەش لەوانی تر تەرە نایێت.

بەم وێنە شایستە و لە گەڵ یەك گونجاوانە، قورئانی پیرۆز بە شیوەیەکی ئیعجاز بەخش راستیی ناوە کانی خوای گەورە و سیفەتە مەزن و ئیشە پەرورەدگاری و کارە پەر لە داناییە کانی خواوەندی ڕوون کردووەتەوە، بە ڕادەیەك کە سەر جەم ئەهلی کەشف و راستی و دانست و عێرفانی - کە بە ناو جیهانی مەلە کووتدا دە گەڕێن - خستووەتە تەسلیقەتەوە، و، هەموویان بە سەر سوورمانەو لە بەردەم ڕوونکردنەوە ئیعجاز بەخشە کانییدا دەلێن:

(سبحان الله! چەندە ئەم ڕوونکردنەوەیە راستە و لە گەڵ حەقیقەتدا ڕێك و گونجاو، و، چەندەش جوان و شایستەیه)!)

ئە گەر بە نمونە "شەش پایە کانی ئیمان" بهێنینهو کە ڕوویان لە هەموو بازە جیاوازیە کانی بوونەو ەران و بازەنی "و جوب" ی خوای گەورەیه و، بە پەلێکی ئەو دوو درەختە مەزنە دادەنرێن، دەبینین قورئانی پیرۆز وێنە ی سەر جەم لق و پەل و بەر و گۆلە کانیان دە کێشێت و، لەمە شدا گونجاویی ناوازی نیوان بەر و گۆلە کانیان ڕەچاو دە کات و، بەو پەڕی هاوسەنگی و ڕێکی شیوە کانی پێکەووە گونجانی نیوانیان دەناسینێت، بە ڕادەیەك کە مەروفا لە بەردەم جوانیی ئەم وێنە کێشانە ی قورئاندا سەر سام دە کات و، سەبارەت بە پە ی بردن بە دووری بە کانیشی گرفتاری سەر سامیی دە کات.

پاشان ئەو "ئیسلام" ی کە پەلێکە لە لقی "ئیمان"، قورئانی پیرۆز لە باسکردن و وێنە کێشانە ی وردترین پەلە کانی هەر پێنج پایە کانییدا گەلێ وێنە ی ناوازی و سەر سوور پێنی کێشاو، و، جوانیی پێکەووە گونجانی و کەماتی هاوسەنگیی نیوانیان پەرستووە، تەنانەت پارێزگاری ئاساییترین داب و ئەو پەڕی ئامانج و قوولترین دانایی و بچوو کترین سوود و بەروبوومە کانی کردووە. ڕوونترین بەلگەش لە سەر ئەم راستیە، کەماتی ڕێکوپێکی شەریعەتی مەزنە، کە لە دەق و ئامازە و هێما کانی ئەم قورئانە پیرۆزەو هەلقولاًو.

جا کەماتی ڕێکوپێکی و.. هاوسەنگیی ورد و.. قەشەنگی و پتەویی پێکەووە گونجانی حوکمە کانی ئەم شەریعەتە خاوینە.. هەریە کەیان، شایەتیکی داد گەری بێ خەوش و بەلگە بەکی ڕوونی گومان پەری ئەوتۆن کە هیچ گومانێك هەر گیز توخنیان ناکەوێت

له سەر ئەحەققییەتی قورئانی پیرۆز. واتە هەر گیز ناکرێ پوونکردنەوه کانی قورئان پالیاڤ بە زانستیکێ جوزئی مرۆفیکەوه داییت، بە تایبەت مرۆفیکێ نەخویندەوار، بەئکو دەبی پالیاڤ بە زانستیکێ وەها فراوانەوه داییت کە هەموو شتیک بگرتەوه و لە یەک کاتدا چاوی لە هەموو شتیکەوه ییت..

کەواتە قورئانی پیرۆز گوفتاری زاتی خواوەندی مەزنە، کە لە یەک کاتدا ئەزەل و ئەبەد و سەرچەمی راستی یەکان دەبینیت. آمنا.

پووناکی دووهم

"فەلسەفەی مرۆف" کە دەیهوێت پێ لە حیکمەتی قورئانی پیرۆز بگرت و بەرەنگاری بکات، لە بەردەم حیکمەتی بەرز و بلندی قورئاندا کەوت و شکستی هینا. وەک بە شیوازی چیرۆکێکی تەمسیلی لە وتی دوازدەهەمدا پرووغان کردووەتەوه، لە چەند وتەیەکی تریشدا بە جۆرێکی گومان پر چەسپاندوومانە..

بۆیە خوینەری بەرێز پەروانەی ئەو پەیامانە دەکەین و، لێرەدا تەنها بەراوردیکێ سادە و جوزئی لە نیاواناندا، لە لایەنیکێ ترەوه، کە لایەنی پروانینی هەردووکیانە بۆ دنیا، بەم شیوەیە خوارەوه ساز دەکەین:

فەلسەفە و حیکمەتی مرۆف کە دەروانیتە دنیا، وەک دنیا یەکی بەردەوامی پەگدا کوتاوبۆی دەروانیت! ئەوەتا بە دوور و درێژی لە "ماهیەت" و "تایبەتکاری یەکان"ی بوونەوهران دەدوێت، بەلام گەر ئەو کارمەندی و ئەرکانە بوونەوهران باس بکات کە بەلگەن لە سەر بەدیھینەریان ئەوا بە کورتی و سەرپێنی باسیان دەکات. واتە درێژە بە باسی نەخش و نیگار و پتەکانی کتیی گەردوون دەدات، بەلام بایەخیکێ ئەوتۆ بە واتا و ناوەرۆکە کانیان نادات!

بەلام قورئانی پیرۆز و دەروانیتە دنیا کە دنیا یەکی پڕیواری بەخوێ خەلەتینەری گەڕۆکی پڕ لە ئالوگۆری ئەوتۆیە وەستان و جیگەرپوونی بۆ نی یە!

لەبەر ئەوە، بە پوختی و سەرپێنی لە تایبەتکاری بوونەوهران و ماهیەتە ماددی و پڕوالەتی یەکانیان دەدوێت، کەچی بە تەواوی درێژە بە باسکردنی ئەو کار و ئەرکانە بوونەوهران دەدات کە خواوەند خستووێتە ئەستێخانەوه و بەندایەتی ئەوان بۆ خوا ی

گهواره دهرده خهن. ههروهك به دريژي له مهوداي ملكه چ بوونی بوونه وهرانش بۆ
فهرمانه ته کويني به کان ده دویت و، بوونی ده کاتهوه که چۆن و له چ پروويه کهوه دهبن به
بهلگه له سهر ناوه جوانه کانی به ديهينهريان.

واله م باسه ماندا، به پهله، سهيرنکی ئه و جياوازي بهی نيوان "فهلسهفه" و پروانینی
"قورئان" ده کهين بۆ دنيا و بوونه وهران له م پروانينه کورت و دريژه پيدانهی ههر دوو
لاياندا، تاكو بزاین حق و راستی بوون و دره خشان لای کامیانه؟!

کاتزمیره کانی ده ستمان که به پروالته وهستان و نه گۆرانیان پتوه دیاره،
کهچی گهلی له ره و ئالو گۆری جۆراو جۆریان تیدایه، چ له جوولتی بهردهوامی
چهره کانی و چ له پنی له رینه وهی بهندۆل و ئامیره ورده کانی..

جا ههروهك کاتزمیره کائان بهم شیوهیه، دنياش بههمان جۆره، دهلی کاتزمیرنکی
مهزنه و توانستی خواوهند دایهیناوه. خۆ ههرچهند به پروالته نه جوولان و پارهستانی
پتوه دیاره، کهچی له ناوهندی تهوژمی نهمان و فهنادا بهردهوام له ئالو گۆر و
جمو جوتنکی رانهوه ستاودا ته پاولتل ده دات و خل ده بیتهوه..

چونکه مادهم له دنیدا "زه مان" هاته گۆری، ئه و "شه و" رۆژ "وهك چرکه ژمیرنکی
دووسه رهیان لێ هات بۆ ئه و سهعاته مهزنه و، به خیرایی ده جوولیت و شوی
ده گۆریت.. "سال" یش وهك خولهك ژمیر و.. "چهرخ" یش به وینهی میلی سهعات
ژمیری ئه و کاتزمیره مهزنیان لێ هات.

به م جۆره، "زه مان" دنیای هاویشه سهر پشتی شه پۆله کانی نه مان و فهنا و، ته نیا
کاتی "نیتا" ی له "بوون" دا هیشته وه و، "پاوردوو" و "داهاوو" ی به دهستی "نه بوون"
سپارد!

خۆ جگه له م پوخسارهش که "زه مان" به دنیای به خشی، له پرووی "مه کان" یشه وه
دنیا ههروه کو کاتزمیرنکی بگۆری رانهوه ستاو وایه. چونکه "بۆشایی ئاسمان" گهروهك
"مه کان" ێك ته ماشای بکهین، ده بینین هه میشه له ئالو گۆر و جمو جوتلی بهردهوامدایه،
ته نانهت کاتی و اهیه له ته نه یهك رۆژدا چهند جارێك له هه ور و باران پر ده بیته و
پاشان سامالێکی خه ندان له پرووی ئاسماندا به جی ده هیلیت. واته "بۆشایی ئاسمان" به
خیرایی ئه م ئالو گۆرانهی، ده لێ میلی چرکه ژمیری ئه و کاتزمیره گه وره یه ده نوینیت..

"پرو"ی ئەو "زەوی" یش که ستوونی خانەى دنیاىە، گەر وەك "مەكان" ىك سەیرى بکەین، دەیین لە پرووى ژيان و مردنى پرووەك و زیندەوهرانى ناویەو، لە ئالوگۆرپى بەردەوامدايە. کەواتە بە وینەى مىلى "خولەك ژمیر" تێماندەگەيەنیت که ئەم دنیاىە رېوارپىكى فانی و لەسەر پێتە..

هەر وەك پرووى زەوی لە ئالوگۆرپى بەردەوامدايە، ئەو ئالوگۆر و بوومەلەرزەکانى "ناووە" شى که بە قوتبۆنەوێ چیاکان و نیشن و پۆچوونى زەوی کۆتاییان پى دیت، کارپىکیان کردوو که "ناووە" ى زەوی مىلپى سەعات ژمیری وەها ییت که هەندى بە سستى بچوولیت و، لە گەل ئەو شدا پىشاغان بدات که ئەم لایەنەى دنیاى بەرەو نەمان دەروات..

"ئاسمان" یش که بنمىچى خانەى دنیاىە، گەر وەك "مەكان" ىك بۆى پروانىن، دەیین ئالوگۆرپەکانى ناوی، چەشنى جوجوولى تەنە ئاسمانى یەکان یان دەر کەوتنى کلکدارەکان و گیرانى خۆر و مانگ و کەوتنى ئەستێرە و تیرەستێرە و، ئالوگۆرپەکانى ترى وەك ئەمانە، بزمان دەرەخەن که "ئاسمان" یش بەهەمان جۆر پراوەستاو و چەسپاو نی، بەلکۆ بەرەو پیری و دارپان دەروات، ئەو تا ئالوگۆرپەکانى که وەك میلە حەفتە ژمیرەکانى سەعات وان و بە سستى دەجوولین، بەلگەن لەسەر ئەوێ که بەرەو پرووخان و نەمان دەروات!

بەم جۆرە، دنیا لە خۆیدا (واتە لەو پرووەو که دنیاىە) لەسەر ئەم حەوت پایمە بنیات نراوە که هەموو کات و ساتیک دەجوولین و بوومەلەرزەى تیدا دروست دەکەن. بەلام هەر ئەم دنیا بزۆکەى که هەمیشە لە ئالوگۆرپى بەردەوامدايە، کاتى پروو دەکاتە بەدیپنەرى شکۆمەندى خۆى، ئەو ئەو ئالوگۆر و جوجوولانە دەبن بە جۆولەى قەلەمى توانستى خواپى لە کاتى نووسینى نامە صەمەدانى یەکانى لەسەر لاپەرەى "وجود" دا و.. ئالوگۆرپى بارودۆخەکانى دنیاى دەبن بە چەند ئاوینەى کى نوێ و یەك لە دواى یەکى ئەوتۆ که نوورەکانى درەوشانەوێ ناوە جوانەکانیان تیدا دەرە کەوت و کاروبارە سەرتاپا حیکمەتەکانى ئەو ناوە جوانانە دەرەخەن و بە چەند وەسفپى جۆراوجۆرى شایستەش وەسفى ئەو خواوەندە دەکەن.

بەم جۆرە دەرکەوت که "دنیا" لە خۆیدا پرووى لە فەنا و نەمانە و، بە چوستى و خیرابى بەرەو وێرانى و نەمان دەروات و، بە بەردەوامى لە ئالوگۆر و جوجوولدايە.

کهواته دنیا - له راستیدا - وهك ئاوی بهخوږ وایه که دهپروات و وهستانی نی. بهلام "بني ئاگایی مرؤف" له خواوهندی خوی، ئهو ئاوه بهخوږه ی به وشك و وهستاو پيشانی مرؤف داو، بههوی چه مکی ماددی "سروشت" یش ئاوه که لیل بوو و خاوینی په کی له دهست دا. تاله ئه بنجامدا دنیا بوو به پهرده په کی چری سههؤل ئاسای هینده تهستور که بهری قیامهتی له مرؤف گرت!

جا فلهسهفه ی نهخوش، به ورده کاری و لینگه پرانه فلهسهفه ی په کانی و.. له پښی چه مکی ماددی سروشته وه و.. به هؤکاری لایه نه خه له تینه ره کان و بهره لایی و هه وه سبازی په کانی شارستانیته ی له خسته بهری نه فام.. چری زیاتری بهو پهرده په ی دنیا داوه و پتر سهخت و پهقی کردووه و، خهوی قولتری غه فلهتی له مرؤف خستووه و، به چه نده ها قات پهره ی به چلک و چه په لی په کانی شی داوه. تاله ئه بنجامدا "کردگاری شکومه ند" و "ئاخیره تی گمش و خه ندان" ی له بیری مرؤف برده وه!

بهلام "قورئانی پیروز" هینده به توندی ئه م دنیا په - که ئه مه ناوه رۆکیه تی و لهو پرووه وه که دنیا په - راده ته کینیت تاله ئه بنجامدا وهك خوری شیکراوه ی لی ده کات! بره وانه ده فهرموی: ﴿الْقَارِعَةُ ۝ مَا الْقَارِعَةُ ۝ وَ اِذَا وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ ۝ وَ هَا الْطُّورُ ۝ وَ کِتَابٍ مُّسْتَوِرٍ ۝ وَ ثَابِتِه کانی تری هاوچه شنیان!

پاشان قورئان، پروونی و خاوینی په کی سازگار به دنیا ده به خشیت و، خلته و لیلی په کانی بهم پروونکر دنه وه په نگینه ی خوی لی لا ده بات وهك: ﴿اَوَلَمْ يَنْظُرُوا فِي مَلَكُوتِ السَّمٰوٰتِ وَ الْاَرْضِ ۝ (الأعراف: ۱۸۵) هه روه ها: ﴿اَفَلَمْ يَنْظُرُوا اِلَى السَّمٰوٰتِ فَوْقَهُمْ کَيْفَ بَنَيْنَاهَا ۝ (ق: ۶) هه روه ها: ﴿اَوَلَمْ يَرَ الَّذِیْنَ کَفَرُوْا اَنَّ السَّمٰوٰتِ وَ الْاَرْضَ کَانَتَا رَتْقًا ۝ (الانبیاء: ۳۰) هه روه ها ثایه ته چه کیمه کانی تری وهك ئه مانه..

پاشان ئهو دنیا په ی که به روانینی غه فلهت و بني ئاگایی مرؤف له خوا، وه کو سههؤل به ستوویه تی، قورئانی پیروز به گوفتاره نوورانی و ورشه داره کانی خوی ده تیوینته وه، وهك: ﴿اللّٰهُ نُورُ السَّمٰوٰتِ وَ الْاَرْضِ ۝ وَ مِمَّا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا اِلٰٓءَ لَعِبٍ وَ لَهٗوَ ۝ هه روه ها ثایه ته مزنه کانی تری هاوچه شنیان..

پاشان قورئان وه می "ئه به دییه ت" و "نه مری مرؤف له دنیا دا" بهو دهسته وازانه ی خوی له ئه ندیشه ی مرؤفدا لا ده بات که هه والی نه مان و مردنی دنیا راده گیه نن. وهك:

﴿إِذَا السَّمَاءُ انْفَطَرَتْ...﴾ و ﴿إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ...﴾ و ﴿إِذَا السَّمَاءُ انشَقَّتْ...﴾ و ﴿وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَصَعِقَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ...﴾ و ثابته ته پیروزه کانی تری هاوچه شنیان.

پاشان تهو غه فله تهی که چه مکی ماددی "سروشت" ی بهرهم هیناوه، قورئانی پیروز به بانگه بروسکه ئاسا کانی خوی دهره وینته وه و نایهیلیت. وهك لهم ثابته تانهی:

﴿يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَرْجُ فِيهَا وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ﴾ (الحديد: ۴) و ﴿وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ سَيَرْكُمُ آيَاتِهِ فَتَعْرِفُونَهَا وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ﴾ (النمل: ۹۳) و ثابته ته پروونا که کانی تری هاوچه شنیاندا دهرده که ویت.

بهم جوره، قورئانی پیروز به گشت ثابته گهردوونی یه کانی (واته تهوانه یان که پروویان له گهردوونه) له سهر تههم بناغیه دهروات و بهردهوام دهیت، تا پرووی راسته قینهی دنیا وهك خوی دهرده خات و دهیخاته پینش چاو. ههروهك بهو ثابته تانه پرووی ناشیرین و چه پهلای دنیا ش دهرده خات و، لهم رینه وه پروانینی مرؤف لهو پرووه ناشیرینهی دنیا وه بۆ پرووه جوانه که ی وهرده چهر خینیت که بۆ به دیهینه ری شکومه ند دهروانیت!

بهم کارهش دهرسی حکمه تی دروست و فله سه فه ی راستی پنی ده لینه وه و له و اتا کانی کینی گه و ره ی گهردوونی ده گیه نیت و، له هه مان کاتدا ئاور له پیت و نه خش و نیگاره کانیشی ده داته وه، به لام بی ته وه ی کار و په نجی خوی لهو لایه نه فانی یانه ی نه خش پیته کاندای به فیرو بدات که په یوه ندی یان به مرؤفه وه نی یه، وهك ته وه ی فله سه فه ی مه ست و شه یدای "ناشیرینی" ده ی کات، که - بهم کاره ی - سه یر کردنی و اتا و ناوه رۆکی تههم کینه ی گهردوونی له بی ری مرؤف بر دوه ته وه!

پرووناکی سی هم

له پرووناکی دووه مه دایا ئامازه مان بۆ پرووخان و تیکشکانی حکمه تی مرؤف کرد له بهردهم حکمه تی قورئاندا، ههروهك ئامازه شمان تیدا کرد بۆ ئیعجازی حکمه تی قورئان.

والهه پرووناکی په شدا پلهی حیکه تهی قوتاییانی قورئان (که زانایی ته صفیا و،
 هولیایی پیوچاک و، که سانی پرووناکیوی ناو حه کیه ئیشراقی په کانن)^(۱) له چاو
 حیکه تهی قورئاندا پروون ده که پنه وه و، به پوختی ئامازه بۆ ئهه لایه نهی ئیعجازی قورئان
 ده که پنه.

راستترین و پروونترین به لگه له سهر پایه بلندی قورئانی حه کیم و له سهر ته وهی که
 قورئان راست و په وایه و، به هیترترین به لگه و نیشان ههش له سهر ئیعجازه که ی ته وهیه که:
 قورئانی پیروز له ده می باسکردنی "ته وحید" و هه موو به شه کانیدا هاو دهه له گه ل
 باسکردنی گشت پله کانی تهو به شانه و سهر جهه پنداویستی په کانیا و، بی ته وهش
 "پنکو پنیکی" ی هیچ کامیکیان تیکبدا، به ته وای "هاوسه نگی" ی خزی پاراستوه!
 ههروهه پاریز گاری "هاوسه نگی" ی نیوان گشت حه قیقه ته خواییه به رزه کانیشی
 کردوه و، سهر جهه می تهو حو کمانه شی له خۆدا کۆ کردوه ته وه که هه موو ناوه
 جوانه کانی خوای گه وره داخوازی ده بن، هاو دهه له گه ل پاراستنی پنکو پنیکی و
 په یوه ندی ده ست له ملانی نیوان تهو حو کمانه دا.. ههروهه به هاوسه نگی ته وای
 کاروباری "پرووبیه" و "ئولو هییه" یشی پنکه وه له خۆدا کۆ کردوه ته وه!
 جانهه "پاریز گاری" و "هاوسه نگی" و "کۆ کردنه وه" یه، تاییه تکاری په کی قورئانه که
 هه رگیز له هیچ ئاسه وارنکی مرفدا نی یه. ته نانه نه له به ره هه می فیکری په کانی گشت
 بیراره مه زنه کان و، نه له ئاسه واری هولیایی پیوچاکدا که پوشتوونه ته ناو جیهانی
 مه له کووت و، نه له کتیی تهو ئیشراقی یانهی که له ناخی دیوی ناوه وهی شتاند
 پوچوون و، نه له عیرفانی تهو پوچانی یانه شدا که پوشتوونه ته ناو جیهانی په نهانی
 غه ییه وه، تاییه تکاری و ده ست ناکه ویت. به لکو هه موو بهش و تاقمینی ته وانه دهستی
 به ته نها لقیل یان دوو لقی دره خته مه زنه که ی "حه قیقه" وه گرتوه و، به ته وای ته به
 گه لا و بهری تهو له وهه سهر قال بووه و، چ له بهر پنی نه زانی و چ له بهر بۆ نه پروانین،
 ئاویری له هیچ کامی لقه کانی تر نه داوه ته وه، ده لئی جوړه کار دابه شکردنیک له
 نیوانیاند پرووی داوه!

(۱) ئیشراقی په کان چهنده یله سووفیکی صوفی بوون، به لام چهنده را و بۆچوونیکیان بووه که له گه ل
 ئیسلامدا په ک ناگرت و پېر وه که پان ئاویت په که له فله سفه ی له فلاتوونیی نوی و ئایینی ئیسلام. (وه رگیز)

بەلئى، پروانىنە "بەر تەسكە پابەندە كان" ھەرگىز ناتوان دەوراندەۋرى "ھەقىقەتى رەھا" بىدەن و ھەموو لايەكى بېيىن. چۈنكى ئەم كارە پىۋىستى بە پروانىنىكى كولىلى و گىشتىگىرى وەك "قورئانى پىرۋز" دەيىت!

كەۋاتە ھېچ شتىكى تىرى غەيرى قورئانى پىرۋز - با دەرس و رېنمايشى لە قورئان وەر گىرتىت - ناتوانىت بە "ژىرى" يە سنووردار و جوزئى يە كەى خۇى جگە لە چىمكىك يان دوو چىمكى ھەقىقەتە كامەلە كە زىياتر ھىچى تر بە تەۋاى بېيىنىت! بۇيە بە گەرموگورى لەو چىمك و لايەندە سەرقال دەيىت و لىنى ناترازىت و، لە ئەنجامدا "ھاۋسەنگى" ى نىۋان "ھەقىقەتە كان" دەشۋىنىت و، يان بە "زىادە پەۋى" ياخود "كورتېرى" رېكويىكى نىۋانىان ناھىلىت!

لە لقى دوو ھەممى و تەى بىست و چوارەمدا، بە نمونەيە كى سەير ئەم پراستى يەمان پروون كىر دوو تەۋە. بەلام لىرەدا نمونەيە كى تر دەھىنەۋە كە ئامازە بۇ خودى ئەم مەسەلەيە دەكات. ئەمەش نمونە كەيە:

گرىمان لە بنكى دەريايە كى فراۋاندا گەنجىنەيە كى گەۋرەى پر لە گەۋھەرى بەنرخ بىيىت. ئىنجا چەند مەلەۋانىكى بىندەريايى كارامە بۇ دۇزىنەۋەى گەۋھەرە كانى ئەو گەنجىنە بەنرخە رۇشبنە ناۋ ئەو دەريايەۋە. بەلام لەبەر ئەۋەى چاۋيان بە سىز ابوو، ئەۋا مەگەر يە دەست، دەنا نەياندەتۋانى جۆرە كانى ئەو گەۋھەرە بەنرخانە بناسنەۋە..

يە كىنكىان دەستى بەر ئەلماسىكى كەمىك درىژ كەۋت و، پىرىارى دا كە ئەو گەنجىنەيە برىتى يە لە گەنجىنەيە كى پر لە شىشى ئەلماس! خۇ كە ۋەسفى چەند گەۋھەرىكى تىرى لە ھاۋەلە كانى بىست، پىنى وابوو ئەو گەۋھەرەنى كە ئەۋان لىنى دەۋىن شۋىنكەۋتە و نقىم و نەخش و نىگارى ئەۋ شىشە ئەلماسانەن كە خۇى دۇزىۋىنەتەۋە!

ھەرۋەھا گرىمان ھەندىكى تىرىان شتىكى خېرى وەك ياقووت و.. كەسانىكى تىريان مورۋويە كى زەردوۋى چوار گۆشەيان دۇزىيىتەۋە و.. بەم جۆرە... ھتد... ئەۋا ھەموو يە كى لەۋانەى كە ئەۋ گەۋھەر و بەردە گرانبەھايانەيان بە دەست - نەك بە چاۋ - دىۋە، پىنى ۋا دەيىت ئەۋ گەۋھەرە بەنرخەى كە خۇى دۇزىۋىتەۋە بەشى "سەرەكى" و "زۆر" ى گەنجىنە كە پىنكەھىنىت و، ئەۋ ۋەسفانەش كە لە ھاۋرپىكانى دەيىستىت بەلق و پەل و ناۋكارەى گەنجىنە كەيان دادەنىت، نەك بەشىكى "سەرەكى" ى ئەۋ گەنجىنەيە!

بەم جۆرە، "هاوسەنگی"ی راستیەکان دەشیوێت و "پێکوپێکی"یەکی نیوانیشیان نامینێت و، ڕەنگ و ڕوخساری گەلێ حەقیقەتیش دەگۆڕێت. چونکە ئەو کەسە دەیهوێت ڕەنگی راستەقینە "حەقیقەت" ببینێت ناچارێ گەلێ تەئویل و تەکەللوفی خۆکردەیی. تەنانت ئەم کارە هەندێک لەوانە بۆ هەلدیری "ئینکار" و "تەعطیل" ڕادەکێشێت!

هەر کەس بە وردی سەرنج لە کتیی حەکیمە ئیشراقیەکان و ئەو صۆفیانهش بدات کە تەنها پشتیان بە "مەشهورودات" و "کەشفیيات"ی خۆیان بەستوو و، ئەمانەشیان بە تەرازوووە کانی سونەتی خاوەنی پێغمبەر ﷺ هەلەسەنگاندوو، بێ هیچ دوودلییەک تەسدیقی ئەم ڕیارە ی ئیمە دەکات.

کەواتە هەرچەند ئەوانە لە قورئانەوه ڕێنمایی وەرەگرن و، لە هەمان ڕەگەز و جۆری راستیەکانی قورئاندا کتیبەکانیان دادەنێن، کەچی هەمیشە کەمی و ناتەواوی ئاوێتە ی بەرهمەکانیانە، چونکە هیچ کامیان "قورئان" نین!

بەلام "قورئانی پیرۆز" دەریای راستیەکانە و، ئایەتە مەزنەکانیشی مەلەوانی ناو بنکی ئەو دەریایەن. ئەوەتا گەنجینە کە ی ناوی دەدۆزنەوه و دەناسین و لە بارەیهوه دەدوین.. بەلام دەبێ بزائین کە ئەمان چاویان کراویه و سەرجهەم و سەرانسەری گەوهەرەکانی ناو گەنجینە کە دەبینن!

بۆیە "قورئانی پیرۆز" لە ڕێ ئایەتە مەزنەکانیهوه، وەسفیک "هاوسەنگ" و "بۆگونجاو"ی ئەو گەنجینە گەورهیه دەکات و، بەم کارەشی جوانیی راستەقینە و سەرنج ڕاکێشی خۆی دەردەخات!

* بۆ نمونە:

قورئانی پیرۆز "گەورهیی پەروەردگاریتی"یە شکۆمەندە کە ی خوا ی گەوره دەبینێت و، بە واتا کانی ئەم ئایەتە پیرۆزانە وەسفی دەکات:

﴿وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَالسَّمَاوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ﴾ (الزمر: ۶۷)، ﴿يَوْمَ نُطَوِّي السَّمَاءَ كَطَيِّ السِّجِلِّ لِلْكُتُبِ﴾ (الأنبياء: ۱۰۴).

لە هەمان کاتیشدا و بە بەلگە ی ئەم ئایەتە پیرۆزانە، هەمەلایەنی میهرەبانیی خواوەند دەبینێت:

﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَخْفَىٰ عَلَيْهِ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ ۝ هُوَ الَّذِي يُصَوِّرُكُمْ فِي الْأَرْحَامِ كَيْفَ يَشَاءُ﴾ (آل عمران: ۵-۶)، ﴿مَا مِنْ دَابَّةٍ إِلَّا هُوَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا﴾ (هود: ۵۶)، ﴿وَكَأَيِّنْ مِنْ دَابَّةٍ لَا تَحْمِلُ رِزْقَهَا اللَّهُ يَرْزُقُهَا وَإِيَّاكُمْ﴾ (العنكبوت: ۶۰).

پاشان هر وهك فراوانی "خهللاقیهت" ی خواوهند ده بینیت و، ثم ثایه ته پیروزه ی له سهر ده کات به بهلگه و له ری یه وه ده ری ده بریت:

﴿خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَجَعَلَ الظُّلُمَاتِ وَالنُّورَ﴾ (الأنعام: ۱) به هه مان جور، شموی ده ست وهر دانی خواوهند له کاروباری هه موو گهر دووندا و هه مه لایه نگیری پهروه دگاری ته یه که شی بو هه موو شتیک، ده بینیت و به پی پی وونکر دنه وه ی ثم ثایه ته پیروزه رینمایی خه لکی بو لا ده کات:

﴿خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ﴾ (الصافات: ۹۶).

پاشان هر وهك ثمو راستی یه مه زنه ده بینیت که ثم ثایه ته ده ری ده خات: ﴿يَخِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا﴾ (الروم: ۵۰) به هه مان جور، راستی ثمو به خشنده پی و که ره مه فراوانش ده بینیت و ده پی به بهلگه له سهری که ثم ثایه ته پیروزه ده ری ده بریت:

﴿وَأَوْحَىٰ رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ﴾ (النحل: ۶۸) و، له هه مان کاتیشدا و به رینمایی ثم ثایه ته پیروزه حه قیقه تی ثمو فره مان په وایه تی یه زال و هه مه لایه نگیره ش ده بینیت:

﴿وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ مُسَخَّرَاتٌ بِأَمْرِهِ﴾ (الأعراف: ۵۴) ..

پاشان هر وهك ثمو راستی یه به سوز و کارسازه ی ثم ثایه ته ده بینیت: ﴿أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى الطَّيْرِ لَوْقِهِمْ صَافَاتٍ وَيَقْبِضْنَ مَا يُمَسِّكُهُنَّ إِلَّا الرَّحْمَنُ إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ بَصِيرٌ﴾ (الملك: ۱۹) ..

به هه مان جور، حه قیقه تی یه که جار مه زنی ثم ثایه تمش ده بینیت:

﴿وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَا يَئُودُهُ حِفْظُهُمَا...﴾ (البقرة: ۲۵۵) ..

هر له هه مان کاتیشدا حه قیقه تی ثمو چاودیری یه خوا ییه ش ده بینیت که له ده برینی ثم ثایه ته دایه:

﴿وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ﴾ (الحديد: ۴) به وینه ی بینی ثمو راستی یه گشتگیری که ثم ثایه ته ده ری ده بریت:

﴿هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾ (الحديد: ۳) ..

ههروه ها ئه و نزیکی یه ی خواوه ندیش ده بینت که ئه م ئایه ته ده ری برپوه:

﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ وَ عَلَّمْهُ مَا تُوسِسُ بِهِ نَفْسَهُ وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ﴾

(ق: ۱۶) ..

له گه ل ئه و راستی یه به رزه ش که ئه م ئایه ته پیروزه ئامازه ی بۆ ده کات:

﴿تَفْرُجُ الْمَلَكَةُ وَالرُّوحُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ﴾ (المارج: ۴)، به

وینه ی بیننی ئه و راستی یه هه مه لایه نه یه ی که ئه م ئایه ته پیروزه به لگه یه له سه ری:

﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَى وَيَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ

وَالْبَغْيِ﴾ (النحل: ۹۰) ..

ههروه ها ئایه ته پیروزه کانی تری وه ک ئه مانه ش، که ده ستوره دنیا یی و قیامه تی و

عیلمی و عه مه لی کانیان له خو گرتوه.

کهواته "قورئان" هه موو ئه و ده ستورانه ی که به خته وه ری هه ردوو ژیان ده هینه ده ی،

ده بینت و لییان ده دویت و پرونیان ده کاته وه، ههروه ک هه موو یه کن له شه ش پایه کانی

ئیمان و پینج پایه کانی ئیسلام به دوور و دریز یه کالآ ده کاته وه و به جیددی و

گه رمو گوپی و ئامانج داری ده یانخاته بهر باس و لیکۆلینه وه و، له گه ل ئه وه شدا

پاریز گاری "هاوسه نگی" ی نیوانیان ده کات و "پیکه وه گوئان" ی نیوانیشیان وه ک

خوی ده هیلینه وه. ئنجا له سه رچاوه ی ئه م جوانی یه ناوازه یه ی که له "پیکه وه گوئان" و

"هاوسه نگی" ی هه موو ئه م راستی یانه وه بهیدا بووه، ئیعبازیکی مه عنه ویی په نگین بۆ

قورئانی پیروژ سه ره لده دات!

له م نهینی یه وه ده رده که ویت که زانیانی که لام، هه رچه نده ش قوتاییتی قورئانیان

کردوه و هه زاران کئییان داناه که هه ندیکیان ده یان بهرگ ده بن، که چی له بهر

ئه وه ی به وینه ی ده سه ی "موعتزه یله" ته رجیحی عه قلیان به سه ر "نه قل" دا داوه، ئه و

نه یانتوانیه هینه ی "ده" ئایه تی قورئانی پیروژ راستی یه کانی ئیمان پروون بکه نه وه و به

جوزیکی دلتیا که ره قه ناعه ت به خش و گومان بر بیانچه سپین!

چونکه ئه وان له بناری چیا دووره کانه وه کانیوا هه لده که نه و، ئنجا به لووله و

کاریز (واته به زنجیره ی هۆکاره کان) له و په ری جیهانه وه ئا و راده کیشن، ئنجا دین

لهویدا زنجیره که دهقرتینن و "بوون" و "ناسین"ی خواوهندی "واجب الوجود" دهچهسپین، که وهك ئاوی ژیانهخش وایه!

بهلام ههریهك له ئایهته پیرۆزه کانی قورئان وه کو عهساکی حهزهرتی موسایه؛ له ههر شوینیکدا بیهویت دهیدات به زهویدا و کانیاو دهتهقینتهوه، له ههموو شتیکیشدا پهنجهریهك دهکاتهوه که لینهوه دهپوانزیته کردگاری شکۆمهند و دهیناسینیت!

ئهم راستی یهش له ههموو وته کاندا و، له پهیامی عهرهیی "قطره"شدا که دلۆپیکی ئم ئم داچۆراوی دهریای قورئانه، به پروونی چهسپینراوه.

ههر لهم نهینی پهشوهیه که دهبین گشت پێشهوايانی دهسته و کۆمهله گومراکان، لهوانه ی که به ناو ناخی شتاندا پۆچوون و، بی شوینکهوتنی سونهتی پێغه مبه ر ﷺ پشتیان به "مه شهوودات"ی خۆیان بهست و، له پینگادا گه رانهوه و، دهسته و تاقمیکی گومرایان پێکهینا و سهر کردهیی کۆمه لێکیان گرت تهستۆ..

ههموو ئهوانه، پێیان به رهو ئهم چه شنه بیدعت و گومرایانه تراز و، مرؤفایه تی یان بۆ لای ئهم جۆره پینگه ویلانه دایه بهر، چونکه نه یان توانی پارێزگاریی "پنکوپنکی" و "هاوسهنگی"ی راستی یه کان بکه ن!

جا دهسته و سانی و کۆله واریی ههموو ئهوانه، ئیعبازینکی تری ئایه ته کانی قورئانی پیرۆز ده رده خات!

كۆتايى

لە ئىلى چواردەھەمى "وتەي نۆزدەھەم" دا دوو دانە لە بىرىسكانەۋە كانى ئىعجازى قورئان پابورد، كە بىرىتىن لە چىكمەتى دووپاتىۋونەۋە لە قورئاندا، چىكمەتى پوختە لىدوانى قورئان لە بۈيۈك زانستە گەردوۋنى يەكاندا.

لەو وتەيدە بەرپوۋنى دەر كەۋت كە ھەر يەك لەم دوانە يە كىچىك لە سەرچاۋە كانى ئىعجازى قورئان، بە پىچەۋانەي گومانى ھەندى كەس كە پىيان واپە مايەي كەمو كۈۋرپىن لە قورئاندا..

ھەرۋەك لە مەقامى دووھەمى "وتەي بىستەم" ىشدا بىرىسكەيەكى ئىعجازى قورئان بە جوانى پوۋن كرايەۋە، كە بەسەر پوۋى موعجىزاتى پىغەمبەرەنەۋە - دروۋدىيان لەسەر بىت - دەدرەۋ شىتەۋە.

جىگە لەمانە، گەلى بىرىسكەي تىرى ئىعجازى ۋەك ئەمانە لە ھەموو "وتەكان" و پەيامە ەەرەبىيە كاندا باس كراۋن، بۆيە بەۋانە ۋاز دەھىتىن.

بەلام لىرەدا ھىندە دەلىتىن كە:

موعجىزەيەكى تىرى قورئان بىرىتى يە لەۋەي:

ھەرۋەك ھەموو موعجىزاتى پىغەمبەرەن - دروۋدىيان لەسەر بىت - بە كۆمەلى و پىكەۋە يە كىچىك لە نەخش و نىگارە كانى ئىعجازى قورئاندايەن دەر خست، بە ھەمان جۈر قورئانىش بە ھەموو موعجىزە كانىيەۋە، موعجىزە گەۋرە كەي پىغەمبەر ﷺ دەرەخات! ھەرۋەك سەر جەم موعجىزاتى پىغەمبەرىش ﷺ بە موعجىزەيەكى قورئانى پىرۋز دادەنرىت!

چۈنكە ئەو موعجىزە ئامازە بۇ ئەۋە دەكەن كە قورئان ھى خۋاي گەۋرەيە، واتە گۇفتارى ئەۋە.

جا به دەر کهوتنی ئەم نەیسەتدانە قورئان بۆ لای خوای گەورە، هەموو یەکیەک لە وشەکانی قورئان دەبێت بە موعجیزە یەکی سەر بەخۆ، چونکە ئەو کاتە هەموو یەکیەک لەو وشانە وەک ناوک دەبن و دەگوێنن لە واتادا درەختیکی تەواوی "حەقیقەت" لەخۆ بگرن و، بە وێنەی دڵ لەناو جەستەدا ئەوانیش پەڕەندەکانی لە گەڵ سەر جەم ئەندامەکانی حەقیقەتی هەرەمەزندان بێت و بە پیت و روخسار و چۆنیتی و پێ و شوێنیشیان پروویان لە چەندەها کاروباری لە سنوور بەدەر بێت، چونکە هەریەکیان پالێ بە زانستیکی گشتگیر و بیستیکی بێ کۆتاییەوه داوه!

ئالێرەو یەکی زانایانی "پیتزانی" دەڵێن:

(لە تەنها یەکی پیتی قورئاندا پێ بە لاپەرە یەکی تەواو نەهێمان دەر هێناوه)، ئەم دەعوایە شیان بە بەلگەوێ بۆ کەسانی شارەزای ئەو بوارە دەچەسپێن.

ئێستاش بێر لە هەموو ئەو شتە بکەرەوه کە لە سەرەتای ئەم پەیامەوه تا ئێرە، باس کراون و بە چاویلکە ی هەموو ئەو پۆشنایی و، تیشک و، بریسکە و، نوور و، پرووناکی یانە ی لەم پەیامەدان، سەیری ئەنجامی ئەو دەعوایە بکە کە لە سەرەتای پەیامە کەدا کردمان. دەبینیت ئەم پەیامە بە هەموو هێزێکی خۆی دەنگی لێ هەلپێوێ و، ئەو "ئەنجام"ە دەخوێنێتەوه و راپێدە گەیهێت، کە:

﴿قُلْ لِّیْنَ اجْتَمَعَتِ الْاِیْسُ وَالْجِنَّ عَلٰی اَنْ یَّاتُوْا بِمِثْلِ هٰذَا الْقُرْاٰنِ لَا یَأْتُوْنَ بِمِثْلِهٖ وَلَوْ كَانْ بِغَضٰهُمْ لِّبَغْضِیْ ظَهَرَ﴾! (الاسراء: ۸۸) ..

***

﴿سُبْحٰنَكَ لَا عِلْمَ لَنَا اِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا اِنَّكَ اَلْتَ عَلِیْمُ الْحَكِیْمُ﴾ (البقرة: ۳۲) ..

﴿رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا اِنْ كُنَّا سَاغِبًا اَوْ اَخْطَاْنَا﴾. (البقرة: ۲۸۶) ..

﴿رَبِّ اَشْرَحْ لِيْ صَدْرِیْ • وَیَسِّرْ لِيْ اَمْرِیْ • وَاخْلُلْ عُقْدَةً مِنْ لِسٰنِیْ • یَفْقَهُوا قَوْلِیْ﴾ (طه: ۲۵-۲۸) ..

اللهم صلّ وسلّم وفضّل وأجمل وأنبّل وأظهر وأطهر وأحسن وأبرّ وأكرم وأعزّ وأعظم وأشرف وأعلی وأزکی وأبرک والطف صلواتك.. وأوفی وأکثر وأزید وأرقی

وأرفع وأدوم سلامك.. صلاة وسلاماً، ورحمة ورضواناً، وعفواً وغفراناً، تمتد وتزيد
بوابل سحاب مواهب جودك وكرمك، وتنمو وتزكو بنفائس شرائف لطائف جودك
ومِنَّك، أزليّة بأزليتك لا تزول، أبدية بأبديتك لا تحول.. على عبدك وحيبك
ورسولك محمد خير خلقك: النور الباهر اللامع، والبرهان الظاهر القاطع، والبحر
الزاهر، والنور الفامر، والجمال الزاهر، والجلال القاهر، والكمال الفاخر.. صلاتك التي
صليت بعظمة ذاتك عليه وعلى آله وأصحابه كذلك، صلاة تغفر بها ذنوبنا، وتشرح
بها صدورنا، وتطهر بها قلوبنا وتروّح بها أرواحنا، وتقدس بها أسرارنا،
وتنزه بها خواطرنا وأفكارنا، وتصفّي بها كدورات ما في أسرارنا وتشفي بها
أمراضنا، وتفتح بها أقفال قلوبنا.

﴿رَبَّنَا لَا تُرِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ﴾ (آل

عمران: ٨) ..

﴿وَأَخِرُ دَعْوَاهُمْ أَنْ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ (يونس: ١٠).

آمين.. آمين.. آمين.

پاشکۆی په کم

نم پاشکۆبه، پلهی حه فده همی تیشکی حه وتمه، کرا به پاشکۆبهك بۆ
"وتهی بیست و پینجم".

نم گه شتیارهی که له گهشت و گهران تیر نابیت و ماندوو بوون کاری تیناکات،
زانیی نامانجی ژبانی نم دنیا به و ژبانی "ژیان" ته نهاله ئیماندا به، بۆ به له گه "دل" ی
خویدا دوا و، وتی:

گوفتاری ئه و که سهی که لیبی ده گهرین، به ناو بانگترین و راستترین و دانساترین
گوفتاری ناو نم "بوون" به و، له هه موو چهرخ و سهرده میکدا ته حه ددای گشت
ئه وانهی کردووه که ملی بۆ که چ ناکهن. که واته بال له پیشدا سه رله و قورئانه پیروزه
خاوه ن ره وانی به ئی عجاز به خشه بدهین و بزاین چی ده لیت؟ به لام پیش ئه وهی بجینه ناو
نم جیهانه جوانه وه، با هه ندیک بووه ستین و ئه و نه ده له م کتیبه بکۆلینه وه که دنیامان
بکات له وهی کتیبی به دیهینه ری ئیمه به.

به م جوړه، ده ستی کرد به وردبوونه وه و لیکۆلینه وه.
جا له بهر ئه وهی نم گه شتیاره له هاو چهرخه کاغانه، ئه و له پیشدا سهیری
"په یامه کانی نوور" ی کرد، که چهنه بریسکانه وه به کی ئی عجازی مه عنه و بی قورنانی
پیروژن.. بینیی:

نم په یامانهی که ده گه نه سه د و سی دانه، بۆخویان ته فسرینکی به نرخی ئایه ته کانی
قورئان، چونکه په رده له پرووی سه رنجه ورده کان و پرووناکی به په رنه گینه کانی ئه و
ئایه تانهی قورئان لاده ده ن و ئاشکرایان ده کهن.

خۆ هه رچه نه ده "په یامه کانی نوور" له م سه رده مه موخیده سه ر سه خته دا، به جیهاد و
تیکۆشانینکی به رده وام، راستی به کانی قورئانیا ن به هه موو لایه کدا بلا و کردووه ته وه،
که چی هیچ که سیک نه یه توانیوه په خه نیا ن لای بگریت یا ن پروو به پرویا ن بیه ته وه، ئه مهش
ئه وه ده چه سپینیت که قورنانی پیروژ که پیشه و او را بهر و سه رچاوه و خوری

رووناكى بەخشى ئەو پەيامانەيە ئاسمانىيە و، گوڧتارى خواوەندى پەرورەدگارى ھەموو جىھانەكانە و، ھەرگىز گوڧتارى ئادەمىزادنىيە، بە پادەيەك كە "وتەي بىست و پىنجەم" و كۆتايى "مەكتووبى نۆزدەھەم" كە ھەردوو كيان تەنھايەك بەلگەي نيوان سەدان بەلگەن لەوانەي كە پەيامەكانى نور بۆ روونكرەنەوئى ئىعجازى قورئان ھىناونى، بە چل شىوہ و پرووى جۆراو جۆر ئىعجازى قورئانسان چەسپاندووە، بە چەشنىك ھەموو ئەو كەسانەيان خستوو تە سەر سوورپمانەوہ كە خویندوويانەتەوہ و لىيان كۆليونەتەوہ، پاشان رېز و سەر سوورپمانى خۇيان بەرامبەر بەو پەيامانە دەرپرېوہ، چ جاي ئەوہى كە رەخنەيان ئاراستە بكنەن يان بەرەنگاريان بېنەوہ، بەلكو ھەموويان - تىكرا - ستايشيان كردوون.

جا چەسپاندنى پرووى ئىعجازى قورئان و، خستەپرووى ئەو لايەنەي كە دەرى دەخات قورئان فەرمايشت و گوڧتارى خواوەندە، گەشتيارە كە ئەمەي بە پەيامەكانى نوورى سپارد، بەلام بە وردى سەرنجى لە چەند خالىك دا كە بە ئامازەيە كى كورت مەزنىي قورئانى پىرۆز دەرەخەن:

● خالى يەكەم:

ھەر وەك قورئانى پىرۆز، بە ھەموو موعجىزات و راستىيەكانى خۇي، كە بەلگەن لەسەر ئەوہى لە ھەموو شتىكى تر حەقەرن، موعجىزەي حەزرتى محەممەد ﷺ، بە ھەمان جۆر حەزرتى محەممەد ﷺ بە ھەموو موعجىزەكانى و بەلگەكانى پىنغەمبەرىتى و كەمالاتى زانىارىي خۇي، موعجىزەي قورئانى پىرۆزە و، بەلگەيەكى گومان بەرە لەسەر ئەوہى كە قورئانى پىرۆز گوڧتارى خواوەندى پەرورەدگارى ھەموو جىھانەكانە.

● خالى دووہم:

قورئانى پىرۆز گۆرەنكارىيەكى گەلى مەزنى لە ژيانى كۆمەلايەتيدا ھىنايە گۆرپى و، رووناكىيە بە ھەموو ئاسۆكانى گەردووندا پەخشاند و پىرى كردن لە بەختەوہرى و راستىيە مەزنەكانى لەسەر نەخشاندن و، ئالوگۆرپىكى يەكجار گەوہرى ئەنجام دا چ لە دل و دەروونى مەزفەدا چ لە گيان و ژىرىياندا چ لە ژيانى كەسى و كۆمەلايەتى و رامبارىياندا. ئىنجا ئەم گۆرەن و ئالوگۆرەشى بە بەردەوامى ھىشتەوہ و بەرپۆھى برد، بە پادەيەكى ئەوتۆ كە ئايەتەكانى ئەم قورئانە (كە دەگەنە شەش ھەزار و شەش سەد و شەست و شەش ئايەت) وا چوارەدە سەدەي رەبەقە لە ھەموو چركەيە كەدا بە

لای کهممه له سه زاری زیاتر له سه د ملیزن کهس، بهوپه پری پښ و شکۆداری یهوه ده خویندرینه وه، له و کاته شهوه هم قورئانه خه لکان په روه رده و "دهروونه کان"یشیان پاکړ ده کات و، "دلانیان" ده پالتیوت و، پروونی و پله به رزی به "گیانیان" و، راسته شه قام و پرووناکیش به "ژیریان" و ژین و به خته وه ریش به "ژیانیان" ده به خشیت..

بی هیچ گومانیک، هم کتیه، هیچ هاوینه و هاوتا و هاوشانیکی نی.یه. کهواته موعجیزه و ده راسایه.

● خالتی سی هم:

قورئانی پیروز هر له و سه ده مهوه تا کو ئیستا په وانپیژی یه کی وای پیشان داوه که له وینه ی نی.یه. به راده په ک که نرخي "موعه لله قاتی سه به"ی به ناوبانگی شهوانی داگرته خوار که چهند پارچه شیعریکی که له شاعیره هره په وانگوکانیان بوون و به زیر نو سربوون و به دیواری که عبه دا هه لو اسر ابوون، به نه ندازه یه کی شهوت له شان و شکۆ و نرخ و به های داشکاندن که دوا ی هاتی قورئان، که چه که ی "له بید" پارچه شیعره که ی باوکی له پرووی دیواری که عبه داگر و، وتی:

(ماده م هم ئایه تانه هاتن، ئیتر جیی تو لیره دا نه ماوه)!

هه روه ها کاتیک نه دیبکی ده شته کی هم ئایه ته ی بیست که ده فرموی:

﴿فَاَصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ﴾ (الحجر: ۹۴) خۆی پښ رانه گیرا و یه کسه ر سه ری سوژده ی نایه

زه وی!

پیان وت:

ئایا موسلمان بویت؟

وتی:

نه خیر.. به لام سوژده م بۆ په وانپیژی هم ئایه ته بردا

هه روه ها هه زاران کهس له پشه وایانی په وانپیژی و که له شه دیبانی چه شنی عه بدولقا هیری جورجانی و، سه ککاکي و، زه مه خشهری، به په ک دم و په ک ده نگ دان به وه دا ده نین که:

(په وانپیژی قورئان له سه رووی وزه ی مروقه وه یه و، له توانای هیچ که سینکدا نی یه

پښی بگات).

ههروهه قورئانی پیرۆز، هه ره له کاتی نازل بوونیهوه تا کو ئیستاش، تهحه ددای ههموو رهوانیژ و نه دیه له خۆبایی و سه سهخته کان ده کات و، له کهش و فش و خۆبه گهوره گرتن و سه سهخته یان داده گریت و لووتبه رزی یان ده هیئته خوار و، لهو تهحه ددایانه شدا داوای هیئانی سووره تیکی وهک سووره ته کانی قورئانیان لێ ده کات، یان ده یئت به تیاچوون و په سوایی دنیا و قیامهت رازی بن..

تا له م کاته دا که قورئان ئهم تهحه ددایه ی راده گهیه یئت، ده یینیت سه رجهم رهوانیژه سه سهخته کانی ئهو سه رده مه وازیان له پنگا کورته که هیئا، که لاسایی کردنه وهی قورئانه و هیئانی سووره تیکی وهک ئه وه و، له بریی ئهمه پئی یه کی درێژ یان گرت بهر، که پئی جهنگ و پوو به پوو بوونه وهی چه کدارانه یه و، پئی یه که کاولکاری له دوو تویدایه و زیان به گیان و سامانیان ده گهیه یئت.. ئه وان به هه لێاردنی ئهم پنگایه، ئه وه مان بۆ ده چه سپینن که هه ر گیز گرتنه بهری پنگا کورته که له توانا دا نی یه و بۆ هه یج که سینک مه یسه ر ناییت!

ههروهه ملیۆنه ها کتییی عه ره ییمان له به رده ستدان، که یان دۆست و پشتگرانی قورئان به نیازی چاو کردن له شیوازه که ی و شوین پئی هه لگرتنی.. یان دوژمنانی بۆ مه به ستی به رهنگاری کردن و په خه لێ گرتنی، نوو سیویانن..

خۆ هه موو ئهو کتییانه ی که نوو سراون و ده شنوو سڕین، سه رباری به ره ویش چوونی شیوازیان، که ئه ویش ئه بنجانی له دوای یه کتر هاتنی بیره کانیان و سوو دوهر گرتنی دوایینه کانیانه له پشینیانیان، که چی لهو کاته وه تا ئیستا، هه یج کام لهو نوو سراوانه نه له شیوازی قورئان ده چیت نه نزیکیشی ده یته وه! ته نانه ت ئه گه ر پیاویکی عه وامیش گوئی له خویندنی قورئان یئت، هه ست به و راستی یه ده کات و ناچار ده لیت :

(ئهم قورئانه له هه یج کامیکی ئهو کتییانه ناچیت).

جا یان ئه وه یه رهوانیژی یه که ی ئهم له خوار هی ئهو کتییانه وه یه، یان له سه رووی هه موویانه وه یه. خۆ هه یج مرۆفیک - هه ر که سینک یئت - ته نانه ت کافر و مرۆفی نه فامیش ناتوانیت بلیت: رهوانیژی یه که ی له خوار ئه وان وه یه.

جارنیکیان یه کیك ئهم ئایه ته ی خوینده وه که ده فهرموی:

﴿سَبَّحَ اللَّهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ (الحديد: ۱)..

پاشان وتی:

"من هیچ پرویه کی ئیعیجاز له رهوانیژی ئیم ئایه ته دا نابینم که ئیوه ده بینن".

پیان وت:

"تۆیش وهك ئهم گهشتیاره به ئه ندیشه ت بۆ ئهو سهرده مه بگه پرێوه که ئهم ئایه ته ی

تیدا هاتوه، لهوئ گونی لئ رابگره"

ئویش که به ئه ندیشه گه پرایه وه بو ئهوئ و سهیری کاتی پش نازل بوونی قورئانی

کرد، بیینی:

بوونه وهرانی جیهان، له بۆشایه کی چۆل و فراوانی بی سنوور و جیهانیکی

تیاچووی فانیدا فری دراو و، له بارینکی نائومید و شله ژاودان و، له ناو تاریکی یه کی

رهش و چرپا ده گه وزین و، بی گیان و ژیان و هست و نه ست و کار و ئه رک و فرمان..

ئالهم کاته دا، گونی بۆ ئهم ئایه ته پرۆزه راگرت و لئ ورد بووه وه.. بیینی:

ئهم ئایه ته په رده یه کی دادراوه ی له سه ر پروی گه ردوون و سه رانه سهری جیهان

هه لدا یه وه و، به دره وشاوه یی و پرونی پروی گه ردوون و جیهان ده رکه وت و، ئهم

گوفتاره ئه زه لی و فره مانه هه تا هه تاییه ده رسیکی به خاوه ن هه ستانی ریز به ستووی

چه رچه یه که له دوا ی یه که کان را گه یاند و بۆ پروون کرد نه وه که:

ئهم گه ردوونه وهك مز گه وتینکی مه زن وایه و، بوونه وهرانی ناویشی - به تاییه ت

ئاسمانه کان و زهوی - سه رگه رمی زیکر و ته هلیل و ته سیحاتی گه رمو گوپی تاییه تی

خوێانن و، هه ریه که یان به وه پهری شادمانی و تاسه مه ندی یه وه کار و ئه رکی خوێان

خستوه ته ئه ستۆ و، به وه پهری به خته وه ری و سوپاسگوزاری و پیزانینیشه وه ئه نجامیان

ده ده ن و رایانده په رینن.

ئهم گهشتیاره، بهم جۆره کاریگه ری ئهم ئایه ته پرۆزه ی له گه ردووندا بیینی و، ئنجا

مه ودا ی به رزی و رهوانیژی یه که ی چه شت و، گشت ئایه ته کانی تریشی بهم چاوه

بیینی و بهم پێوه هه لی سه نگاندن. پاشان له نه یینی ئه وه ش گه شت که رهوانیژی بی

وینیه ی قورئانی پیرۆز به سه ر نیوه ی گۆی زهوی و پنج یه کی گرو ی مرۆفدا زال و

شکۆداره و، دوا ی ئه وه ش په یی به حیکمه تیک برد له نیوان ئه وه هه زاران حیکمه تانه ی

که وان له به رده وام بوون و نه پرا نه وه ی شکۆمه ندیی ده سه لاتی قورئانی پیرۆزدا، بۆ

ماوه ی چواره سه ده ی ره به ق به وه پهری ریزه وه.

● خالتی چوارەم:

قورئانی پیرۆز دارای سازگاری و شیرینی یەکی ڕەسەن و ڕاستەقینەیی ئەوتۆیە کە بە دوو پات کردنەوێ زۆر و بەردەوامیشی نابێزێت و، خوێندنەوێ زۆری ھەرگیز نابێتە مایەیی بێزاری، لە کاتێکدا کە دوو پاتبوونەوێ لە شتی تردا، بە زۆر خوش و شیرین و بەتامیش بێت، ھۆی بێزاری بون و لە بەرچاو کەوتنە. بە لکو قورئانی پیرۆز، بە دوو پات کردنەوێ خوێندنەوێ، پتر شیرینی و سازگاری یە کە یزاد دەبێت و دەردە کەوێت. ئەمەش ڕاستی یە کە ھەر لەو سەردەمەوێ تا کو ئیستا لای ھەموو کەسێک سەلماوێ، بە ئێوونە دەھێنرێتەوێ.

بەم جۆرە، قورئانی پیرۆز ھێندە تەپری و پاراوی و لاوی و تازەیی دەرخستووێ کە تا ئیستاش ھەموو ئەمانەیی پێوێ دیارە و، ھەرچەندەش وا چوار دە سەدەییە نازل بووێ و ھەموو کەسێک بە ئاسانی دەستی دەکەوێت، کەچی لە گەڵ ئەوێشدا، دەلێتی ئایستای بە تازەیی نازل بووێ. ھەموو سەردەمێکیش قورئانیان ھەر ئاوا بە لاوی و پاراوی و تازەیی وەرگرتووێ، وەک تەنھا بە تاییەتی لە گەڵ ئەواندا بدوێت ئاوا لە بەرچاویاندا دەرکەوتووێ. گشت دەستە و کۆمەڵێکی زانست مەشرەبی ھەموو کاتێکیش دەبینن قورئان پارێزگاریی لاوی و تازەیی شیوازەکانی دەکات و، پاراوییی شیوێی ڕوونکردنەوێکانی ڕادەگرێت، ھەرچەندەش قورئانیان لە بەردەستدایە و ھەردەم لێی ھەلدەگۆزن و شوێن پێی ھەنگاوی شیوازی ئەو ھەلدەگرن.

● خالتی پێنجەم:

قورئانی پیرۆز یە کێک لە بالەکانی ڕووێ "ڕابوردوو" و، ئەوێ تریشی بەرەو "داهاتوو" بلأو کردووێتەوێ، چونکە بناغە و بنجینەیی قورئان و یە کێک لە دوو بالەکانی ئەو ڕاستی یە کە ھەموو "پێغەمبەرائی پێشین" لە سەری یەکیان گرتووێ. ئەوێ قورئانی پیرۆز تەسدیقیان دەکات و پشتیان دەگرێت و، ئەوانیش پشتی ئەم دەگرن و بە زمانی حالی یەک گرتیان لە گەڵ قورئاندا، تەسدیقی دەکەن. ھەر وەھا "ئەولیا و پیاوچاکان و دەروون خاوینەکان" ییش "بەر" یکن ژبانیان لە "دەرەختی قورئان" ی پیرۆزەوێ دەست کەوتووێ.

جا پێگەیشن و زیندوویی ئەم بەرە پێگەیشنووێ بەلگەیی ئەوێ کە دەرەختە پیرۆزەکیان بەخشنە و خواوێ ژبان و، دارای ڕێژنەیی بەردەوام و ڕاستی و

رەسەنایەتی یە. چونکە هەموو ئەو کەسانە ی که رۆشتوونەتە ژێر چاودێری و پارێزگاریی بالی دوو هەمی قورئان و لە سایەیدا ژیاون، لە شوێنکەوتووانی تەریقەتە راستەقینە کانی ئیسلام، هەر هەموویان شایەتی دەدەن کە قورئانی پیروژ عینی حەق و کۆگای راستی یە کانه و، لە "گشتی بوون" و "هەمەلایەنگیری" دا هەر گیز هاوتا و وینە ی نی یە. کەواتە موعجیزە یە کی پروون و ئاشکرایە.

● خالی شەشەم:

هەر شەش لا کانی قورئان پروون و پرووناکی بەخشن. ئەمەش راستی و دادگەریی قورئان دەردەخات..

بەلێ، "لای خوارەو ی" قورئان و ژێرەو ی: ستوونی بەلگە کانه و لەسەریان ڕاوە ستاو.. لە "لای سەر و ویشیەو": مۆری ئیعجازی لەسەر نەخشاو.. "بەردەم و ئامانجی شێ": دیاری یە کانی بەختەو یری هەردوو دنیان.. لە "پشتیشیەو" واتە خالی پشت پێ بەستنی: راستی یە کانی سرووشی ئاسمانی ڕیزیان بەستوو.. لە "لای راستیشیەو": تەسلیق کردنی چەندین بەلگە ی بێ سنوور و لەژمارە بەدەری ژیری یە راستە کانه.. "لای چەپیشی": دلتیایی و کیش بوون و تەسلیم و ملکە چپی تەواوەتی دله ساغ و دەروون و هەناوە خاوی نە کانه.

جا هەر وەك ئەم شەش لایانە دە یچە سپین قورئانی پیروژ قەلایە کی ئاسمانی و هەایە لەسەر زەویدا کە هیچ شتێك ناتوانیت بێ ڕیت و کەلێن لە دیوارە کەیدا دروست بکات.. هەر وەها شەش مەقامیش هەن جەخت لەسەر ئەو دە کەن و دە یچە سپین کە: قورئان خۆی لە خۆیدا راست و ڕەوا یە و، هەر گیز گوشتاری مەرف نی یە و، لە هیچ لایە کیەو نەرەوایی توخنی ناکەو یت.

مەقامی یە کە میان بریتی یە لە پشتگیری کردنی ئەم قورئانە پیروژە لە لایەن کارساز و بەرپۆرە بەری ئەم گەردوونەو، کە خوا یە کە دەرخستنی جوانی و، پارێزگاری کردنی چاکە و راستی و، نەهێشتن و لابردنی فیلباز و درۆزانی کردوو بە یاسایە کی کارگوزاری کارای خۆی..

ئەم خواوەندە مەقامیکی ڕێزلینانی وەها و پلەو پایە یە کی ئەوتوی لە هەموو جیهاندا بەم قورئانە بەخشێو کە لە هەموو پلە و پایە و مەقامێك بەرز و پایەدار و زالتەر و، بەمەش تەسلیق و پشتگیری خۆی بۆ قورئان دەبرپۆرە.

پاشان ئەو پىزە شايان و باوەرە بەتەن و رەگدا کوتاوەی که زاتى مەزنى پىغەمبەر ﷺ بەرامبەر قورئانى پىرۆز دەرى پرپو، لە سەرۆوى ھەموو رىزىکەو ھە. ئەم پىغەمبەرەى ﷺ که سەرچاوەى ئىسلام و پروونکەرەو قورئانە و، بى ھىچ وىستىكى خۆى لە نىوان بىدارى و نوستندا "وھى"ى بۆ نازل دەبوو، ئەم پىغەمبەرەى که فەرمودە کانى ترى ھەر گىز ناگەنە ئاستى قورئان، تەنانت ھەر لەویش ناچن، ھەرچەندە رەوانگۆترىن کە سىشە..

ھەر وھە ئەم پىغەمبەرە ﷺ، بەم قورئانە، پرووداوە غەیبىيە گەردوونىيە کانى پىشەن و داھاتووشى بەو پەرى دنىيائى و باوەرە خۆبوون و بى ھىچ دوودلىيەك پروون کردووەتەو، ھەرچەندەش نەخویندەوار بوو. ئىنجا لەمەشدا ھىچ فیل و ھەلە و شتىكى وھە ئەمانەى با بچووکىش بوو بىت لى نەبىنراو، ھەرچەندەش لە نىوان کەسانىکدا ژىاوە کە تابلىنى سەرنجى ھەلسو کەوتە کانى ئەوىان داو.. جا باوەر ھىنانى ئەم پروونکەرەو و راکەيەنەرە مەزنەى قورئان کە پىغەمبەرە ﷺ و، دنىيائى و نەلەرزىنى لە ھىچ شتىکدا - با زۆر گەورەش بوو بىت - پىشى ئەو دەگرىت و دەيچە سىپىت کە: قورئانى پىرۆز ئاسمانىيە و، پاست و رەوا و داد و گوشتارى پىرۆزى پەرورەدگارى مېھرەبانە.

ھەر وھە پەيوەست بوونى پىنج يەكى گىرۆى مرۆف، بەلکو نىوہى ھەرە مەزىيان، بەم قورئانە پىرۆزەى کە لە بەردەمياندايە و بە چاوە دىيىن، بە پەيوەندىيەكى گەرموگۆرى ئايىندارى و گوئى راکرتى پر لە شەوق و تاسە و ئارەزوومەندى و، ھاتنى پۆل پۆلى جىننى و مەلانىکەت و رۆحانىيەکان بۆ لای و کۆبوونەو ھان لە دەورى لە کاتى خویندەنەو ھىدا بە چەشنى پەپوولەى شەيدای پرووناكى، بە شايەتتى چەندەھا پرووداوى زۆر و نىشانەى زەبەندە و "کەشف"ى راستى گەلنى کەس لە پىاچاکان..

ھەموو ئەمانە، تەسدىقى ئەو دەکەن کە ئەم قورئانە جىنى رەزامەندى و مايەى سەرسوڤمانى گشت بوونەو ھەرەنە و، لەم گەردوونەدا مەزنىرەن پلەوپايەى پى دراو.

ھەر وھە ھەموو چىنىك لە چىنە کانى مرۆف، ھەر لە عوامەکان و تەمبەلترىن کەسەو تادەگاتە کەسانى يە کجار زىرەك و زانا، بەشى خۆيان بە تەواوى لەو دەرسانە وەرەگرن کە قورئانى پىرۆز دەيانلێتەو و قوولترىن راستىيە کانى تێدەگەن و لىنى وەرەگرن..

ههروهها سه‌ره‌می زانایانی سه‌دان زانست و هونه‌ری ئیسلامی، به تایبتهت موخته‌هیدانی شه‌ریعه‌تی خاویڤن و، لیکۆله‌رانی ئوسوۆلی دین و بلیمه‌تانی زانستی که‌لام و هاوچه‌شنیان، وه‌لامی شیفا به‌خشی پنداویستی به‌کانی تایبتهت به‌ زانیاری به‌کانیا نه‌وه له‌ قورئانی پیرۆز ده‌ره‌یناوه و هه‌لگۆزیوه..

هه‌موو ئه‌مانه، ته‌سدیقی ئه‌وه ده‌که‌ن که‌ قورئانی پیرۆز سه‌رچاوه‌ی حق و کانگای راستی به‌.

هه‌روهها به‌ره‌ره‌ج نه‌دانه‌وه‌ی قورئان له‌ لایه‌ن ئه‌وه ئه‌دیه‌هه‌ره‌بانه‌ی که‌ له‌ پێشه‌نگی کاروانی ئه‌ده‌بی یه‌وه‌ن، به‌ تایبتهت ئه‌وانه‌یان که‌ موسلمان نه‌بوون، هه‌رچه‌نده‌ش چه‌زبان له‌ به‌ره‌نگاری قورئان کردووه..

هه‌روهها ده‌سته‌وسانی و کۆله‌واری ته‌واویان به‌رامبه‌ر ته‌نها یه‌ک پرووی جه‌وت پروه مه‌زنه‌کانی ئیعه‌جازی قورئان (که‌ پرووی په‌وانیژی به‌تی) و کۆله‌واری یان له‌ هینسانی شتیکی وه‌ک ته‌نها یه‌ک سووره‌تی قورئان و، خۆدزینه‌وه‌یان له‌م ته‌حه‌ددا و داوا به‌ی قورئان..

هه‌روهها به‌ره‌نگار نه‌بوونه‌وه‌ی په‌وانیژه به‌ناوبانگ و زانا بلیمه‌ته‌کان - تاکو ئیستا - به‌رامبه‌ر به‌ هیچ کام له‌ پروه‌کانی ئیعه‌جازی قورئان، هه‌رچه‌نده‌ش چه‌زبان ده‌کرد به‌م چه‌شنه به‌ره‌نگاری به‌ناوبانگ ده‌ریکه‌ن و ناویان بلۆر بیته‌وه..

به‌لێ، بێده‌نگی یان له‌ ئاستی ئه‌مه‌دا، کۆله‌واری یان پێشان ده‌دات، ئه‌وه‌تا ئه‌وان له‌م بواره‌دا هیچ هه‌نگاوێکیان نه‌نا!

هه‌موو ئه‌مانه، به‌لگه‌یه‌کی گومان په‌رێن له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی که‌ قورئانی پیرۆز خۆی بۆ خۆی موعه‌جیزه‌یه‌ و، له‌ سه‌رووی توانا و وزه‌ی مرقۆفه‌وه‌یه.

به‌لێ، به‌ها و بلندی و په‌وانگۆیی هه‌ر گوشتاریک به‌وه‌ پروون ده‌بیته‌وه که‌ بزانیته‌:

(کنی وتوویه‌تی؟ به‌ کینی وتووه‌؟ بۆچی وتوویه‌تی)؟!

جا له‌سه‌ر بناغه‌ی ئه‌مه، تا ئیستا نه‌هاوینه‌ی قورئانی پیرۆز هاتووه‌ و، نه‌ دیت و، نه‌ هه‌ر گیز هیچ شتی که‌ نزیکێ ده‌بیته‌وه. چونکه‌ قورئانی پیرۆز فەرمايشتی په‌روه‌ردگاری هه‌موو جیهانه‌کانه و گوشتاری به‌ده‌یه‌نه‌ریانه و، قسه‌کردنیکه‌ هه‌ر گیز به‌ هیچ جوۆی لاسایی ناکرێته‌وه و، هیچ نیشانه‌یه‌کی ئه‌وتۆی پێوه‌نی به‌ که‌ ئه‌وه‌ بگه‌یه‌نیت خۆکرده‌بی (التصنع)ی تێدا بیت..

ههروهه ها ئه و كه سه ی كه قورئان گوشتاری خزی ئاراسته ده كات، نوینه ری گروزی مرؤف، به ئكو نوینه ری سه رجهمی بوونه وه رانه به گشتی و، به پزترین قسه بۆ كراوه . ناویشی له ناوی هه موان به رز و پایه دارتره و، ئهم ئیسلامه مه زنه له هیژ و فراوانیی ئیمانه كه ی ئه و كه سه وه سه رچاوه ی گرتووه و، پزیشی له راده یه كدایه كه بۆ "قاب قوسین" یان نزیكتریش سه رخواوه و به گوشتار و له گه ل دوانی خواوه ندی بی وینه پایه دار كراوه و پزری لی نراوه .

پاشان قورئانی پیروزی پزی به خته وه ری هه ردوو دنیا و ئامانجه كانی به دیهینانی گه ردوون و مه به سه ته په روه رد گاری به كانی له مه پ گه ردوونی روون كرده وه ته وه .. ههروهه ها ئیمانه به رز و بلند و فراوانه كه ی ئه و قسه بۆ كراوه به پزیه شی خستووه ته روو، كه ئیمانیكه هه موو راستی به كانی ئیسلامی له خۆدا جهم كرده وه ..

قورئانی پیروزی هه موو لایه کی ئهم گه ردوونه مه زنه ی به كالا كرده وه و ئهم دیو و ئه و دیوی لاپه ره كانی خستووه ته روو، وه كو كه سیك كه نه خشه یه ك یان سه عاتیکی له به رده ستدا بیت و ئالو گۆر و ده ستکاری یان بكات و هه لیان بگپزته وه .

قورئان به م كرده ی و له نیوان ئالو گۆره كانی ئهم گه ردوونه دا، به دیهینه ری "مرؤف و گه ردوون" ی به م مرؤفه ناساندوه .

كه واته هیچ گومانیک له وه دا نی به كه هه رگیزاو هه رگیز هینان و پهیدا كرده ی هاوینه ی ئهم قورئانه له توانای كه سدا نی به و، ناكړیت هیچ شتیك بگاته پله ی ئیعجازی قورئان .

ههروهه ها هه زاران زانای هه لكه وتوو، له وانیه ی كه هه ریبه كه یان ته فسیریکیان له چه ندین به رگدا بۆ قورئانی پیروزی نووسیوه، كه هی هه ندیکیان گه یشتووه ته سی یان چل یان هه فتا به رگ ته فسیر ..

هه موو ئه و زانایانه، به پالپشت و به لگه كانی خۆیان، چه ندین لایه نی له ژماره به ده ری تاییه تکاری به رز و سه رنجی په وان و تاییه ئه ندیی ورد و نهینی ناسك و واتای بلند و هه واتی غه بیی زۆر و جۆراو جۆری قورئانی پیروزیان روون كرده وه ته وه .

جا ده رخستن و چه سپاندنی ئه و هه موو تاییه تکاری یانه ی قورئان له لایه ن ئه و زانا ته فسیر نووسانه وه، به لگه یه کی گومان به ره له سه ر ئه وه ی كه قورئان موعجیزه یه کی خواویه و ده راسا و له عاده ت به ده ره ..

به تایبته که هه ریه که له کتێبه کانی "په یامه کانی نوور" - که ده گه نه سه د و سی کتیب - تایبه تکاری یه کی قورئانی پیروژ و سه رنجیکی بی وینه ی ئه ویان به چه شنیکی گومان پر و به به لگهی به هیز چه سپاندوو ..

به تایبته په یامی "موعجیزاتی قورئانی" و "مه قامی دوو هه می و ته ی بیستم" که گه لێ شتی له کاره ده راسا کانی شارستانی نۆی چه شنی شه مه نده فر و فرۆ که ی له قورئانی پیروژ ده ره یناوه. هه روه ها تیشکی یه کهم که ناوی "ئاماژه کانی قورئان"، ئه و ئاماژه نه ده رده خات که له قورئاندا هه ن سه به اری به "په یامه کانی نوور" و "کاره با"، و، ئه و هه شت په یامه بجوو کانه ش که ناویان "هه شت هیماکان"، مه ودای رێسای وردی نیوان پسته کانی قورئان باس ده که ن که تابلێی دارای نه یی و واتای زۆر و زه به نده ن. هه روه ها ئه و په یامه بجوو کهش که باسی ئایه ته کانی کۆتایی سووره تی "الفتح" ده کات و له پرووی هه والدانای غه یبی یه وه به پینج پروو ئه عجازی ئه م سووره ته ده رده خات و، په یامه کانی تریش که وه ک ئه مانه وان ..

جا که هه موو یه کێک له به شه کانی "په یامه کانی نوور" راستی یه که له راستی یه کانی قورئانی پیروژ و نوورێک له نووره کانی پروو ده که نه وه، ته سدیق و ته نکیدی ئه وه ده که ن که قورئانی پیروژ هاو وینه ی نی یه و ده راسا و موعجیزه یه و زمانی جیهانی "په نهان" ه له ناو ئه م جیهانه "بینراو" ه دا و، گوفتاری خوا وه ندی زانای نه یی یه کانه.

* * *

به م جوړه و له بهر ئه م تایبه تکاری یانه ی قورئانی پیروژ که له شه ش خال و، شه ش لا و، شه ش مه قامدا ئاماژه یان بۆ کرا، فه رمانه وه ای ته ی نوورانی و شکۆ دار و ده سه ته لاتێ خاوین و پیروزی قورئان، به و په ڕی و یقار و رێزه وه، به رده وام بووه و، پرووی هه موو سه رده مه کان و گۆی زه ویشی، به درێژایی هه زار و سی سه د سال، پرووناک کر دووه ته وه ..

له بهر هه موو ئه و تایبه تکاری یانه، قورئانی پیروژ چه ن دین پله و پایه و ده سه تکه وتی قودسیی خه لات کراوه. چونکه به لای که مه وه خویندنه وه ی هه ر پیتکی قورئان پاداشتی (ده) خیر و (ده) دانه چاکه و (ده) به رو بوومی به هه شتی هه یه. ته نانه ت هه موو

پیتیکی هندی ئایهت و سوورته (سه‌د) یان (هزار) یان زیاتر له بهروبومه کانی دواړوژ ده‌گړت و، له کاته پیروژه کاندایا داشت و بهای هر پیتیک له (ده) دانه‌وه بو (سه‌دان) بهرز ده‌بیته‌وه.

ثم گه‌شتیاره‌ی ناو جیهان، له هممو ئه‌مانه و چه‌ندین تایه‌تکاری تری خاوین و هاوچه‌شنی ئه‌مانه گه‌شت و، به "دل"ی خوی و ت:

(به‌لن راسته، ثم قورئانه پیروژه‌ی که له هممو پرویه که‌وه خاوه‌نی ئیعجازه و، به یه‌کده‌نگی سوورته‌کانی و، یه‌کگرتنی ئایه‌ته‌کانی و، تموافوقی نه‌ینی و نووره‌کانی و، یه‌کاویه‌ک بوونی بهروبوم و ئاسه‌واره‌کانی.. شایه‌تی‌یه‌کی به به‌لگه‌چه‌سپاو ده‌دات له‌سهر "بوون" و "یه‌کتایی" خواوه‌ندی "واجب الوجود" و، له‌سهر سیفه‌ته‌شکۆدار و ناوه‌جوانه‌کانی، به‌را‌ده‌یه‌ک که هممو شایه‌تی‌یه‌له‌ژماره‌به‌ده‌ر و بی‌سنووره‌کانی گشت ئیمانداران، ته‌نها چه‌ند نمیکی ئه‌و شایه‌تیدانه‌ی قورئانی پیروژن).

له‌پله‌ی حه‌فده‌هه‌می مه‌قامی یه‌که‌میشدا، به‌م جۆره‌ی خواوه‌وه‌ئاماژه‌یه‌کی کورت بو‌ئو ده‌رسی ته‌وحید و ئیمان کراوه‌که‌ثم گه‌شتیاره‌له‌قورئانی پیروژ وه‌ری‌گرت:

(لا إله إلا الله الواجب الوجود الواحد الأحد الذي دلّ
على وجوب وجوده في وحدته : القرآن المعجز البيان المقبول
المرغوب لأجناس الملك والإنس والجانّ ، المقروء كلّ آياته في
كلّ دقيقة بكمال الاحترام بالسنة مئة مليون من نوع
الإنسان، الدائم سلطنته القدسية على أقطار الأرض والأكوان
وعلى وجوه الأعصار والأزمان، والجاري حاكميته المعنوية
النورانية على نصف الأرض وخمس البشر في أربعة عشر
عصراً بكمال الإحتشام. وكذا شهد وبرهن بإجماع سورة
القدسية السماوية وبتوافق آياته النورانية الإلهية وبتوافق
أسراره وأنواره وبتطابق حقائقه وثمراته وآثاره بالمشاهدة
والعيان).

ئىنجا لە پادە بە دە ريش ناچار بووم كە زۆر بە كورتى بينووسم، چونكە لە كاتى نووسىنىدا بە دە ست بە د خۆراكى و ئازارە كاتى نە خۆشى يەوە دە تلامەو، ئەمەش لە رادە يە كى وادا بوو كە لە ناچارىدا چە ندين راستى و بە لگەى زۆرم لە تەنها يە ك رستەدا

داناوه و، به فزلی خوی گهوره له دوو پوژی مانگی په مهزانی پیروزدا تهاوم کرد. و
داوی لیپوردن ده کم لهو که موکووری یه که لیمه وه در کهوت^(۱).

بر راست و به و فاکام!

کاتیک له مانگی په مهزانی پیروزدا خه ریکی خویندنی قورئانی پیروزی خاوه
یعجاز بووم، له واتای ئه و سی و سنی ئایه ته ورد بوومه وه که ئاماژه یان بۆ په یامه کانی
نور کردوه، وه که له "تیشکی په کم" دا باس کراوه، بۆم در کهوت که هه ریه که لهو
ئایه تانه، به لکو ئایه ته کانی ئه و لاپه ریه ی موصحف و ئه و بابته ی لینی دهوین وه
بلی پیرووه و په یامه کان و قوتاییانی نور دهروانن. ئه ممش لهو پرووه وه که ئه و
به شیکیان له لیشاری فیر و پیروزی ئه و ئایه تانه ده ست کهوتوه ..

ته نانه ت ئایه تی (نور) که له سووره تی "نور" دایه، به هه ر ده په نجه کان ئاماژه بۆ
په یامه کانی نور ده کات، هه روه ها ئایه ته کانی دوا ی ئه و، که ئایه تی "ظلمات"، پرووه
نه یار و دوژمنانی په یامه کانی نور دهروانن و به شیکیی زوریان له م پروانینه ی خویان
ئاراسته ده کهن، چونکه وه که ئاشکرایه پله و پایه و دووری یه کان (أبعاد) و مه به سته کانی
ئه و ئایه ته ته نها به کات و شوینیکی دیاری کراوه وه نه به ستراره. واته له قاوغی
هه نده کییتی کات و شوین در ده چیت و به ره و هه مه کی یه کان په رواز ده ییت ..

له بهر ئه وه، هه ستم کرد که په یام و قوتاییانی نور به راستی دهوری یه کی که له
تاکه کانی ئه و هه مه کی یه ده یین له م سه رده مه ی ئیستای خوماندا.

گوفتاری قورئانی پیروز، سیفه تی (هه مه کییتی و، فراوانیی په ها و، به رزی و،
شموول) ی به ده ست هیناوه. چونکه راسته وخۆ له پله و پایه ی هه ره فراوانی
په روه ردا گاریتی یه گشتی یه که ی خاوه ن گوفتاری ئه زه لی یه وه در چوه ..

هه روه ها قورئانی پیروز ئه م سیفه تانه ی له پله و پایه ی مه زن و فراوانی ئه و که سه وه
وه رگرتوه که ئه م کتیبه ی بۆ نیرراوه، که ئه و پیغه مبه ره خۆ شه ویسته یه ﷺ به ناوی

(۱) ئه م مه سه له یه گولنکی ناسک و دره خشان ی ئه م مانگه پیروزه و شاری ئه میرداغه، خرا به سه ر میوه ی
به ندیخانه ی ده نیزی و کرا به "مه سه له ی ده هم". جا ئه م مه سه له یه - به ئیزی خوا - ئه و زه هری وه هم و
خه یاله بۆ گهنه ی گومرایان سه باره ت به دیارده ی دوو پاتبوونه وه له قورئاندا، لاده بات. ئه ممش به هوی
پروونکرده وه ی ته نها یه که حیکمه ته وه له حیکمه ته زۆره کانی ئه م دیارده یه. (دانه ر)

هممو مرؤفايه تى يهوه، به لكو به ناوى هممو بوونه وهرانه وه، له لايه ن خواوهنده وه،
گوفتارى له گهل ده كړيت ..

ههروه ها ئم سيفه تانه ي له وه وه ده ست ده كه وېت كه ئم گوفتاره ي قورئان ږوو له
پله وپايه فراوانه كى هممو چينه كانى مرؤفايه تى ده كات له هممو سهرده مينكدا به
گشتى ..

ههروه ها له و پله وپايه به رزه ي ږوونكردنه وه كامل و شيفابه خشه كانى ئه و ياسا
خواييانه وه ده ستى ده كه وېت كه په پوهنډى يان به دنيا و قيامه ت و، زه وى و ئاسمان و،
ئه زل و ئه به ده وه هميه و تاييه تن به په روه ردگار تى خاوهنده وه و كاروبارى هممو
بوونه وهران ده گر نه وه.

جا ئم گوفتاره مهنه ي قورئان كه ئم هممو فراوانى و به رزى و شموله ي ده ست
كه وت، ئيعجازى كى قه شه نگ و ده وره دانى كى گشتى ده رده خات. به چه شنيك كه پله
سروشى و ئاشكرا كانى ههروه كه به نر مونيانى له گهل تيگه يشتى ساده ي عوامه كاندا
(كه زور به ي گفغو گو له گهل كراوانى قورئانن) مامه له ده كات، ههروه ها به شى كى
زوريش له رېنمايى و واتا كانى به به رز ترين ئاسته فيكرى و چينه عه قلى يه كانى مرؤف
ده به خشيت ..

كه واته وه نه ييت تنه ها به شى كى كه م له رېنماييه كانى به گفغو گو له گهل كراوانى
خوى به خشيت و تنه ها به يه كه پهنډى چيرؤ كى كى ميژو وى تاييه مهنديان بكات، به لكو
له بهر ئه وه ي هممو چينيك له هممو سهرده مينكدا تاكيكه له تاكه كانى ده ستوورى كى
هممه كى، ئه و قورئانى ږوړ ږوو له هممو چينيكي هممو سهرده ميك ده كات و به
گوفتارى كى تازه و نوئ و پارا و هك بلنى ئا ئيستا نازل بو وييت، له گهل ياندا ده دويت ..
به تاييه تى كه به زورى: (الظالمين .. الظالمين) دووپات ده كاته وه و به توندى
سهره نشتيان ده كات و هه رپه شى سامناكيان به هاتنى به لا و موسييه تى زه وى و ئاسمان
به هوى تاوان و ستمه كانيانه وه ئاراسته ده كات.

به م دووپات كردنه وه يمش سهرنجى خه لكى بؤ لاي چه ندين ستمى و اړاده كيشن كه
له م چه ر خه دا وينه يان نى يه. ئه ممش به هوى باسكردنى چه ند جوړيكي ئه و ئه شكه نجه و
به لا و موسييه تانه ي هاته رپى قه ومى عاد و سه موود و فير عه ون و، به باسكردنى

رېزگار بوونی چەندىن پىغەمبەرى بەرپىزى وەك حەزەرەتى ئىبراھىم و موسا، درووديان لەسەر يىت.

پاشان ئەم قورئانە مەزنە بە ئىعجازىكى قەشەنگ و پروون ھەموو چىنىك لە ھەموو سەردەمىكدا بۆ ئەو پىنمىي دەكات كە كاتە رابوردووە كان و سەردەمە لەناوچوووە كانى زوو، لە پروانگەى گومرايانى بى ئاگاوە برىتىيە لە شىونكى قولى عەدەم و چۆل و سامناك و گۆرستانىكى ئازاردەرى پەر لە خەفەت و دەردىسەرى.. ئەمەى كە گومرايى و امان پىشان دەدات، قورئان وە كو لا پەرەيەكى زىندووى پەر لە پەند و دەرس و عىبەرەت و، جىھانىكى سەيرى و پىشانمان دەدات كە سەرتاسەرى بە "ژيان" رازاوەتەو و، ولاتىكى پەرورەدگار يانەى ئەوتۆ كە چەندىن جۆر پەيوەندىيان لەگەلماندا ھەيە..

ئەمەشمان بە ئىعجازە بى وىنە كەى خۆى و وەك لەسەر شاشەدا پىشانمان بدرىت، ئاوا بۆ پروون دەكاتەو. ئەو تا ھەندى جار ئەو سەردەمانە بۆلاى ئىمە دەھىنىت و دەيانخاتە بەرچاومان، ھەندى جارى تر ئىمە بۆ ئەو سەردەمانە دەبات.

ئەو "گەردوون" ەى كە لەخواغافلان بە بۆشايە كى سامناكى بى بن و، چەند بى گىيانىكى شلەزاوى دەبين كە لە گىزاوى ئازار و جوداييدا خل دەبنەو و گىز دەخۆن.. قورئانى پىرۆز، بە ھەمان ئىعجاز، پروونى دەكاتەو كە ئەم (گەردوون) ە كىيىنىكى رەوانە؛ خواوەندى تاك و تەنيا و صەمەد نووسىويەتى و، شارىكى رىكوپىنكە كە خواوەندى بە بەزەيى و مېھرەبان ئاوەدانى كردووەتەو و، پىشانگايەكى قەشەنگ و بى وىنەيە كە پەرورەدگار بۆ پىشانندان و ناوبانگ پى دەركردنى بەدەيىنراوانى خۆى ئامادەى كردووە.

قورئانى پىرۆز، بەم پروونكردنەو، ژيان بەو بى گىيانانە دەبەخشىت و وايان لى دەكات كە لە نيوان خۆياندا بەدەم يارمەتيدانى يەكتەو بەرۆن، وەك بلىي بە جۆرىكى راستەقىنە و پەر لە خۆشەويستى لە گەل يەكتە بدوين و وتوویژ بكنە، دەبينىت ھەموو شتىك كار و ئەرك و فەرمانبەرىيەكى پى سىپىراوہ..

بەم جۆرە، قورئانى پىرۆز دەرسى حىكمەتى راستەقىنە و زانستى پرووناكى بەخش بە جىنى و ئىنس و مەلاىكەتان دەلىتەو.

کهواته بڼی هیچ گومانیک هم قورئانهی که هم ئیعبجازهی له پروونکردنهوهی شتاندایه، شایانی ئهوهیه که چه ند تاییه تکارییه کی بهرز و پیروز به ده ست بهینیت، وهك ئهوهی که:

خویندنهوهی هه ر پیتیکی (ده) چاکه، به لکو له هه ندی جاردا (ههزار) ته نانه له هه ندی جاری تر دا (ههزاران) چاکه ده ست خویندنهوهی ده خات..

ههروهها وهك دهسته و سانسى هه موو جینى و ئاده میزاد له وه دا که شتیکی هاوینیهی ئه و قورئانه دروست بکه ن، با هه ر هه موو شیان بۆ ئه و مه به سه کۆ بینه وه.. ههروهها وهك گفتوگۆ و دوانی پر له به لاغه ت و دانایانهی له گه ل ئاده میزاددا، به لکو له گه ل هه موو بوونه وهراندا به گشتی..

ههروهها وهك ئهوهی که له هه موو سه رده می کدا ملیۆنان کهس به و په ری ئاره زوومه ندی و چۆ لى وه رگرته وه چه زیان به له به ر کردنیه تی..

ههروهها وهك بیزار نه بوون له زۆر خویندنهوهی، سه ره پای دوو پاتبوونه وه کانیشی.. ههروهها وهك جیگیربوونی به ته وای له زهینی ناسک و ساده ی منالاندا، هه رچه نده جینگا و رسته ی زۆری وه هایشی تیدایه که له وانه یه لیان تیک بجیت..

ههروهها وهك له زه ت وه رگرتنی بیماران و ته وانه ی له سه ره مه رگ و گیانه لادان له بیستنی قورئان و خوش بوونی له گویناندا، هه رچه نده ش به ساده ترین قسه بیزار ده بن.. ئه مانه و غهیری ئه مانه ش، له و تاییه تکارییه بهرز و پیروزانه ی که قورئانی پیروز ده ستی که وتوه و، به مانه ش به خته وه رییه هه ردوو دنیا به خویندنه ران و قوتایانی خۆی ده به خشییت.

ههروهها قورئانی پیروز ئیعبجازه جوانه که ی خۆی له "شیوازی پینماییه ره وانه که ی" دا ده رده خات..

ئه وه تا زۆر به جوانی چاودیری نه خویندنه وارییه را گه یه نه ره که ی ﷺ کردوه، به وه دا که شیوازه ره وانه سه روستییه که ی خۆی به به رده وامی هیشتوو ته وه و، زۆر له وه به رزتره که هیچ جوړه ته که للوف و ریایه ک توخنی بکه ویت.

شیوازه که ی به چه شنیکی وایه عه وامه کان - که زۆربه ی زۆری خه لکن - لینی تیده گه ن.. شیوازی قورئان له گه ل ئه وانه دا به جوړیکه که زۆر به نه رم و ناسک و ساده یی مامه له له گه ل زهینیاندا ده کات، بۆ ئه مه ش گفتوگۆ کان داده به زینیته ئاستیکی

نزيك له تيگه يشتيانه وه و، چهنه لاپه ريه كي ئاشكرا و پروني وه ئاسمانه كان و زهوي يان له بهرده مدا والا ده كات و، سهرنجي بينهران بۆ موعجيزاتي توانستي خوا و دپره كاني داناييه له راده به ده ره كه ي، كه له ژپر په رده ي كاروباره ئاساييه كانه وه ن، راده كيشت.

پاشان قورئانی پيرۆز جوړيكي تري ئيعجازه يي وپنه كه ي خوي به وه ده رده خات كه به چه شنيكي "رهوان" رسته يه ك يان چيرۆ كيڅ "دووبات ده كانه وه" له و كاتانه دا كه رينمايي چهندين چيني جياوازي خهلكي بۆ چهنه و اتايه كي جورا و جور و، چهندين په نه و عيره تي زۆر له و ئايه ته يان له و چيرۆ كه دا، ده كات.

له بهر ئه وه، قورئان داخوازي ئه وه يه كه دووباتوونه وي تيدا بيت، چونكه ههروهك كتيبي پارانه وه و بانگه وازه، كتيبي زيكر و يه كئاناسيني خواوه نديشه. خو دياره ههريهك له مانه داخوازي دووبات كرده وه يه.

كه واته هه ر ئايه تيڅ يان هه ر چيرۆ كيڅ له قورئاندا دووبات كراوه ته وه، و اتايه كي تازه و په نديكي نوي تيدا يه.

ههروه ها ئيعجازه كه ي خوي به وه ده رده خات كه (له چهنه پرووداويكي جوزئي ده دويست) و ده كۆلتيه وه كه له ژباني هاوه له به ريزه كاني پيغه مبه ردا ﷺ و له كاتي نازل بووني قورئان و دامه زراندي بيناي ئيسلام و بناغه كاني شه ريعه تدا پروويان داوه. ده بينيت گرنگي يه كي زۆر به و پرووداوانه ده دات و، به ممش ئه وه پروون ده كانه وه كه وردترين كاروباري بچو و كترين پرووداوي ههنه كي، له به رچاوي ميه ره بانيي خواي گه و ره دا و له نيوان بازنه ي به رپوه بردن و كارسازيي ئه و خواوه نده دا يه. ئه مه جگه له وه ي كه به باسكردني ئه و پرووداوانه چهنه دياسا و ده ستووريني گشتي و هه مه لاپه نگرى خواوه نه د كه له گه ر دووندا كار ده كه ن، ده رده خات..

له مانمش زياتر، ئه و پرووداوانه كه له كاتي دامه زراندي ئيسلام و شه ريعه ته كه يدا پروويان داوه، وهك ناوك و تۆوان، له داها توودا چهندين به رويوومي ئه حكام و سوود و قازانچ ده گرن.

به ئي، (دووباتوونه وي پيوستي داخوازي دووباتوونه وي باسكردنيشه تي)، به ممش ده ستووريني چه سپاوه.

لەبەر ئەو، قورئانى پىرۇز لە ماوھى بىست سالتا وەلامى چەندىن پىرسىارى دووپاتبوى زۆرى داووتەو، بەم وەلامدانەو دووپاتانەش پىنمايى چەندىن چىنى جۇراو جۆرى قسە بۇكراوانى خەلکىي کردووە..

دەبىنيت قورئان چەند پىستەيەكى و دووپات دەکاتەو کە ھەزاران بەرھەميان ھەيە و، چەند پىنمايەك چەندىن جار دەلەتەو کە ئەنجامى چەندەھا بەلگەي لەژمارەبەدەر و بى سنوورن، ئەمەش لەو کاتەدا کە دەيەوئ (ئەو ئالوگۆرە گەورە و سامناکەي لە جىھاندا پروودەدەن و، ئەو کاولکاري و ھەلەو شەنەو ھەي تووشى دنيا دىت و، بنیاتناني دواوژى ھەمىشەي لە برى دنيا دواي ھەموو ئەمانە) لە مېشک و دلى خەلکيدا جىگىر بکات.

ھەر وەھا قورئانى پىرۇز ئەو پىستە و ئايەتەنە لەو کاتانەشدا دووپات دەکاتەو کە دەيەسپىنيت ھەموو شتە جوزئى و کوللىيەکان، ھەر لە گەردیلەکانەو تا ئەستىرەکان، لە ژىر دەستى يەك خواي تاك و تەنيادان..

ھەر وەھا لەو کاتانەدا دووپاتيان دەکاتەو کە پىر و خەشەي خواي پەرورەدگار دەردەخات بەرامبەر بەو ستمکاريانەي مەرفۇف دەيانکات کاتىک کە سنوورى ئامانجى بەدەيھىنان دەشکىنيت. ئەو ستمکاريانەي کە پىر و قىن و ھەلچوونى ئاسمانەکان و زەوى و توخمەکانيان لە دژى ئەو ستمکارانە دەورووژىنيت.

لەبەر ئەو، دووپاتبوى ئەو پىستە و ئايەتەنە، لە کاتى باسکردنى ئەو کارە گەورە و گىرگانەدا، ھەرگىز بە ناتەواوى دانانريت لە پەوانىيىدا، بەلکە ئىعجازىکە لەو پەرى ناوازیي و جوانىدا و، پەوانىيىيە کە لەو پەرى بەرزىدا و، پەوانکاري و پاراوىيە کى يەکاويە کە لە گەل داخوازیي حال و مەقامدا.

◆ بۇ نغونە:

پىستەي: ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾ تەنھايەك ئايەتە، سەد و چوارە جار لە قورئانى پىرۇزدا دووپات دەيئەو. چونکە وەك لە "پىسکەي چوارەھەم" دا پرووغان کردووەتەو، ئەم پىستەي پىستەيە کى گەلنى گەورەيە و، گەردوونى لە پرووناکی پىر کردووە و، بە پەيوەندىيە کى توندوتۆل عەرش و فەرشى بە يەکەو بەستووە و، ھەموو کەسێک لە ھەموو کاتىکدا پىوستىيە کى تەواي بەو پىستەيە ھەيە..

کهواته ئەگەر ئەم راستیە مەزنە ملیۆنان جاریش دووپات بێتەوه، هیشتا ئەو پێوستیە هەر دەمینیت و تیر نابیت. چونکە وەکو "نان" نیە تا پێوستیە کی رۆژانە بێت، بەلکو وەك "هەوا" و "پرووناکی" وایە کە لە هەموو خولە کێکدا مرووف حەزی لێیەتی و پێوستی بێتەتی.

♦ ئایەتی: ﴿وَإِنْ رَبُّكَ لَهْوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ﴾ لە سوورەتی (الشعراء) دا هەشت جار دووپات دەبێتەوه.

دوو پاتبۆونەوهی ئەم ئایەتە مەزنە کە هەزاران راستی تێدا یە، لە سوورەتێکدا کە باسی رزگار بوونی پیغمبەرەکان - دروودیان لەسەر بێت - و ئازار و ئەشکەنجە قەومەکانیان دەکات، بۆ پروونا کردنەوهی ئەو یە کە:

ستەمکاری قەومەکانیان بە پادەییەکی وایە کە دەم لە ئامانجی بەدیھنانی بەدیھنراوان و، مەزنی پەرورەدگاریتی یە پەهاکەیی خواوەند دەدات و، خۆی تێ هەلەدەقورتینیت. لەبەر ئەوە، عیززەتی پەرورەدگاری داخواری سزادانی ئەو قەومە ستەمکارانە دەبێت، وەك ئەو یە کە بەزەیی خوایی خاویاری رزگار بوونی پیغمبەرەکان، دروودیان لەسەر بێت..

کهواته ئەگەر ئەم ئایەتە هەزاران جاریش دووپات ببوایەتەوه، ئەوا شەوق و تاسەمەندی مرووف بۆی و پێوستی پێی هیشتا هەر تەواو نەدەبوو. کهواته دوو پاتبۆونەوه لێرەدا بە لاغەتێکی بەرزێ خواوەن ئیعجاز و ئیجازە.

♦ هەروەها کە ئایەتی: ﴿فَبَايَ آلاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَان﴾ لە سوورەتی (الرحمن) دا و، ئایەتی پێرۆزی: ﴿وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ﴾ لە سوورەتی (المرسلات) دا دووپات بوونەتەوه، هەریەکیان پروو و هەموو سەردەم و چەرخیەکان هاوار دەکات و، بە ئاشکرا لە هەموو لایەکی ئاسمانەکان و زەویدا پادە گەییەنیت کە کوفری جینسی و ئینس و ئینکاری کردنیان بۆ نیعمەتەکانی خوای گەورە و، ستەمکاری یە لە پادە بەدەرەکانیان، خەشم و قینی بوونەوه ران دەهێژن و، وایە زەوی و ئاسمانەکان دەکەن کە رقیان لێیان بێتەوه.. کوفەرەکیان لە گەل حیکمەت و مەبەستی بەدیھنانی جیهاندا یەك ناکەوێت و، بە دەستدریژی دادەنرێت بۆ سەر مافی هەموو بوونەوه ران بە گشتی و، ئینکاری مەزنی خواوەند دەکات و گالتهی بەو مەزنی دەیت..

له بهر ئه مانه، ئهم دوو ئايه ته ی که په پوهندیان به ههزاران راستیی وه که ئه مانه وه ههیه و به ئه ندازه و هیزی ههزاران مه سه له ی تر گرنگی یان ههیه، ئه گه به ههزاران جاریش له گفتوگۆیه کدا که ئاراسته ی جیننی و ئینس کرایت دووپات بکړینه وه، هیشتا هه ر پښو سته ی به دووپاتبوونه وه یان ده مینیت. که واته دووپاتبوونه وه لیره دا ره وانیزی یه کی کورت و مه زن و موعجیزه یه کی په کجار جوانه.

♦ غوونه یه کی تر سه باره ت به حیکمه تی دووپاتبوونه وه، له فهرموده ی پڼغه مبه ر ﷺ ده هیڼه وه:

له و مونا جاته ی پڼغه مبه ردا ﷺ که به: "الجوشن الکبیر" به ناو بانگه و، نزا و پارانه وه یه کی گه لنی جوانه و، غوونه یه کی پوخته کراوی هه لنینجراوی قورئانی پیرۆزه، له م مونا جاته دا رسته ی: (سبحانک لا إله إلا أنت الأمان الأمان خلصنا وأجرنا ونجنا من النار) سه د جار دووپات بووه ته وه..

خو ئه گه هه زاران جاریش دووپات ببوایه ته وه، ئه و هه ر گیز مرؤفی بیزار نه ده کرد، چونکه ئهم رسته یه گه و ره ترین راستیی گه ر دوون که "ته وحید" و، مه زن ترین فهرمان به ری بوونه و هه ران به رامبه ر په و ره دگاری شکۆمه ندیان که بریتی یه له "ته سبیح و ته حمید و ته قدیس" و.. مه زن ترین کیش و مه سه له ی چاره نووسی مرؤفایه تی که رزگار بوونه له ده ر دیسه ری هه میشه یی و ئاگری دۆزه خ و.. پښو سته ترین ئامانج له به ندایه تی و کۆله واری مرؤفدا که نزا و پارانه وه و دوعایه .. هه مو ئه مانه ی تیدا یه.

به م جوړه، زوړ شتی هاوچه شنی ئهم بناغه و بنچینه له قورئانی پیرۆزدا دووپات بوونه ته وه، به راده یه کی واکه هه ندی جار له یه ک لاپه رهی موصحه فدا بیست جار زیاتر - چ به راشکاوی و چ به جوړنکی ناوه کی - راستیی "ته وحید" ده رده بریت. ئه مهش به پښی داخوازی مقام و پښو سته ی ټینگه یانندن و به لاغه تی روونکردنه وه. جا به م دووپات کردنه وه یه شه وقی دووپات کردنه وه ی خویندنه وه شه جوو لینیست و به لاغه ته که ی به هیز و به رتر ده کات، بڼی ئه وه ی یتاقه تی و بیزاری له ده روونی مرؤفدا به جڼی به یلنیت.

به شه کانی "په یامه کانی نوور" حیکمه تی دووپاتبوونه وه ی ناو قورئانی پیرۆزیان به جوانی باس کردووه و به لگه کانیشیان روون کردوونه ته وه و، چه سپاندوویانه که ئه و

دوو پات کردنه و به چه نده له گه ل ره وانبیزی دا گونجاوه و، له هه مان کاتدا چه نده قه شه نگ و جوانیشه.

♦ حیکمه تی ئه و جیاوازی یمش که له نیوان سووره ته مه ککی و مه ده نی به کانداهمه، له باره ی ره وانبیزی به وه، له پرووی ئیعجاز و به کورتی لیدوان یان درێژه پیدانی ئه و بابه تانه ی باسیان ده کهن، به م جزره ی خواره وه به:

پۆل و ریزی پشموه ی نه یاره کانی قورئان له مه ککه دا بته رسته کانی قوره یش بوون، که نه خوینده وار و بی کتیب بوون..

له بهر ئه وه، ره وانبیزی له موئ داخوازی شیوازیکی به رز و به هیز و، کورتی به کی به ئیعجازی قه ناعه ت به خش و، دوو پاتبوونه وه به کی و ا برو که بۆ جیگیر کردن و دامه زرانندی تیگه یانندان یان پنیوست بیت..

له بهر ئه وه، زۆربه ی سووره ته مه ککی به کان پایه کانی ئیمان و پله کانی ته و حیدیان به شیوازیکی له وه پری هیز و به رزی و به کورتی به کی تابلیی پر له ئیعجازدا باس کردوه و، ئیمان به خوا و مه بده و مه عادیان دوو پات کردوه ته وه. ته نانه ت ئه و پایانه ی ئیمانی به (پنخشستن و دواخستن و، ته عریف و ته نکیر و، چه زفکردن و باسکردن) له هه موو لاپه ره و ئایه تیکدا، یان له یه ک رسته دا، یان له یه ک وشه، به لکو له یه ک پیتدا ده برپوه و، پایه کانی ئیمانی له و چه شنه حاله ت و شیوه به لاغی یانه دا چه سپاندوه، به چه شنیک که پشموه و زانایانی به لاغه تی له به رده م ئه م شیوازه پر له ئیعجازه دا چه په ساو و سه رسوورماو کردوه.

په یامه کانی نور، به تایبه تی وته ی بیست و پنجه م (په یامی موعجیزاتی قورئانی و پاشکو کانی) چل پرووی ئیعجازی قورئانیان پروون کردوه ته وه. هه روه ها ته فسیری "ئاماژه کانی ئیعجاز" که به زمانی عه ره بی به، به چه شنیکی گه لنی جوان ئیعجازی قورئانی سه باره ت به هۆنینه وه ی نیوان ئایه ته پیروژه کانی پروون کردوه ته وه.

به راستی ئه م دوو په یامه شیوازی ره وانبیزی به رز و، کورتی پر له ئیعجازی قورئانیان چه سپاندوه.

به لام پۆل و ریزی پشموه ی نه یاره کانی ئایه ت و سووره ته مه ده نی به کان، جووله که و گاوران بوون، که خاوه ن کتیب و ئیمانیان به خوا ی گه وره هه به..

له‌بەر ئه‌وه، ده‌ستووره‌کانی په‌وانیښی و شیوازه‌کانی رښمایي و بناغه‌کانی راگه‌یاندن داخوای ئه‌وه بوون که ئه‌و گوڤتاره‌ی ئاراسته‌ی ئه‌و خاوه‌ن کښانه ده‌کریت له‌گه‌ل واقعی حالیاڼدا گونجاو و په‌کاویه‌ک بیت..

ده‌بینیت شیوازی قورئان له‌سووره‌ته‌مه‌ده‌نی‌یه‌کاندا ئاسان و پروون و په‌وانه و، شته جوزئی‌یه‌کان - نه‌ک بنچینه و بناغه‌کانی ئیمان - پروون ده‌کاته‌وه. چونکه‌هه‌موو حوکمه‌فهرعی و یاسا هه‌مه‌کی‌یه‌کان له‌و شته جوزئی‌یاڼه‌وه په‌یدا ده‌بن و هه‌ر ئه‌وانن که ده‌بنه‌خولگه‌ی ئیختیلافي نیوان ته‌حکام و شه‌ریعه‌ته‌کان. له‌بەر ئه‌وه، ده‌بینیت زوړبه‌ی جار ئایه‌ته‌مه‌ده‌نی‌یه‌کان پروون و په‌وانن و له‌شیوازیکی پر له‌یعبجازی تایه‌ت به‌قورئانداڼ.

به‌لام کاتنی که قورئان پوخته‌یه‌کی کورت و به‌هیز، یان ته‌نجامیکی کورت‌کراوه، یان کۆتاییه‌کی پته‌و، یان به‌لگه‌یه‌کی به‌هیزی گومان‌پر له‌کۆتایی پرووداویکی جوزئی و فهرعیدا باس ده‌کات، ئه‌وا به‌مه‌وه پرووداوه جوزئی‌یه‌ده‌کات به‌یاسا و ده‌ستوورینکی هه‌مه‌کی و گشتی..

ئجنا بۆ مه‌به‌ستی ئه‌وه‌ش که گوڤرایه‌لی بۆکردن و به‌جیه‌یانی ئه‌و یاسا و ده‌ستوورانه‌مسۆگه‌ر بکات "ئیمان به‌خوا" له‌ناخدا جینگیر ده‌کات..

ئهم مه‌به‌ستمه‌ش ئه‌و کۆتاییه‌کورتانه‌ی ئایه‌ته‌کان که "ته‌وحید" و "ئیمان" و "دواړۆژ" یان تیدا کورت کراوه‌ته‌وه، ده‌یه‌یته‌دی. ئیتر ده‌بینیت ئه‌و مه‌قامه‌پروون و په‌وانه به‌و کۆتایانه‌ی ئایه‌ته‌کان پرووناک و به‌رز ده‌یته‌وه.

(په‌یامه‌کانی نوور ږاده‌ی بلندی په‌وانیښی و، تایه‌ت‌کاری و، جزره‌کانی په‌وانکاری ورد و به‌رزی ئه‌و پوخته و کۆتایانه‌ی ئایه‌ته‌کانی قورئانیاڼ پروون کردووه‌ته‌وه و، ئه‌مه‌یان بۆ سه‌ر سه‌خت‌ترین دوژمنیش چه‌سپاندووه. ئه‌وه‌ش له‌"ده" دانه تایه‌ت‌کاری و سه‌رنجدا که له‌نووری دووه‌می رۆشنایی دووه‌می وته‌ی بیست و یئجه‌مدایه، که تایه‌ته‌به‌یعبجازی قورئانه‌وه).

جا ته‌گه‌ر ده‌ته‌وینت له‌مه‌تیبگه‌یت، ئه‌وا فهرموو په‌روانه:

﴿إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾..

﴿إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾..

﴿وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾..

﴿وَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ﴾.

ئەمانە و ئایەتەکانی تری ھاوینەیان کە "تەوحید" دەگەین و دواڕۆژ دەخەنەو یاد و کۆتایی بە زۆربە ی ئایەتە پیرۆزەکانی قورئان دەهینن، کە بۆیان دەروانیت، دەبینیت قورئانی پیرۆز لە کاتی باسکردنی حوکمە شەری و فەرییەکان و یاسا کۆمەلایەتیەکاندا سەری گوێ بیستەکی بەرز دەکاتەو تاکو پڕوانیتە چەند ئاسۆیەکی ھەمەکی فراوان و، بەم کۆتاییانە ئەو شیوازە ئاسان و پوون و پەوانە دەگۆریت بە شیوازیکی یە کجار بەرز و بلند. وەک بۆنی خوینەر لە دەرسی شەریعەتەو بۆ دەرسی تەوحید دەگۆریتەو. ئەمەش ئەو دەچەسەپنیت کە:

"قورئان" ھەر وەک کۆبیی پڕوباوەر و ئیمانە، کۆبیی شەری و ئەحکام و حیکمەتیشە.. ھەر وەک کۆبیی پارانەو و بانگەوازە، ھی زیکر و فیکریشە.

بەم چەشنە و، بەینی جیاوازیی مەقام و جۆراوجۆریی ئامانج و مەبەستەکانی رێنمایی و ڕاگەیاندن، جۆرە پەوانیەکی پڕ لە ئیجازی ئاشکرا و درەخشان لە ئایەتە مەدەنیەکاندا دەبینن، کە جیاپە لە پەوانیژیی ئایەتە مەککیەکان.

کاتی و ھەبە ئەم جۆرە پەوانیژییە لە دوو و شەدا دەبینیت وەک (ربك) و (رب العالمين). چونکە بە گۆزارشتی (ربك) ئەحەدیەت فیری خوینەر دەکات. بەلام بە (رب العالمين) و احیدیەتی فیر دەکات. ئەو ھەش ھەبە کە و احیدیەت ئەحەدیەتیشتی تێدایە^(۱). بەلکو ھەندێ جار ئەو جۆرە پەوانیژییە لە تەنھا یەک رستەدا دەبینیت.

(۱) و احیدیەت: ئەو دەگەینیت کە ئەو ناوی خۆی گەورە ھەموو شتێک دەگرتەو. ئەحەدیەتیش ئەو دەگەینیت کە ھەموو زیندەو ڕێک ئامازە بۆ ھەموو ناویکی خوا دەکات کە پەپوەندی بە گەردوونەو ھەبیت. کەواتە درەوشانەوی خۆی گەورە بە "و احیدیەت" لەو دایە کە دەورەدەر بە ھەموو شتێک، واتە ھەموو شتێک دەگرتەو. بەلام درەوشانەوی بە "ئەحەدیەت" لەو دایە کە ھەرچی شت ھەبە پێشانی ھەرچی ناوی خوا ھەبە، دەدات. پڕوانە: "المنوي العربي النوري" الطبعة المحققة الثانية ص ۳۴۴ (وەرگێڕ ھیناویەتی). (ولله المثل الاعلى) یە کۆبی ئەو پڕوناکییە دەوری خۆری داو، ئامازە بۆ "و احیدیەت" دەکات و، درەوشانەوی پڕوناکیی خۆریش، بە ھەموو تاییە تکارییەکانیەو، لە ھەموو بەش و گەردیلەکی ئەو پڕوناکییە کە دەوری خۆی داو، ھینمایە بۆ "ئەحەدیەت". جافەر موویری لێ بکەرەو. "المنوي العربي النوري" ص ۲۱۱. (وەرگێڕ ھیناویەتی)

بۆ نمونه:

له يەك ئايەتدا ئەوەت پيشان دەدات كە زانستی خواى گەوره دانانى گەرديله يەك له بيليلهى چاودا و، پى و شوینی پۆژ لەناو جەرگه‌ى ئاسماندا ده‌گرته‌وه و، ده‌رى ده‌خات كه‌ توانستی خواوه‌ند ئەوه‌نده گشتگیر (محیط) ه كه‌ به‌ يەك ئامير هه‌ريەك له‌وانه له‌ جیى خۆيدا داده‌نیت و، پۆژ وه‌ك چاوى ئاسمان لى ده‌كات و، له‌ دواى ئايەتى: ﴿يُولِجُ اللَّيْلُ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارُ فِي اللَّيْلِ﴾ دا يە كسەر ده‌فه‌رموى: ﴿وَهُوَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ﴾ (الحديد: ۶) ..

واته دواى باسکردن و خسته‌پرووى مه‌زنى به‌ديه‌ناني ئاسمانه‌كان و زه‌وى، يە كسەر باسى ئەوه ده‌كات كه‌ زانستی خوا شتانی په‌نهانی ناو ده‌روونیش ده‌گرته‌وه .. به‌م كارەش ئەوه له‌ زه‌ينى مرفۇدا جیگیر ده‌كات كه‌ خواوه‌ند له‌ نىوان شكۆمه‌ندى به‌ديه‌نه‌رتييدا بۆ ئاسمانه‌كان و زه‌وى و، به‌رپوه‌بردن و ته‌گير كردنى كاروباريان .. له‌ نىوان ئەمه‌دا، ئەو خواوه‌نده ئاگادارى خه‌ياڵ و ختووره و شته‌ شارراوه و په‌نهان و نادياره‌كانى ناو دل و ده‌روونی هه‌موو كه‌سيكيشه‌.

كه‌واته به‌دواهاىتى: ﴿وَهُوَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ﴾ دواى ئەو ئايەته، جۆره ره‌وانكارى يەكى وایه كه‌ ئەو شىوازه ئاسان و پروون و سروشتى و نزىك له‌ تىنگه‌يشتى عه‌وامه، ده‌گۆرپیت به‌ رېنمايه‌ كى به‌رز و راگه‌ياندينكى سه‌رنج راكیش و گشتى.

پرسيار:

سه‌ير كردنى سه‌رىنى و ساكارانه ناتوانیت ئەو راستى به‌ گرنگانه بيبینیت كه‌ قورئانى پيرۆز ده‌يانه‌نیت. ئەوه‌تا نازانيت له‌ نىوان پوخته‌يه‌ كى كۆتايى هینه‌رى ئەوتۆ كه‌ ته‌وحيدىكى به‌رز ده‌ربېریت يان ده‌ستوورىكى هه‌مه‌ كى بگه‌يه‌نیت و، پرووداوينكى هه‌نده كى ئاسايدا كه‌ ئايه‌تێك باسى كرديت، چ جۆره مونا سه‌به‌ت و په‌پوه‌ندى يەك هه‌يه .. له‌ به‌ر ئەوه، هه‌ندى كەس وا گومان ده‌بات كه‌ هه‌ندى ناته‌واوى ره‌وانبىژى له‌م پرووه‌دا هه‌يه‌.

بۆ نمونه:

مونا سه‌به‌ت و ره‌وانبىژى له‌ باسى ياسايه‌ كى مه‌زن و گرنگى وه‌ك: ﴿وَلَوْ قُلَّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ﴾ ده‌رناكه‌ويت كه‌ له‌ پاش پرووداوينكى هه‌نده كى هينرايیت، وه‌ك ئەوه‌ى كه‌

حزرتی یوسف - دروودی له سهر بیت - به ته گبیریکی زیره کانه براهی لای خوی گل دایه وه ..

تومید وایه ئه وه نهینی به پروون بکه نه وه و، پرده له پرووی ئه وه دانسته لایه دن.
وه لام:

زۆری سووره ته درێژ و مامناوه ندی به کان، که ههریه که یان قورئانیکی سهر به خوی به خوی، ته نها دوو یان سنی دانه له چوار ئامانجه کانی قورئان له خۆ ناگریت که بریتین له:

"یه کتایی خوا، ینغه مبه ریتی ینغه مبه ران، حه شر، داد گهری له گهل به ندایه تی".
به لکو ههریه که له سووره تانه پوخته و کاکله ی هه موو قورئان و ههر چوار ئامانجه که ی تیدایه. واته ههریه که له سووره تانه ههروه که کتییی شهریه ت و دانست و رینماییه، کتییی زیکر و فیکریشه و، ههریه که یان چه ندین کتییی تیدایه و، رینماییی مرؤف بز چه ندین دهرسی جیاجیا ده کات ..

ده بینین هه موو پله یه کی به لکو هه موو لاپه ریه کی، چه ندین ده رگای ئیمان له به رده م مرؤفا ده کاته وه و، له هه مان کاتدا چه ند مه به ست و ئامانجیکیشی پی داده مه زرینیت، چونکه ئه وه ی له کتییی نوو سراوی گه ردووندا نوو سراوه، قورئان به پروونی باسی ده کات، به ممش له ناخی ئیمانداردا ئه وه جیگیر ده کات که پهروه دگاریتیی خوا وه ند هه موو شتیکی گرتووه ته وه و درهوشانه وه به سام و هه بیته که شتی له ئاسۆ و دهروونه کاندا پیشان ده دات ..

له بهر ئه وه، ئه گه ده توانیت سه رنج له وه په یوه ندی به بدهیت که به پروالته لاواز ده رده که ویت و، توانیت به وردی سه یری پشتی پرده که ی بکه یت، ئه و ئه وه پرده یه ت له به رده مدا لاده چیت و، ئه و ئاسۆ فراوان و ده رس و رینماییه نویانه ی که ئه وه پرده یه شار دبو ونیه وه، پیش چاو ده که ون. به لکو شتی واده بینیت که چه ندین ئامانج و مه به ستی هه مه کی یان له سهر بنیات ده نریت، ئیتر یه که له دوا ی یه که چه ندین جزری په یوه ندیی به هیز له گهل ئه وه په یوه ندی به دا که به پروالته لاواز دیار بوو، ده رده که ون. ئه و کاته شیوازه که به ته وای له گهل ئه وه مه قامه دا پراوپر ده رده چیت و، به ممش پله ی په وانیژی به که ی پتر به رز ده بیته وه.

پرسپاریکی تر:

چ داناییه كه له وه دا هیه كه "قورئان" هه زاران به لگه بۆ چه سپاندنی كاروباری دواپۆژ و، تهو حید و، گه پانه وهی مرۆف بۆ لای خوا و، پاداشته وهی، ده هیئتیه وه؟ ههروه ها دانایی چییه له وه دا كه هه موو سوورته و لاپه ریه کی موصحف له هه موو مه قامیكدا، چ به راشكاوی و راسته وخز، چ به جۆریکی ناوه کی، چ به ئامازه كردن، سه رنجی مرۆف بۆ لای ته وانه ی باس كران راده كیشیت؟ وه لام:

چونكه قورئانی پیروژ مرۆف ئاگادار ده كاته وه كه مه زترین گۆرانكاری و ئالوگۆری میژووی جیهان كه له ناو به دیهینراوان و بازنه ی "مومكینات" دا پوو ده دات "قیامته" ..

ههروه ها پێنمایی ئهم مرۆفه - كه هه لگری پله ی جینشینیی سه ر زه وییه - ده كات بۆ مه زترین مه سه له ی ئه وتۆ كه په یوه ندیی به مرۆفه وه بییت، كه مه سه له ی "تهو حید" ه و، به خته وه ربیی هه میشه یی یان سه ر لئ تیکچوونی هه میشه یی له سه ر به نده .. له هه مان كاتیشدا ئه و لافاوی گومانه به رده وامه ی پنی ده باته دواوه و، توندترین جۆره كانی ئینكاری و سه ر سه ختشی پنی تیکده شكینیت.

له بهر ئه وه، ئه گه ر قورئانی پیروژ هه زاران جار سه رنجی مرۆف بۆ لای ئیمان به و ئالوگۆره سه رسووپهینه رانه پابكیشیت و، وا له خه لكی بكات ته سدیقی ئه و مه سه له گرنگ و پێوسته ی مرۆف بکه ن و، ملیۆنان جاریش ئه و مه سه لانه دووپات بكاته وه، هیشتا ئهم كاره له په وانبیژیدا هه رگیز به زیاده په وی دانانریت و به هیچ جۆریك بیتاقه تی و بیزاری بۆ مرۆف فه راهم ناهینیت، به لكو پێوستیی مرۆف به دووپات كردنه وه ی خویندنه وه یان له قورئاندا هه رگیز ته واهو ناییت. چونكه له هه موو "وجود" دا هیچ مه سه له یه ك نییه له "تهو حید" و "ئاخیره ت" گه و ره و گرنگتر بیت. بۆ ئه و نه:

﴿إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ذَلِكَ الْفَوْزُ الْكَبِيرُ﴾ (البروج: ۱۱).

راستىي ئىم ئايەتە پىرۇزە بىرىتىيە لە مۇدەي ژيانى ھەمىشەيى كە بىم مۇفە ھەژارەي دەدات، ئىم مۇفەي كە ھەموو دەمىك مردن پووبەرووي رادەووستىت..
جا ئىم مۇدەيە لەوہ پىرگارى دەكات كە "مردن" بە لەناوچوونىكى ھەمىشەيى لىك بداتەوہ و، خۇي و جىھانە كەي و ھەموو خۇشەويستانى لە چىنگى لەناوچوون پىرگار دەكات، بەلكو لەوہش زىاتىر، دەستەلات و بەختەوہرىيە كى ھەمىشەيى پىنى دەبەخشىت..

كەواتە ئىم گەر ئىم ئايەتە پىرۇزە مىليار جارىش دووپات بىيئەوہ، ئەوا ھەرگىز بە زىادەپەروى دانانىيەت و بە ھىچ جۇرىك پەوانىيى قورئان زامدار ناكات.
بىم جۇرە دەبىيىت قورئانى پىرۇز، كە چارەسەرى ئىم جۇرە مەسەلە گىرگانە دەكات و، بە دانانى چەند بەلگەيە كى بەھىز ھەول دەدات قەناعەت بەوانە بىەخشىت كە لەگەلياندا دەدوئىت.. قورئان لە زەين و دل و دەروونە كاندا ئەو ئالوگۇرە مەزنانەي گەردوون بە قوولى جىنگىر دەكات و لە بەرچاوياندا وەك گۇرپانى خانە و لانە و شىكل و شىوہيان ئاسانى دەكات.

كەواتە پاكىشانى سەرنجى مۇف بە ھەزاران جارىش بۇلاي ھاوچەشنى ئىم مەسەلانە - ئىتەر ئىم سەرنج پاكىشانە چ بە راشكاوى بىت و چ بە جۇرىكى ناوہ كى و چ بە ئامازە بۇ كردن - كارىكى يەكجار پىويستە و، وەك پىويستى مۇف وايە بۇ نىعمەتى نان و ھەوا و پووناكى، كە چەند پىويستىيە كى ئەوتۇن ھەمىشە دووپات دەبنەوہ. غومونەيە كى تر:

حىكمەتى ئەوہى كە قورئانى پىرۇز ﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ نَارُ جَهَنَّمَ﴾ (فاطر: ۳۶) و ﴿إِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ (إبراهيم: ۲۲) و ھاوچەشنيان لەو ئايەتانە كە بە شىوازيكى زۇر توندوتىز ھەپەشە و گۇرەشەيان تىدا دووپات دەكاتەوہ (وەك بە چەشنىكى گومان بىر لە پەيامە كانى نووردا چەسپاندوومانە) ئەوہيە كە:

كافرپوونى مۇف: سنوورشكاندن و دەستدريژى كردنە بۇ سەر مافى بوونەوہران و زۇربەي بەدىيەنراوان. ئەمەش رقى ئاسمانە كان و زەوى دەرووژىيىت و دەروونى توخمە كان بەرامبەر بە كافران پىر لە رقى و قىن دەكات، بە رادەيە كى وا كە توخمە كانى بوونەوہر بە زىللەي "توفان" و شتى تىرىش لەو كافرانە دەدەن، تەنانەت دۇزەخىش ھىندە

رقی هه لده ستیت که وه خته له تاوا له توپهت بیئت، وه که راشکاوی ئایهتی پیرۆزی: ﴿إِذَا أُلْقُوا فِيهَا سَمِعُوا لَهَا شَهِيقًا وَهِيَ تَفُورٌ ۖ تَكَادُ تَمَيِّزُ مِنَ الْغَيْظِ...﴾ (الملک: ۷-۸) ئه مه ده رده پريت.

جا ئه گهر خواوهندی پادشای گهر دوون له فهرمانه کانیدا هزاران، به لکو ملیۆنان جاریش ئه و تاوانه گهره یه کوفر و تۆله که ی به شیوازیکی زۆر توندوتیژ دووپات بکاتهوه، هیشتا ئه مه له رهوانیژیدا به زیاده رهوی و ناتهواوی دانانریت، له بهر گهره یه ئه و تاوانه گشتی و ده ستریزیه بی سنووره ی که کوفر بۆ سه ر مافی بوونه وهران ده یکات و، له سه ر بناغه ی دانایی پروونکردنه وه ی گرنگی مافی ئه وانه ی له ژیر فهرمانی خوادان و، له بهر ده رخستن و زه فکر دنی ئه و ناشیرینی یه له بن نه هاتوه ی که له کوفری ئینکاری که ران و ستمه ته و او ناشیرینه که یاندا هیه. چونکه ئه و دووپاتبوونه وه یه له بهر بچووکی و بی نرخیی مرۆف نی یه، به لکو بۆ ده رخستنی گهره یه ئه و له سنوورده رچوونه ی کافران و ستمکاری یه که یانه.

پاشان ده بینن و اهه زار و سه دان ساله، سه دان ملیۆن که س به و په ری شه و ق و تاسه مه ندی و هه ست کردنه وه به پیوستی و، بی ئه وه ی بیثاقت و بیزار بن، قورئانی پیرۆز به به رده وامی ده خویننه وه.

به ئنی، له راستیدا هه موو پۆز و کاتیک جیهانی که دیت و ده روات و، ده رگایه که له پرووی جیهانیکی نوی ده خرینه سه رپشت..

له بهر ئه وه، دووپات کردنه وه ی هه زاران جاره ی "لا إله إلا الله" به و شه و قه ی که هه ست بکریت به پیوست بوون پی، تا کو ئه و هه موو جیهانانه ی که هه رده م له سه ر رین و دین و ده پۆن به نووری ئه و ئیمانه پرووناک ببنه وه، و له و رسته ته و حیدی یه ده کات که وه کو چرایه کی پرووناکی به خش واییت له ئاسمانی ئه و جیهان و پۆزانه دا. خو ماده م ئه مه له "لا إله إلا الله" دا وایه، دووپات کردنه وه ی قورئانی پیرۆزیش، به هه مان جۆر، ئه و تاریکی یه ده ره وینیته وه که به سه ر به شی زۆری ئه و دیمه نه هاتو چۆ که ر و جیهانه ره و هند و سه رله نوێ پیدابو وانه دا بالی را کیشاوه.

هه روه ها ئه و ناشیرینی یانه ش له و وینانه دا لا ده بات که له ئاوی نه ی ژياندا ره نگ ده دهنه وه و، و له و بارودۆخانه ش ده کات که به ره و پرووی دین، له قیامه تدا شایه تی بۆ بده ن نه ک شایه تی له دژ بده ن و (هه ر ئه م دووپاتبوونه وه یه ی خویندنی قورئان) پله ی

مرؤف بهرز ده کاته وه تا دهیگه په نیته ئه وه پله بهی که گه وه بهی تۆله ی تاوانه کان بزانیست چهنده به و، له هه ره شه ی سامناکی پادشای ئه زه لیش تیڭگات که سه رینچی سته مکاره سه ر سه خته کان له توپه ت ده کات و.. مرؤف ده خاته شه وقی ئه وه ی که هه ول بدات له ده ست سته م و سه وور شکاندن ده روونی به دخوازی، خۆی رزگار بکات.

جا له بهر هه موو ئه م دانسته به که قورئانی پیروژ به وه پری داناییه وه ئه و شتانه دووپات ده کاته وه و، به مهش ده ریده خات ئه و هه ره شه زۆر و زه به ندانه ی که تا ئه م ئه ندازه به و به م هیز و توندوتیژی و دووپاتیو نه وه به ن که باسما ن کردن، راستی به کی گه لنی گه وه به و، شه یتانیس هه لدیت له وه ی که به نا په وا و گالته ی بزانیست.

به لنی، سزای دۆزه خ بۆ ئه و کافرا نه ی گوئی بۆ هه ره شه کان رانا گرن، کارنکه به کپار چه داد گه ری به.

♦ به کیکی تر له و شتانه ی که قورئان دووپاتیان ده کاته وه، چیروکی پیغمبه رانه، دروودیان له سه ر بیست.

بۆ نمونه:

دانایی له دووپاتیو نه وه ی چیروکی حه زره تی موسادا - دروودی خوای له سه ر بیست - (که به ئه ندازه ی عه سای موسا دانست و سوودی تیدایه) و، حیمکه تی دووپاتیو نه وه ی چیروکی پیغمبه ران - دروودیان له سه ر بیست - بریتی به له چه سپاندنی پیغمبه ریتی پیغمبه رمان ﷺ، ئه مهش به ده رخستنی ئه وه ی که پیغمبه ریتی هه موو پیغمبه ران به لگه به له سه ر ئه وه ی که "پساله تی ئه حمه دی" راسته و، له هه موویان حه قتر و شایانتره بۆ شوینکه وتن. چونکه مه گه ره یه کێک ئینکاری پیغمبه ریتی هه موو پیغمبه ران بکات، ده نا مومکین نی به ئینکاری پیغمبه ریتی حه زره تی محمه د ﷺ بکات.

که واته باسکردنی چیروک و به سه رهاتی ئه وان به لگه ی پیغمبه ریتی حه زره تی محمه دن ﷺ.

پاشان به شینکی زۆری خه لک ناتوان و، هه موو کاتیك بۆیان نا په خسیت که قورئانی پیروژ بخویننه وه، به لکو چهنده یان بۆ لوا به وهنده وازده هین. ئا لیره دا حیمکه تی ئه وه به جوانی ده رده که ویت که هه موو سووره تیکی دریز و مامنا وه ندی له بری قورئانیکی به جوو ککرا وه ن.

ئىنجا دوو پات كرده نوھى چىرۇ كە كانىش وەك دوو پات بوونە نوھى پاىە كانى ئيمان واىە كە پىوستان بە دوو پات بوونە نوھى ھەيە.

واتە رەوانىيىزى داخو ازى دوو پات بوونە نوھى ئەم چىرۇ كانەيە و ھىچ زىادە رەوى يەك لەم كارەدا نى يە. لەمەش زىاتەر، ئەم دوو پات بوونە نوھى يە ئيمان دە گەيە نىت كە روودانى پەيدا بوون و سەرھەلدانى حەزەرەتى محمد ﷺ گەرەترىن رووداوى مرۇقابەتى و شكۆمەندترىن مەسەلەى نىوان مەسەلە كانى گەردوونە.

بەلنى، كە زاتى ئەو پىغەمبەرە بەرپىزە ﷺ مەزنىترىن و بەرزترىن پەلەى لە قورئاندا دراوەتى و (محمد رسول الله) یش، كە چوار پاىەى لە پاىە كانى ئيمان تىدايە، لە گەل (لا إله إلا الله) دا بەيە كەو دەوترىن، بەلگەيە كى گەلنى گەرە و بى وىنەيە لەسەر ئەوھى كە پىغەمبەرە رىتتى حەزەرەتى محمد ﷺ گەرەترىن راستىى ناو گەردوونە و، زاتى خۇزىشى بەرپىزترىنى ھەموو بەدھىنتر اوانە بە گشتى و، "حەقىقەتى محمدەدى" ش - كە برىتى يە لە كەسىتى يە مەعنەوى و ھەمە كى يە كەى ئەو ﷺ - چىراى رووناكى بەخشى ھەردوو جىھانە كەيە و، ئەم پىغەمبەرە شايانى ئەم پەلە و پاىە دەر اسايەيە، وەك بە چەندىن بەلگەى جۇراو جۇر لە بەشە كانى پەيامە كانى نووردا چەسپىنراوہ. والىرەشدا و لە نىوان ھەزار بەلگەدا يەك بەلگە دەھىنن و بەم جۇرەى خواروہە باسى دە كەين:

بەپنى دەستوورى "السبب كالفاعل"، بە ئەندازەى ھەر چى كرده نوھى چاكي نەتوہ كەى حەزەرەتى محمد ﷺ، لە ھەموو كات و سەردە مىكدالە لاپەرەى چا كە كارى يە كانى پىغەمبەرە ﷺ كرده نوھى چا كە دەنوو سىرت.

ئىنجا ئەو پىغەمبەرە ﷺ بەو نوورەى كە ھىناو يەتى، راستى يە كانى بوونە وەرەن رووناك دە كاتەوہ. بەم كارەشى نەك تەنھا جىنتى و ئىنس و مەلائىكەت و زىندە وەرەن دەخاتە سوپاسگوزارى و رەزامەندى يەوہ، بەلكو ھەر ھەموو گەردوون و ئاسمان و زەوى بە گشتى رەزامەندىى خۇيان لە بەرامبەر يەوہ دەر دەبىن و، دەماودەم بە ھەموو جۇرنىك رەوشتەرزى يە كانى ئەو پىغەمبەرە ﷺ دە گىر نەوہ و باسى دە كەن.

ئىنجا بە نىشانەى ئەوھى كە دوعاى رووہ كە كان بە زمانى ئامادەيى و قابىلىيەت يان و، ھى زىندە وەرەن كە بە زمانى سىروشت دەيەكەن، بە چاو دەپىنن كە ھەر ھەموو يان گىرا دەبىن.. بەمەدا دەر دەكەوئىت كە مليۇنەھا نزاى گىرا و سىروشتىى مليۇنەھا پىاو چاكي نەتوہ كەى ئەو پىغەمبەرە ﷺ لە گەل رۇحانى يە كاندا، بە ھەمان جۇر، گىرا دەبىن.

جائهم دوعایانهی که ئهولیا و پساوچاکان بهردهوام ههرچی پرژه دهیانکه و، دوعای رهحمت بۆ ناردنی به صلات و سهلام لیکردنی دهینیرن و، دهستکهوته مهعنهوی و کردهوه چاکه کانیاں..

هموو ئهوانه، له پیندا پینشکمش بهو پیغمهبره ﷺ ده کرین.

سه رهپای ئه و نووره زۆر و له سنوور بهدهری که له قورئان خویندنهوی نهتهوه کهیهوه دهچینه ناو دهفتهری کردهوه چاکه کانیهوه. ئه و قورئانه پیرۆزهی که بهرامهر ههر پیتیکی له پیته کانی - که له سنی سهده هزار پیت زیاترن - (ده) چاکه و ده بهروبوومی دواپۆز، بهلکو (سهده)، بهلکو (هزار) بۆ خوینهره کی ده نووسریت.

بهلئی، خواوهندی زانای په نهان، زووتر دهیزانی و ده بیینی "حهقیقهتی محمهدی" - که که سینی مهعنهوی ئه و زاته پیرۆزهیه ﷺ - وه کو غوونهی درهختی "توبا"ی بههشت وایه. له بهر ئهوه، له قورئانه کی خزیدا ئه و گرنگی به مهزنه ی پنی داوه، چونکه ههر ئهوه له هموو که سیك شایانتری ئه و پله وپایه بهرزه بیت.

ئه و خواوهنده له فرمانه کانیدا ئهوهی پوون کردووه تهوه که دهستکهوتنی شهفاعهتی ئه و پیغمهبره ﷺ ته نهها به شوینکهوتن و گوپرایهلی و شوین پنی هه لگرتی سونهتی پیرۆزی ئه و ده بیت و، ههر ئهوه که گهورهترین مهسهله کانی نیوان مرؤف بیت. بهلکو قورئانی پیرۆز جار جار بایهخی به لایه نه مرؤفانه کهشی داوه، که وهك تۆوی درهختی "توبا"ی بههشت وایه.

جا له بهر ئهوهی که راستی به دووپاتبووه کانی قورئان ئهم نرخه بهرزانهیان ههیه و ئه و هموو دانستهیان تیدایه که باس کران، ئه و سروشتی ساغ و بئی عهیی مرؤف شایهتی له سه ره ئهوه ده دات که دووپاتبوونهوه له قورئاندا، موعجیزهیه کی بههیز و فراوانه. مه گهر یه کینک به تاعوونی ماددییهت دل و وێژدانی نهخۆش کهوتیت. ئه و جزره که سانهش ئهم ده ستوره به ناوبانگه دهیانگرتیهوه که ده لیت:

قد تنکیرُ العینُ ضوءَ الشمس من رمیدٍ وینکرُ الفم طعمَ الماء من سقمٍ^(۱)

* * *

(۱) به واتای:

چاوی گل کردوو خۆر لای خهپاله ئاویش له ده می نهخۆشدا تاله
ئهم شیره می نیمای بوسییه. پروانه قه سیده ی: "بردة المديح" الفصل السادس. (وه رگیز)

کۆتايهك له دوو پهراوێژدا

پهراوێژى يهكهم:

دوازه سال پيش ئيستا بهرگويم كهوت كه زه نديقيكى سهرسهخت دهروونی خراب و مه بهستى پيسى خۆى ئاشكرا كردوه بهوى كه قورئانى پيرۆزى وهرگيراهه. بهم ههولدانى وهرگيرانهى قورئانيش پلانكى ترسناكى بۆ ريزنه هيشتى قورئان ساز كردوه و، وتوويعتى: با قورئان وهرگيريت تاكو نرخه كهى دهر بكه ویت. به خهياالى خۆى گوايا با خهلكى دوو پاتيوونهوه ناپيوسته كانى بيبين و، له برى خۆى وهرگيراهه كهى بخوينهوه... هتد لهم بېرو راژههراوى يانه.

بهلام به فەزلى خواى گهوره، پهيامه كانى نوور بههۆى بهلگه بههيزه قسه پره كانى و بلا بوونهوى به جۆرنكى فراوان له ههموو شونينكدا، ئهو بىر و پلانهى ئهوى له باربرد و پهكى خست و، به چهشنكى گومان پر چه سپاندوويهتى كه ههرگيز له توانادانى به جۆرنكى راسته قينه قورئانى پيرۆز وهرگيريت و، ههر زمانى تری جگه له زمانى عهره بىي فوصحا ههرگيز ناتوانيت تايبه تكارى و سهرنجه ورد و ناسكه رهوانى ئىيه كانى قورئان بياريزيت و، ئهو وهرگيراهه ساده و جوزئى يانهى كه مرؤف دهيانكهن، به هيج حالتيك جنى تهعبيره پر و توكمه و ئيعجاز بهخشه كانى قورئان ناگرهوه، كه له ههر پيتنيكدا له "ده" وه تا "هزار" چاكهى تيداىه. له بهر ئهوه، ههرگيز مومكين نى به له برى خۆى وهرگيراهه كهى بخوينرتهوه.

بهلام سهره پراى ئهمه، ئهو مونا فيقانهى كه قوتاييتى ئهو زه نديقه يان كردبوو، له پيناوى شهيتاندا چه ند ههولنىكى هه له شانەيان دا، تاكو به دم وپلى خۆيان نوورى قورئانى پيرۆز بكورژينهوه.. جا له بهر ئهوى من كهم ناينم و تيكه لى خهلكى ناكهم، ئهوا راستى ئهو شتانهى له بارودۆخى دهر وه دان نازانم و له باره يانهوه ئاگادار نيم. بهلام زياتر وا گومان ده بهم كه ئهمه ئيستا باسم كرد بوو بههۆى نووسينى مه سه لهى ده هم، ههر چه ندesh له ههموو لايه كه وه تهنگانه دهرهى دابووم.

پهراوێژى دووهم:

رؤژنيكان، دواى بهر بوونمان له بهنديخانهى "ده نيزلى" له نهۆمى سهره وهى ئوتىلى "شههر" دا دانىشتبووم و، سهرنجى ئهو دار چناره زۆرانهم ده دا كه له ناو باخچه و ييستانه

دلرېښه کانی دهورو بهرمدا بوون. بینیم ټو دره ختانه بهو جموجوول و له نجهولاره ی که له بنکوه هه تالو و په له کانیان ده یاننواند، دلخوښ دیارن و هر که به ئاستم سرویه کیان بهرده کهوئیت، په کسر گه لا کانیان ده له رښه وه. بهم جوړه ټو دره ختانه له جوانترین و شیرینترین شیوه دا هاته پښ چاو، وهك ټوه ی له ټه ټقه ی زیکر و ته هلیله دا خه ریک ی ته سبب حاتی خواوهند بن.

ټم جموجووله ناسکانه، ده ستکاری ژئ په کانی دلیان کردم، لهو کاته دا که دل ټم په ژاره ی جودایی خوښه ویستامدا بوو، هه روهك خوښم له خه می ټوه دا بووم که به ته نها ما بوومه وه. کتوپر له ټم کاته دا دوو وهرزه که ی پایز و زستانم به دلدا هات و بی ټاگایی سهری ټی کردم، چونکه لهو دوو وهرزه دا گه لا کان هه لده وهرښ و جوانی یان نامینیت. له موه خه م و خه فته ی زورم خوارد بو ټو دار چناره جوانانه و هه موو زینده وهران، که ئیستا ټو زهوق و خوښی و شادی به یان ټیدا دهرده کهوئیت پاشان لهو دوو وهرزه دا ټاویان به سهر دیت!

به ټی، گه لئ خه فته و ټازارم چه شت و، هینده په ژاره ی ټو توښم له سهر کزبونوه (که له نه مان و جوداییه وه پیدا بوون و ټم بهرده رازینراوه جوانه ی بوونه وهریان پر کردوه) که به جاری هردوو چاوم نوقمی فرمیسك بوون.

له ټم کاته دا که من له ټم باره پهریشان و خه م و په ژاره یه دا بووم، له پر نووری حه قیقه تی عه ممدی ﷺ هه روهك به هانای هه موو ئیمانداریکوه دیت، به هانای منیشه وهات و، په کسر ټو خه م و خه فته له سنوور به دهرانه ی نه هیشت و هه موویانی گزپری به چه ندین شادمانی و دلخوښی له راده به دهر، ئیتر وام لئ هات که به هه میشه و بهرده وامی له رهامه ندی و سوپاسگوزاری ټو حه قیقه تی عه ممدی به دایم، که ته نها پهك بهش له به شه زوره کانی لیشاوی نووره له سنوور و راده به دهره که ی، منی پزگار کرد و له هه موو سووچینکی دهروون و ناخی ویژدانددا دلنه وایی بلاو کرده وه. که ته مهش بهم جوړه ی خواره وه بوو:

ټو روانینه بی ټاگایانه یه، گه لا ناسك و دره خته بالا به رزه کانیان بی ټه رك و فره مانبه ری و بی سوود و بایه خ پیشاندام و، وای برده ته ندیشه موه که له رښه وه ناسك و جوانه کانیان هی توندی و زوړی شوق و زهوق و خوښی نی یه، به ټکو هی بیم و ترس و له رزه له تاو سامناکبی نه مان و جودایی و له ناوچوون..

به‌لن، ئەو پرواينە بىن ئاگاپانەيه واى پيشاندام، ئەولاتر بچىت..

بەم پيشاندانەش ئەو عىشقى مانەو و خۆشەويستى يەى ژيان و شەيداي جوانى و بەزەبى ھاتنەو ەيەم بە ھاوړە گەزدا، كە لە من و ھەموو كەسنى تەدا ږە گيان دا كوتاو، ھەموو ئەمانەمى پىكا و، بەم جۆرە دنياى لى كەردم بە دۆزەخىكى مەعنەوى و، عەقلىشى لى كەردم بە ئەندامىك بۆ دەردى سەرى و ئەشكەنجە و ئازار..

ئا لەم كاتەدا كە من لەم بارودۆخە پەر لە ئازارەدا بووم، لە پەر دەبينم ئەو نوورەى كە ھەزرەتى محمد ﷺ ھەموو مەزەبەى پى پروناك كەردەو، پەردە لە بەردەم چاومدا ھەلەداتەو و چەندىن دانست و واتا و ئەرك و فەرمانبەرىيە كجار زۆر، كە دە گەنە ژمارەى گەلای چنارە كان، دەردەخات و پيشانغيان دەدات. پەيامە كانى نوور چەسپاندوويانە كە ئەو فەرمانبەرى و ئەركانە سى بەشن^(۱):

بەشى يە كەم:

ئەو بەشەيه كە دەرواينە ناو ە جوانە كانى بەدبەينەرى مەزن. جا ھەروەك ئە گەر وەستايەكى كارامە و لىھاتوو مە كىنەيه كى بى وىنە دابەينىت، ئەوا ھەموان ستايشى دە كەن و ږىز لە كارە كەى دە نىن و پىرۆزبایی داھينانە كەى لى دە كەن.. مە كىنە كەش بە ھەمان جۆر، لە ئاستى خۆيدا پىرۆزبایی لە داھينەره كەى دە كات و، بە زمانى حال ستايشى دە كات، بەو ەدا كە ئەو بەرھەمانەى ئەوى لە پىناو دا دروست كراون و ئامانجى بەدبەينەره كەين و ئىستا خۆى بەرھەمى ھىناون، بە جۆرېكى تەواو پيشانى كەسانى تر دەدات.

بەشى دووهم:

ئەو ەيه كە ږوو دە كاتە پرواين و بەرچاوى زىندەو ەران و بەدبەينراو ە خواو ە ھەست و شعور ە كان. واتە دە بىتە مايەى مواتالا و سەير كەردنىكى شىرىن و سەرنجدانىكى بە تام بۆ خواو ە ھەستان. ئىتر ھەموو شتىك وە كو كتيپىكى زانستى لى دىت و ئەم جىھانە بىنراو ە بە جى ناهىلىت ھەتا واتا كانى خۆى لە زەينى خواو ە ھەست و شعور ە كاندا و چاپ كەردنى وىنە كانى لە مېشكياندا و ږەنگدانەو ەى وىنە كەى و چاپ بوونى لە لەو ەى ميسالىي تۆمارە كانى جىھانى پەنھانى غەيبدا، بە جى نەھىلىت. واتە لە جىھانى بىنراو ەو ە

(۱) مامۆستا نوورسى لىرەدا دوو فەرمانبەرى باس كەردو ە. چونكە سى ھەمیان ھى شتە كە خۆيە تى. ږوانە: (وتەى دەھەم، پراستى شەشم). (وەرگىږ)

بۆ جیهانی په‌نهان ناگه‌رته‌وه تاكو نه‌چینه ناو چه‌ندین باز نه‌ی "بوون"ی زۆره‌وه و، چه‌ندین جۆری "بوون"ی معنه‌وی و غه‌یبی و زانستی به‌ده‌ست نه‌هینیت. به‌لئی، ماده‌م خوا هه‌یه و زانستی ئه‌و هه‌موو شتیکی گرتووه‌ته‌وه، ئه‌وا له‌ روانگه‌ی حه‌قیقه‌ته‌وه نابێ به‌ هیچ جۆرنێك له‌ جیهانی ئیمانداردا (نه‌بوون و له‌ناودان و له‌ناوچوون و گالته‌جاری و توانه‌وه و نه‌مان) بێت. له‌ کاتێکدا که دنیای کافران پره‌ له‌ نه‌بوون و، جودایی و، گالته‌جاری و، نه‌مان. ئه‌وه‌ش که ئه‌م راستی‌یه‌ پر وون ده‌کاته‌وه ئه‌و ته‌ به‌ناوبانگه‌یه‌ که به‌سه‌ر زمانی خه‌لکی‌یه‌وه‌یه و هه‌رده‌م ده‌یلێنه‌وه:

(هه‌ر که‌سێك خوا بۆ ئه‌و بێت، هه‌موو شتیکی تریشی بۆ ده‌بێت.. ئه‌و که‌سه‌ش خوا بۆ ئه‌و نه‌بوو، هیچ شتیکی تری بۆ نی‌یه‌)!

به‌ پوختی:

"ئیمان" هه‌روه‌ك له‌ کاتی سه‌ره‌مه‌رگدا مرۆف له‌ ئیعدامی هه‌میشه‌یی رزگار ده‌کات، هه‌روه‌ها دنیای هه‌موو که‌سێکیش له‌ چه‌ندین تاریکی وه‌ك نه‌بوون و، له‌ناودان و، گالته‌جاری و، بێ مه‌به‌ستی رزگار ده‌کات. به‌لام کوفر، به‌ تایبه‌تی ته‌گه‌ر کوفری موته‌لق بێت، ئه‌و مرۆفه‌ و دنیا تایبه‌تی‌یه‌ که‌شی به‌ مردنه‌ که‌ی له‌ناو ده‌بات و ده‌یخاته‌ تاریکستانی دۆزه‌خینکی معنه‌وی‌یه‌وه و له‌زه‌ت و خوشی‌یه‌کانیشی ده‌کات به‌ خه‌فەت و ئازار.

ده‌با گوێی ئه‌وانه‌ی فه‌زلی ژیا‌نی دنیا به‌سه‌ر ئاخیره‌تدا ده‌ده‌ن، بزرنگیته‌وه و.. ته‌گه‌ر راست ده‌که‌ن با چاره‌یه‌ك بۆ ئه‌م کاره‌ بدۆزنه‌وه، یان با بینه‌ ناو باز نه‌ی ئیمان‌ه‌وه و خۆیان له‌م زیانه‌ گه‌وره‌یه‌ رزگار بکه‌ن.

﴿سَبَّحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ﴾.

برای زۆر موشتاق و ئومیده‌واری

دوعا کانتان

سه‌عیدی نوورسی

پاشکزی سی هم

بریتی به له دوو مقام

مقامی به کم

بسم الله الرحمن الرحيم

﴿وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوْا لِآدَمَ فَسَجَدُوْا اِلَّاۤ اِبٰلٰسَ﴾ (البقرة: ۳۴)

﴿اِنَّ اللّٰهَ يَأْمُرُكُمْ اَنْ تَذٰبَحُوْا بَقَرَةً﴾ (البقرة: ۶۷)

﴿ثُمَّ قَسَتْ قُلُوْبُكُمْ مِنْۢ بَعْدِ ذٰلِكَ فِهِيَ كَالْحِجَارَةِ اَوْ اَشَدُّ قَسْوَةً﴾ (البقرة: ۷۴)

پوژنيکیان هم نایه ته پروزانهم ده خوینده وه. به کسه له ریژنه ی نووری قورئانی پروزه وه و له نیوان "سی سهرنج" دا ئیلها میك له رووی دلندا کرایه وه. تا کو ری له وه سه وه و چریه و خه یال و ختوره کانی شهیتان بگریت.

شیوه ی گومانه کمش، که شهیتان هاویشتی، بهم جوړه ی خواره وه بوو:

وتی: ئیوه ده لئین قورئان ئی عجاز به خسه و له چله پویه ی ره وان بیژیدایه و له هم موو کاتیکشدا رینماییه بۆ هم موو جیهانه کان.. به لام ئایا بۆ چی چهند پرووداویکی جوزئی باس ده کات و به چه شنی پرووداوی میژوویی ده یانگی پته وه و به جهخت له سهر کردنه وه دوو پاتیان ده کاته وه؟ ههروه ها چی داخوازی ئه وه یه که پرووداویکی جوزئی چه شنی "سهر برینی مانگایهك" له ناوه ندی گه لئ وه سفی گرنگدا باس بگریت به راده یهك که سووره ته کمش هه ره به ناوی "البقرة" وه ناو بنریت؟

پاشان قورئان به گشتی رینماییه که سانی ژیر و هوشمند ده کات و له زور شوئیدا ده فهرموی: ﴿اَفَلَا يَعْلَمُوْنَ﴾ واته کاره کان بۆ ژیری ده گیر پته وه.. که چی پروودانی سوژده بردنی مه لائیکه تان بۆ چه زره تی ئاده م – دروودی له سهر بیت – کارینکی سهر تاپا غه بییه و هیچ رینگایهك نی به که ژیری به هویه وه به یی پی بیات، مه گه ره به ته سلیم بوون و ملکه چی یهك که دوا ی ئیمانیکه به هیزی دامه زراو مرووف به ده ستی به ئینیت؟

پاشان کامه په پرووی "هیدایهت" لهو باسانه یی قورئاندا که له باره یی چند حالت و دؤخنکی سروشتیی ئه وتووه ده دوت که به "رېکهوت" دینه پنی به رده کان؟ ئایا بؤچی گرنګی په کی له راده به دریان پنی ده دات؟
ئمه شیوه یی گومانه کی شه پتان بوو.

شیوه یی ئه و سر بخانهش که ئیلهم کران. ئه مانه یی خواره وه بوون:

□ سرنجی په کم:

قورئانی "دانا" چهن دین پروودای جوزئیی تیدایه. به لام له پشتی هم موو په کی لهو پرووداونه وه ده ستورینکی همه کیی مه زن دانراوه و، ئه و پرووداوه ههنده کی پانهش بؤیه باس ده کرین چونکه به شینکن له باسایه کی گشتی و شمولى و همه کی.
بؤ غوونه: ئایه تی پیروزی: ﴿وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا﴾ (البقرة: ۳۱) پروونی ده کاته وه که فیر کردنی ناوه کان (تعلیم الاسماء) په کی که له موعجیزاتی حه زره تی ئاده م - دروودی له سهر بیت - تا کو توانا و لیها تی ئه و بؤ "جینشینی سهر پرووی زهوی" له بهر چاوی مه لایکه تاندا ئاشکرا بکرین. جا ئه م پرووداوه هه رچهنده ههنده کی په، به لام چمکی که له ده ستورینکی همه مه کیدا، که بریتی په له وه ی:

مرؤف، که خاوه نی توانا و لیها تی کی زه به نده و گشتی په، له پنی فیر بوونی هونه ر و زانسته زور و له ژماره به دهره کانه وه، که سهر جه م بوونه وه ران ده گرنه وه و، فیر بوونی ئه و زانیاری په زه بندانه یی که شمولى سهر جه م سیفات و کاروباره پر له دانسته کانی به دیهنه ری به خشنده ده کن، توانیی له م پنی په وه له هه لگرتنی ئه مانه تی هه ره مه زندا پله ی "باشترین" نه که هه ر ته نها به سهر مه لایکه تدا به لکو به سهر ئاسمانه کان و زهوی و چیا کانیشدا به ده ست به نیئت.

ههروه که قورئان باسی خه لافه تی معنه ویی مرؤف ده کات له سهر زه ویدا، ئه وه ش دهره خات که پروودای جوزئی و غه بیی سوژده بردنی مه لایکه تان و سوژده نه بردنی شه پتان بؤ حه زره تی ئاده م، چمکی ده ستورینکی پیراوی همه کی و په کجار فراوانه ..

له هه مان کاتیشدا راستی په کی مه زن پروون ده کاته وه که بریتی په له وه ی:

قورئان کاتنی باسی گوپرا په لیی مه لایکه ت بؤ خودی حه زره تی ئاده م و خؤ به گه وره زانین و ملنه دانی شه پتانی ش بؤ سوژده بردن ده کات، ده په ویی خه لکی تیگه په نیئت که زوریه یی بوونه وه ره ماددی په کان و ئه وانesh که وه کیل و نویسه ری

رؤحانيي ئهوان، تىكپرا ئاماده و پام كراون بۇ سوود گهياندى تهاوتى به سهرجهم ههست و نهسته كانى مرؤف و، ههمويان ملكهچ و گوپرايهلى مرؤفن..
ههروه هاخهلكى تىده گهي نيئت كه تهنها مادده زيانبه خشه كان و نوينه ر و دانىشتووه چهپهله كانى ئهو مادده زيانبه خشانه كن كه توانا و ليها تنى سروشتى مرؤف تىكده ده كن و له پى ده يترازىن و به ره و خراپكارى و گوپرايى ده يده نه به ر. ئهمهش و له و ماددانه ده كات كه بىن به دوژمنى سامناكى مرؤف و، ته گهره ي گه و ره له پى به رز بوونه و ه ي مرؤفدا به ره و كه مالات، داده نىن.

جا كاتى كه قورئانى پىرؤز ئهم گفتو گو يه له گهل حه زره تى ئاده مدا - كه تهنها يه كه كه سه و پرووداوه كمش جوزئى يه - ساز ده كات، له راستيدا به مه گفتو گو يه كى به رز و بلندى له گهل سه رانسه رى بوونه و ه ران و سه رجه مى گرؤى مرؤفدا ساز داوه.

□ سه رنجى دووه هم:

ئاشكرايه كه زه وى يه كانى "ميسر" وشك و برنگ و پرووته ن، چونكه به شىكن له "بيابانى مه زن". كه چى به هوى پىست و به ره كه تى پرووبارى نيله وه گهلنى داهاتى زؤر به ره هم ده هين، به راده يه كه كه ده لى ئهو زه وى يه وشك و برنگانه مه زرايه كن هه ميشه داهاتى زؤر به دانىشتوانى ئه وى ده به خشن..

له بهر ئه وه، بوونى ئهم به هه شته فراوانه له تهنىشتى ئهو بيابانه وشكه ي كه پزىسكى ئاگرى لى ده يته وه، كارىكى و اى كردووه كه "جووتيارى" و "كشتوكال" لاي خهلكى ميسر گهلنى په سەند و مايه ي حەز لىكردن يىت، به راده يه كه كه له سروشت و هه ستياندا رؤچووه..

ته نانه ت ئهو حەز و خۆشه ويستى يه يان بۇ كشتوكال، جوژه به رزى و قودسييه تىكى به كشتوكال و پاشان به هۆكاره كانى كشتوكاليش (وهك: گا و مانگا) به خشيوه. به ئه ندازه يه كه كه خهلكى ميسرى ئهو رؤزگارە تا راده ي "په رستن" رېز و قودسييه تيان بۇ گا و مانگا دانا بوو..

نه وه ي ئيسرا ئيليش كه له م ناوچه يه دا و له باوه شى ئهم ژينگه و ده ورو به ردا گه شه يان كردبوو، هه ندى شتيان له سروشتى خهلكى ئه وى وهر گرتبوو، وهك له پرووداوى به ناوبانگى "گوپره كه" كه وه هه ستى بىن ده كريت.

جا قورئانى پىرۇز بە باسى سەرپىنى تەنھايەك مانگا تىماندە گەيەنيت كە ھەزرەتى موسا - دروودى لەسەر بىت - بە پىنغەمبەرىتى يەكەى خۇى چەمكى "گا پەرستى" سەرپى. ئەو چەمكى كە ئاۋىتەى دەمارى نەتەو كەى بووبو، بە درىزايى پۇز گارىش لە توانا و لىھاتىاندا پەرەى سەندبوو.

واتە قورئانى پىرۇز بە جۇرىكى ئىعجازبەخش و لە پىنى باسكردنى ئەم پرووداۋە ھەندەكى يەو، دەستورىكى ھەمەكى و دەرس و پەندىكى پىۋىستى "دانابى" دەخاتە پرو، كە ھەموو كەسىك لە ھەموو كاتىكدا پىۋىستى پىنى دەبىت. كەواتە بە گۆپرەى ئەمانەى باس كران، بۇ خۇت تىبگە لەوەى كە:

ئەو پرووداۋە ھەندەكى يانەى بە شىۋەى پرووداۋى مېۋوۋى لە قورئانى پىرۇزدا باس كراون، ھەرىە كەيان چەك و بەشىكى چەند دەستورىكى ھەمەكى و گشتىن كە ئەو پرووداۋانە دەرپانەدەخەن. تەننات ھەموو پىستەى كە ئەو ھەمەت پىستانەى چىرۇكى ھەزرەتى موسا - دروودى لەسەر بىت - كە لە قورئاندا دووپات بوونەتەو، دەستورىكى ھەمەكى مەزنى تىدايە. وەك لە كىبى "چەند بىرسكانەو يەك" دا پروونغان كىرەوۋەتەو، گەر ھەز دەكەيت سەرى لى بەدە.

□ سەرىنى سى ھەم:

خوای گەرە دەفەرموئ:

﴿ثُمَّ قَسَتْ قُلُوبُكُمْ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ فَهِيَ كَالْحِجَارَةِ أَوْ أَشَدُّ قَسْوَةً وَإِنْ مِنَ الْحِجَارَةِ لَمَا يَتَفَجَّرُ مِنْهُ الْأَنْهَارُ وَإِنْ مِنْهَا لَمَا يَشْقُقُ فَيَخْرُجُ مِنْهُ الْمَاءُ وَإِنْ مِنْهَا لَمَا يَهْبِطُ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ﴾ (البقرة: ۷۴).

كاتى ئەم ئايەتە پىرۇزانەم دەخوئىندەو، ئەو شەيتانەى كە وەسۋەسەى بە دلىدا دەھىنام، وتى:

باسكردنى چەند ھالەتىكى سىروشتى بەردى ئاسابى بە جۇرىك كە وا بگەيەنيت مەسەلەى كە مەزن بىت، لە كاتىكدا كە لاى خەلكى شتىكى زانراۋە، چ مانايەكى تىدايە؟ يان ھۇكار و پەيوەندى لەم باسەدا چىيە؟ چ داخواز و پىۋىستى يەك بۇ باسكردىان ھەيە؟

يەكسەر، بۇ بەربەستى ئەم گومانە، لە رىژنەى قورئانى پىرۇزەو ئەم ئىلھامە بۇ دلىم ھات:

به ئى... پەيوەندى و، ھۆكار و، داخواز و، پىويستى بۆ ئەم باسە ھەيە. تەنانەت پەيوەندى يەكە ھىندە بەھىزە و واتاكەش ئەو ھەندە گەورە يە و راستى يە كەش و ھەما مەزەنە كە مەگەر تەنھا ئىعجاز و پوختى قورئانى پىرۇز و نەرمونىيى قورئان لە پىنمايىدا، بتوانىت تىگەشتى بۆ مرۇف ئاسان بىكات.

پوختە لىدوان (الايىجاز) كە يەكە لە بناغە گىرنگە كانى ئىعجاز... ھەروەھا نەرمونىيى لە پىنمايىدا و جوانىي تىگەياندن، كە يەكەن لە نوورە كانى پىنمايى قورئانى پىرۇز، داخوازى ئەو ھەن كە راستى يە ھەمەكى و دەستورە نادىار و تەماوى يە گشتى يە كان بە شىوہە كى جوزئىي ئەوتۇ باس بىكرىن كە لە گەل ئولفەت و پراھاتنى گشتى يە خەلكدا بىگۇنجىت كە زۆربەي جەماوہرى قسە بۆ كراوى قورئانى پىرۇز، ھەروەھا داخوازى ئەو ھەن كە تەنھا چەند چەمك و وىنە يە كى سادە و ساكارى ئەو راستى يە مەزنانە بۆ بىر كەرنەوہى سادەي ئەو عەوامانە بىخرىنە پروو.

جگە لەمانەش دەبى ئەو كارسازىيانەي خواي گەورە كە لە ژىر زەويدا پروو دەدەن و كارى دەراساي خواوہندن و پەردەي پراھاتن و ئولفەتيان بەسەردا دراوہتەوہ، بە شىوہە كى كورت و پوخت باس بىكرىن.

جالەسەر ئەم بناغەيە، قورئانى پىرۇز لەم ئايەتانەدا دەفەرموئىت:

ئەي نەوہى ئىسرائىل و ئەي نەوہى ئادەم!

جى وای لى كەردوون كە دلانتان ئەستور بوو و لە بەرد پەقەتيان لى ھاتوو؟
خۆ پەقەتيانى بەردە كان، كە چىنكى گەورەي بەردى پەق پىكەدەھىنن لە ژىر چىنى گلى گۆي زەويدا، بە تەواوہتى گۆپرايەتى فەرمانە كانى خواوہندن و، ملكە چى تەواوہتى بەپىكرىنى كارە كانى پەروەردگارن..

چونكە ھەروەك "فەرمانە كانى خواوہند" لە پىكەھاتنى درەخت و پروو كە كاندا بە ئاسانى يە كى پەھا بەرى دەچن، بە ھەمان جۆر و ھەمان ئاسانى و بەوپەرى پىكۆپىكى، فەرمانە كانى خواوہند لەو بەردە پەق و تەقانى ژىر زەويشدا بەرى دەچن و جىبەجى دەكرىن..

تەنانەت جۆگە و دەمارە كانى ئاوى ژىر زەوى، بەوپەرى پىكۆپىكى و دانايى تەواوہتى و بى ھىچ بەرگى و تەگەرەيەك لە لايەن ئەو بەردانەوہ و، بە چەشنى

ھاتۇچۇزى خۇيىنى ناۋ دەمارە كانى لەش، كە ھىچ بەر بەست و پىنگرىنكىيان لە پىندا نى يە، لە ناۋەندى ئەو بەردانەۋە بەخۇر دىن و دەپۇن^(۱).

پاشان بە فەرمانىكى پەرۋەردگارى و بەۋپەرى پىكوپىنكى، رەگە بارىك و نىانە كان سەۋز دەبن و لەناۋ ئەو بەردە پەقەنەى ژىر زەۋىدا جىيى خۇيان دە كەنەۋە و بلاۋ دەبنەۋە، بى ئەۋەى ھىچ پىنگرىنك يىتە بەردەمىيان. ئىتەر بە چەشنى ئاسانىيى بلاۋوۋنەۋەى لق و پەلى پروۋەك و درەختە كان لە ھەۋادا، ئەۋانىش لەناۋ ئەو بەردانەدا ئاۋا بە ئاسانى بلاۋ دەبنەۋە!

جا قورئانى پىرۋز، بەم ئايەتە مەزنەى خۇى، پەنجە بۇ راستى يەكى گەلىنى فراۋان رادە كىشىت و پىنمەيى خەلكى بۇ لا دەكات و بە ھىما كىردن بۇ ئەۋ راستى يە، بەم جۇرەى خۋارەۋە لە گەن دلە پەقە كاندا دەدۋىت:

ئەى نەۋەى ئىسرائىل و ئەى نەۋەى ئادەم!

ئەم دلانە چىن كە لە خۇتاندا ھەلتان گرتۋون؟ لە كاتىكدا كە ئىۋە لە ناۋەندى ھەژارى و كۆلەۋارىيى خۇتاندا نوقم بوون!

ئەمانە چۇن دلىكن كە بە تۈندى و رەقى بەرگى لە فەرمانى خۋاۋەندىكى ھىندە مەزن دەكەن كە تەنەت چىنە رەق و مەزنە كانى بەردە كانىش مىلى بۇ كەچ دەكەن و سەرىنچىيى ھىچ فەرمانىكى ناكەن، بەلكو ھەموۋە يەكىكى ئەۋان لە تارىكىستانى ناۋ زەۋىدا بەۋپەرى گۈنپراپەلى و مىلكەچىيى تەۋاۋ، ئەركى بەرزى خۇى رادەپەرىنىت.

(۱) بەلى، بەردى سەرگۆشەى كۆشكى گەپۇك و بەسام و شكۆزى "زەۋى" ئەۋ چىنە بەردانەپە. چونكە بەدپەنەرى مەزن سى ئەركى مەزنى ئەۋ چىنە سەردۋە. تەنھا قورئانى پىرۋزىش شايانى ئەۋەپە كە ئەۋ سى ئەرك و كارمەندى يانە پروون بىكاتەۋە.

كارمەندىيى يەكەم: ئەركى پەرۋەردە كىردن و پىن گەپاندنى "گىل" لە باۋەشىدا بەھزى تۈۋانستى خۋاۋەندەۋە، كە پاشان بە تۈۋانستى پەرۋەردگار ئەۋ گىلەش ئەركى دايكاپەتى بۇ پروۋە كە كان دەگىرنتە ئەستۇ. كارمەندىيى دوۋەم: بواردان بە ھاتۇچۇزى ئاۋ - بە شىۋەپەكى پىكوپىنك - لە جەستەى گۆزى زەۋىدا. كە كىۋىت وەكو ھاتۇچۇزى خۇيىن ۋاپە لە لەشى مۇقۇدا.

كارمەندىيى سىروشتىيى سى ھەم: ئەركى ەمبار كىردنى پروۋبار و كانپاۋە كانە - چ لەسەر پەشتى زەۋىدا چ لە شىۋەى بەردەۋام كىردنى ئەۋ پروۋبار و كانپاۋە - بەپىي پىۋەرنكىۋى وردى پىكوپىنك.

بەلى، بەردە كان، بە ھەموۋە ھىزىنكىيان و پەر بە دەمىيان، بەۋ ئاۋە ئىپان بەخشەى كە لە دەمىانەۋە ھەلدەقۇلىت، بەلگە كانى "پەكائى" لەسەر زەۋىدا پەخش دەكەن و لە پروۋىدا دەپنەخشىن. (دانەر)

تەنانت ئەو بەردانە ئەرکی "گەنجینە" و "عەمبار"یان گرتوو تە ئەستۆ سەبارەت بە داخوازی یەکانی ژبانی ئەو زیندە وەرانی که لە سەر خاکی زەویدا دەژین. بە پادەیهك ئەو بەردە رەق و تەقانە لەناو دەستی توانستی دانا و مەزنی خواوەنددا لە نەرمیدا وەك میوی هەنگوینیان لێ دیت و، دەبن بەهۆی چەند دابەشکردنێکی دادگەرانی ئەوتۆ که بە دانایی ئەنجام دەدرێن. بگرە ئەو بەردانە لە دەستی ئەو توانستەدا هێندە نەرم دەبن که بە چەشنی ناسکیی سڕووی هەوا، بە دەستەو دەبن و گۆرپایەلی فەرمان دەبن.

بەلێ، هەموویە کێ لەو بەردانە هەمیشە لە سوژدەیه کی بەردەوامدا یە لە بەردەم مەزنی توانستی خواوەندی کردگاریدا.

هەر خودی ئەم بەدیھاتوو پێکۆپێک و پەر لە وردە کاری یانە کی لە پرووی زەویدا دەیاننێن و ئەو کارسازی یە دانا و چاودێری یانە خواوەندیش که بە سەر زەویدا تێپەر دەبن، لە ژێر زەویشدا - بە هەمان جۆر - پروودە دەن و بەدی دەهێنن. تەنانت حیکمەتی خواوەند و چاودێری پەروردگار لە مانە کی ژێر زەویدا گەلنی سەر سوور هینەرتر دەردە کەوێت و پێسا و دانستی زۆر سەیر و ناوازی تریان تێدا دەبینرێت لە چاوە ئەوانە کی پرووی زەویدا.

بە وردی سەرنج بدەن!

ئەو تا گەرەترین و پەقترین بەرد لە بەرامبەر فەرمانە تەکوینی یەکانی خواوەندەو لە نەرمونیانیدا بە وێنە کی مۆمیان لێ دیت و، هیچ بەرگری و سەختی یەك نانۆین لە ئاست کارمەندەکانی خواوەنددا کە ئاوە ناسک و پەرگ و دەمارە ورد و نیان و ئاوریشمی یەکان! بە پادەیهك کە دەلێی هەریەك لەو بەردانە دلێ عاشقیکن کە تەنھا بە پەنجە لێدانی ئەو ناسکۆلانە کەرت دەیت و لەبەر پێیاندا دەیت بە خاک!

هەروەها ئایەتی پیرۆزی: ﴿وَإِنْ مِنْهَا لَمَّا يَغِطُ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ﴾ (البقرة: ۷۴) چمکێکی راستی یە کی گەلنی مەزن دەردەخات. کە بریتی یە لەو هی:

چیاکانی سەر پرووی زەوی، کە دوا ی ئەو هی لە دۆخی شلیدا بوون و پاشان بەستیان و، بوون بە چەند بارستاییە کی مەزنی بەردی رەق و تەق، تەنھا بە چەند درەوشانەو یە کی "جەلالیەت"ی خواوەند ورد و خاش دەبن، کە ئەمەش لە شیوای بوومەلەرزە و ئالوگۆرەکانی لە مەر زەویدا دەردە کەون. بە وێنە کی وردوخاش بوونی ئەو

شاخەیی کە لەسەر داواکارییی ھەزرەتی موسا - دروودی لەسەر بێت - بۆ بینینی خواوەندی مەزن، پەرورەدگاری لێ درەوشایەو و وردوخاش بوو.

جا ئەو بەردانە لە سام و مەترسیی دەرکەوتنی "درەوشانەو و جەلالی یەکان"ی خواوەنددا، لە لوتکەی ئەو چیا بەرزانەو و تلۆر دەبنەو و ورد و خاش دەبن. ئنجای ھەندیکیان دەبن بە گۆل و پاشان ڕووێ کە کانیاں لێ پێ دەگات و.. بەشیکێ دیکەشیان لە شێوێ بەرددا دەمیننەو و بەرە و شیو و دۆلە کان خەل دەبنەو و دەشت و دەر دەگرەو و، ئنجای دانیشتووانی زەویش لە گەلێ کاری سوودبەخشی وەك دروستکردنی خانووەبەردا بە کاریان دەھێنن. جگە لەو کاروبار و ھیکمەت و سوودە زۆرانەش کە لای ئێمە پەنھان.

کەواتە بەردەکان ھەمیشە لە سوژدە و گوێزایەلیی توانستی خوادان و ملکہچی تەواوەتی دەستوورەکانی دانستی پەرورەدگارن.

بێ گومان دەست ھەلگرێتی ئەو بەردانە لە جیگا بەرزەکانیاں لە تاو سام و مەترسییان لە خواوەند و، جیگای بوونیان بەو پەری تەوازوعەو لە جیگا نزمەکاندا و بوونیان بەھۆی بەرھەمھێنانی گەلێ سوودی مەزنی جۆراو جۆر، ئەم کارانە ھەرگیز بە ھەر مەمکی و بێ مەبەست ڕوو نادن و کاری ڕێکەوتی کۆکوێر نین. بەلکۆ بە کارسازی پەرورەدگارێکی بە توانای دانا ئەنجام دەدرێن کە بە ڕێکوپێکی و دانایی ئەو ئالوگۆڕەیان بەسەردا دەھێنێت، ھەرچەند بە ڕوالت ناریک دیار بن.

بەلگە و شایەتی بێ گومانیش لەسەر ئەو سوودانەیی کە لە وردوخاش بوونی بەردەکانەو بەدەست دێن کەمالی ڕێکوپێکی و جوانیی سەنەتە لەو پۆشاکانەدا کە دەکرێن بە ئەو چیاوانەیی بەردەکانیاں لێو تلێر دەبنەو، کە بە گۆلزاری ناسک و نیاں و بەروبوومی جوان و نەخش و نیگاری ناوازە و پەنگین ئارایشێت دراو.

بەم جۆرە، بینێتان کە چۆن ئەم سێ ئایەتە، لە گۆشەیی دانستی خواوەندەو، گرنگییەکی مەزنیان تێدا.

* * *

ئێستاش سەرنج لە نەرمونیایی ڕوونکردنەوکانی قورئانی پیرۆز و ئیجازی ڕەوانبێزیی بەرزەکەیی بدەن، با بزائن کە چۆن لەم ڕێیەو مەزنی ڕووداوی تر

بيدار ده کاتهوه، تاكو بۆ كه ساني ژير بييت به مايه ي دهرس و په ند وه رگرتن و له هه مان كاتيشدا - لهم رپئيه وه - سه رزه نشتيكي سه ختيان ده كات.

بۆ غوونه:

ههروهك له برگه ي دووههدا، واته ﴿وَإِنْ مِنْهَا لَمَّا يَشْفُقُ فَيَخْرُجُ مِنْهُ الْمَاءُ﴾ ئاماژه بۆ ئه وه بهره ده كات كه له ژير ليډاني عه ساكه ي حه زره تي مووسادا - دروودي له سه ر بييت - به وپه رپي شه وق و تاسه مه ندي يه وه له ت به وه و دوازه كانبي ئاوي لئ هه لقولاوه، له هه مان كاتيشدا ئه م واتايه ي خواره وه به زه ينسي مرؤفدا ده هييت و ده فهرموي:

ئهي نه وه ي ئيسرائيل!

بهره مه زنه كان، له بهر ته نه ايهك دانه موعجيزه ي حه زره تي مووسا - دروودي له سه ر بييت - ورد و خاش و نه رم ده بن له سام و شكۆي ئه و موعجيزه يه دا... يان له خۆشحاليدا بۆ ئه و موعجيزه يه به ويته ي لافاو فرميسك هه لده ريژن!

ئهدى بۆچي ئيه به رامبه ر به و هه موو موعجيزاته ي حه زره تي مووسا پشت هه لده كه ن و چاوتان فرميسك هه لئاريژيت؟ به لكو چاوه كانان فرميسكي تيدا ده به ستيت و دلانيشتان له به رامبه ر ئه م موعجيزاتانه وه به ره ق و ته قى ده ميننه وه و نه رم نابن؟!

به برگه ي سئ هه ميش، واته ﴿وَإِنْ مِنْهَا لَمَّا يَهْبِطُ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ﴾ ئه و پرووداوه مه زنه ياد ده خاته وه كه له ده مي موناجاتي حه زره تي مووسادا - دروودي له سه ر بييت - له "تووري سينا" پروي دا، كه برتي به له و دره وشانه وه خوايه هه ره مه زنه ي كه له چياكه ده ركه وت و، وردوخاشي كرد و له سام و شكۆي خواوه نندا به هه موو لايه كدا بلاوي كرده وه. جا ههروهك ئه م برگه يه ئه و پرووداوه ده هييته وه ياد، له هه مان كاتدا رينمايش بۆ واتايه كي وهك ئه مه ي خواره وه ده كات:

ئهي قه ومه كه ي مووسا!

بۆچي له خوا ناترسن و ئاوړ له سام و شكۆي ئه و ناده نه وه؟

ئه وه تا چيا گه ردن كه شه كان، كه له به ردی ره ق پښكها توون، له تاو مه ترسي و سام و شكۆي ئه ودا هه پروون هه پروون ده بن و به م لا و ئه ولادا بلاو ده بنه وه. ئنجا له و كاته دا كه ده بينن خواوه ند په يمانی لئ وه رگرتن كه "چياي توور" تان به سه ردا به رز بكاته وه،

هاوډهم له گەل ئاگاداری و چاو کەوتنتان به له تېوونی ئهو چیا به له پروو داوه مەزنه کە ی داواکاری بێنی خوای گهوره دا. ئیتر چۆن پر کیشی ده کەن و له ترسی خوای گهوره له رزتان لێ نایهت و دلتان ئاوا رهق و نهستور دهرده چیت؟

ههروهها له برگه ی به که میشدا واته ﴿وَإِنْ مِنْ الْجِبَارَةِ لَمَا يَتَفَجَّرُ مِنْهُ الْأَنْهَارُ﴾ چەند پروو باریکی وهك نیل و دیجله و فوراتیان به ئاماژه بۆ کردن یاد ده خاتهوه که له ناو چیا کانهوه هه لده قولین و، له هه مان کاتیشدا مروف تیده گه یه نیت که ئهو بهردانه تا چه نده گوێرا به لیبی ئیعباز به خش و ملکه چ بوونی ده راسایان به رامهر فەرمانه ته کوینی به کان به ده ست هیناوه و تا چه ندهش رام و ژیربار و فەرمان به رداری ئهو فەرمانانه ..

جا ئهم برگه یه، به م فیر کردنه، ئهم واتایه ی خواره وه به دلانی بیدار ده به خشیت:

هه رگیز ناگوێنجی ئهم چیا سه سخت و زه به لاحانه سه رچاوه ی راسته قینه ی ئهم چه شنه پروو باره مەزنانه بن. چونکه ئه گه ر بارستایی ته وای ئهم چیا یانه پر بن له ئاو، واته گه ر چیا کان سه وزی قوو چه کیی ئهو پروو بارانه بن، ئه واهه به شی له بهر پرۆیشتنی ته نها چەند مانگیکی ئهو پروو بارانه ده کەن، که به خوری و به رده وای ئاویان له بهر ده روات. جگه له وهش ئهو بارانانه ی که له یهك مه تر زیاتر له ناخی زه ویدا پۆنا چن، هه رگیز نابن به ده رانه تیکی سه روزیادی ئهو له بهر پرۆیشتنه به رده وام و زۆره ی پروو باره کان!

به و واتایه ی که هه تقولانی ئهو پروو بارانه کاریکی "ئاسایی و سه روشتی" یا خود "پنکه وت و هه ره مه کی" نی، به لکو به دیهینه ری مەزن ته نها له گه یه نجه ی غه یبه وه به لافاو هه لیانده قولینیت و به چه شنیکی ده راسا و به خور ده یاغخاته ری.

ئاماژه ی ریوایه تی فەرمووده یه کی پرۆز ئهم واتایه ده گه یه نیت که:

هه ریهك له و سنی پروو باره، له به هه شته وه به هه میشه یی چەند دلتۆینکیان به سه ردا ده چۆریت، بۆیه به یت و موباره کن. له ریوایه تیکی تر دا هاتوه که سه رچاوه ی ئهم سنی پروو باره له به هه شتدایه ^(١). حه قیقه تی ئهو ریوایه ته بریتی به له وه ی که:

(١) عن أبي هريرة رضي الله عنه: قال: قال رسول الله ﷺ: "سَيَحْنُ وَجَيْحَانُ وَالْفَرَاتُ وَالنَّيْلُ كُلُّ مَسْنٍ أَنْهَارُ الْجَنَّةِ" رواه مسلم كتاب الجنة: ٢٦ وأورد الخطيب البغدادي: "ليس من الجنة في الأرض شيء إلا ثلاثة أشياء: غرس العجوة والحجر وأوراق تنزل في الفرات كل يوم بركة من الجنة". ههروهها بهروانه: فيض القدير: ٣٨١/٥. (وه رگیز)

هؤ کاره ماددى به کان به شى ئهوه ناکەن که بتوانن ئهم پرووبارانه بهتەقیننهوه و ئاوا به زۆرى ئاویان لى هەلبقولینن. کهواته ده بى سەرچاوه کانیان له جیهانی غەبیدا ییت و له گەنجینهی میهره بانى به کى غەیبى بهوه هەلبقولینن، بۆیه ده رامەت و له بهر پرۆیشتنیان هەمیشه هاوسەنگ و بهردهوامه.

بەم جۆره، قورئانی پیرۆز دەر سێکی رهوان ده لێتهوه و، بۆ ئهم واتایهى خواره وەش ییداریان ده کاتهوه:

ئەى نەوهى ئیسرائیل و ئەى نەوهى ئادەم!

ئێوه به دلپه قیتان سەرینجى له فەرمانه کانی پهروهردگارینکى مەزن ده کەن و، بههۆى بى ئاگایشتان لهو پهروهردگاره، چاوه کانتان له ئاستى ناسینی ئه نووره نه خەش و نیگار کێشه دا ده نووقینن که زهویى وشک و برنگى میسرى گۆپرى به بههشتینکى فراوان و، پرووبارى مەزن و موباره کى نیل و پرووباره کانی تری هاوچه شنى ئه ویشى له ده مى چەند بهردینکى رهقى ئاساییه وه هەلبقولاندووه و، بهمەش موعجیزاتی توانست و، شایهتی بههیزی به قەدەر توانا و هیزی ئه و پرووباره مەزنانه و، بهلگه ی پرووناکی به ئەندازه ی پێژ نه ی ئه و پرووبارانه، له سەر "یه کتایی" خۆی دەر خستوه..

ئێتر خواوهند ئه و بهلگه و شایهتی یانه له ناو دلی بوونه وه راندا داده نیت و، به میشکی گۆی زهوی یان ده سپریت و، به وینه ی لافاو له دل و زیری گرو ی جینی و ئاده میزاددا رۆیان ده کات! پاشان خواوهند و له و بهرده رهق و بى هەست و نه ستانه ^(۱) ده کات که

(۱) پرووبارى "نیل" له "جبل القمر" وه هەلبقولیت و، گرنگترین جۆگه ی پێکهێنەری پرووبارى "دېجله" ش له ئەشکەوتى بهردینکمه وه هەلبقولیت که ده کمونته ناوچه ی "موکس" ی سەر به پارێزگای "وان" و، گهوره ترين جۆگه ی پێکهێنەری پرووبارى "فورات" ی ش له ژێر چیا به کمه وه هەلبقولیت که ده کمونته بهری "دبادین". جا له بهر ئه وه ی به راستی چیا کان له بنه رته دا له مادده به کى شل پێکهاتون، پاشان ئه و مادده به به ستوویه تی و بهردیان لى دروست بووه، وه که له زانسته نو ئیه کاندا چه سپاوه و ئه و زیکره نه به و ی به ش ده بى به بهلگه له سەرى که ده فرموى: "سَبْحَانَ مَنْ بَسَطَ الْأَرْضَ عَلٰى مَاءٍ جَمْدٍ" ئه و ئهمانه ده بن به بهلگه ی بى گومان له سەر ئه وه ی که بنه رته ی دروستبوونی زهوى بهم جۆره ی خواره وه بووه:

مادده به کى هاوچه شنى ئاو، به فرمانی خواوهند به ستوویه تی و بووه به بهرد. ئنجا ئه و بهردەش به فرمانی خوای گهوره بووه به گلن. چونکه وشه ی "الأرض" که له زیکره که دا هاتووه، مه بهست بى گله. به و واتایه که ئه و ئاوه (واته ئه و مادده شله مه نه یه) له پێشدا نه رم و شل بووه و نه گونجاوه هیچ شتیکی له سەر پراگیر بکریت. پاشان بهردیش له خۆیدا رهق و تهقه و چ سوودینکى لى وه رناگریت. بۆیه خواوهندی دانای میهره بان گلی به سەر بهردا پراخت تا کو ببیت به نیشته جی زینده وهران. (دانەر)

موعجزاتى توانستى ټو بنوښن، به ږاډه يه ك كه ټو بهردانه به وڼه ي ټوه ي كه
ږووناكيى خور ده يټ به به لگه له سهر "خور"، ټوانيش ټاوا ده بن به به لگه له سهر
به ديهينه رى مەزنيان. ټه دى ټيوه چوڼ ټو به لگانه نابښن و له ټاستى بينينى نوورى ټه ودا
چاوه كانتان كوڼر و نابښا بووه؟

* * *

ږروانه چوڼ ټم سى ږاستى به پو شاكى جوان و ږهنگينى ږهوانښي يان پو شيوه و، به
وردى سهرنج له به لاغ ټي ږينمايى ټم ټايه تانه بده، با ږاډه ي ږهقى و ټه ستوورى ټو
دلانه ت بو ده رېكه وښت كه به سام و هه يبه ته وه له به رده م ټو ږينماييه ږهوانه دا وردوخاش
نابن!

جا ټه گهر هه ر له سهره تاوه تا كو ټايى له م و ته يه ټيگه يشتيبت، ټه واهه رموو
ږيسكانه وه ي ټيعجاز بينه له شيوازي ږينمايى قور ټاندا و، ټنجا سوپاسى ږهروه رډگارى
مه زنى خو ټي له سهر بكه.

﴿سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ﴾.

اللهم فهمنا أسرار القرآن كما تحب وترضى ووفقنا لخدمته.. آمين برحمتك يا
أرحم الراحمين.

اللهم صلّ وسلّم على مَنْ أُنزلَ عليه القرآن الحكيم وعلى آله وصحبه أجمعين.

مه قامی دوو همی

وتهی بیستم

بریسکانه وهی ئیعجازنکی قورئان که به سهر پرووی موعجیزاتی
پیغه مهرانه وه - دروودیان له سهر بیت - ده دره وشیته وه

به وردی سهیری دوو وه لاله که ی پر سیاره کانی کۆتایی بکه

بسم الله الرحمن الرحيم

﴿وَلَا رَطْبٌ وَلَا يَابِسٌ إِلَّا فِي كِتَابٍ مِّبِينٍ﴾ (الأنعام: ۵۹)

بیست و چوار سال پیش ئیستا^(۱) له تهفسیره عهره بی یه که مدا که ناوی "إشعارات الإعجاز في مظان الإيجاز" ه، باسینکم نووسی که تایهت بوو به یه کیک له نهینی یه کانی ئهم ئایه ته پیروژه وه. وای ئیستاش له سهر خواستی دوو برای به ریز و ئازیز، به زمانی تورکی پروونکردنه وه یه ک بۆ ئهو باسه ده نووسم و، پشت به یارمه تی خوای گهوره ده به ستم و، ئیلهام له ریژنه ی قورئانی پیروز وهرده گرم و، ده لیم:

"کتاب مبین" به پیی بۆچوونیک، بریتی یه له قورئانی پیروز. که واته ئهم ئایه ته پیروژه - به پیی ئهو بۆچوونه - ده ری ده خات که هیچ ته ر و وشکیک نی یه که له قورئاندا باسی نه هات بیت.. ئایا وایه؟

- به لی وایه، هه موو شتیک له قورئاندا هه یه.. به لام هه موو که سیلک ناتوانیت هه موو شتیکی تیندا ده ره ییت. چونکه وینه و شیوه ی شتان له قورئانی پیروزدا جیا جیا و جۆراو جۆر ده رده که ون. ئه وه تا هه ندی جار "ناوک" یان "نوو" ی ئهو شته و، هه ندی جار کورته و پوخته که ی و، هه ندی جاری تر ده ستوره کانی و، هه ندی جاری دیکه ش چه ند

(۱) مه به ست به کم سالی جهنگی جیهانی یه که مه. (وه رگێز)

نیشانه‌ی کی تو شته‌ی تیدا دانراوه. ئنجا هه‌موو ئهم پلانه‌ش یان به راشکاوی یان به ئاماژه یاخود هیما یاخود به چه‌شنیکی ته‌ماوی و نادیار یان له شیوه‌ی بیدار کردنه‌وه‌دا باس ده‌کرین. چونکه قورئانی پیرۆز له ناوه‌ندی شیوازه‌کانی ره‌وانیژی‌یه‌که‌یدا و به‌پنی پیویست و به‌گویره‌ی داخوازی مونا سه‌به‌ی حال و مه‌قام، مه‌به‌سته‌کانی ده‌رده‌پریت.

بۆ ئه‌وه‌:

فروکه و کاره‌با و شه‌منده‌فر و ئامیری بێ تەل و تازە داها تووه‌کانی تری زاناست و تەکنۆلۆژیای نوێ، کە بە بەرھەمی بەرھ و پیش‌چوون و بەرزبوونەوی مەروفا دادەنرێن لە بواری پیشەسازی و زانستدا، بوون بە مایەی بایەخ پێدانی مەروفا سەردەم و، جینگە و پایەیه‌کی تابەتی‌یان لە ژبانی ماددی ئەودا بەدەست هێناوە. بۆ ئەو قورئانە پەرۆزەیی کە ڕووی گوشتار لە سەر جەمی چینه‌کانی مەروفا یەتی دەکات، ئەم لایەنەیی ژبانی مەروفا یەشی بشتگوێ نەخستوو، بە‌لکۆ لە دوو ڕووه‌وه‌ ئاماژە بۆ کردوو.

پرووی یه کسم: له کاتی ئاماژه کردنیدا بۆ موعجیزاتی پیغمبه‌ران - دروودیان له سه‌ر بیټ - ئاماژه‌ی بۆ نه‌وانه‌ش کردوه.

پرووی دووهم: له کاتی گێڕانه‌وه‌ی هه‌ندێ رووداوی میژوویدا ئاماژه‌ی بۆ کردوون.

بۇ غمۇنە:

نعم ثابته پیرو زانہی خوار و ہ ناما زہیان بؤ شہ مندہ فہر کرد و وہ:

﴿قِيلَ أَصْحَابُ الْأُخْدُودِ • الثَّارِ ذَاتِ الْوَقُودِ • إِذْ هُمْ عَلَيْهَا قُعُودٌ • وَهُمْ عَلَى مَا يَفْعَلُونَ بِالْمُؤْمِنِينَ شُهُودٌ • وَمَا نَقَمُوا مِنْهُمْ إِلَّا أَنْ يُؤْمِنُوا بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ﴾ (البیروج: ۴-۸)

مہر و ہما:

﴿يَا فُلُكُ الْمَشْحُونِ • وَخَلَقْنَا لَهُمْ مِنْ مِثْلِهِ مَا يَرْكَبُونَ﴾ (يس: ٤١-٤٢).

ئەم ئايەتە پێرۆزەى خوارەوەش سەربارى ئەوەى كە ئاماژەى بۆ گەلى نوور و نەهنى كەردووە، هەماشى تەدايە بۆ كارەبا:

(۱) هم‌رسته‌یه نام‌آزاده کات بۆ له‌وه‌ی که له‌و شته‌ی جیهانیی ئیسلامیی به کۆت و زنجیری خۆی به‌سته‌وه و دلی کردن، بریتی به له شه‌مه‌نده‌فەر، که به‌هۆیه‌وه کافران به‌سر مو‌سلماناندا سه‌ر کو‌تن. (دانه‌ر) *

* به‌به‌ستی له‌و کاره‌ساتیه‌یه که له‌ جه‌نگی په‌که‌می جیهانیدا کافران به‌سر مو‌سلمانانیا‌ندا هینا. (وه‌رگیز)

﴿اللَّهُ نُورُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ مِثْلُ نُورِهِ كَمِثْكُورٍ فِيهَا مِصْبَاحٌ الْمِصْبَاحُ فِي زُجَاجَةٍ
الزُّجَاجَةُ كَأَنَّهَا كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ يُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ زَيْتُونَةٍ لَا شَرْقِيَّةٍ وَلَا غَرْبِيَّةٍ يَكَادُ
زَيْتُهَا يُضِيءُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ نُّورٌ عَلَى نُورٍ يَهْدِي اللَّهُ لِنُورِهِ مَنْ يَشَاءُ﴾^(۱) (النور: ۳۵).
جاله بر نهو هی گه لنی کس له به پیزان بۆ ئهم به شه لیبړاون و ههولنی زوریان بۆ
روونکړنه و هی داوه (هر چه ندهش گرتنه ته ستوی ئهم کاره داخواری ته و په پری
ورده کاری ده بیت و پیوست ده کات به شیوه یه کی فراوانتر نهو باسانه پیش چاو
بخرین و پروون بکړینه و) و سهره رای نهو هس که گه لنی نمونه ی زوریش هن له سهری..
له بهر نهو، لیره دا نهو دهر گایه ناخهینه سهرپشت و به خسته پرووی نهو ئایه ته
ناوبراوانه واز ده یتین.

به لام سه باره ت به به شی یه که مه و، که له ناوه ندی ئاماژه کړنی قورئاندا بۆ
موعجیزاتی پیغمبه ران - دروودیان له سهر بیت - ئاماژه ی بۆ نهو داهینه نو یانه ش
کړدو و که وه ک شتی له عاده ت به دهر وان.. و ا چهند نمونه یه کیان لی باس ده که ین:
پیشه کی:

قورئانی پیروز دهری ده خات که پیغمبه ران - دروودیان له سهر بیت - بۆ ناو
کۆمه لانی مرؤف په وانه کراون، تا کو له بهر زبون نه و "پیشکه و تنی معنه و ی" دا بین به
پیشه و ا و چاولی کراویان. له هه مان کاتیشدا پروونی ده کاته و که خوا ی گه و ره
موعجیزه یه کی ماددی داوه ته ده ست هه مو و یه کی لک له و پیغمبه رانه و له "پیشکه و تنی
ماددی" شدا کړدوونی به ماموستا و پیشه و ی گرو ی مرؤف. واته قورئان فه رمان
ده دات که به ته و او ته و له سهر جهم کاروباره ماددی و معنه و ی به کاندا شو ین پی
پیغمبه ران - دروودیان له سهر بیت - هه لېگرن و چاویان لی بکه ن..

چونکه هه وړه ک قورئانی پیروز له ده می باس کړنی که مالاتی معنه و ی پیغمبه راندا
- دروودیان له سهر بیت - هانی مرؤف ده دات که پتر له پرووناکیی خو وړه و شته
جوانه کانی پیغمبه ران به هره مه ند ببیت، هه نهو قورئانه له ده می باس کړنی موعجیزه
ماددی به کانی شیاندا ده یه ویت شه و قی گرو ی مرؤف بیزو یتیت تا کو لاسایی نهو
موعجیزانه ی ناو ده ستی پیغمبه ران بکه نه و، به ئاماژه، هانیان ده دات که له
پیشکه و تنی ماددیشدا بگه نه ئاستی هاو ینه ی نهو موعجیزاتانه..

(۱) پسته ی: ﴿يَكَادُ زَيْتُهَا يُضِيءُ﴾ نهو هیمایه پروون ده کاته و. (دانه ر)

بگره ده توانيئت بوتري: تنها دهستي موعجيزه ي پيغمبه ران بوو كه بۇ يه كه م جار كه مال و كاري دهراساي مادديي پيشكش به گروزي مروف كرد، وه كه نه وه ي كه مالي مهنه وي پيشكش كردن!

ه گهر غوونته له سهر همه ده وئت نهوا پروانه بۇ كه شتي يه كه ي حهره تي نوو ح - دروودي له سهر بيئت - كه يه كينكه له موعجيزاتي نهو پيغمبه ره و، كاظميره كه ي حهره تي يووسفش - دروودي له سهر بيئت - كه يه كينكه له موعجيزاتي حهره تي يوسف. نهو بوو بۇ يه كه م جار دهستي موعجيزه ي پيغمبه ران - درووديان له سهر بيئت - به وينه ي ديار يه كي به نرخ پيشكشي ئاده ميزادي كردن.

هم راستي يمش ئاماژه يه كي نه ر مونياني له سهر هيه، كه بريتي يه له وه ي زوربه ي پيشه سازان يه كينكه له پيغمبه ران يان كرووه به جه مسهر و پيشره وي صنعت و پيشه كه يان. بۇ غوونه: كه شتيوانه كان حهره تي نوو حيان - دروودي له سهر بيئت - كرووه به پيشره ويان و، سعاتچي يه كانيش حهره تي يووسفان - دروودي له سهر بيئت - كرووه به پيشه ويان و، بهر گدرووه كانيش حهره تي ئيدريسيان - دروودي له سهر بيئت - كرووه به رابه ريان.

جاله بهر نه وه ي سهر جه م زانا لينكوله ره كان ي ره وانيئي له وه دا يه كيان گرتووه كه هممو ئايه تيكي قورئاني پيروز چهند پرويه كي جياجياي رينمايي و چنده ها لايه ني زوري هيدايه تي تيدايه، نهوا ههر گيز ناگونجي كه پروونا كترين و دره خشانترين ئايه ته كان ي قورئان - كه ئاياتي موعجيزاتن - تنها بريتي بن له گيپرانه وه ي به سهرهاتي ميژويي، بهلكو ده بن - جگه له ممش - گه لن واتاي ره واني رينمايي و هيدايه تيشيان له خو گرتيئت.

به لن، كاتي كه قورئاني پيروز موعجيزاتي پيغمبه ران ده هينيئت، به م كاره ي هيلي دوا سنووري نهو پيري تواناي مروف ده كي شيت له بواره كان ي زانست و پيشه سازيدا و، ئاماژه يان بن ده كات بۇ كوتايي نهو ئامانجانهي كه مروف ده توانيئت بيان هينيته دي.

كه واته قورئان به م باسكردنه ي موعجيزاتي پيغمبه ران - درووديان له سهر بيئت - سنووري دوورتريني دوا ئه نجام لهو بواره نه دا بۇ مروف ده كي شيت و، پاشان هاني گروزي ئاده ميزاد ده دات و ده ياندا ته بهر تاكو بگهن بهو سنوور و ئه نجامانه. چونكه ههروه كه كاته كان ي رابوردو و عه مبار و گه بنجينه ي تووه كان ي داهاتووه و ئاوينه يه كه كاروباره كان ي

داهاتووێان تێدا دەردەکەوت، داهاتووش داهاتی تۆوه‌کانی رابوردوو و ئاوتنە ی ئاواتە‌کانیەتی.

وا بۆ ئوموونە لەو سەرچاوە بە‌یست و فراوانە، چەند ئوموونە‌یەك ڕوون دە‌کەینەو:

○ بۆ ئوموونە: ﴿وَلَسْلَيْمَانَ الرِّيحُ غَدُوَهَا شَهْرٌ وَرَوَاحُهَا شَهْرٌ﴾ (سبا: ١٢).

ئەم ئایەتە پێرۆزە یە‌کێك لە موعجیزاتی حەزەرەتی سولەیمان - دروودی لە‌سەر بیست - ڕوون دە‌کاتەو. کە‌ بریتی یە لە‌و‌ی "با" ی بۆ ژێر بار و گۆرپ‌رایەل کرابوو. واتە ئە‌مسەر و ئە‌وسەری ئە‌و ماو‌ە‌یە‌ی کە‌ بە‌ دوو مانگ دە‌ب‌ر‌ا، ئە‌م لە‌ هەوادا بە‌ یە‌ك پۆژ دە‌پ‌ری! ئە‌م ئایەتە، ئاماژە دە‌کات بۆ ئە‌و‌ی:

رینگا لە‌ بە‌رده‌م م‌رؤ‌ف‌دا ک‌راو‌ە‌ت‌ە‌و کە‌ ئە‌م چە‌شنە‌ ماو‌ە‌یە‌ لە‌ هەوادا ب‌پ‌ر‌یت.

کە‌واتە ئە‌ی گ‌رؤ‌ی م‌رؤ‌ف! هەول بە‌ ب‌گ‌ە‌یتە ئە‌م پ‌ل‌ە‌یە، مادە‌م ر‌ینگات لە‌ بە‌رده‌م‌دا ک‌راو‌ە‌ت‌ە‌و. ت‌ی‌ب‌ک‌ۆ‌شە لە‌م پ‌ل‌ە و پ‌ایە‌یە‌ ن‌زیک بی‌یت‌ە‌و.

و‌ە‌ك ب‌ل‌ت‌نی خ‌وای گ‌ە‌ورە لە‌ واتای ئە‌م ئایەت‌ە‌دا دە‌ف‌ەر‌م‌و‌یت:

(یە‌ک‌ێك لە‌ بە‌ندە‌کانم وازی لە‌ "هەوا" ی دە‌روونی خ‌ۆی ه‌ینا و، م‌یش س‌واری پ‌شتی "هەوا" م‌ کرد! خ‌ۆ ئە‌گ‌ەر ت‌ۆش - ئە‌ی م‌رؤ‌ف! - واز لە‌ تە‌م‌ب‌ە‌ل‌ی دە‌روونت بە‌ی‌ن‌یت و بە‌ باشی سوود لە‌و یاسایانە‌ی س‌ون‌ن‌ە‌تی م‌ن وەر‌ب‌گ‌ر‌یت کە‌ لە‌ گ‌ە‌ردوون‌دا کار دە‌ک‌ەن، ئە‌وا ت‌ۆش دە‌ت‌وان‌یت س‌واری پ‌شتی "هەوا" بی‌یت!)!

○ ئوموونە‌کی تر:

﴿فَلَمَّا اضْرَبَ بِفَصَّكَ الْحَجَرَ فَانْفَجَرَتْ مِنْهُ اثْنَا عَشَرَ عَيْنًا...﴾ (البقرة: ٦٠).

ئە‌م ئایەتە پێرۆزە یە‌ک‌ێك لە‌ موعجیزاتی حەزەرەتی موسا - دروودی لە‌سەر بیست - ڕوون دە‌کاتەو، لە‌ هەمان کات‌یش‌دا ئاماژە دە‌کات بۆ ئە‌و‌ی کە‌:

دە‌ت‌وان‌یت بە‌ چە‌ند ئام‌یر و ئام‌راز‌ێکی سادە، سوود لە‌ گ‌ە‌نج‌ینە‌کانی م‌ی‌ه‌رە‌بان‌یی شار‌راو‌ە‌ی ژێر زە‌وی وەر‌ب‌گ‌ر‌یت، تە‌ن‌ان‌ە‌ت ئاوی سەرچاوە‌ی ژ‌ی‌ان‌یش لە‌ زە‌وی یە‌کی ر‌ە‌قی م‌رد‌و‌وی و‌ە‌ك بە‌رد، بە‌ ه‌ۆی عە‌س‌ایە‌ کە‌و‌ە، هە‌لق‌و‌ل‌ت‌یر‌یت.

جا ئە‌م ئایەتە بە‌م واتایە‌ی خ‌وار‌ە‌و‌ە‌ لە‌ گ‌ە‌ل گ‌رؤ‌ی م‌رؤ‌ف‌دا دە‌د‌و‌یت:

دە‌ت‌وان‌ن بە‌ ه‌ۆی عە‌س‌ایە‌ کە‌و‌ە ئە‌و ئاوە‌ بە‌دە‌ست بە‌ی‌ن‌ کە‌ ناس‌ک‌رت‌ینی ر‌ێ‌ژ‌نە‌کانی م‌ی‌ه‌رە‌بان‌یی خ‌اوە‌ندە. دە‌سا ت‌ی‌ب‌ک‌ۆ‌شن و بە‌ گ‌ە‌رم‌ی هەول بە‌دە‌ن تا‌کو ب‌ید‌ۆ‌زن‌ە‌و. کە‌واتە خ‌وای گ‌ە‌ورە بە‌م و اتا ر‌ە‌مز‌ی‌یە‌ی خ‌وار‌ە‌و‌ە‌ لە‌ گ‌ە‌ل م‌رؤ‌ف‌دا دە‌د‌و‌یت:

(مادەم عەسايە كەم بە دەستی بەندەيە كى خۇم سېاردووه كە پشتەم پى دەبەستى و باوهرى پىمە و، لە ھەر شوپىنگدا بىھوئىت دەتوانىت بەو عەسايە ئاو ھەلبقولىنىت، ئەو تۆى مەرفۇش گەر پشت بە ياساكانى مېھرەبانىم بېەستىت، دەتوانىت بە ھەمان جۆر ئامىرىكى ھاوونىمەى ئەو عەسايە دابھىنىت. دەسا ھەول بەدە با ئەو ئامىرەت دەست بگەوئىت).

دەبىنىت كە چۆن ئەم ئايەتە يە كەم پىشەرەو بووہ بۆ پەيدا كەردنى ئامىرىك كە مەرفۇ دەتوانىت بەھۆيەو لە زۆر بەى شوپىندا ئاوى لە زەوى پى دەربھىنىت. ئەو ئامىرەى كە يە كىنكە لە ھۆكارەكانى بەرەو پىش چوونى ژيانى مەرفۇايەتى.

تەنانت ئەم ئايەتە پىرۆزە ھىلى دوا سنوور و ئەوپەرى تواناى بە كارھىنانى ئەو ئامىرەى دەستىشان كەردووه، بە وىنەى ئايەتى پىشوو كە دوا خالەكانى كۆتايى و ئەوپەرى تواناى فەركەى نوئى دەستىشان كەرد.

○ غەونەيە كى تر:

﴿وَأَنْبِئِ الْأَكْمَةَ وَالْأَبْرَصَ وَأَخِي الْمَوْتَى بِإِذْنِ اللَّهِ﴾ (آل عمران: ۴۹).

قورئانى پىرۆز ھەروەك بە "راشكاوى" ھانى مەرفۇايەتى دەدات كە شوپى خووہ و شتە پىغەمبەرىيە بەرزەكانى ھەزەرەتى عىسا بگەون - دروودى لەسەر بىت - بە "ھىما"ش بۆ ئەو خووہ و شتە ھانىيان دەدات كاتى كە سەرنجيان بۆ لای ئەو پىشە پىرۆز و پزىشكىيە پەروەردگارىيە مەزنەى ھەزەرەتى عىسا - دروودى لەسەر بىت - رادە كىشنىت.

وہك بلىنى ئەم ئايەتە پىرۆزە ئامازە دەكات بۆ ئەوہى كە:

دەگونجى دەرمانىك بەدۆزرىتەوہ كە سەختەين نەخۆشى و دەردى پى چارەسەر بكات..

كەواتە ئەى مەرفۇ! بى ھىوا مەبە..

ئەى گەرفتار و گەردەى نەخۆشى! ئائومىد مەبە..

چونكە ھەموو دەردىك دەرمانى ھەبە و دەگونجى چارەسەر بگەرت. دەسا بە شوپىندا بگەپرى و بىدۆزەرەوہ. تەنانت دەگونجىت لە پى جۆرە ژيانىكى كاتىيەوہ خودى مەردنىش چارەسەر بگەرت.

خوای گەورە لە پى "واتاى ئامازەبى" ئەم ئايەتە پىرۆزەوہ دەفەرەوئىت:

(په كيك له بنده كام له پناوى مندا ده ستى له دنيا هلگرت، منيش دوو دياريم پنى به خشى. په كيكيان: دهرمانى دهرده معنوى په كان و، نهوى تریشان: چاره سهرى نه خوشى په ماددى په كانه. نهو تا دله مردوه كان به نوورى هيدايه تى نهو زیندوو ده بنه و، نهو نه خوشانهش كه له حوكمى مردوواندان، تنها به فوويه كى نهو چاك ده بنه وه. توى مروفیش ده توانیت له ناو دهرمانخانه ی حيكه تى مندا دهرمانى هم مو دهرده كانت بدوزيته وه. ده سا لهم پناوه دا تيبكوزه و نهو دهرمانه بدوزره وه كه پنى هيچ گومانيك به ده ستى ده خهیت و ده بدوزيته وه).

بهم جوړه ده بينيت كه چون هم ثايه ته پيروزه نهو په پرى ثامانجه دووره كانى نهو پيشكهوتنه ی ده ستیشان كرد كه زانستى پزیشكى مروف ثاواته خوازه پنى بگات. كهواته هم ثايه ته ثامازه بؤ نهو ثامانجه ده كات و هانى مروف ده دات به ده ستى بهينيت.

○ غوونه يه كى تر: ﴿وَأَلْنَا لَهُ الْحَدِيدَ﴾ (سبا: ۱۰).

﴿وَأَتَيْنَاهُ الْحِكْمَةَ وَفَصَّلَ الْخِطَابَ﴾ (ص: ۲۰).

هم دوو ثايه ته تايه تن به موعجيزه ی حه زره تى داوود - دروودى له سهر بيت - و، ثايه تى: ﴿وَأَسْلَمْنَا لَهُ عَيْنَ الْقَطْرِ﴾ (سبا: ۱۲) تايه ته به موعجيزه ی حه زره تى سوله يمانه وه، دروودى له سهر بيت.

هم ثايه تانه ثامازه ده كه ن بؤ نهو هى كه:

نهرمكردنى ثاسن نيعمه تيكى به رزى خواوهنده، چونكه خواى گه وړه لهم پنى يه وه فزل و گه وړه يى پتغه مبه ريكى مه زن دهرده خات..

نهو تا نهرمكردنى ثاسن به چه شنى هه وړ و، توانه وهى مس و، دوزينه وه و پهيدا كردنى كانزاكان، سهرتا و بناغه ی سهرجه م پشه سازى په كانى مروفن و، لهم پووه وه كانگا و سهرچاوه ی پيشكهوتنى شارستانيتن.

هم ثايه ته پيروزه ثامازه بؤ نيعمه تى گه وړه ی خواوهند ده كات له: نهرمكردنى هه وړ ثاساى "ناسن" و "مس" دا و گورپنيان به چند ته ليكى باريك، كه دوو ته وهره ن بؤ زوربه ی پشه سازى په گه وړه كان. چونكه خواى گه وړه له شيوه ی موعجيزه په كى مه زنى پتغه مبه ريكى گه وړه و جينشينيكى مه زنى زهويدا به خشيونى و باسى كردوون.

جا مادهم خواوند بهم ئايه ته پڙی له كه سڼك ناوه كه له يه ك كاتدا پښه مېر و
جښينه و، نيعمه تی دانایی و چاره سر كړدنی كښه كانی به زمانی ئو به خشیوه و، ئهم
سنعه ته پښكه وتو وشی به دهستی ئو سپار دووه و، به راشكاویش هانی مرؤفایه تی داوه
چاو لهو نيعمه ته بگه ن كه به زمانی ئو پښه مېره به خشر اووه، ده بی قورئان ئاماژه یه کی
ئو توشی تیدا بیټ كه هانیان بدات چاو لهو سنعه ت و کارامه ییه ی ناو ده ستیشی
بگه ن!

واته خوا ی گه وړه له پښی "واتای ئاماژه یی" ی ئهم ئايه ته پږوزه ده فهرموت:
(ئهی نه وه ی ئادم! په كڼك له بنده كام كه ملی بؤ داخوازی یه كام كه چ كړد و،
گوږپرایه لپی فهرمانه كام بوو، توانای گفتوگۆ یه کی وام به زمانی به خشی كه بتوانیت
چاره سر ی كښه كانی پښ بكات و، دلّه كه شیم به دانستڼك پر كړد كه هه موو شتڼك به
پرونی له یه كتر جیا بکاته وه .. راست یه کی هینده په نځینیشم له ناو ده ستیدا دانا كه
ئاسن له ده ستیدا وه كو مومی لښ ده هات و به هر شپږه یه ك بیو ستایه شپږه و شكلی
ئو ئاسنه ی ده گۆږی و، هیزڼكی مه زنی بؤ جڼگير كړدنی پایه ی خه لافه ته كه ی و
به رده و امبوونی فهرمانه وایه تی ده ولته كه ی لښ و رده گرت ..

جا مادهم ئهم كاره له توانادا هیه و له واقعیشدا پروی داوه و بؤ ژبانی
كۆمه لایه تیشتان گرنګی یه کی له پرا ده به دهر ی هیه، ئه وایه ش - ئهی نه وه ی ئادم! -
ئه گه ر گوږپرایه لپی فهرمانه ته كوښی یه كام پښ، ئه وایه ش دانست و سنعه ته تان ده دریتی و
ده توانن به درژیایی پږو گار لښان نړیك بڼه وه و پښان بگه ن!

ئوه تا گه یشتنی مرؤف به و پږی ئواته كانی له بواری پښه سازیدا و به ده سته پښانی
توانستڼكی له پرا ده به دهر له لایه نی هیزی ماددی یه وه، تنه ها به هوی نهر مكر دنی ئاسن و
توانه وه ی مسه وه بوو. جا ئهم ئايه ته پږو زانه ش سر ښی مرؤفایه تی - به گشتی - بؤ لای
ئهم راست یه پرا ده كښن و، ئاوړی پښینان و تمبه لانی ئیستاشی بؤ لا ده ده نه وه و، له م
پښ یه وه ئه وانه بیدار ده كه نه وه كه تا ئیستا بایه خی شایسته یان بهم راست یه نه داوه.

○ نمونه یه کی تر:

﴿قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِنَ الْكِتَابِ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ فَلَمَّا رَآهُ
مُتَّعِرًا عِنْدَهُ...﴾ (النمل: ٤٠).

ئەم ئایەتە، ئاماژە دەکات بۆ ئەوەی کە:

هێنان و ئامادە کردنی شتان، چ خودی خۆیان چ شکل و شێوەیان، لە چەندنان ماوەی دوورەوە، کاریکە لە توانادا هەیە. ئەمەش لەو ڕووەوە کە بوو بە بەلگە لەسەر ئەو ڕووداوە دەراسایە لە کۆری حەزرەتی سولەیماندا - دروودی لەسەر بیست - ڕووی دا، کاتی بە کێک لە وەزیرەکانی، کە زانیارییەکی زۆری لە "زانستی ئامادە کردن"دا پێی درابوو، بە حەزرەتی سولەیمانی وت: من عەرشی بەلقیست بۆ دەهێنم! خوای گەورە "پادشایی" و "پێغمەبەریتی"ی پێکەوه بە حەزرەتی سولەیمان بەخشیبوو. جگە لەمانەش بۆ مەبەستی ڕێزلێنانی، موعجیزەیه‌کی ئەوتۆی پێی داوو کە دەیتوانی بەهۆی ئەو موعجیزەیه‌وه ڕاستەوخۆ بێ هیچ قورسی و ئەرکیک چاوی لە بارودۆخی ژبانی ڕەعیەتە کەیه‌وه بیست و سکاڵایان بیستیت. هەر ئەم موعجیزەیه‌ش بوو کە حەزرەتی سولەیمانی دەپاراست لە هەر هەلەیه‌ک لە کاروباری ڕەعیەتدا و، هۆکاریکی بەهیزیش بوو بۆ بلاو کردنەوی عەدالت و هەڵکردنی ئالای دادگەری لە هەموو جینگایەکی ولاتە کەیدا.

کەواتە هەر کەسێک پشت بە خوای گەورە ببەستی و پالتی پێوە بدات و، بە زمانی توانا و لیھاتنەکانی سروشتی خۆی لێی پاریتەوه و، لە ژبانیشتیدا بە پێی یاسا خوایەکان و چاودێریی پەرورەدگار هەنگاو بنیست، دەگونجی ئەم دنیا فراوانە لە بەردەمدا وەک شارێکی ڕینکۆپێک لێ بیست، وەک ئەوەی بۆ حەزرەتی سولەیمان ڕووی دا کاتی کە بە زمانی پێغمەبەراییەتی خاوەن و ینگەرد داوای کرد عەرشی بەلقیسی بۆ ئامادە بکریت و، ئنجا ئەو عەرشە - چ خۆی چ شێوە کە - لە ولاتی یەمەنەوه بۆ ولاتی شام لە بەردەمدا ئامادە کرا. بێ گومان دەنگی پیاوانی ئامادەبووی دەوری ئەو عەرشەیش لە کاتی هێنانیدا بیسترا هەروەک شێوە و ڕوخساریشیان دەبینرا!

ئەم ئایەتە ئاماژەیه‌کی ڕەنگین دەکات بۆ ئامادە کردنی دەنگ و ڕەنگەکان لە چەندەها ماوەی دوورەوە.

کەواتە ئەم ئایەتە دەفەرموی:

(ئەو کار بە دەستان! ئەو ئەوانەو کاروباری ولاتان لە ئەستۆ گرتووە! ئەگەر دەتوانی "دادگەری" هەموو لایەکی ولاتە کەتان بگرێتەوه. ئەوا چاوی لە حەزرەتی

﴿هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ ذَلُولًا فَامْشُوا فِي مَنَاكِبِهَا وَكُلُوا مِن رِّزْقِهِ وَإِلَيْهِ
الْشُّورُ﴾ (الملك: ۱۵).

بهم جوړه بينيمان که چوڼ هم ټايه ته پيروزه سهره تاي هم نمونه يه، هيممه تي
مروږ ده بزوښت و بایه خيشی تیدا ده بووژنيته وه بۇ دوزينه وهی هۇ کار و ټاميرنك له
نيوان ورد ترینی پيشه سازي يه کانيدا، که به هۇيه وه بتوانيت له دوور ترين شوينه وه
رهنگه کان ټاماده بت.

○ نمونه يه کی تر:

﴿وَأَخْرَجَ مُقْرِنَيْنِ فِي الْأَصْفَادِ﴾ (ص: ۳۸).
﴿وَمِنَ الشَّيَاطِينِ مَنْ يَغُوصُونَ لَهُ وَيَعْمَلُونَ عَمَلًا دُونَ ذَلِكَ وَكُنَّا لَهُمْ حَافِظِينَ﴾ (الأنبياء: ۸۲).

هم ټايه ته پيروزانه هم ده گه يه نن که:

جينی و شهيتانه کان و رۇحيانه ته چه په له کان، بۇ حه زره تي سوله يمان - دروودی
له سهر بيت - ژيربار و ملکه چ کرابوون و پي له شهر و خراپکاري يان گيرابوو،
ههروه که له چندين کاروباري به سوو ديشدا به کاره يترابوون.
که واته هم ټايه تانه ده لټين:

تاقمی جینی، که له نيوان سهر نشينانی خاوه ههست و شعوری گوی زه ويدا له
دوای ټاده ميزاده وه دين و، له گرنگی و بایه خدا پلهی دووه میان هیه، ده گونجی بکړين
به خزمه تگوزاری مروږ و په پوهندی يان له گهل بيه ستریت و چاوپنکه و تنیان له گهلدا
ساز بکړیت. ته نانه ت ده گونجی که شهيتانه کان دوژمنایه تی يان له گهل مروږدا بڅنه
لاوه و، ناچار بکړين خزمه تی مروږ بکه ن. وه که هم وهی که خوی گه وره ژيربار و
ملکه چی کردن بۇ په کيک له بنده ملکه چ و گوپړايه له کانی فرمانی خوی.
واته خوی گه وره، به "واتای هیما" ی هم ټايه تانه، پروی گوډتار له مروږ ده کات و
ده فهر مويت:

(هی مروږ! من جینی و شهيتانه کان و خراپکار انيانم بۇ بنده يه کی گوپړايه تی
خوم ملکه چ و ژيربار کرد. توش نه گهر "نفس" ی خوت بۇ گوپړايه تی فهرمانه کانی
من ژيربار و ملکه چ بکه میت، نه واه گه لټی بونه وهری زورت ته نانه ت جینی و
شهيتانه کانیشت بۇ ژيربار ده خهم.

کەواتە ئەم ئایەتە پیرۆزە هێلی دوا سنوور دە کێشێت و، باشترین رێی بە کەلکی سوود لێ وەرگرتن دەستیشان دەکات. تەنانەت رینگایە کیش دەکاتەو بە "ئامادە کردنی گیانەکان" و "گفتوگۆکردن لە گەڵ جیننی"دا، کە ئەوەش دەرەنجامی تیکەلبوونی هونەر و زانستەکانی مەزھەب و، لە هیز و هەست و نەستە نااسایە ماددی و مەعنەوی یەکانیەو دەر کەوتوو و سەری هەلداو.

بەلام نەك بەو جۆرە ی کە لەم سەردەمە ی ئیستادا بە کار دەهێنرێت. چونکە ئەو مەزھەبە ی کە ئیستا لەم بوارانە دا کار دەکەن بوون بە گالته جار و مایە ی پێ رابواردن لە لایەن ئەو جنۆکانەو کە هەندێ جار ناوی کەسانی مردوو لە خۆیان دەنێن و - بە پێچەوانە ی مەبەستەو - خۆیان بوونە تە گۆرپرایە ل و راکراوی شەیتانە کان و رۆحیانە تە چەپەلە کان!

ئەو ی ئیمە لێی دوا یں جیاوازه لەمانە و، تەنها لەو رینگایەو دەبێت کە بەهزی نەهێنێ یەکانی قورئانی پیرۆزەو ملکە چ بکریسن و ژێربار بخریسن و، لە خراپە و زیانە کانیشیان مەزھەب دەر باز بکریت!

○ پاشان ئەم ئایەتە پیرۆزە:

﴿فَارْسَلْنَا إِلَيْهَا رُوحَنَا فَمَتَّلْ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا﴾ (مریم: ۱۷) ..

هەروەها ئایەتەکانی تری هاوچەشنی کە ئاماژە بۆ بەرجەستەبوونی رۆحیانەتەکان دەکەن و، ئەو ئایەتانەش کە ئاماژەیان تێدا یە بۆ هێنان و ژێربارخستنی دیوکان لە لایەن حەزرتی سولەیمانەو - دروودی لەسەر بێت - هەروەك ئاماژە بۆ بەرجەستەبوونی رۆحانی یەکان دەکەن، لە هەمان کاتیشدا ئاماژەیان تێدا یە بۆ ئامادە کردنی گیانەکان (تخضير الأرواح).

بەلام وریابە! ئامادە کردنی گیانە خاوینەکان، کە ئەو ئایەتانە ئاماژەیان بۆ دەکەن، بەو شێوە یە نێ یە کە هاوچەر خە کاغان گیانەکان بۆ شوونی گەمە و گالته ی خۆیان دەهێنن و کاریکە سەرتاپا گالته پێکردنکی سووک و پەسوای ئەوتۆ یە کە لە گەڵ شان و شکۆ ی ئەو رۆحیانەتە جیددی و بەرپز و خاوەن و یقارانە دا ناگونجی، ئەوانە ی کە جیهانیکیان ئاوەدان کردوو تەو کە یە کپارچە کاری جیددی یە و جینی گەمە و گالته ی تێدا نابێتەو.

به‌لنی مه‌به‌ست ئه‌وه نی‌یه، به‌لکو مه‌به‌ست ئه‌وه یه که ده‌کرئ "گیانه‌کان" به‌جۆرنیکی تر ئاماده‌بکړن، به‌وینه‌ی ئه‌وه‌ی چه‌ند ئه‌ولیا‌یه کی پیاوچاک بۆ مه‌به‌ستینکی گرنګ و ئامانجینکی به‌رز و پښو‌ست ئه‌نجامیان دا. وه‌ک که‌سانی هاو‌وینه‌ی شیخ‌مخ‌دینی عه‌ره‌بی، که‌هرکات بیانویستایه‌ چاوپن‌که‌وتن‌یان له‌گه‌ل ئه‌و رۆ‌حیا‌نه‌ته‌ خا‌و‌نانه‌دا ساز ده‌کرد و، ئه‌مان به‌ره‌و لای ئه‌و رۆ‌حیا‌نه‌تانه‌ کیش ده‌برون و په‌یوه‌ندی‌یان له‌گه‌ل‌دا ده‌به‌ستن و بۆ شو‌ینه‌کانی ئه‌وان ده‌رۆ‌شتن و، له‌ جیهانه‌ که‌یان نزی‌ک ده‌بونه‌وه و، سو‌ودیان له‌ رۆ‌حیا‌نه‌تی ئه‌وان وه‌رده‌گرت.

ته‌نها ئه‌م ئاماده‌بوونی رۆ‌حه‌یه که‌ ئه‌و ئایه‌ته‌ پیرۆزانه‌ ئامازه‌ی بۆ ده‌که‌ن و، له‌م ئامازه‌یه‌ش‌دا هه‌ست به‌ هاندان و تاسه‌بزواندنی مرو‌ف ده‌کریت و، له‌هه‌مان کاتیش‌دا هیلای دوا سنووری ئه‌م چه‌شنه‌ زانست و کارامه‌یه‌ په‌نه‌انه‌ ده‌کی‌شیت و، جوان‌ترین با‌ش‌ترین شی‌وه‌شیان پش‌ چاو ده‌خات.

○ غوونیه‌کی تر:

﴿إِنَّا سَخَّرْنَا الْجِبَالَ مَعَهُ يُسَبِّحْنَ بِالْعُشِيِّ وَالْإِشْرَاقِ﴾ (ص: ۱۸).

﴿يَا جِبَالُ أَوْبِي مَعَهُ وَالطَّيْرُ وَأَلْنَا لَهُ الْحَدِيدَ﴾ (سبا: ۱۰).

﴿عَلَّمْنَا مَنَاطِقَ الطَّيْرِ﴾ (النمل: ۱۶).

ئهم ئایه‌ته‌ پیرۆزانه‌ی که‌ مو‌ع‌جیزاتی هه‌زره‌تی داوود - دروودی له‌سه‌ر بی‌ت - با‌س ده‌که‌ن، به‌لگه‌ن له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی که‌ خوا‌ی گه‌وره‌ هینده‌ هیزی مه‌زن و ده‌نگ و ئاوازی خو‌ش و جوانی به‌ زی‌کر و ته‌سبی‌حاتی هه‌زره‌تی داوود - دروودی له‌سه‌ر بی‌ت - به‌خشی‌بوو که‌ ته‌نانه‌ت چیا‌کانیشی ده‌هینایه‌ حال و جه‌زه‌ی شه‌وق و تاسه‌مه‌ندی، به‌ راده‌یه‌ک که‌ ده‌توت چیا‌کان گرامافۆنیکی گه‌وره‌ن و زایه‌له‌ی زی‌کر و ته‌سبی‌حاتی ئه‌و ده‌لینه‌وه، یاخود ده‌توت مرو‌فینکی گه‌وره‌ن له‌ناو ئه‌لقه‌ی زی‌کرن‌ک‌دا که‌ له‌ دوا‌ی سه‌ر گه‌وره‌ی ئه‌و ئه‌لقه‌یه‌وه زی‌کره‌کان دو‌وپات ده‌که‌نه‌وه!

- ئایا ئه‌مه‌ حه‌قیقه‌ته‌؟ یان ئایا ده‌گو‌نجی شتی و‌ا‌ له‌ راستیدا ر‌و‌و بدات؟!

- به‌لنی، راستی‌یه‌کی بی‌گو‌مانه‌. چون‌که‌ ئایا نا‌گو‌نجی که‌ هه‌ر چیا‌یه‌ک ئه‌شکه‌وتی تیدا بی‌ت له‌گه‌ل هه‌موو مرو‌فین‌ک‌دا به‌ زمانی ئه‌و مرو‌فه‌ بدو‌ی و به‌ چه‌شنی "تو‌وتی"

گوفتاره کانی ئەو کەسە دوو پات بکاتەوێ؟ خۆ ئەگەر لە بەردەم هەر شاخێکدا وت: "الحمد لله" ئەویش لە پێی زایەتە و دەنگدانەوێ دەنگە کە ی تۆو دەت: "الحمد لله" .. جا مادەم خوای گەورە ئەم توانا و لێهاتنە ی بە چیاکان بەخشییەت، ئەوا دە کریت ئەو توانا و لێهاتنە پتر دەرخزیت و بکەویتە روو. خۆ لەبەر ئەوێ خوای گەورە جگە لە "پێغمەبەرایەتی" جێنشینێ زەویشی - بە تاییەتی - بە حەزرتی داوود - دروودی لەسەر بێت - بەخشیبوو، ئەوا تۆوی ئەو توانا و لێهاتنە ی کە لای ئەو دەرخزست، پتر گەشە ی پێ سەند و بە جوړنکی ئیعجاز بەخش خستە روو، بە شیوەیە کە لە گەڵ کاروبار و ئەرکی فراوانی "پێغمەبەرایەتی" و "فەرمانرەوایەتی" ی ئەودا بگونجیت، بە رادەیه کە چیا سەخت و گەردنکەشە کانی، وە کو هەر سەربازێک گوێزایە و، بە وێنە ی هەر شاگردێکی گوێ بیست لە بەردەستیدا و، چەشنی هەر موریدیکی خواوەن نەوازش لە ئەلقە ی زیکریدا، ملکە چی فەرمانە کانی ئەو بوون.

بەم پێیە، ئەو چیا مەزنانە، بە زمان و فەرمانی حەزرتی داوود - دروودی لەسەر بێت - تەسبیحات و سوپاسگوزاری بەدیپەنەری مەزنیان پێشکەش دە کرد و، هەر هیندە ی کە حەزرتی داوود - دروودی لەسەر بێت - زیکر و تەسبیحاتی دەست پێ دە کرد، یە کسەر چیا کانی لە گەڵ ئەودا هەمان زیکر و تەسبیحاتیان دەوێ!

بەلێ، سەر کردە ی سوپا دەتوانیت لە پێی ئامێرە کانی پەییوەندی و هۆکارە کانی تەلەفۆنەوێ زمانی سەربازە پەرش و بلاوێ کانی خۆی لەناو چیاکاندا بە زیکری "الله اکبر" بختە گەر، بە رادەیه کە دەتێی شاخە کان خۆیان سەر گەرمی تەهلێلە و وتی "الله اکبر"!

جا ئەگەر سەر کردە یە کی ئادەمی بتوانیت چیاکان لە شیوەیە کی "مەجازی" دا و بە زمانی سەرنشینانی، بختە گوفتار .. دەبێ سەر کردە یە کی بە سام و شکۆی هەلپژاردە ی خوای گەورە چۆن بێت؟ ئایا ناتوانیت بە شیوەیە کی "حەقیقی" ئەو چیا و شاخانە بختە گوفتار و تەسبیحاتی راستەقینە؟

ئەمە سەرەرای ئەوێ کە لە وتە کانی پێشوودا روونمان کردەوێ:

هەموو چیا یە کە سەپەتی یە کی مەعنەویی تاییەت و تەسبیحاتیکی گونجاری تاییەتی و عیبادەتیکی شایستە ی تاییەت بە خۆیەتی. کەواتە هەر وە کە دەنگدانەوێ و

زایه لای دهنگه کانی مرؤف همموو چیاپهك تهسیحات ده کات، ههر بۆ خۆیشی به زمانه تایه تی په کانی، تهسیحاتی تایه تی پیشکه شی به دیهینه ری شکۆمهندی خۆی ده کات.

○ ههروهها:

﴿وَالطَّيْرَ مَخْشُورَةً﴾ (ص: ۱۹).

﴿عَلَّمَنَا مَنْطِقَ الطَّيْرِ﴾ (النمل: ۱۶).

ئهم ئایه تانه ده ریده خه ن که: خوای گه و ره حه زه تی داوود و سوله یمانی - دروودیان له سه ر بیست - فیزی گوشتاری همموو جوۆره بالنده کان کردووه و، له زمانی توانا و لیها تیشیان شاره زای کردوون. واته له و کارانه ی که له گه لیاندا ده گوئجی و چۆنیتی سوود لای وه رگرتیان، ئاگاداری کردوونه ته وه.

به لئی، ئهم حه قیقه ته راستی په کی مه زنه. چونکه ماده م رووی زه وی سفره و خوانیکی خواوه ندی میهره بانه و بۆ مه به ستی ریزنان له مرؤف پاخراره، ئه واده گوئجی زۆربه ی ئه و ئازهل و بالنده انی که سوود له م سفره و خانه وه رده گرن، له خزمه تی مرؤفدا بن و بۆ ئیشو کاره کانی ئه و ژیربار خرابن..

چونکه ئه و مرؤفی که خزمه تکاره به چو و که کانی چه شنی هه نگ و کرمی ئاوریشمی بۆ خۆی خستووه ته کار و، سوودی له ئیلهامه خواپه کانی ئه وان وه رگرتووه .. کۆتری نامه به ری له هه ندی کاروباری خۆیدا به کاره یناوه .. تووتی و بالنده کانی هاو چه شنی هیناوه ته قسه و گوشتار و، به م کاره ی گه لئی کرده وه ی جوانی نوینی خستووه ته سه ر شارستانی خۆی..

ئهم مرؤفه، ههروهك سوودی له ئازهله مالی و پامکراوه کان وه رگرت، ده شتوانیت گه لئی سوودی زۆری تری ده ست به که ویت گه ر شاره زای زمانی توانا و لیها تانی سروشتی بالنده کان و ئازهله کانی تر بیست. چونکه بالنده و ئازهله کان گه لئی په گه ز و جوۆری زه به نده و جیاوازیان هه به.

بۆ نمونه: گه ر مرؤف فیزی زمانی توانا و لیها تانی ئه و چه شنه چۆله کانه بیست که له جوۆری پیشۆله ن و کولله ده خۆن و پی له زیاده بوونی ده گرن و، گه ر بتوانیت کاره کانی ئهم چه شنه چۆله که به ریکبخت و کۆنرۆلی بکات، ئه واده توانیت بۆ قه لاچۆ کردنی کولله به کاریان به یینیت!

واته ئو کاته مرؤف توانویه تی سوود لىم جۆره بالندهیه وهر بگرت و له چهندين کاروبارى گرنگدا به خۆپایى بیاختاته کار.

جا ئىم چه شنه سوود لى وهر گرتن و به کارهینانه ی توانا و لیهاتنى بالنده کان و خستنه قسه ی بى گیانه کان (چه شنى تله فۆن و گرامافۆن) ئایه ته پیرۆزه که ی پىشوو هیللى دواسنوورى بۆ کیشاون.

که واته خواى گه و ره به "واتای هیما" ی ئىم ئایه ته پیرۆزانه ده فهرمۆت:
(ئى نهو ی ئاده م! یه کىك له به نده خاوین و بىنگه رده کائىم، که هاوړه گه زى ئیوه بوو، گهلنى به دیهاتووی مه زىم له مو لکى خۆمدا بۆ ملکه چ و گوپړایه ل کرد و خستنه قسه بۆى و کردىم به چهنده خزمه تگوزار و سه ربازىکى ده سته پاك و گوپړایه ل له خزمه تی ئه ودا، تا کو پىغه مه ریته یه که ی و داد گه ری یه که ی له سنوورى فه رمان په وایى ده ولته که یدا پاریزن.

هه ریه ک له ئیوه ش چهندين توانا و لیهاتن و به هره م پى به خشیون تا کو بىن به جىنشینی زه وى و، ئه مانه تىکى هینده مه زىم پى سپاردوون که ئاسمانه کان و زه وى و چیا کان نه یانتوانی بىخه نه ئه سستۆ خۆپانه وه. که واته ده بى ئیوه ملکه چ و فه رمان په رداری فه رمانه کانی ئه و خوا وه نده بىن که جله وى ئىم بوونه وه رانه ی له ده سته دایه، تا کو بوونه وه ره په رش و بلا وه کانی ناو مو لکى ئه و، جله وى خۆپان بده نه ده سته ان.
که واته ئیوه ئىم رىنگایه تان بۆ ته خت کرا وه و ده رگاتان بۆ خرا وه ته سه ر پشت، گه ر بتوانن به نا وى به دیه پىنه رى مه ز نه وه جله وى ئه و بوونه وه رانه بگرنه ده ست و، بۆ پله یه کى ئه و تو به رز بىنه وه که شایانى به هره و لیهاتنه کانتان بىت.

ماده م راستى به م جۆره یه، ئه و اتۆش ئى مرؤف! به گالته و گه پ و کارى بى واتا و بى سوودى (چه شنى گرامافۆن و کوتر و تووتى) یه وه خۆت خه رىک مه که، به لکو له پىنا وى به ده سته پىنانى گه مه و گالته یه کى یه کجار نىان و خا وىندا هه ول بده و، تامى خۆشترین و به له زه تترینى جۆره کانی "ته سلیه" و دلارامى به چىزه و، وه ک حه زره تی داوود - دروودى له سه ر بىت - چیا کان بکه به گرامافۆنى ده نگه ده وه ی زىکره کانت و، به ئاوا زى زىکر و ته سىحى دره خت و رو وه که کانىش ئا وى گوپى خۆت بده، ئه وانى که هه ر ئه و نه ده ی سه ر وه کىان به ر ده که وىت یه که سه ر به وینه ی ژنى ئامیره ده نگى یه کان، ده نگى ساز گار و ئاوا زى نه رم و ناسکیان لى به رز ده پىته وه ..

ئيتر هم زيكره بلند و بهرزه، چياكان هزاران زمانى زيكر گۆى ته سبيحات گوزارت بهرچاو ده خەن و، له ماهيهيت و ناوه رۆكيني گهلى سهرى ناو بوونه وهره سهر سوور هينه كاندا درده كهون. ئەو كاته زۆربهى بالنده كان - به وينهى په پووى حه زهره تى سولهيمان، دروودى له سهر ييت - پۇشاكى هاوپى ئازيز و هاوده مى خۆشهويست ده پۇشن و، ده بن به خزمه تگوزارى گوپرايه ل بۆت و، دلارامى و ته سليه يى بنگهرد و گالته و گهپى خاوينت يى ده به خشن.

ئهمه سهره پراى ئەوهى كه ئهم زيكره بهرز و بلند ده تگه يه نيته ئەوهى كه توانا و ليهاتن و بههره شارراوه و ئه سپه رده كراوه كانى ناو ماهيهيت بهوژينه وه و، لهه رينه وه نايه لن له پله وپايه يى بهرزى ماهيهيتى مرؤفانهت بكه ويته خواره وه.

ئيتر دواى ئەوه، جوړه كانى گهمه و گالته يى كه لك و يى سوود بهره و بنكى شيو و دۆلى پله نزمه كان كيشت ناكه ن!

○ غوونه يه كى تر:

﴿قُلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ﴾ (الانباء: ٦٩).

ئهم ئايه ته پيرۆزه موعجيزه يى حه زهره تى ئيبراهيم - دروودى له سهر ييت - درده خات و، سى ئاماژه يى ناسكيشى تيدايه:

يه كه ميان: ئاگر - وهك هه موو هۆكاريني تر - جلهوى خۆى به ده ستى خۆى نى يه و به هه رمه كى و ئاره زووى خۆى كار ناكات، به لكو به پى ئەو فه رمانه يى به سه ريدا ده سه پيترنيت، ئهركى ئه ستۆى راده په رينيت. ئەوه بوو حه زهره تى ئيبراهيمى نه سووتاند، چونكه فه رمانى نه سووتاندنى ئەوى يى درا.

دوو هه ميان: پله يهك له ئاگر دا هه يه كه به هۆى سارد بوونى له راده به ده رى، شتان ده سووتينيت! واته كاريگه رى چه شنى سووتانى لى ده بيته وه. ئەوه تا خواى گه وره به وشه يى ﴿سَلَامًا﴾^(١) له گه ل "ساردى" ئاگره كه دا ده دوينت و، پى ده فه رموينت:

هه روهك "گهرمى" ئيبراهيمى نه سووتاند، تۆيش مه يسووتينه.

واته ئاگر له و پله سارده دا داراى كاريگه رى يه كى چه شنى سووتاندنه. كه واته له يهك كاتدا ئاگر يشه و سارد يشه.

(١) يه كيك له ته فسيره كان ده ليت: ئه گه ر خواى گه وره نه يه فرمووايه: ﴿سَلَامًا﴾ ئەوا ساردى ئاگره كه حه زهره تى ئيبراهيمى ده سووتاند! (دانه ر)

بەللى، ۋەك لە زانستى "سروشت" دا باس كراۋە، ئاگر چەند پلەيە كى جىاجىا و جۇراو جۇرى ھەيە. يە كىك لە ۋە پلانە لە شىۋەى ئاگرىكى سىپىدايە، گەرمى يە كەى بىلاۋ ناكاتەۋە، بەلكو گەرمى لە دەۋرۋەرى خۇى بەدەست دەھىنىت و، بەم حالەتەشى شلەمەنى يە كانى دەۋرۋەرى دەخاتە دۇخى بەستەۋە! ۋەك بىللى بە ساردى يە كەى شتان دەسووتىنىت!

"زەمھەرىر" ىش جۇرىكى ئاگرە و بە ساردى يە كەى شت دەسووتىنىت. كەۋاتە لە دۇزەخدا كە ھەموو پلە و جۇرە كانى ئاگرى تىدايە، بوونى زەمھەرىر كارىكى پىۋىستە. سى ھەمىيان: ھەروەك "ئىمان" كە "ماددەيە كى مەعنەۋى" يە و پىئ لە كارىگەرىي ئاگرى دۇزەخ دەگرىت و مۇسلمانانى لى پزگار دەكات.. ھەروەھا ۋەك "ئىسلام" ىش كە زىرى يە كى پارىزەر و قەلایە كى قايم و مەحكەمە، مۇسلمانان لە ئاگر دەپارىزىت.. بە ھەمان جۇر، "ماددەيە كى ماددى" ش ھەيە كە ۋەك زىرى پىئ لە كارىگەرىي ئاگرى دىنا دەگرىت. چونكە خۋاى گەۋرە لەم دىنايەدا، كە خانەى دانستە، لەسەر خواستى ناۋى "الحكىم" ى خۇى و لە ژىر پەردەى ھۇكارە كاندا كارە كانى بەپىئ دەكات. لەبەر ئەمە، ئەو ئاگرەى كە بۇ ھەزرەتى ئىبراھىم - درۋودى لەسەر بىت - ساز كرا، ھەروەك جەستەى ھەزرەتى ئىبراھىمى نەسووتاند، بەرگ و پۇشاكە كانىشى نەسووتاند!

كەۋاتە ئەم ئايەتە پىرۋزە ھىمايە بۇ ئەۋەى كە:

(ئەى شۋىنكە ۋەتۋان و مىللەتى ئىبراھىم! چاۋ لە ئىبراھىم بكەن.. با "تەقۋا" پۇشاكتان بىت كە پۇشاكى ئىبراھىم بو.. لە بەرامبەر دۈژمنە مەزەنە كەتان، كە ئاگرە لە دىنا و قىامەتدا، تەقۋا بكەن بە زىرى پارىزەر و قەلای مەحكەمتان. جا ھەروەك ئەگەر پۇشاكى تەقۋا و ئىمانتان بە بالای پۇختان پۇشى، لە شەپى ئاگرى دۇزەخ پزگارتان دەكات.. بە ھەمان جۇر، خۋاى گەۋرە چەند ماددەيە كى لەناۋ زەۋىشدا ھەشار داۋە كە لە زىانى ئاگر دەتاپارىزىن. دەسا خىرا كەن ئەو ماددانە بدۇزەۋە كە پىئ لە گەرمى دەگرن و لەناۋ زەۋىدا دەريانىھىنن و لەبەريان بكەن).

بەم جۇرە، مەرۋف لە ئەنجامى باس و لىكۈلىنەۋە و دۈزىنەۋە كانىدا، ماددەيە كى دۈزى يەۋە كە ئاگر ناسووتىنىت، بەلكو بەرھەلىست لە ئاگر دەكات و، مەرۋف دەتوانىت بەرگ و پۇشاكى بۇ خۇى لى بدوورىت.

پاده‌ی به‌رزی و بلندیی ئهم ئایه‌ته پیرۆزه له گه‌ل دۆزینه‌وه‌ی ئهم مادده‌ دژ به ئاگره‌ی که مرو‌ف دۆزیویه‌تیه‌وه به‌راورد بکه‌ و، ئنجا بزانه که چۆن ئهم ئایه‌ته پۆشاکینکی ره‌نگینی ده‌رخست که له کارگه‌ی "حنیفاً مسلماً" دا چنراوه‌ و، هه‌رگیزاو هه‌رگیز نادریت و، هه‌تاهه‌تایه پارێزگاریی قه‌شه‌نگی و جوانی‌یه‌که‌ی خۆی ده‌کات!

○ نموونه‌یه‌کی تر:

﴿وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا﴾ (البقرة: ۳۱).

ئهم ئایه‌ته پیرۆزه موعجیزه‌ی هه‌ره‌ مه‌زنی چه‌زره‌تی ئاده‌م - دروودی له‌سه‌ر بی‌ت - له‌ ده‌عوای "خه‌لافه‌تی هه‌ره‌مه‌زن" دا ده‌رده‌خات، که بریتی‌یه‌ له:

فیرکردنی ناوه‌کان (تعلیم الاسماء) ..

جا به‌هروه‌ک موعجیزاتی پی‌غه‌مه‌برانی تر - دروودیان له‌سه‌ر بی‌ت - هینما بوون بۆ چه‌ند کارینکی ده‌راسا و تایبه‌ت بوون به‌هه‌ریه‌ک له‌و پی‌غه‌مه‌برانه، موعجیزه‌ی باوکی پی‌غه‌مه‌بران و فاتیحی دیوانی پی‌غه‌مه‌به‌ری‌تیش "چه‌زره‌تی ئاده‌م" - دروودی له‌سه‌ر بی‌ت - ئاماژه‌یه‌کی ته‌واو نزیک له‌ پاشکاو‌یه‌وه بۆ ته‌وپه‌ری که‌مالی به‌شهری و، پیشکه‌وته‌نه‌کانی و، دوا ئامانج و مه‌به‌سته‌کانی، ده‌کات.

وه‌ک بێنی خوای گه‌وره‌ له‌ پێی "واتای ئاماژه‌یه‌ی" ی ئهم ئایه‌ته پیرۆزه‌وه، ده‌فه‌رمو‌یت:

(ئه‌ی نه‌وه‌ی ئاده‌م! سه‌رکه‌وته‌نی باوکه‌ ئاده‌متان - له‌ ده‌عوای خه‌لافه‌تدا - به‌سه‌ر مه‌لاییکه‌تاندا به‌ه‌زی فیربوونی هه‌موو ناوه‌کانه‌وه‌ بوو که من فیرم کردبوو. خۆ ئیوه‌ش نه‌وه‌ و میراتگری توانا و به‌هه‌رکه‌کانی ئه‌ون. ده‌سا هه‌موو ناوه‌کان فیر بین، تا‌کو له‌ به‌رده‌م هه‌موو بووه‌ره‌اندا شایسته‌بی‌تان بۆ هه‌لگرته‌ی ئه‌مانه‌ته‌هه‌ره‌ مه‌زنه‌که‌ به‌چه‌سپینن .. ئه‌وه‌تا رینگاتان بۆ ته‌خت کراوه‌ که‌ بگه‌ن به‌ به‌رزترینی پله‌وپایه‌کانی ناو گه‌ردوون و، ئهم زه‌وی‌یه‌ به‌دیها‌توه‌وه‌ به‌لا‌هه‌شتان بۆ پام و گو‌په‌رايه‌ل کراوه‌ .. ده‌سا پاپه‌رن و هه‌نگاو بنین .. رینگاتان له‌ به‌رده‌مدا کراوه‌ته‌وه‌ .. ده‌ست به‌هه‌موو یه‌کی‌ک له‌ ناوه‌ جوانه‌کا‌غه‌وه‌ بگرن با به‌رز بینه‌وه‌. به‌لام وریا بن! شه‌یتان یه‌ک جار باو‌کسانی له‌خسته‌برد و له‌و پله‌ به‌رزیه‌ به‌هه‌شته‌وه‌، به‌شیره‌یه‌کی کاتی، هینرايه‌ خوار بۆ زه‌وی ..

که‌واته‌ هه‌رگیز له‌ پیشکه‌وته‌نتاندا شو‌پێن پێی شه‌یتان هه‌له‌گرن. چونکه‌ ده‌بی‌ت به‌ مایه‌ی پێ ترازان و که‌وته‌نه‌ خواره‌وه‌تان له‌ ئاسمانه‌کانی حیکمه‌تی خواوه‌نده‌وه‌ به‌ره‌و گو‌مپایی ماددی سروشتی .. سه‌رتان به‌رز بکه‌نه‌وه‌ و پوانین و بیرتان به‌ وردی ئاراسته‌ی

ناوه جوانه کائیم بکەن و، زانست و پیشکەوتنتان بکەن بە چەند پەڕۆ و پلێکانە یەك بۆ مەبەستی سەرکەوتن بەرەو ئەو ئاسمانانە، تاكو بگەن بە "حەقیقەت" ی کەمال و راستی و سەرچاوە ئەسلی و پەسەنە کانی زانستە کانتان کە ناوه جوانه کائیم. ئەو کاتەش بە چاویلکە ی ئەو ناوانە و بەسیرەتی دڵە کانتان بۆ پەرورەدگار تان (پروان).

پروونکردنەوێ سەرنجێکی گەرم و نەهێنی یەکی گەرم

لەو پەرورەوێ کە خوای گەورە چەندەها توانا و لێهاتنی لە مەزەدا کۆ کردووەتەو، ئەو ھەرچی کەمالی زانستی و پیشکەوتنی ھونەری و کارە دەراسا کانی دۆزینەو و تەکنۆلۆژیای مەزە، ئەم ئایەتە پەرۆزە بە گوزارشتی "ناو فێر کردن" ﴿وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا﴾ ھەموویانی دەربەرپەرورە.

ئەم گوزارشت و شێوە دەربەرپەرورە ھێما یەکی بەرز و وردی تێدا یە کە بریتی یە لەوێ: ھەموو کەمال و، زانست و، پیشکەوتن و، ھونەرێک - ھەرچی یەك ییت - "راستی" یەکی بەرز و بلند ی ھەبە، ئەو راستی یش پالتی بە یەكێک لە ناوه جوانه کانی خوای گەورەوێ داو.

بەم پالدا نەوێشی بەو ناوێ کە دارای چەندین پەردە ی جیاواز و جۆراو جۆر و باز نە ی جیا جیا ی دەرکەوتنە، ھەر یەك لەو ھونەر و کەمال و سەنەتە، کەمالی خۆی بە دەست دەھێنێت و دەبێت بە راستی یەکی پەسەن و راستە قینە. دەنا ھەریە کەیان سێبەرێکی ناتەواوی، قرتاوی، کزی، تێکەلوێکەل دەردەچێت.

بۆ نمونە: "ئەندازە" یەكێکە لە زانستە کان. "راستی" و "ئەو پەری ئامانجی" ئەم زانستە لە گەشتەندایە بە ناوی جوانی "العدل والمقدّر" ی خوای گەورە و، بێنیی درەوشانەوێ پر لە داناییە کانی ئەو ناو پەرۆزە - بە ھەموو مەزنی و سامێکیەو - لە ئاوی نە ی زانستی "ئەندازە" دا.

ھەر وەھا - بۆ نمونە - "پزیشکی" زانست و کارامەیی و پیشە یە لە ھەمان کاتدا. ناوەرۆک و راستی ئەم زانستە پالتی بە یەكێک لە ناوه جوانه کانی خوای گەورەوێ داو کە ناوی "الشافي" یە. جا بە بێنیی درەوشانەوێ مېھرەبانە کانی ناوی "الشافي" ی خوای گەورە لە دەرمانە پەرش و بلاوێ کانی پرووی زەویدا - کە دەرمانخانە یەکی مەزنە - ئەم زانستی پزیشکی یە بە کەمالی خۆی دەگات و دەبێت بە راستی یەکی راستە قینە.

همروه ها همو زانستانه ی که له راستی به کانی بوونه وهران ده دوین، وهک: (فیزیا و کیمیا و پروه کزانی و زینده وهرزانی) که چند زانستیکن له راستیدا (دانستی شان)ن.. ده گونجی ئه مانه بین به "زانستی راسته قینه". ئه مهش به بینینی دره و شانموه ههره مه زنه کانی ناوی "الحکیم"ی خوا ی گه و ره له شتاند، وهک دره و شانموه کانی: کار سازی و، په و ره ده و، چاودیری و، بینینی سوود و بهرزه و هندی به کانی هم دره و شانموه له همموو شتیکدا. واته به پالدا نه و هی هم زانستانه به ناوی "الحکیم"ی خوا ی گه و ره وه، همو دانسته ده ییت به دانایی راسته قینه. ده نایان ده بن به چند خورافه تیک که هیچ که لک و سوو دیکیان نه ییت، یان پئی بو گو مرایسی ته خت ده که ن، وهک همو هی له فه لسه فه ی ماددی سرو شتیدا به دی ده کریت.

وا هم سئی نمونه یه مان بو باس کردیت. تویش بو خوت زانست و هونه ر و که مالاته کانی تریان له سه ر قیاس بکه.

بهم جزره، قورئانی پیروز بهم ئایه ته پیروزه ی خوی، ده سستی هاندان و ته شویق به سه ر پستی گرو ی مروفدا ده هیئت و، ئامازه بو بهر زترین و دوورترین سنور ده کات که له پیشکه و تنی ئیستایدا گه لئی که مته ر خه می تیدا نواند و پنیان نه گه یشت.

وهک بلینی قورئانی پیروز به گرو ی مروف بلیت: خیرا که.. پیشکه وه.. ههنگاو بنی! لیله ده بهم گه وه ره به نر خه ی گه نجینه ههره مه زنه که ی هم ئایه ته پیروزه و از ده هیئین و هم ده ر گایه داده خه ی.

نمونه یه کی تر: کو تایی هینه ر به دیوانی پیغه مبه ریتی و پیشه وای پیغه مبه ران ﷺ که سه ر جه م مو عجیزاتی همموو پیغه مبه رانی تر به ته نها یهک مو عجیزه ی ته سدیقی ده عوای پیغه مبه ریتی همو داده نرین و.. که مایه ی شانازی همموو جیهانه کانه و.. ئایه تی ئاشکرا و پروو نکه ره و هی سه ر جه م پله و پایه کانی ناوه جوانه کانی خوا ی گه و ره یه، همو ناوانه ی که به کور تی و پوختی خوا ی گه و ره حه زره تی ئاده می لئی فیر کردن..

هم محمه ده پیغه مبه ر و خوشه و یسته ی خوی ﷺ که به "شکزه مندی"ی خوا ی گه و ره، په نجه ی خوی بهر ز کرده وه و مانگی دوولت کرد و، ههر هه مان په نجه شی نزم کرده وه و به "جوانی"ی خوا ی گه و ره، ئاوی که و سه ر ئاسای هه تقولاند و.. گه لئی مو عجیزه ی تری وهک ئه مانه ی که له هه زار دانه تپه ر ده بن، ئاشکرا کرد..

ئەم پىغەمبەرە ئازىز و گەورەيە ﷺ، قورئانى پىرۇزى بە چەشنى موعجىزەى گەورەى خۇى خستووئە پروو، تەحەددای جىننى و ئادەمىزادىشى بەم قورئانە کردووە کە دەفەرموى:

﴿قُلْ لِّیْنِ اجْتَمَعَتِ الْاِیْسُ وَالْجِنُّ عَلٰی اَنْ یَّآئُوْا بِمِثْلِ هٰذَا الْقُرْآنِ لَا یَاْتُوْنَ بِمِثْلِهٖ وَلَوْ کَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِیْرًا﴾ (الاسراء: ۸۸).

ئەم ئایەتە پىرۇزە و ئایەتە کانی تری هاوچەشنى، سەرنجى جىننى و ئادەمىزاد بۆ درەخسانترین و زەقترینى پروو کانی ئیعیجاز لەم موعجىزە نەمرە هەمیشەییەدا رادە کیشن و، ئاورپان پى دەدەنەوە بۆ لای ئەو رەوانىیە حەق و راستەقینەییە کە لە پروونکردنەوە کانیدا هەبە و ئەو رەوانىیۆیە بەرزەى کە لە دەرپرپنە کانیدا بە ئاشکرا دیارە و، ئەو شمول و هەمەلایەنگیریەى لە واتا کانیدان و، ئەو بەرزى و سازگاریەى کە لە شىوازە جۆراو جۆرە کانیدا دەرە کەون.

ئەوەتا قورئانى پىرۇز لە کاتى نازلېوونىەوە تا ئیستا و لەمەولاش تا دنیا دنیا، تەحەددای سەرجمى جىننى و ئادەمىزاد دە کات و، شەوق و تاسەمەندیی لایەنگرانی دەبزوینیت و، سەرسەختىی نوستووی دوژمنانى بەخەبەر دینیت و، بە شەوقىکی گەورە و هەرەشەبە کى توندوتیژ هانى هەموویان دەدات کە لاسایی بکەنەوە و هاوونەى قورئان پەیدا بکەن. تەنانەت خواى گەورە ئەم موعجىزە هەرە مەزنە لە جىنگایە کى بەرزدا دەخاتە پىش چاوى خەلکى. وهك بلىنى تاکە ئامانجى هاتنى مرؤف بۆ دنیا ئەوە بىت کە ئەم موعجىزە هەرە مەزنە بکات بە دەستوورى ژيان و ئامانجى ئاواتە کانی.

لەمانەى پىشمو دەگەبنە ئەو دەرەنجامەى کە:

هەریە کە لە موعجیزاتی پىغەمبەران - دروودیان لەسەر بىت - ئاماژە بۆ بە کىک لە کارە دەرأسا کانی تەکنۆلۆژیای مرؤف دە کەن. بەلام موعجىزە کەى حەزەرەتى ئادەم - دروودى لەسەر بىت - ئاماژە بۆ پىرستى سەرجم کارە دەرأسا کانی کەمالات و هونەر و زانستەکان دە کات و، شەوقى مرؤف بۆ هەموویان دەبزوینیت، جگە لەوەى کە زۆر بە پوختى ئاماژەى تىدایە بۆ بناغە کانی پىشەسازى.

موعجىزە هەرە مەزنە کەى پىغەمبەرى مەزن حەزەرەتى محەممەدیش ﷺ کە قورئانى پىرۇزى خواوەن پروونکردنەوەى ئیعیجاز بەخشە، لەبەر ئەوەى راستىی "فیرکردنى ناوەکان"ى بەوپەرى پروونى و درێژەپێدانىکى تەواوەتى تىدا دەرکەوتوو، ئەو ئامانجە

راسته کانی هونەر و زانسته راسته قینه کان و که مالآت و به ختوه ریی هردوو دنیای زور به ناشکرایي پروون کردووه توه و، مروفیان بۆ لا ئاراسته ده کات و حمز و ئاره زووی توندیان تیدا دهورووژنیئت. به رادهیهك که به شیوازی هاندان و ته شویق پروونی ده کاتهوه که:

(ئهی مروف! ئامانجی هه ره به رزی به دیهینانی گهردوون بریتی به له وهی که تۆ له بهرامهر ده رکهوتنی پهروهردگارنیتی خوا و ندهوه، به ندایه تی به کی گشتی و همه کی ئه نجام به دیت.. ئامانجی سه ره کیی به دیهاتنی تۆش له وه دایه که له پنی زانست و که مالآته کانهوه بگه یته پله و پایه ی ئه و به ندایه تی به)!

قورئانی پیروز - له م باره دا - گه لێ ده برینی جورا و جوری په نگین و ئیعجاز به خشی هیه و، ئاماژه یان پێ ده کات بۆ ئه وهی که:

گرو ی مروف، له دوا پۆز گاره کانی ژبانی سه ره زه ویدا، پرو له زانسته کان ده کات و ئاو پر له هونه ره کان ده داته وه و، هه موو هیژکی له و هونه ره و زانستانه وه و ده گریت و، له و پنی به وه "زانست" جله و ی هیژ و فره مان په وایی ده گریته ده ست.

ئيجا ده بینیت قورئانی پیروز له پێشدا په وانیی "به یان" و په وانییژی "گوفتار" پێش ده خات و زور جار دوو پاتیان ده کاته وه، وهك بلێی به م کاره ی هیما ده کات بۆ ئه وهی که په وانییژی و په وانیی گوفتار - که دره خشانترینی هونه ره و زانسته کانن - له ئاخه زه ماندا جوانترین پۆشاک و په نگینترین شیوه یان ده پۆشن، به رادهیهك که خه لکی ئه و سه رده م و پۆز گاره تیژترین چه کی خۆیان له په وانی و سیه ری "به یان" دا به ده ست ده هیئن و، سامنا کترین هیژیشیان له په وانییژی گوفتار و ده بریندا وه ده گرن، کاتی که بیر و باوه ره کانیان پروون ده که نه وه و ده یانه ویت قه ناعه تیش به کهسانی تر به خشن، یان کاتی که را و بپاره کانیان له زه مینه ی واقیعدا پیاده و جیه جی ده که ن!

پوخته ی ئه مانه ی پێشو:

زۆربه ی ئایه ته پیروزه کان، کللیی خه زینه ی که مالتیکی به رز و گه نجینه به کی زانستی مه زنن. گه ره حمز ده که یت بگه یته ئاسمانه کانی قورئانی پیروز و ته ستیره ی ئایه ته کانی، ئه واهه ره (بیست و ته کانی پێشو) بکه به بیست پله ی پلیکانه یه ک تا کو بگه یته ئه وئ^(۱). ئيجا به م بیست و ته یه مه ودا ی دره خشانیی خۆری قورئانی پیروز بیینه و،

(۱) ته نانه ت هه رسی و سئ "وته" و سئ "مه کتوب" و سئ "برسکه" و سبازده "تیشک" ه کان په یزه به کی سه د و بیست پلیکانه یی پێکده هیئن بۆ ئه و به رز بو نه وه یه. (دانه ره)

سهرنج بده و بزانه که چۆن قورئانی پیروز پرووناکیی خۆی به سهر راستییه کانی "ئولووهییته" و راستییه کانی "بوونه وهران" دا پهخش ده کات و، چۆن پرووناکییه درهخشانه کهی سهرجهمی بوونه وهران ده گریتهوه.

تەمنا:

مادهم ئەو ئایه تانهی که تایه تن به موعجیزاتی پیغه مبه رانهوه - دروودیان له سهر بیته - جۆره ئاماژه به کیان بۆ کاره دهراسا کانی پیشکوتن و زانست و پیشه سازی ئیستا تیدایه و، جۆره دهر برپینکیان به کار هیناوه ده ئینی دوا سنووری ئەو زانست و پیشه سازی یانه ده ستیشان ده کهن.. مادهم بنی هیچ گومانیکیش چه سپاوه، تهنانهت زانایان راو بۆ چوونیان له وه دا په کانگیر بووه که هه موو ئایه تیک دارای گه لێ ده لاله تن له سهر چه نندین و اتای جۆراو جۆر.. مادهم چه ننده ها فهرمانی ره ها بۆ مرۆف دهر کراوه که شوین پینی پیغه مبه ران - دروودیان له سهر بیته - هه لبگرن و چاویان لێ بکه ن..

ئەوا ده توانریت بو تریت:

هاو ده م له گه ل ئەو و اتا راشکاوانه ی که ئایه ته کانی پیشوو ده یانده ن به ده سته وه، به شیوازی "ئاماژه" ش گه لێ ده لاله تی شوق به خش و هانده ریشیان تیدایه بۆ گرنگترین زانست و ته کنۆلۆژیای ئاده میزاد.

دوو وه لامي گرنگ بۆ دوو پرسیاری سهرنج را کیش

◆ پرسیاری په کم:

ئه گه ر ده ئیته: خۆ قورئانی پیروز له بهر مرۆف نازل بووه، ئەدی بۆچی به راشکاوی له کاره دهراسا کانی شارستانییهی نوێ نادویت، که به لای مرۆفه وه زۆر گرنگن.. به لکو ته نها به "هیمایه کی ساده" یان "ئاماژه په کی په نهان و ناسک" یان "بیداری په کی لاواز" به سهریان ده کات؟

وه لام:

کاره دهراسا کانی شارستانییهی مرۆف به لای قورئانه وه شایانی له وه زیاتر نین. چونکه ئه رکی سه ره کیی قورئانی پیروز بریتی به له وه ی کاروبار و که مالاتی "بازنه ی پهروه رگاریتی" و کارمندی و ئه رک و حاله ته کانی "بازنه ی به ندایه تی" فیزی گرو ی مرۆف بکات.

له بهر مهوه، ماف و بهشی کاره دهراسا کانی مروږ لهو دوو باز نه په دا، جگه له هیمایه کی لاواز و ناماژیه کی په نهان چیی تر نی په. دنا گهر مهو کاره دهراسا پانه داوای مافی خوږیان له "باز نه ی پروه رد گاریتی" بکه، تنها ماف و بهشیک کی که میان ده که ویت ..

بو غمو نه: نه گهر فرو که ی ده سترک دی مروږ^(۱) داوا له قورثانی پیروز بکات و بلیت: - "مافی باسکردن و جینگایه کم له نیوان ثایه ته کاند ا بده ری" ..

مهو فرو که کانی باز نه ی پروه رد گاریتی - که زهوی و مانگ و سر جهم هه ساره گهر و که کائن - لینی پاده پېړن و، به زمانی قورثانی پیروز هوه پی ده لین: - "تو تنها به نه ندازه ی قه باره که ت ده توانیت جینگای خوت لیره دا بگریت، نه ک زیاتر".

هروه ها نه گهر که شتی بنده ریایی ده سترک دی ثاده میزاد بیه ویت له نیوان ثایه ته پیروزه کاند ا جینگایه ک بو خزی په یدا بکات، مهو بنده ریاییه کانی مهو باز نه په (که بریتین له گزی زهوی مه له وانی ناو زه ریای هه و او، مهو ته ستیرانه ش که سر دهریای "اثر" که و توون) لینی دینه پیش و پی ده لین:

- "جینی تو له نیوان نیمه دا هینده بچو که وه خته هر به چاو نه بیریت!" - هروه ها نه گهر "کاره با" به خزی و چرا پرشنگداره کانیه وه، که وه که ته ستیره وان، بیه ویت پرواته ناو حهره می ثایه ته کانی قورثانه وه، مهو چرا کانی مهو باز نه په - که بریتین له خور و گه له ستیره و ته ستیره کانی رازینه ری ثاسمان - بهر پرچی ده ده نه وه و ده لین: - "تو تنها به نه ندازه ی پرونا کی په که ی خوت ده توانیت له گه ل نیمه دا بیته ناو باس و لیدوانه کانی قورثانه وه" !!

هروه ها نه گهر کاره دهراسا کانی شارستانی، به زمانی سنعه ته ورده کان، داوای مافی خوږیان بکه و جینگایه کیان بویت له نیوان ثایه ته کاند ا، مهو تنها په ک دانه میث ده چیت به گزیاندا و، ده لیت:

- بیده نگ بن! نیوه ته نانه ت به نه ندازه ی په ک دانه بالیشم مافی قسه تان نی په! چونکه نه گهر سر جهمی داهینان و سنعه ته کانتان، که به هوی ده سترکه وتی ویستی هه نده کیی

(۱) لهم باز نه و باسه جیددی په دا، قه لم - به بن ویستی خزم - بهرو هم گوftarه نیانه ملی نا و، منیش وازم لی هینا. هیوادارم نیایی هم شیوازه، جیددی به تی بابه ته که نه شیونیت. (دانه ر)

مرؤفهوه دۆزراونهتهوه، هاودهم له گهڵ ههموو ئامراز و ئامیره ورده کاتشاند کۆ بینهوه، ههشتا به ئه ندازی ناسککي کۆئه ندامه کان و ورده کاربي سنعه تی جهسته ی من سه رسو و په ی نه تر ده ر ناچن!

ئه وه تا ئه م ئایه ته په رۆزه ی خواره وه هه موو تان بینه نگ ده کات:

﴿إِنَّ الَّذِينَ كَذَّبُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ أَنْ يَخْلُقُوا ذُبَابًا وَلَوْ اجْتَمَعُوا لَهُ وَإِنْ يَسْلُبْهُمُ الذُّبَابُ شَيْئًا لَا يَسْتَفِيدُوا مِنْهُ ضَعْفَ الطَّالِبِ وَالْمُطْلُوبِ﴾ (الحج: ۷۳).

ئنجائیه گه ر ئه و کاره ده راسایانه بۆ "بازنه ی به ندایه تی" به روان و داوای مافی خۆیانی لی بکه ن، ئه و اه لایمکی وه ک ئه مه ی خواره وه ی لی وه رده گرن:

- (په یوه ندی ئیوه له گهڵ ئیحه دا زۆر که م و لاوازه. ئیوه ناتوان به ئاسانی بینه ناو بازنه که مانه وه، چونکه ره یازی ئیحه بریتی به له وه ی که دنیا میوانخانه یه و، مرؤف بۆ ماوه یه کی که م به میوانی تیایدا ده مینیه وه. له و ماوه که مه شدا گه لی ئه رکی زۆری خراوته ئه ستۆ و، ده بی له م ته مه نه کورته دا سه رجه م پنداویستی به کانی ژبانی هه تاهه تایی ئاماده بکات. له بهر ئه وه، ده بی مرؤف ئه و شتانه پش بخت که له هه موو شتیکی تر گرن گتر و پیوسترن..

که چی روخساری زۆربه ی ئیوه وایته پش چاو که له ژیر په رده ی غه فله ت و گاته و گه بی به هووده دا به خۆشویستی دنیا چنراییت. وه ک بلئی دنیا به لاتانه وه خانه ی مانه وه و مه لبه ندی نه مری ییت.

له بهر ئه وه، به شی ئیوه له ناوه ندی "بازنه ی به ندایه تی" دا - که له سه ر بناغه ی رهنمایی حه ق و بیر کردنه وه له ئاسه واره کانی دواپۆژدا بنیات نراوه - زۆر زۆر که مه. به لام ئه گه ر له ناو ئیوه دا، پان له پشتی ئیوه وه، چه ند پشه سازینکی کارامه و چه ند داهینه رینکی خاوه ن به هره و ئیلهام بۆ کراو هه بن - که ئه مانه ش زۆر که من - و کاره کانیان به بینگه ردی و، به مه به ستی سوود گه یاندن به به نده کانی خوا، ئه بنجام به دن - که ئه مه ش به ندایه تی به کی به نرخه - و له بهر حه وانه وه و به ره وه ندی خه لک و ئامانجی پشکه و تن و که مالی ژبانی کۆمه لایه تی ماندوو بین و بۆ کاره کانیان لی به رین، ئه و ئه م هیمما و رهنمایانه ی قورئانی په رۆز - بی هیچ گو مانیک - سه روزیادی ئه و مرؤفه هه ست ناسکانه یه و به سه بۆ ئه وه ی که ره ز له کارامه یی ئه وان بنیت و بۆ تیکۆشان و ماندوو بوون له و به وارانده دا هانیان بدات).

♦ پرسپاری دووهم:

ئەگەر دەتبیست:

(دوای ئەم لیکۆلینەوێهە هیچ گومانێکم لە دڵدا نەما. چونکە بە دنیایێهەوێهە بۆم چەسپا و بە دڵ تەسیدی ئەوێهە کرد کە قورئانی پیرۆز سەر جەم پێداویستی یەکانی بەختەوێهەری دنیا و قیامەتی تێدا یە، هەریەکیان بە گوێزەری نرخ و گرنگی خۆی. ئەوێهەتا گەلسی هێما و ئاماژە لە قورئانی پیرۆزدا هەن سەبارەت بە کارە دەراساکانی شارستانییتی نوێ. تەنانت سەرباری راستی یە گرنگەکانی، ئاماژەشی تێدا یە بۆ گەلسی راستی تری جگە لەوانەش.. بەلام ئایا بۆچی قورئانی پیرۆز بە پاشکاوێی تەواو لەو کارە دەراسایانە نادۆیت، تاکو کافەر سەر سەختەکان ناچار ی تەسیدی و باوەر هێنان بکات و، دلی ئێمەش دلیا بیست و بچەوێتەوێهە)؟

وێلام:

"ئاین" ئیمتیحانە و، داخوای و تەکلێفەکانی خوای گەورەیش تاقیکردنەوێهەن، تاکو پۆحیانەتە "بەرز" و "نزمەکان" پێشپێکنی بکەن و لە ئەنجامدا لە یەک جیا بێنەوێهە! بەئێ، هەروەک کائازا بە ئاگر تاقی دەکرێتەوێهە تاکو "ئەلماس" لە "خەلووز" و "زێر"یش لە "خاک" جیا بکریێتەوێهە، داخوای و تەکلێفەکانی خواوەندی لەم خانە ی تاقیکردنەوێهە ی دنیا دا، بە هەمان جۆرن، تاکو ئەم دنیا یە بیست بە بواری تاقیکردنەوێهە و مەیدانی پێشپێکنی بۆ ئەوێهە گەوێهەرە گرانبەهاکانی کائاگی فێرەتی مەوێهە لە کائازا بێ نرخەکان جیا بکریێتەوێهە!

جا مادەم قورئانی پیرۆز لەم خانە ی تاقیکردنەوێهە ی دنیا لە شیوێهە ی ئیمتیحاندا بۆ مەوێهە نازل بوو، تاکو لەم مەیدانی پێشپێکنی یە داخوای پێشپێگە یە بیست، ئەوا دە بێ تەنها بە ئاماژە کردن لەو کاروبارە غەیبی یانە ی دنیا بدۆیت کە لە پاشەپۆژدا بە ئاشکرا بۆ هەموان دەردە کەوێهە.. دەرگایە کیش بۆ عەقل دە کاتەوێهە کە بە ئەندازە ی سەلماندن ی بەلگەکانی بیست..

دەنا گەر قورئانی پیرۆز ئەو شتانە ی بێ پەردە و راستەوخو باس بکرایە، ئەوا "حیکمەتی تەکلێف" نە دەما و، ئەو شتانەش دەبوون بە ئاسایی و بەدیی، وەک ئەوێهە بە ئاشکرا لە ئاسماندا بە ئەستێرەکان "لا إله إلا الله" بنووسرایە! چونکە ئەو کاتە خەلکی، بیانویستایە و نەیانویستایە، ناچار دەبوون تەسیدی بکەن!

دیاره ئەو کاتەش هیچ پێشپەڕکی و تاقیکردنەووەیەک و، ئنجا هیچ لێک جیاکردنەووەیەک لە گۆڕێدا نەدەبوو، پاشان ئەو رۆحە زمانەیی که چەشنی خەلووزن، لە رۆحیانەتە بەنرخە ئەلماس ئاساکان جیا نەدەکرانەووە^(۱).

بە پوختی:

قورئانی پەرۆز دانایە؛ هەموو شتێک پلە و پایەیی خۆی بۆ دادەنێت و، لە پێش هەزار و سێ سەد و پەنج سالی و، لە پێش پەردەیی غەیبەووە ئەو بەروبوومانەیی پێشکەوتنی شارستانییتی مەزفۆی - که بە تاریکایی ئایندە داپۆشرا بوون - زۆر باشتر و پوونتر یینیووە لەوێ که ئیستا خوێمان دەیانبینین.

کەواتە قورئانی پەرۆز گوفتاری کەسێکە کە لە یەک کاتدا سەرچەم زەمانەکان و کاروبار و شتانی ناویشیان پێکەووە دەبینێت.

ئەمە بریسکانهوویی ئیعجازی قورئان بوو، کە بە پرووی موعجیزاتی پێغەمبەرانهووە - دروودیان لە سەر بێت - دەدرەوشایەووە.

اللهم فَهَمْنَا أَسْرَارَ الْقُرْآنِ وَوَقَفْنَا لخدمته فِي كُلِّ آن وَزَمَان.

﴿سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ﴾.

﴿رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا﴾.

اللهم صلِّ وسلِّم وبارك وكرِّم على سيدنا ومولانا محمد، عبدك ونبيك ورسولك النبي الأمي وعلى آله وأصحابه وأزواجه وذرياتهم، وعلى النبيين والمرسلين والملائكة المقربين والأولياء والصالحين، أفضل صلاة وأزكى سلام وأتمى بركات، بعدد سور القرآن وآياته وحروفه وكلماته ومعانيه وإشاراته ورموزه ودلالاته، واغفر لنا وارحمنا والطف بنا يا إلهنا يا خالقنا بكل صلاة منها، برحمتك يا أرحم الراحمين.

والحمد لله رب العالمين. آمين.

(۱) ئەو کاتە ئەبوو جەهلی لەعەنتی و ئەبووبە کری صیددیق - خوای لێ پازی بێت - لە یەک ئاستدا دەدرەکووتن و تەکلێف لە گۆڕێدا نەدەما. (دانەر)

پاشکۆی چوارهم

وتهی دوازدههم

بسم الله الرحمن الرحيم

﴿وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا﴾ (البقرة: ۲۶۹)

(نهم و تهیه ناماژه بۆ بهر اوردینکی ورد ده کات، له نیوان حیکمتهی پیرۆزی قورئان و حیکمتهی لهسهله دا. ههروهک ناماژه بۆ کورته و پوخته په کی په وهردهی حیکمتهی قورئانی پیرۆزیش ده کات، که چۆن مرۆف له ژبانی خوێی و کۆمه لایه تیدا، به په وهردهی خوێ پیده گه یه نیت. جگه له وهی که ناماژه شی تیدا به بۆ بهرزی و بلندی و گه وهی قورئانی پیرۆز به سه ر هه موو فه رمایشکی خوا وه ند و سه رجهم قسه و گو فاره کاند. واته نهم و تهیه چوار بنچینه ی له خو گرتوه).

□ بنچینه ی یه کهم:

له پوانگه ی ئەم چیرۆکه ی خواره وه سه یری جیاوازی به کانی نیوان حیکمته ی قورئان و حیکمته ی زانسته کان بکه:

فه رمان په وایه کی ناودار و خاوه ن ته قوا، وستی قورئانی پیرۆز به شیوه یه ک بنووسینه وه که شایانی پیرۆزی و اتا بهرزه کانی بێت و، له گه ل ئیعه جازه ناوازه که یدا، که له وشه کانیدا هه یه، گو نجاو بێت. که واته وستی بهرگینکی قه شه نگي بى وینه ی واکاته بهر قورئان که له گه ل ئیعه جازه که یدا بگو نجی.

به م جوړه، ئەم فه رمان په واهونه رمه ند و نه خش و نیگار کیشه لیها توه ده ستی به نووسینه وه ی قورئان کرد، نووسینیکی تابلی سه رسو و په ینه ر، به جوړینکی واکه له هه موو جوړه گه وه ره به نر خه کان و به رده گرانه ها کانی تیدا به کاره ینا، تا کو به مه ناماژه بۆ جوړاو جوړی راستی به بهرزه کانی قورئان بکات..

ئەو ھەبوو ھەندى ئى لە پىتە بەر جەستە کانی ئەو قورئانەى بە ئەلماس و زىمىر ووت و، ھەندىكى تىرى بە مروارى و مەرجان و، بە شىكى تىرى بە گەو ھەر و ياقووت و، جۆرىكى تىرى بە زىر و زىو نووسى يەو. ھەتا ئەو ھەندە جوانى پى بەخشى كە سەرنج پاكىشىت و ھەر كەس بىبىنىت چ خویندەوار و چ نەخویندەوار، سەرى سوور بىبىنىت و، ھەموان لە بەردەم ئەم نووسىنە بى ھاوتايەدا بە سەرسوورپمان و سەرسامى يەو پادەوستان، بە تايپەت عەودالانى "پاستى" كە لە ھەموان زياتر بە سەرسوورپمان و سەرسامى يەو سەپریان دە کرد، چونكە دەیانزانی ئەم جوانى يە سەرنج پاكىشە، جوانى ناوەرۆكە كانی دەردەپرنت كە لەو پەرى تام و چىژ و درەخشانیدا.

پاشان ئەم فەرمانپەر و گەورە، ئەو قورئانەى - كە تابلانى جوان نووسراو ھەو - خستە بەردەست فەیلەسووفىكى بىانى و، زانایەكى مۇسلمان. ئىجا فەرمانى پى دان و وتى:

(ھەرىكەتان لە بارەى حىكمەتى ئەم قورئانەو كىيىك بنووسىت). ئامازەى بۆ ئەو ھەش كەرد كە ئەمە تاقىكردنەو، لە ئەنجامدا خەلاتى بەرھەمە باشە كەيان دەكات. فەیلەسووفە كە كىيىكى نووسى و، زانا مۇسلمانە كەش كىيىك.

كىيىكى فەیلەسووفە كە تەنھا باسى نەخش و نىگار و جوانى پىتە كان و، پەيوەندىيان بە يە كترەو و، بارودۆخ و، تايپەتكارى و سىفەتى ھەرىكەيانى دە كەرد. ئىتر لە كىيىكەيدا بە ھىچ جۆرى خۆى لە قەرەى و اتاكانى ئەو قورئانە گەورە نەدا بوو.

چونكە دانەرە كەى ھىچ شتىكى لە بارەى زمانى عەرەبى يەو نەدەزانی، تەنانت ھەر نەشىدەزانی كە ئەو قورئانە بى وینە يە كىيىكى گەورەى ئەوتۆيە كە پىتە كانى و اتا بەرزە كانى پادە گەيەنن. بەلكو ھەموو پوانىيىكى خۆى تەنھا ئاراستەى جوانى يە ناوازە و بى وینە كەى پىتە كان كەرد بوو. لە گەل ئەمەشدا، ئەم دانەرە ئەندازيارىكى لىھاتوو و، وینە كىشىكى ھونەر مەندو، كىميا گەرىكى لىزان و، زەرەنگەرىكى ئازا بوو، كىيىكەشى بە پىنى ئەو ھونەر و زانستانە دانابوو كە شارەزایى تەواى تىپاندا ھەبوو.

بەلام زانا مۇسلمانە كە، ھەر كە چاوى بەو نووسىنە جوان و ناوازە يە كەوت، يە كسەر زانىى ئەو قورئانى پىروزی پر لە گەنجىنەى حىكمەتە. ئىتر گونى بە زرق و برقە روالەتى يە كەى نەدا و بە ھىچ جۆرىك خۆى بە نەخش و نىگارى پىتە جوانە كانى

سەرقال نه کرد، وه کو فهيله سووفه که. به لکو هم زانا موسلمانهای که تامه زرۆی "راستی" یه، یه کسهر پووی کرده ئه و شتانهی که به ملیۆنان جاریش بهرتر و به نرختر و به سوودتر و جوانتر له وهی که فهيله سووفه که خۆی پێپانه وه سەرقال کردبوو. ئه وه بوو به وردی که وه ته لیکۆلینه وهی ئه و "راستی" و، نهیتهی به بهرز و ورد و بێ وینه و جوانانهی که له دوو توپی ئه و نه خش و نیگاره جوانانه دان. بهم جزره، تهفسیریکی تاکو بلتی به نرخی بۆ هم قورئانه خاوهن دانایی و پیروژه، نووسی.

ئجها هه ریه که له دوا نه نوو سینه کهی خۆی خسته بهرده ست فه رمانپه و اه گه وه که. فه رمانپه و اه له پێشدا دانراوی فهيله سووفه کهی وه رگرت و به وردی ته ماشای کرد، بینی ئه م مرقفه له خۆرازی و سروشت په رسته، ته نانه ت یه که دانه حیکه مه تی راسته قینهی نه نوو سیوه! هه رچه ندهش درێغی نه کردووه و چیی له توانادا بووه به کاری هیناوه، چونکه هه یج کام له و اتا کانی تینه گه یشتووه، به لکو له وانه یه سه ریشی لێ تیکچوو بیت.

جا له بهر ئه وهی ئه و فهيله سووفه لای و ابو ئه م قورئانه ته نها بریتی یه له و نه خش و نیگاره جوان و بێ وینه و، بایه خی به و اتا به رزه کانی نه دا، ئه و اه به م کاره ی ئه وهی ده بری که هه یج پێزیکی له و قورئانه نه ناوه و له راستیدا مافی خۆی نه داوه تی.. له بهر ئه وه، فه رمانپه و اه دانا که دانراوی ئه و فهيله سووفه ی وه رنه گرت و دا به وه به سه رو چا ویدا و له کۆره کهی خۆی ده ری کرد.

پاشان دانراوی زانا موسلمان له لیکۆله وه ورده کاره کهی هه لگرت و سه بری کرد. بینی تهفسیریکی تابلتی بهرز و به نرخه. له بهر ئه وه پیروزیایی لێ کرد و پێزی له کاره کهی ناو، وتی: حیکه مه تی راسته قینه ئه مه یه و، له راستیدا ناوی "دانا" و "زانا" ده بی ته نها له خاوه نی ئه م کتێبه بنریت، نه که ئه وی تر. چونکه ئه وی تر ته نها هونه رمه ندیکی لێ زانه و، له ده ره وه ی باز نه ی ئه و شتانه ی ده یانزانیته هه رچی بلیت، له سنووری خۆی ده رده چیت.

له پاش ئه مه، فه رمانپه و اه پا دا شتی باشی زانا کهی دا به وه و، فه رمانی ده ر کرد که له بهرام بهر هه ر پیتیکی ئه و کتێبه ی دا ینا وه "ده" لیره ی زێرینی خه لات بکریته.

برای بهرینم!

ئه گەر له هه‌موو لایه‌نه‌کانی ئهم چیرۆ که تینگه‌یشتوویت، ئه‌وا فهرموو سه‌یری پرووه راسته‌قینه‌که‌ی بکه:

ئه‌و قورئانه‌ جوان و رازاوه‌یه، ئهم گه‌ردوونه‌ بێ وینه و ناوازه‌یه‌یه و، مه‌به‌ست له‌و فهرمانپه‌وا گه‌وره و به‌هیه‌تمش، فهرمانپه‌وای ئه‌زهل و ئه‌به‌ده که خوای گه‌وره‌یه..
ئه‌و دوو پیاوه‌یش: بیانی‌یه‌که‌یان بریتی‌یه‌ له‌ زانستی فه‌لسه‌فه و دانایانی ئه‌و پینگایه..
ئه‌وی تریشیان قورئان و قوتابیانی قورئان..

به‌لێ، قورئانی پیروژ (واته ئه‌و قورئانه‌ی که ده‌خویندریته‌وه) به‌رزترین و گه‌وره‌ترین ته‌فسیر و په‌وانترین و پروونترین ته‌رجومانی ئهم گه‌ردوونه‌ بێ وینه‌یه‌یه، که ئه‌ویش (واته گه‌ردوون) خۆی له‌ خۆیدا قورئانیکی تری به‌رجه‌سته و (بهره‌وه‌)ه.

به‌لێ، ته‌نها ئه‌و قورئانه‌ پر له‌ حیکمه‌ته‌یه که جینی و ئاده‌میزاد پێنمایی ده‌کات بۆ ئه‌و ئایه‌ته گه‌ردوونی‌یانه‌ی که قه‌له‌می توانستی خواوه‌ند له‌سه‌ر لاپه‌ره‌کانی گه‌ردوونی فراوان و له‌سه‌ر په‌ره‌ی کات و سه‌رده‌مه‌کاندا نووسییوی و، هه‌ر ته‌نها قورئانه‌ که له‌ پروانگی "واتای حه‌رفی" یه‌وه ده‌روانیتیه بوونه‌وه‌ران، که هه‌ریه‌که‌یان پیتیکی پر له‌ واتان. واته له‌و گۆشه‌یه‌وه ته‌ماشای بوونه‌وه‌ران ده‌کات که ده‌ری ده‌خات ئهم بوونه‌وه‌رانه به‌لگه‌ن له‌سه‌ر به‌دییه‌نه‌ری مه‌زنی خۆیان، جا که له‌م گۆشه‌یه‌وه سه‌یری کردن، ده‌لێت:

(چه‌نده جوان و په‌رنگین به‌دی هێتاون و، چه‌نده به‌ جوانی و پروونی ده‌بن به‌ به‌لگه له‌سه‌ر به‌دییه‌نه‌ری خۆیان).

به‌م جۆره، قورئانی پیروژ جوانیی راسته‌قینه‌ی بوونه‌وه‌ران ده‌ده‌خات.
به‌لام ئه‌وه‌ی پێی ده‌لێن "زانستی حیکمه‌ت" که فه‌لسه‌فه‌یه، ئه‌وا له‌ سه‌رنجدانی ئارایشته‌کاری پیته‌کانی بوونه‌وه‌راندانۆم بووه و، ئه‌وه‌نده له‌ به‌رده‌م په‌یوه‌ندی‌یه‌کانی نێوان ئهم پیتانه‌دا سه‌رسام ماوه که ئاگای له‌ ناوه‌رۆک و حه‌قیقه‌ته‌ نه‌ماوه و لیبیان دوور که‌وتوووه‌ته‌وه و پێی ون کردوووه!

چونکه کاتی که ده‌بوو سه‌یری بوونه‌وه‌رانی واکه‌رایه که هه‌ریه‌که‌یان پیتیکن و به‌لگه‌ن له‌سه‌ر نووسه‌ره‌که‌یان، که چی وای نه‌کرد، به‌لکو به‌ "واتای ئیسمی" سه‌یری کردن. ئه‌مه‌ش ئه‌وه ده‌گه‌یه‌نێت که گوایا بوونه‌وه‌ران دارای واتای سه‌ربه‌خۆن و، له‌م

روانگه يمه وه له باره يانه وه ده دوت و، له بريي ئه وه ي بلت: "چهنده جوان به دي هتراه" ده لت: "چهنده جوانه"!

بهم وتهميش جواني راسته قينه له وشته داده مالت كه باسي ده كات، بهم كاره شي، كه گيرانه وه ي جواني شتانه بۆ خودي خويان، له رتزي هه موو بوونه وهران داده گريت و، وايان لي ده كات كه هه هه موويان له قيامه تدا سكالاي له ده ست بكه ن.

به لي، ئه و فلسفه يه ي كه وا بهم چه شنه مولخيدانه يه بير ده كاته وه، له راستيدا ورينه و چاوبه ستكي ئه وتزيه كه هيج بناغه يه كي راستي ني يه و، بريتي يه له بي نرخ كردني هه موو بوونه وهران به گشتي.

□ بنچينه ي دووهم:

بۆ ئه وه ي بگه ينه راده ي جياوازي يه كاني نيوان ئه و په روه رده په وشتي يانه ي كه قورئاني پيرۆز قوتابي يه كاني خۆي له سه ر په روه رده ده كات و، ئه و وانه يش كه حيكمه تي فلسفه به شوينكه وتواني خۆي ده لته وه، وا به راوردك له نيوان هه ردوو كياندا ساز ده كين:

ده بينين: قوتابي يه دلسوزه كه ي فلسفه فيرعه ونيكه بۆ خۆي، به لام فيرعه ونيكي زه ليله! چونكه له پناوي به رژه وه نديي خويدا بي نرخ ترين شت ده په رستي و هه ر شتيك سوودي ي بگه يه نيئ ده يكات به په رستراي خۆي!

پاشان ئه و قوتابي يه سه رسه خته ي فلسفه هه ميشه له عيئادي و سه رپنچيدايه، به لام سه ريئجي كاريكي هه ژاره! چونكه له پناوي ئه وه ي له زه تيكي ده ست بكه وئت، به وپه ري زه ليلي رازي ده نيئ.. هه روه ها تابلتي عيئادي ده كات، به لام له گه ل ئه وه شدا گه لي بي نرخه! چونكه زه ليلي و ملكه جي بۆ كه سانك قبوول ده كات كه وهك شه يتان وان، ته نانه ت قاچيشيان ماچ ده كات!

پاشان ئه و قوتابي يه مولخيده ي فلسفه، مروفئكي له خۆبايي و خۆبه زل زانه، به لام خۆبه زل زانيكي وا كه ئه وپه ري كۆله واري له خويدا شك ده بات، چونكه له دلي خويدا هيج كه سيك شك نابات پشتي ي بيه ستيت و پالي پؤه بدات.

پاشان ئه و قوتابي يه ي فلسفه هه له په رسته و، ته نها به دواي به رژه وه نديي خويدا ده گه ريت و، جگه له خۆي كهس نايينيئ و، ئه وپه ري ليپران و ئاواتي ئه وه يه كه

ئارەزووہ کانی "نفس و سک و فرج"ی دابین بکات. ئنجا لەمەشدا فیلبازە، چونکە لەناو بەرژووەندیی نەتووەدا بە شوێن بەرژووەندییە تایبەتی یەکانی خۆیدا دەگەرێت! بەلام قوتابی دلسۆزی قورئان: بەندە (واتە بەندەى خوا) بەلام بەندەى کى تابى سەر بەرزە، بۆ گەورەترین بەدیھێنراویش سەرى دانانەوینیت و زەلیلە قبوڵ ناکات. پاشان قوتابی یەکی لەخۆبۆردە و نەرمونیانە، بەلام جگە لە بەدیھێنەرى گەورەى خۆى و فەرمانەکانى، هیچ کاتێک بە ویستی خۆى، لە بەردەم هیچ کەس و هیچ شتێکدا خۆى زەلیل و ڕسوا ناکات و سەرى بۆ دانانەوینیت. پاشان قوتابی یەکی ھەزار و لاوازە و، دلتیاشە لە ھەزاری و لاوازی خۆى. بەلام لە بەرامبەر ھەموو شتیکەو - جگە لە خوا - دەوتەمەندە و، دلتیایە کە خواوەنە سەخواوەنمەندە کە لە قیامەتدا گەنجینەى ھەمیشەى لە بن نەھاتووی بۆ پاشە کووت کردووە..

ئنجایەم قوتابی یەى قورئان بە ھیزە! چونکە پالتى بە ھیزە ڕەھا و بى سنوورە کەى خواى گەورەى خۆیەو داو و پشتى بى بەستووە. پاشان ھەر کارێک ئەنجام بدات، تەنھا لە پىناوى ڕەزامەندیی خوادا دەیکات. تەنانت کاتى ھەول بۆ پىنگەیشن و بلاو کردنەوێ چاکە و ڕەوشتەرزى دەدات، ئەوا تەنھا لە بازەى ڕەزامەندییەکانى خوادا ئەم ھەول و تەقەلایە دەدات. بەم چەشنە و، ئەنجامى بەراوردی نىوان قوتابیانی ئەم دوو حیکمەتەو، لەو دوو جۆرە ڕەوڕەدە تێدەگەیت کە ئەم دوو حیکمەتە قوتابیانی خۆیانى لەسەر ڕەوڕەدە دەکەن.

□ بنچینەى سى ھەم:

ئنجایەم ڕەوڕەدەیش کە حیکمەتى فەلسەفە و حیکمەتى قورئان بە کۆمەلگای مەرووفى دەبەخشن، بەم جۆرەى خواوەوێ:

حیکمەتى فەلسەفە لە ژيانى کۆمەلایەتیدا "ھیز" بە خالى پشت پى بەستن دادەنیت و.. لە ھەموو شتێکدا "سوود"ى مەبەستە و.. "مشتومر" دەکات بە دەستوورى ژيان و.. "پەگەز ڕەستى" و "قەومییەتى سەلبى" دەکات بە پەيوەست و پەيوەندى دەرى نىوان کۆمەلانى مەرووف.

ئنجا بهروبومى ئەم حىكمەتەى فەلسەفەش برىتى بە لە: تىر كردنى ئەو حەز و خواست و ئارەزوو پەنھانانەى كە زياتر ئارەزووى "دەروون" دەرووژىن و پەتى پى دەبچرەن و بە تەواوى بەرەلای دەكەن.

شتىكى ئاشكرائىشە كە "هیز" ئەنجامە كەى: "لەسنوور دەرچوون" دەيىت و.. "سوود" یش "پالپالین" ى لى پەيدا دەيىت، چونكە بەشى دابىن كردنى پىداويستى و ئارەزوو كانى ھەموان ناكات و.. "مشتومر" یش زۆرانكارى لى دەوەشیتەو و.. "پەگەز پەرسى" ش "لەسنوور دەرچوون" ى لى پەيدا دەيىت و، بەم چەشنە پەگەزايەتى بە كە گەشە دەكات و بە ھەللوو شىنى پەكتر پەرە دەسنىت و لەسەر حسابى پەگەزە كانى تر فراوان دەيىت!

ئالیرەو ە بۆمان دەردە كەوئىت كە بۆچى بەختەو ەرى لە گەروى مرۇفایەتى سەندراو تەو و لەبەرى دامالراو ە؟ ھۆكەى تەنھا ھەلپە و پاكردنە بە دواى ئەم حىكمەتەى فەلسەفەدا!

بەلام حىكمەتى قورئانى پىروژ، لە برىى ھیز "حەق" دادەنئىت بە خالى پشت پى بەستن و.. لە برىى سوود "پەزامەندىى خواى گەورە" دەكات بە ئامانج و مەبەست و.. لە جىياتىى مشتومر "يارمەتى و ھاوکارى" دەكات بە دەستوور و بناغە لە ژياندا و.. لە برىى پەگەز پەرسى و قومىيەتى سەلبىش دەست بە "ئايىن و نىشتەمان و پىشە" وە دەگريئ، تاكو بيانكات بە پەيوەندىدەرى نىوان كۆمەلان.

ئنجا سنووردانان بۆ دەستدرىژى و لەسنوور دەرچوونە كانى "دەروون" و.. ھاندانى "گيان" بۆ روژىشتن و پەرواز بوون بەرەو كار و ئاقار و ئامانجە بلندەكان و.. دابىن كردنى ھەستە بەرزە كانى "گيان"، دەكات بە مەبەستى گەورە و ئامانجى گشتىى خۆى، تاكو مرۇف بەرەو كەمال و پەوشتە بەرزە كانى ببات و سەرى بخت. چونكە:

ئەنجامى "حەق"، "يەكگرتن" ە و.. ھى "پەوشت بەرزى" ش "پشتگىرى" بە و.. دەستوورى "يارمەتى و ھاوکارى"، "فەركەوتنى بەكتر" ى لى دەوەشیتەو و.. "ئايىن" یش "برايتى و پشتگىرى" بەكترى لى پەيدا دەيىت و.. ئنجا "لەغاو كردنى نەفس و ھەلپە كارى بە كانى" و، "سەربەست كردنى گيان و ھاندانى بەرەو كەمال"، ھەموو ئەمانە دەبن بەھزى "بەختەو ەرى ھەردوو دىناى مرۇف"!

□ بىنچىنەى چوارەم:

ئەگەر دەتەۋىت تىنگەيت لەۋەى كە چۇن قورئانى پىرۇز بەسەر ھەموو تە و
فەرمايشتە كانى ترى خۋاى گەۋرە و ھەموو گوفتارىڭدا بىلدىترە و، دەتەۋىت بىزائىت
چۇن لە ھەموو تەيەك بەرزترە، ئەۋا بە وردى سەرنجى ئەم دوو ئومونەپەى خۋارەۋە بدە:
نمورونەى يەكەم:

پادشا دوو جۇر گوفتار و فەرمايشتى ھەپە:

يەكەمىيان: گوفتارىڭكى تايەتتى يەكە بەھۋى تەلەفۇنىڭكى تايەتتى يەۋە لە گەل يە كىڭ
لە ھارۋولاتياندا سەبارەت بە كارىڭكى ھەندەكى و ئىشكىكى تايەتتى خۇيەۋە، دەپكات.
ئەۋى تىريان: قەسە كەردنە بە ناۋى پادشايتى پىر شىكۋى خۇى و بە ناۋىشائى
خەلافەتتى گەۋرە و بە چۇنىتتى فەرمانپەرۋاىي گىشتى و بە مەبەستى بىلاۋ كەردنەۋەى
فەرمانە پادشايتە كانى لە ھەموو لايە كدا. واتە ئەم يەكەيان گوفتارىڭكە لە گەل كەسىڭ لە
نۇرراۋانى خۇى يان يە كىڭ لە فەرمانبەرە گەۋرە كانىدا. كەۋاتە ئەم گوفتارە سەبارەت
بە شتىڭكى گەۋرەيە و، پەيۋەندىشى بە ھەموانەۋەيە.

نمورونەى دوۋەم:

پىاۋىڭ ئاۋىنەپەكى بە دەستەۋەيە و پوۋە "خۇر" پايگىرتوۋە. دىبارە ئاۋىنەكە بە
ئەندازەى گەۋرە و بچوۋكىسى خۇى پوۋناكى يەكە ۋەردەگىرت كە ھەر ھەۋىت
رەنگە كانى شەبەنگى خۇرى تىداپە. كەۋاتە ئەم پىاۋە بەپىي ئەندازەى ئەۋ ئاۋىنەپە سوۋد
لە خۇر ۋەردەگىرت، ۋەك ئەۋەى پوۋناكىي ئاۋىنەكەى ئاراستەى ژوۋرە تارىكەكەى
ياخود "شەتلىگا" تايەتتى و بچوۋكە سەرگىراۋەكەى خۇى بىكات. ئەۋەندە ھەپە ئەۋ
سوۋدەى كە لە خۇرەۋە ۋەرى دەگىرت سوۋدىڭكى كەمە، چۈنكە تەنھا بەپىي تواناى
ئاۋىنەكەى سوۋد لە پوۋناكىي خۇر ۋەردەگىرت، نەك بە ئەندازەى گەۋرەيى خۇر.

لە ھەمان كاتدا پىاۋىڭكى ترواز لە ئاۋىنە دەھىنەت و، راستەوخۇر پوۋ دەكاتە خۇر و
سەپرى شىۋە و گەۋرەيى خۇر دەكات، ئىنجا دەپرواتە سەرچىاپەكى بەرز و بىلد و
سەپرى درەۋشانەۋەى دەستەلدارىيى فراۋان و شىكۋەندىيى خۇر دەكات و بىي پەردە
پوۋەپروۋى پادەۋەستىت..

پاشان دەگەپتەۋە لە خانوۋە بچوۋك و "شەتلىگا" سەرگىراۋە تايەتتى يەكەى خۇپىدا
چەند كىلاۋرۇز نەپەكى فراۋان پوۋە خۇر دەكاتەۋە و، بەم پىي يەپىڭكە دەۋزىتەۋە بۇ

سوودوهر گرتن لهو خۆره‌ی که لهو جیگا به‌رز و بلندە‌ی ئاسماندا به. ئنجا ئەم پیاوه له‌ گەل خۆر و پرووناکی به‌ که‌یدا - به‌ زمانی حال - ئەم وتووێژه سوپاسگوزاری یانه‌ به‌ ده‌کات:

(ئە‌ی ئەو خۆره‌ی که له‌ سه‌ر ته‌ختی جوانیی جیهاندا دانیشتی و ئی‌ ئە‌ی گوتی گه‌شاوه‌ی پرووی ئاسمان! ئە‌ی ئەو خۆره‌ی که جوانی و پرووناکی به‌ زه‌وی و، خه‌نده و شادیت به‌ گولان به‌ خشیوه! هه‌روه‌ک گه‌رمی و پرووناکی به‌ گشت لایه‌کی جیهاندا ب‌لاو کردووه‌ته‌وه، مال و شه‌تلگا به‌جوو که‌ی منیشت به‌ سه‌ر کردووه و له‌ گه‌رمی و پرووناکیی خۆت ب‌ی به‌ خشیون).

ئە‌م پیاوه ده‌توانیت، به‌ زمانی حال، ئە‌م چه‌شنه‌ گفتوگۆ به‌ له‌ گەل خۆردا ب‌کات، به‌ لام‌ خاوه‌نی ئاوینه‌ که ناتوانیت به‌م شیوازه ئە‌م گفتوگۆ به‌ی له‌ گەلدا ب‌کات، چونکه‌ شۆینه‌واری پرووناکیی خۆر به‌ پێی سنووری ئاوینه‌ که‌ی ده‌بیت و به‌ ئە‌ندازه‌ی توانای ئە‌و ئاوینه‌ به‌ پرووناکیی ده‌ست ده‌ که‌ویت.

ئنجا - دوا‌ی ئە‌مه - وه‌ره له‌ روانگه‌ی ئە‌م دوو غوونه‌یه‌وه ته‌ماشای قورئانی پ‌یروژ ب‌که، با هه‌ست به‌ ئی‌عجازه‌ بلند و پایه‌داره‌ که‌ی ب‌که‌یت. به‌لێ، قورئانی پ‌یروژ ده‌فه‌رموئ:

﴿وَلَوْ أَنَّ مَا فِي الْأَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ أَقْلَامٌ وَالْبَحْرُ يَمْدُهِ مِنْ بَعْدِهِ سَبْعَةُ أَبْحُرٍ مَا نَفِدَتْ كَلِمَاتُ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾ (لقمان: ۲۷).

به‌ خشیینی پ‌له‌ی هه‌ره به‌رز به‌ قورئانی پ‌یروژ له‌ نیوان هه‌موو ته‌ له‌ سنوور به‌ ده‌ره‌ کاندای ده‌ گه‌رپه‌ته‌وه ب‌و ئە‌وه‌ی که قورئانی پ‌یروژ له‌ عه‌رشه‌ی ئە‌عه‌زه‌م و، له‌ ئی‌سمی ئە‌عه‌زه‌م و، له‌ پ‌له‌ی هه‌ره گه‌وره‌ی هه‌موو به‌ کێک له‌ ناوه‌ جوانه‌ کانی خوا‌ی گه‌وره‌وه، نازل بووه. که‌واته قورئانی پ‌یروژ به‌ریتی به‌ له‌:

"فه‌رمانی خوا‌ی گه‌وره" به‌و سیفه‌ته‌ی که خوا‌ی گه‌وره "خوا‌ی هه‌موو بوونه‌وه‌رانه" و..

"فه‌رمایشتی ئە‌و" به‌و سیفه‌ته‌ی که "به‌دیپه‌نه‌ری زه‌وی و ئاسمانه‌ کانه" و..

"فه‌رمووده‌ی به‌رزی ئە‌و" به‌و سیفه‌ته‌ی که په‌روه‌ردگاری په‌ه‌ایه له‌ بوونه‌وه‌ردا و..

"فه‌رمایشتی ئە‌زه‌لیی ئە‌و" که به‌ ناوی پادشایه‌تی و ده‌سته‌لاتداری هه‌مه‌لایه‌نه و مه‌زنه‌وه فه‌رموویه‌تی و..

"تۆماری رېزلىناني خواوهندی میهره بان" ه که لهو بهزه ییه فراوانه وه ههلقولاه وه که هه موو شتیکی گرتوه ته وه ..

"کۆمه له نامه یه کی پروهره دگاریانه" ی ئه وتۆیه که مه زنیی خوا به تیی ئه و پروو ده که نه وه، چونکه له سه ره تای هه ندئ له م نامانه دا چه ند هیما و په رله یه ک به کار هینرا وه که ئه مه ده گه یه نن ..

ههروه ها ئه و کتێبه پیروژه یه که دانایی لئ ده بارئت .
له بهر ئه م هه موو نه ینی یانه یه که ناوینکی شایانی خۆی لئ نرا وه، ئه وه تا پنی ده وترئت: "کلام الله"، واته گوشتار و فره مایشتی خوا!
به لام فره مووده کانی تری خوا وه ند به شیکیان به بایه خ پندانیکی تایه تی و، به ناویشانیکی هه نده کی و، دره وشانه وه یه کی هه نده کیی ناوینکی تایه تی و، پروهره دگاریتی یه کی تایه تی و، ده سته لاتینکی تایه تی و میهره بانی یه کی تایه تی یه وه، ههلقولان.

که واته به ینی "تایه تی" و "هه نده کیتی" ی ئه م فره موودانه، پله کانیا ن جیاواز ده بن. زۆربه ی ئیلهامه کان له م به شن، به لام له نیوان خۆیا ندا پله کانیا ن تابلینی جیا جیا یه .
بۆ غوونه: ئاسایی ترین و هه نده کی ترینی ئیلهامه کان هی ئازهل و زینه وه رانه، پاشان هی خه لکی عوام، ئنجا هی زۆربه ی مه لاتیکه ته کان، ئنجا ئیلهامی ئه ولیا کان، پاشان ئیلهامی گه و ره مه لاتیکه تانی خوا وه نده .

له م نه ینی یه وه یه که هه ندئ جار له وه لی یه ک ده بیستیت ده لئت:
"حدثني قلبي عن ربي". واته: (دلم له خوا ی پروهره دگار مه وه بۆی گیرامه وه ..) واته به و ته له فۆنه ی که له دلیدا هه یه، به بی بوونی هیچ هۆ کارنک له مه لاتیکه تان ..
که چی لئی نایستیت بلئت: "پروهره دگاری جیهانیا ن بۆی گیرامه وه".
یان ده لئت: "دلم عه رش و ئاوینه یه که بۆ دره وشانه وه کانی پروهره دگارم" ..
که چی نالئت: "عه رشی پروهره دگاری جیهانیا ن" ..

چونکه به ینی لینه اتوویی و توانای خۆی و به هه لدانه وه ی نزیکه ی حه فتا هه زار په رده، ده توانئت به شینکی له گوشتارینکی پروهره دگاری خۆی ده ست بکه وئت .
به ئی، به ئه ندازه ی به رزیی گوشتارینکی پادشا که له روانگه ی پادشایه تی یه که یه وه کردییتی، به سه ر گوشتارینکی تری خۆی که له گه ل یه کێک له هاوولاتیانیدا

دهيکات .. به گوڼړه‌ی زوږیې ته سووډه‌ی که راسته‌وخو له پرووناکیی خوږی ناوچه‌رگه‌ی ئاسمان وهرده‌گیریت، له چاو ته‌و پرووناکی‌یه‌ی که له تاوینه‌که‌دا دره‌و شایه‌وه ..

بهم ته‌ندازه‌یه، ده‌توانین ټیځه‌مین له به‌رزېی قورئان به‌سر هم‌وو گوښار و فەرمووډه‌کانی تری خواوه‌ند و کتیبه‌ ئاسمانی‌یه‌کانی تردا.

که‌واته هم‌وو کتیب و صوحوفه‌ ئاسمانی‌یه‌کان له دوا‌ی قورئانه‌وه دین و له پله‌ی دووهم‌مدان و، همره‌که‌یان پله و پایه‌ی بلندی خو‌ی هیه و به‌شیک‌ی له‌و نه‌پنی و به‌رزې‌یه‌تیدا‌یه. خو ته‌گه‌ر هرچی و ته‌ی پڼکوپڼک و جوانی به‌ره‌ی جیننی و ئاده‌میزاد هه‌ن - که له قورئان وهرنه‌گیرابن - کؤ بینه‌وه، ته‌وا همرگیز ناتوانن نزیکی ته‌و پله‌یه بینه‌وه و بگه‌نه ته‌و ئاسته‌ی که بین به‌ هاوچه‌شنی قورئانی پیروژ.

جا ته‌گه‌ر ده‌توینت شتیک ټیځه‌میت له‌وه‌ی که قورئانی پیروژ له "ئیسمی ته‌عزه‌م" و له پله‌ی هره‌ گه‌وره‌ی هم‌وو به‌کڼک له ناوه‌ جوانه‌کانی خوا‌ی گه‌وره‌وه نازل بووه، ته‌وا سه‌رنجی "آیه‌ الکرسې" و ته‌م ئایه‌ته پیروژانه‌ی خواره‌وه بده و، به وردی بیر له واتا گشتی و به‌رزه‌کانیان بکه‌ره‌وه:

﴿وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ﴾ (الأنعام: ۵۹).

﴿قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكُ الْمُلْكِ﴾ (آل عمران: ۲۶).

﴿يَغْشَى اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حُنُفًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالتَّجُومَ مَسْخَرَاتٍ بِأَمْرِهِ﴾ (الأعراف: ۵۴).

﴿يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكَ وَيَا سَمَاءُ أَقْلَعِي﴾ (هود: ۴۴).

﴿تَسْبَحُ لَهُ السَّمَوَاتُ السَّبْعُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ﴾ (الإسراء: ۴۴).

﴿مَا خَلَقْكُمْ وَلَا بَعَثْكُمْ إِلَّا كَتَفْسٍ وَاحِدَةٍ﴾ (لقمان: ۲۸).

﴿إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ﴾ (الأحزاب: ۷۲).

﴿يَوْمَ نَطْوِي السَّمَاءَ كَطَيِّ السِّجْلِ لِلْكِتَابِ﴾ (الأنبياء: ۱۰۴).

﴿وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ﴾ (الزمر: ۶۷).

﴿لَوْ أَنزَلْنَا هَذَا الْقُرْآنَ عَلَى جَبَلٍ لَّرَأَيْتَهُ...﴾ (الحشر: ۲۱).

هه‌روه‌ها ئایه‌ته‌کانی تری هاوچه‌شنیان.

پاشان به وردی سهرنج لهو سووره تانه بده که به ﴿الحمد لله﴾ و ﴿تسبیح...﴾ دهست پنده کهن، تاکو تیشکی ئەم نهینی به گه وره به بینیت..

پاشان سهیری ئەو سووره تانه بکه که به ﴿الم﴾ و ﴿الر﴾ و ﴿حم﴾ دهست پنده کهن، تاکو تیڭگهیت له رادهی گرنگی قورئان له لای خوای گه وره ی په وره ردگاری جیهانیان.

جا ئە گهر له نهینی به وردهی ئەم بنچینهی چواره مه تیڭه یشیت، ئەوا ده توانیت لهو نهینی یش تیڭگهیت که زۆربهی ئەو "وه حی" یانهی بۆ پیڤه مهران - دروودیان له سهر بیت - نازل بوون، به هژی مه لایکه تهوه بووه، به لام "یلهام" به بی هیچ هۆ کارێک پروو ده دات..

ههروه ها له نهینی ئەوهش تیده گهیت که گه وره ترین "وهی" ناگاته ئاستی هیچ کام له "پیڤه مهران"..

ههروه ها له مه زنی و پیروزی قورئان و پایه داری ئیعجازه که ی تیده گهیت.. ههروه ها تیده گهیت له نهینی و حیکمه تی پیوستی "میعراج". واته تیده گهیت له نهینی پوشتی پیڤه مهران ﷺ بۆ ئاسمانه به رزه کان و "سدره المنتهی" و، "قاب قوسین أو أدنی" و، گفتوگو کردنی له گه ل خوا وه نددا، هه رچه ندesh خوا ی گه وره له په گی لامل لییه وه نزیکتره و، پاشان گه رانه وه ی بۆ جیی خۆی له ماوه ی چاوتروو کاندنیکدا.

به لئی، ههروه که "له تکر دنی مانگ" موعجیزه یه که بۆ چه سپاندن و پروو نکر دنه وه ی پیڤه مهرانیتی ئەو پیڤه مهران ﷺ بۆ گرو ی جینی و ئاده میزاد.. "میعراج" یش موعجیزه ی به ندایه تی پیڤه مهران ﷺ بۆ خوا وه ند و، خۆ شه ویستی ئەوی لای خوا ی گه وره بۆ رۆحانیات و مه لایکه تان ده رخت.

اللهم صل وسلم علیه وعلى آله كما یلیق برحمتک وبجرمته. آمین.

پیرستی بابه تکهان

بابهت

لاپره

- وتهی بیست و پنجهم: (په‌یامی موعجیزاتی قورئانی) ۶-۵
- پیشه‌کی: پیناسه‌ی قورئان له سنی به‌شدا ۱۰-۷
- (رؤشنایی به‌که‌م) سنی تیشکی لئی بووه‌ته‌وه:
- تیشکی به‌که‌م: (ره‌وانبیزی قورئان موعجیزه‌به)
- ئیعجاز گومانی تیندا نی‌به ۱۱
- لاسابی کردنه‌وه‌ی قورئان له توانادا نی‌به ۱۴-۱۱
- حیکمه‌تی ئیعجازی قورئان له پینج خالدا:
- پاراویی ده‌راسا له هۆزینی قورئاندا ۱۸-۱۵
- ره‌وانبیزی ده‌راسا له واتاکانی قورئاندا ۲۱-۱۹
- ناوازه‌یی ده‌راسا له شیوازی قورئاندا ۲۹-۲۱
- زمانپاراویی ده‌راسا له وشه‌کانی قورئاندا ۳۲-۲۹
- ته‌واویی له راده‌به‌ده‌ر له ره‌وانکاریی قورئاندا له بواره‌کانی (ته‌رغیب و
- ته‌رهیب، مدح و زه‌م، چه‌سپاندن و رینمایی، ئیفهام و ئیفهام)دا ۴۹-۳۲
- تیشکی دووهمه‌م: جامیعیه‌تی ده‌راسای قورئان ۵۰
- جامیعیه‌تی وشه‌کانی قورئان ۵۸-۵۰
- جامیعیه‌تی واتاکانی قورئان ۵۸
- جامیعیه‌تی زانیاری‌یه‌کانی قورئان ۵۹-۵۸
- جامیعیه‌تی باسه‌کانی قورئان ۶۱-۵۹
- جامیعیه‌تی شیواز و کور تکر دهنه‌وه‌کانی قورئان (له پینج بووناکیدا):
- هه‌موو سووره‌ته‌کانی قورئان ده‌ربای مه‌زنی قورئان له‌خۆ ده‌گرن ۶۲
- ده‌لاله‌ت و ئاماژه‌کانی قورئان ۶۳-۶۲
- ئیعجازی خاوه‌ن ئیعجازی قورئان ۶۶-۶۳
- چه‌ندنه‌م ده‌ستور و یاسای گشتی له "ئیعجاز"ه‌کانی قورئاندا ۷۰-۶۶
- جامیعیه‌تی ئامانج و بابته و جوانی‌یه‌کانی قورئان ۷۲-۷۰

- تېشکى سى هم: ئىعجازى قورئان له مېر هوالدانيه وه له غمېب، ئممېش
له ناوه ندى باسکردنى سى جيله ودا:
يه كه م: هوالدانى قورئان له شتاني غمېي:
- هوالدانى له غمېي رابوردو ۷۳-۷۴ .....
- هوالدانى له غمېي داهاتوو ۷۴-۷۶ .....
- هوالدانى له غمېي حقيقه ته خوايى و، گهر دوونى و،
قيامه تى يه كان ۷۶-۷۷ .....
دوو هم: لاوتىي قورئان ۷۷-۷۹ .....
به راورد کردنى ياسا و ده ستوره كانى له گه ل هى شارستانىي
ئىستادا ۷۹-۸۷ .....
سى هم: ئاراسته کردنى گوڤتارى قورئان بۆ هم موو چينه كانى خه لك ۸۷-۹۰ .....
(رؤشنايى دوو هم): سى نوورى لى بوو ته وه:
نوورى يه كه م: په وانى به خوړ و، ساغى ناوازه و، پشتگيرى مه حكه م و،
په موندې توندوتول و هاو كارى به هيزى نيوان رسته كانى قورئان ۹۱-۹۳ .....
نوورى دوو هم: تايه تكارى ئيعجاز له مو پوخته باس و ناوه جوانانه ي خواي
گه وړه دا كه ده كمونه كۆتايى ئايه ته كانه وه. ئممېش له ناوه ندى (ده) دانه
تايه تكارى په وانى زيږيدا ۹۳-۱۱۸ .....
نوورى سى هم: هېچ گوڤتاريك نى يه بگاته ئو ئاسته ي كه له گه ل قورئاندا
به راورد بگريت ۱۱۸-۱۲۴ .....
(رؤشنايى سى هم) سى رووناكيى په خش كردو وه:
رووناكيى يه كه م: چؤنيتى بينى ئيعجاز له قورئاندا ۱۲۵-۱۲۹ .....
رووناكيى دوو هم: شكستى فەلسەفەى مروف له بهرده م حيكمه تى بلندى
قورئانى پروزدا ۱۲۹-۱۳۳ .....
رووناكيى سى هم: پايه به رزى حيكمه تى قورئان له چاو حيكمه تى قوتابيانى
خودى قورئاندا ۱۳۳-۱۳۹ .....
كۆتايى ۱۴۰-۱۴۲ .....
پاشكۆرى يه كه م: (باسکردنى مەزنىي قورئانى پروز له چەند خالينكدان):
خالى يه كه م: قورئان موعجيزه ي پيغه مبه ره ﷺ و، پيغه به ريش ﷺ
موعجيزه ي قورئانه! ۱۴۴ .....
خالى دوو هم: قورئانى پروز گه لى ئالوگۆرى مەزنى له ژيانى
كۆمه لايه تيدا نه بچام دا ۱۴۴-۱۴۵ .....

- خالی سنی هم: رهوانبیزی بهرز و ناوازهی قورئانی پیروز ۱۴۷-۱۴۵ .....
- خالی چوارهم: دووپاتبوونهوه کانی قورئانی پیروز هرگیز مرؤف
- ۱۴۸ ..... بیزار ناکهن
- خالی پنجم: پیغمبه رانی پشین و سهرجهم لهولیا و زانایان تهسلیقی
- ۱۴۹-۱۴۸ ..... قورئانی پیروز ده کهن
- ۱۵۴-۱۴۹ ..... خالی شهشم: هر شمش لاکانی قورئانی پیروز روون و رووناکی بهخشن ..
- شمش مهقام ههن که دهیچه سپینن قورئانی پیروز راست و رهوایه و،
- گوفزاری خواوهنده و، هیچ ناره وایهک توخی ناکه ویت:
- پشتگیری کردنی قورئانی پیروز له لایهن خواوهندی
- ۱۵۰-۱۴۹ ..... کارسازی گهر دوونهوه
- ریزی شایسته و باوه ری بهتین و دامه زراوی زاتی پیغمبه ر ﷺ
- ۱۵۰ ..... بهرامبه ر به قورئانی پیروز
- پهپهوست بوونی پنج یه کی گروی مرؤف، ته نانهت نیوهی
- گرنک و بایه خداریان به قورئانهوه و، پؤل پؤل جه مبوونی
- مهلائیکهت و جیننی به وینهی پهپولهی شهیدای رووناکی
- ۱۵۰ ..... له دهوری قورئانی پیروزدا
- بههره ورپی سهرجهم چین و تویره کانی کز مه ل له نامز گاری و
- ۱۵۰ ..... رینمایه کانی قورئانی پیروز
- بهرپرچ نه دانمهوهی قورئانی پیروز له لایهن نه دیه کانی عهره ب و
- ۱۵۱ ..... دوژمنانی قورئانهوه و، ناشکرا بوونی دهسته و سانیان لهم بوارهدا
- دهر خستنی چهنده ها لایه نی بهرز و، سهرنجی ورد و، تایبه تکاری
- ناوازه و دانایی ناسک و نیان له قورئانی پیروزدا له لایهن هزاران
- ۱۵۲ ..... زانای بلیمهت و هه لکه و تووی تهفسیر نووسی قورئانهوه
- ۱۶۱-۱۵۵ ..... **پاشکوی دووههم:** (موعجیزه ی دووپاتبوونهوه له قورئانی پیروزدا)
- هینانهوهی چهنده نمونهیهک له سهر حیکمه تی دووپاتبوونهوه له قورئانی
- ۱۶۴-۱۶۱ ..... پیروزدا
- ۱۶۷-۱۶۴ ..... حیکمه تی جیاوازی نیوان سووره ته مه کی و مه ده نی یه کان
- ۱۷۴-۱۶۷ ..... وه لاهی چهنده پر سیاریک له باره ی قورئانهوه
- ۱۷۵ ..... کز تاییهک له دوو پهراوینزدا
- هزکاری نوو سینی ثم پاشکویه
- ۱۷۵ ..... - کارمه ندی و هر که کانی بوونهوران له روانگهی ئیمانعه
- ۱۷۸-۱۷۵ .....

پاشکۆی سئهم: (وتهی بیستم) که بریتی به له دوو مه قام

(مه قامی به کم): ۱۷۹

قورثانی پیروز چهند رووداوینکی جوزئی باس ده کات بۆ ئه وهی
چهند ده ستورینکی گشتی یان لى ده بهینیت، وهك: سوژده بردنی
مه لائیکهت بۆ حه زه تی ئاده م و، سه ر برینی مانگایه ك و، ته قینه وهی

رووباره کان له نیوان به رده کانه وه ۱۷۹-۱۹۰
(مه قامی دووهم):

بریسکانه وهی ئیعبازینکی قورثان به سه ر رووی موعجیزاتی

پنجه مه رانه وه ۱۹۱

روونکردنه وهی سه رنجینکی گرنګ ۲۱۰-۲۱۴

وه لامدانه وهی دوو پرسیار سه بارهت به قورثان و زانسته نوینکانه وه ۲۱۴

پاشکۆی چواره م: (وتهی دوازه هم)

به راوردنك له نیوان حیکمه تی قورثان و حیکمه تی فله سه فه دا ۲۱۹-۲۲۳

پوخته باسینکی ئه و جوړه په روه رده یه ی که حیکمه تی قورثان و

حیکمه تی فله سه فه له ژبانی خوییدا مروفی له سه ر په روه رده ده که ن ۲۲۳-۲۲۴

پوخته باسینکی ئه و جوړه په روه رده یه ی که حیکمه تی قورثان و

حیکمه تی فله سه فه له ژبانی کۆمه لایه تیدا مروفی له سه ر په روه رده ده که ن ۲۲۴-۲۴۵

روونکردنه وهی به رزی قورثانی پیروز به سه ر گو فتاره کانی تری خوا وه نددا .. ۲۲۶-۲۳۰

پوخته یه ك له ژبانی دانهر ۲۳۱-۲۳۳

پېرستی بابته کان ۲۳۴-۲۳۷

معجزاتی قرآنی

المعجزات القرآنية

من کلیات رسائل النور التي
ألفها الأستاذ:

بديع الزمان سعيد النورسي
(رحمه الله)

THE MIRACLES OF QURAN

From The Risale-i Nur
Collection

By:

Bediuzzaman Said Nursi

مفتدیسِ اِقْرَأِ الثقافِی

للکتاب (کوردی - عربی - فارسی)

www.iqra.ahlamontada.com

ISBN 0-0235-0000-X

9 780023 500008

نرخه (۵۰۰۰) دیناره

پهوانبیزی خاوهن ئیعجازی قورئان له:

پاراوی و جوانی و پتهویی هۆنین و.. ناوازی و
نامۆی و باشی شیوازهکان و.. تهواوی و
به‌رزی و خاوینبی پروونکردنه‌وه‌کان و.. هیز و
راستی و اتاکان و.. زمانپاراوی و پهوانبی
وشه‌کانیه‌وه، هه‌لقولاوه.

وا (پتر له) هه‌زار و سی سهد ساله قورئانی
پیرۆز، به‌م پهوانبیزییه ده‌راسایه‌ی، ته‌حه‌ددای
زیره‌کترین په‌وانگۆ و، کارامه‌ترین و تارخوین و،
مه‌زنترین زانای نه‌وه‌ی ئاده‌میزادی کردووه،
که‌چی تا ئیستا نه‌چوونه‌ته مه‌یدانی و
نه‌یاننوانیوه له ئاستیدا ده‌م بکه‌نه‌وه،
هه‌رچه‌نده‌ش قورئان به‌ توندوتیژی و په‌یتا
په‌یتا ته‌حه‌ددای کردوون. به‌لکو تیکرا ملیان
بۆ که‌چ کرد و سه‌ریان بۆ دانه‌واند، له
کاتی‌کدا که په‌وانگۆی وه‌ایان تیدایه سه‌ری
غرووری له هه‌ور ده‌خشینی!

سه‌عیدی نووری